

Table of Contents

Title	Page	QR Code
Future Study of the Spatial Development of the Peri-Urban Areas (Case Study: Southern Range of the 19th District of Tehran Megalopolis) Mohammad Soleimani Mehrnejani, Amin Shahsavari and Nader Ebadi Qharebaba https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55076.1038 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.1.6	1-23	
Futures Studies of the Environmental Component in Educating Cities: An Approach Based on Global Experiences Sara Feli, Farah Habib and Hossein Zabihi https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55438.1068 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.2.7	24-42	
Feasibility study of realizing the TOD development model in the urban region of Sari with future studies approach Fatemeh Alizadeh Vandchali and Rahim Sarvar https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55176.1048 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.3.8	43-66	
Future studies of the necessity of strengthening the sense of security in choosing Ilam province as a tourist destination Mojtaba Attarzadeh https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55366.1062 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.4.9	67-86	
Future studies of the factors affecting the development of Yazd province Negin Fallah Haghighi, Zeinab Sharifi and Hamid Ahmadi https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55369.1063 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.5.0	87-109	
Future studies on regeneration of the inefficient textures in urban areas (Case study: Fardis City, Alborz Province) Saeed Maleki, Zari Hassani and Parya Khoshnoud Moghadam https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55772.1075 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.6.1	110-124	
Analyzing the sustainable future of worn-out fabric with a future research approach (Case study: historical areas of Urmia city) Ayoub Manouchehri Miandoab https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55708.1074 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.7.2	125-142	

فهرست مطالب

QR کد	صفحه	عنوان
	۱-۲۳	آینده‌نگاری توسعه فضایی ناحیه‌های پیراشهری (مورد پژوهی: محدوده جنوبی منطقه ۱۹ کلان‌شهر تهران) محمد سلیمانی مهرنجانی، امین شهسوار و نادر عبادی قره‌بابا https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55076.1038 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.1.6
	۲۴-۴۲	آینده‌پژوهی مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده: رهیافتی بر اساس تجارب جهانی سارا فعلی، فرح حبیب و حسین ذبیحی https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55438.1068 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.2.7
	۴۳-۶۶	امکان‌سنجی تحقق الگوی توسعه TOD در منطقه شهری ساری با رویکرد آینده‌پژوهی فاطمه علیزاده وندچالی و رحیم سرور https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55176.1048 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.3.8
	۶۷-۸۶	آینده‌پژوهی ضرورت تقویت احساس امنیت در انتخاب استان ایلام به عنوان مقصد گردشگری مجتبی عطارزاده https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55366.1062 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.4.9
	۸۷-۱۰۹	آینده‌نگاری مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد نگین فلاح‌حقیقی، زینب شریفی و حامین احمدی https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55369.1063 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.5.0
	۱۱۰-۱۲۴	آینده‌پژوهی بازآفرینی بافت‌های ناکارآمد در مناطق شهری (مورد مطالعه: شهر فردیس، استان البرز) سعید ملکی، زری حسنی و پریا خوشنود مقدم https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55772.1075 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.6.1
	۱۲۵-۱۴۲	تحلیل آینده پایدار بافت فرسوده با رویکرد آینده‌پژوهی (نمونه موردی: مناطق تاریخی شهر ارومیه) ایوب منوچهری میاندوآب https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55708.1074 https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.7.2

Future Study of the Spatial Development of the Peri-Urban Areas (Case Study: Southern Range of the 19th District of Tehran Megalopolis)

Mohammad Soleimani Mehrnejani ¹, Amin Shahsavar ² and Nader Ebadi Qharebaba ³

1- Professor, Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran

2- MSc in Geography and Urban Planning (Urban Spatial Arrangement), Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran

3- MSc in Geography and Urban Planning (Urban Spatial Arrangement), Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Article type:

Research Article

Received:

2023/12/27

Accepted:

2024/11/20

pp:

1- 23

Keywords:

Future Study;
Cross Impact Matrix;
Scenario Planning;
Spatial Development;
Peri-Urban Area.

ABSTRACT

The main goal of the current research is to "perceive the spatial development scenarios of the southern area of the 19th district" and its macro goal is to "establish coherence and integration with the structural elements of the 19th region" in Tehran megalopolis. The key factors related to the spatial changes in the southern range of the 19th district were identified as 31 cases in three local, regional-areal and national-transnational scales by examining various sources and after consulting with 30 experts. The research tool is the Cross Impact Matrix questionnaire and its analysis has been done using Micmac software. The scenario writing process has also been implemented after determining the driving forces. The results show that the 19th district of Tehran is one of the target points of severe land use changes and the creation of peripheral settlements due to rural migrations and the displacement of the inner-city population, and consequently, the anomalies in the development process and the visual disturbance. The findings show that the 19th district has had strong growth and low density in terms of spatial development in the past few decades. The spatial development of the southern range of the 19th district will face three scenarios in the future, which are a) intensive development scenario in the current ranges of the district, b) linear development scenario in the main communication roads with low density and c) chaotic development scenario in all geographical directions. The optimal scenario for the 19th district is intensive development in the current ranges of the district (scenario 1) according to the social-cultural, physical-environmental, economic-service, political-administrative and management characteristics, and it's the main origin of spatial development policies of the region.

Citation: Soleimani Mehrnejani, M., Shahsavar, A., & Ebadi, N. (2024). Future Study of the Spatial Development of the Peri-Urban Areas (Case Study: Southern Range of the 19th District of Tehran Megalopolis). *Journal of Geography and Regional Future Studies*, 2(3), 1-23.

© The Author(s).

Publisher: Urmia University.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55076.1038>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.1.6>

Extended Abstract

Introduction

The uncontrolled expansion of cities is one of the most challenging issues facing policymakers, managers and urban planners of various dimensions and today, you can see uneven patterns in many regions that are often affected by creeping among urban areas. This is especially more evident in large metropolitan and megalopolitan areas that have faced the flood of population migration on the one hand and the formation of inefficient and scattered settlements on the other hand. The peri-urban area of the 19th district is the result of the scattered growth of the Tehran megalopolis, which has had an unbalanced form during recent decades and has destroyed the environment with non-urban functions. 19th district has a lack of tissue integrity, lack of communication and structural link due to the presence of physical barriers within the district and into its neighboring regions (i.e. districts 16, 17 and 18). Therefore, due to the weakness of its internal elements and connectors, the 19th district has a multi-part, multi-centered texture and lacks integrity.

Methodology

The main goal of the current research is to "perceive the spatial development scenarios of the southern range of the 19th district" and its macro goal is to "establish coherence and integration with the structural elements of the 19th region" in Tehran megalopolis. External and internal factors related to the spatial developments of the southern range of the 19th district are 31 cases on three local, regional-areal and national-transnational scales. These have been identified by examining various sources and after consulting with 30 experts, including experts from the municipality of the region, experts of land affairs and university professors; and in the form of an Cross Impact Analysis questionnaire, their scoring was done based on the intensity of the effect. The final matrix has been analysed using the Micmac software, and its output has led to the identification of drivers and finally, the scenario writing.

Results and discussion

According to the results, "poverty and spatial injustice", "environmental pollutants", "lack of necessary infrastructure", "inefficiency of the organizational structure of the country's urban management", "government policies, plans and programs", "discriminatory view towards policymaking development", "dependence on oil revenues", "urban land laws", "increasing the authority of municipalities and local government", "law to cancel the ownership of unused urban lands"

and "growth of the national economy" are among the factors whose effectiveness is much higher than the degree of their susceptibility. On the other hand, "stock market and land hoarding", "location alongside roads and highways" and "lack of local community participation" are among the factors whose degree of effectiveness is more than the intensity of their susceptibility. The analysis of the research factors shows the irreplaceable role of "inefficiency and weakness of the municipal organizational structure" and "industry prosperity in Tehran metropolis" in the development and spatial transformation of the southern range of the 19th district because it should be noted that the effectiveness factors are often related to industry and industrial activities in the city and its surroundings. A survey of experts shows that the connection with the industrial areas and the surrounding characteristics of the 19th district is an effective factor in the physical-spatial developments of the southern range of the 19th district of Tehran. Among the 31 key factors in the three scales, the following factors are directly and indirectly more effective in relation to the spatial development of the southern range of the 19th district, which are identified as driving forces:

1. Government policies, plans and programs;
2. The discriminatory view towards development policy making;
3. Industrial prosperity in Tehran megalopolis;
4. Urban land laws;
5. Increasing the authority of municipalities and local government;
6. The law to cancel the ownership of unused urban lands;
7. The growth of the national economy;
8. Inefficiency of the organizational structure of the country's urban management;
9. Poverty and spatial injustice;
10. Lack of necessary infrastructure.

The first Scenario - Spatial development coordinated with sustainable city form criteria:

In this scenario, driving forces affect key factors in a logical and balanced way; the southern range is developed vertically in the main axis of the district and unplanned growth in the surrounding lands is prevented.

The second scenario - the spatial development of the southern range with the current trend:

In this scenario, the driving forces, which include political decisions and economic conditions in the district, affect factors such as urban management, land market, population, migrations without changing the trend and in an unbalanced way.

The third scenario - the spatial development of the southern area in a chaotic and scattered way:

In this scenario, the range will expand in all directions. The studied area in this scenario grows without a plan and with unbridled expansion in the

surrounding lands without considering the existing potential. The increase in building infrastructure, low density of urban buildings and encroachment on non-limited lands are among the most important indicators of the spatial development of the range in this scenario.

Conclusion

The pressure of continuous development and change of land use in urban peripheries is a major challenge for urban planners in parallel with the growth of cities, which should be taken into account. The rapid growth of urbanization and population growth in the 21st century along with the digital-technological revolution shows the structural transformation of cities, the main manifest of which is physical-spatial development and various changes in uses and functions in the peripheries and outskirts of the city. The results showed that the southern range in the 19th district can face three probable, possible and favorable scenarios in terms of spatial development, in the first scenario, the area is developed in a compact and dense manner in the main axes of

communication networks and there will be no land use outside the current range. In the second scenario, which is the continuation of the existing situation, the spatial development of the southern range will continue with the same process as before, and the range will be developed along the main axis in the surrounding lands. The third scenario indicates the very unfavorable situation of the spatial development of the 19th district and its southern border. In this scenario, spatial development is carried out in a chaotic and scattered manner in all directions, and urban land is minimally exploited.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

آینده‌نگاری توسعه فضایی ناحیه‌های پیراشهری (مورد پژوهی: محدوده جنوبی منطقه ۱۹ کلان‌شهر تهران)

محمد سلیمانی مهرنجان^۱، امین شهسوار^۲ و نادر عبادی قره‌بابا^۳

۱- استاد گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری (آمایش شهری)، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
۳- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری (آمایش شهری)، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

دریافت:

۱۴۰۲/۱۰/۰۶

پذیرش:

۱۴۰۳/۰۸/۳۰

صص:

۱-۲۳

واژگان کلیدی:

آینده‌نگاری،
ماتریس تأثیر متقابل،
برنامه‌ریزی سناریو،
توسعه فضایی،
ناحیه پیراشهری.

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر، "ادراک سناریوهای توسعه فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹" و هدف کلان آن، "برقراری انسجام و یکپارچگی با عناصر ساختی منطقه ۱۹" در کلان‌شهر تهران است. عوامل کلیدی مرتبط با تحول‌های فضایی در محدوده جنوبی منطقه ۱۹ به تعداد ۳۱ مورد در سه مقیاس محلی، منطقه‌ای - ناحیه‌ای و ملی - فراملی با بررسی منابع مختلف و پس از رایزنی با ۳۰ نفر از متخصصان و کارشناسان، شناسایی شدند. ابزار پژوهش، پرسشنامه ماتریس اثرات متقابل می‌باشد و پردازش آن با استفاده از نرم‌افزار Micmac صورت گرفته است. فرایند سناریونویسی نیز پس از تعیین نیروهای پیشران اجرا شده است. نتایج نشان می‌دهد منطقه ۱۹ تهران یکی از نقاط هدف تغییرات شدید کاربری و ایجاد سکونتگاه‌های پیرامونی به دلیل مهاجرت‌های روستایی و جابجایی جمعیت درون‌شهری بوده و برآیند آن، ناهنجاری‌ها در روند توسعه و آشفتگی سیمایی قلمرو مکانی تحقیق بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که منطقه ۱۹ در چند دهه گذشته دارای رشد شدید و همراه با تراکم پایین از نظر توسعه فضایی بوده است. توسعه فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ با سه سناریو در آینده روبه‌رو خواهد شد که عبارتند از الف) سناریوی توسعه فشرده در مرزهای کنونی منطقه، ب) سناریوی توسعه خطی در محورهای اصلی ارتباطی همراه با تراکم پایین و پ) سناریوی توسعه آشفته در تمام جهتهای جغرافیایی. سناریوی مطلوب برای منطقه ۱۹ با توجه به ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی، کالبدی - محیطی، اقتصادی - خدماتی، سیاسی - اداری و مدیریتی، توسعه فشرده در مرزهای کنونی منطقه (سناریوی یکم) است و خاستگاه اصلی سیاست‌های توسعه فضایی منطقه می‌باشد.

استناد: سلیمانی مهرنجان، محمد؛ شهسوار، امین؛ و عبادی، نادر. (۱۴۰۳). آینده‌نگاری توسعه فضایی ناحیه‌های پیراشهری (مورد پژوهی: محدوده جنوبی منطقه ۱۹ کلان‌شهر تهران). *فصلنامه جغرافیا و آینده‌پژوهی منطقه‌ای*، ۲(۳)، ۱-۲۳.

ناشر: دانشگاه ارومیه.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55076.1038>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.1.6>

مقدمه

رشد شهرها و شهرنشینی، به منزله پدیده دوران معاصر از تاریخ بشری، آثار و پیامدهایی چون "نابودی زیستگاه‌های طبیعی"، "تغییر کاربری‌ها، کارکردها و ساختارها"، "دگرگونی شیوه‌های زندگی" داشته و اغلب محصول مستقیم انفجار جمعیت و تحول‌های فناورانه است. گسترش بی‌رویه شهرها از جمله چالش‌برانگیزترین مسائل پیش روی سیاست‌گذاران، مدیران و برنامه‌ریزان شهری از ابعاد مختلف اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، کالبدی - فضایی، محیطی، مدیریتی - سیاسی و تاریخی است و امروزه در بسیاری از مناطق سیاره زمین می‌توان الگوهای ناموزونی را که اغلب متأثر از پراکنده‌رویی^۱ در میان نقاط شهری و گسترش فضایی - کالبدی آنها به سوی شهرک‌های پیرامونی و حوزه‌های پیراشهری هستند، مشاهده کرد. این امر به ویژه در ناحیه‌های بزرگ مادرشهری و کلان‌شهری که با سیل مهاجرت جمعیتی از یک سو و شکل‌گیری سکونتگاه‌های ناکارآمد و پراکنده از سوی دیگر روبرو بوده‌اند، مشهودتر است.

برای نمونه، پژوهش‌ها بیانگر اوج‌گیری این پدیده و شکل‌گیری و الحاق سکونتگاه‌های پیراشهری به مراکز شهری در ناحیه‌های آماری مادرشهری آمریکا (از جمله اورگون، چندلر^۲، پورتلند، بالتیمور، فونیکس و لس‌آنجلس) (Fouda & ElKhazendar, 2021: 855; Mortoja&Yigitcanlar, 2022: 71; Naikoo et al, 2023: 116422; Tiwari & Vajpeyi, 2023: 5554) کسورهای چون کانادا (مونترال) (Pourali, 2022)، آرژانتین (کوردوبا) (Baldini et al, 2022: 1788-1789)، برزیل (سائوپائولو) (Daunt et al, 2021)، کلمبیا (مدلین، کالی^۳، بارانکیا^۴، بوکارامانگا^۵ و کارتاگنا^۶) (Tamayo & Estrada, 2022: 728)، پرو (لیما) (Ramirez Herrera et al, 2022)، رومانی (براشوو^۷، کلوز-ناپوکا^۸ و تیمیشوآرا^۹) (Cocheci & Petrisor, 2023)، ایتالیا (امیلیا - رومانی^{۱۰}، لمباردی^{۱۱}، پالمو) (Cattivelli, 2021; Giampino, 2021: 194)، اسپانیا (پالما^{۱۲}) (Rosselló-Geli & Grimalt-Gelabert, 2021: 962)، چین (ووهان و شانگهای) (Wang & Wang, 2022; Lu et al, 2023)، ژاپن (توکیو) (Liu et al, 2022)، اندونزی (جاکارتا و آچه بسار رگنسی^{۱۳}) (Pratama et al, 2022; Rizkiya et al, 2023)، هند (حیدرآباد و تریواندروم^{۱۴}) (Chetty, 2022: 644; Hatab et al, 2022: 12789; Bhushan, 2023: 593)، مصر (قاهره) (Salem et al, 2020: 593)، کنیا (نیری^{۱۶} و نایروبی) (Fekete, 2023: 863)، غنا (آکرا) (Ablo et al, 2020: 81; Afriyie et al, 2020, 204) و اتیوپی (امهارا^{۱۷}) (Abera et al, 2022, 3) است.

حذف تدریجی فرایند تقسیم میان فضاهای شهری و روستایی در سده نوزدهم با تشکیل دولت‌های ملی، توسعه صنعت، حمل‌ونقل انبوه و افزایش تعداد خودروهای شخصی آغاز شد؛ این امر به نوبه خود موجب نیاز به تحقیق‌های جدید و بازتعریف مفاهیم مرتبط با شهرنشینی شد (Rodden, 2019: 39; Tolley & Turton, 2014: 89; Hall & Tewdwr-Jones, 2019: 45). برای مدت طولانی، شهرنشینی تنها به معنای رشد شمار ساکنان و گسترش فضایی شهرها بود (Guan et al, 2018: 100). شهرها کشش اصلی در شرایط صنعتی شدن (Attack et al, 2022: 12) و جریان اصلی مهاجرت به عنوان قطب سیاسی، صنعتی، اداری و فرهنگی بودند (Charnysh & Peisakhin, 2022: 242). در نیمه دوم سده بیستم، مردم در سراسر جهان شروع به تغییر جهت‌گیری ارزش‌های اجتماعی خود کردند (Carrier & Miller, 2020: 30) و شهروندان ثروتمندتر به جستجوی فضاهای زندگی در بیرون از مراکز شهر - در حومه شهرها و ناحیه‌های روستایی دورتر یا نزدیکتر - اقدام نمودند (Hanchett, 2020: 50). جابجایی جمعیت از شهرها به بیرون از محدوده شهری و از واحدهای سکونتگاهی بزرگتر به کوچکتر که پیش‌تر در دهه ۱۹۶۰ مشاهده شده بود، نخستین بار توسط براین جی ال بری^{۱۸} (۱۹۷۶، ۱۹۷۸) توصیف شد و آن‌ها را ضد

¹ Sprawl

² Chandler

³ Cali

⁴ Barranquilla

⁵ Bucaramanga

⁶ Cartagena

⁷ Braşov

⁸ Cluj-Napoca

⁹ Timișoara

¹⁰ Emilia-Romagna

¹¹ Lombardy

¹² Palma

¹³ Aceh Besar Regency

¹⁴ Thiruvananthapuram

¹⁵ Sidi Bel Abbès

¹⁶ Nyeri

¹⁷ Amhara

¹⁸ Brian J. L. Berry

شهرنشینی و یا شهرگریزی^۱ نامید (Alvioli, 2020; Sennett, 2018: 22; Lyon&Driskell, 2011: 55). با وجود این، مفهوم مذکور حداقل سه نکته وارون را بازتاب می‌دهد. نخست، جریان ضد شهرنشینی شامل مهاجرت ساکنان مرفه شهر است که به دنبال شرایط زندگی بهتر به ناحیه‌های پیراشهر و روستایی نقل مکان می‌کنند (Feihan et al, 2021: 303). مورد دوم، به تلاش‌های مهاجران برای کاهش هزینه‌های زندگی مربوط می‌شود (Matarrita-Cascante, 2017: 28) و بخش سوم آن، طرد آگاهانه سبک زندگی شهری است. در حال حاضر فرض بر این است که شهرنشینی مدرن اغلب به صورت پراکندگی غیرقابل کنترل شهری به سوی ناحیه‌های پیرامون شهر و نقاط روستایی که پیش‌تر به عنوان زمین کشاورزی استفاده می‌شد، گسترش می‌یابد. این پدیده به منزله شکل نوین ضد شهرنشینی و ایجاد سکونتگاه‌های پیراشهری در نظر گرفته می‌شود.

گزارش چشم‌انداز شهرنشینی جهان در سال ۲۰۱۸ نشان می‌دهد که بیش از ۵۵ درصد از جمعیت جهان در حال حاضر شهری هستند و انتظار می‌رود که این نسبت در نیمه دوم دهه آینده به ۶۰ درصد افزایش یابد (Dijkstra et al, 2021). اگرچه "شهری بودن" یک الگوی توسعه‌ای شناخته‌شده در سراسر جهان بوده است، اما مفهوم و گستره آن به طور کامل روشن نیست (Scott, 2022: 1109). مناطق پیراشهری به معنای متعارف نه شهری هستند و نه روستایی؛ و شرایط و مسائل آنها با ناحیه‌های شهری و روستایی متفاوت است که هر دو را با پیچیدگی‌هایی در هم می‌آمیزد (Carrilho&Trindade, 2022: 2). توسعه پیراشهری، خاستگاه فضای موجود در پیرامون ناحیه‌های شهری است که چالش مهمی برای زندگی مردم ساکن در آنها ایجاد می‌کند (Tian&Guo, 2019: 25). فضاهای پیراشهری، نقاط انتقالی بین شهری و روستایی هستند که از جنبه‌های فضایی، اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی حائز اهمیت می‌باشند (Zlender, 2021; Tan et al, 2024: 49). فضای پیراشهر به منزله ناحیه‌های با کارکردهای مختلط و زیر نفوذ مادرشهر در نظر گرفته می‌شود (Spyra et al, 2021: 2; Sanches et al, 2021: 3) و اغلب دارای مورفولوژی روستایی و در حال گذار از محیط روستایی به سوی محیط شهری است (Mortoja, 2020: 5; Raju, 2022). در کشورهای رو به توسعه، نقاط حاشیه شهری که حلقه اتصال حومه به شهر هستند، پیراشهر گفته می‌شود (Rafiei et al. 2021: 34). به طور معمول، ناحیه‌های پیراشهری در مجاورت جنگل‌ها، مراتع، کشتزارها، زمین‌های تقسیم‌شده شهری و زیرساخت‌های حمل‌ونقل قرار دارند (Sylla et al, 2020: 82).

پدیده پراکنده‌رویی در ایران موجب توسعه فضایی گسترده، گسترش فیزیکی غیراستاندارد و الحاق نقاط پیراشهری و زمین‌های پیرامونی به محدوده‌های شهری شده است که براساس سیاست‌های ناکارآمد زمین، قوانین ناکارآمد، نداشتن برنامه شفاف و اتخاذ تصمیم‌های ناگهانی اتفاق می‌افتد و تبدیل آن به یک مسأله بسیار پیچیده باعث شده تا پیامدهای بلندمدت بوم‌شناختی، محیط‌زیستی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره را به دنبال داشته باشد؛ سیستم‌های هیدرولوژیکی را از حالت طبیعی خارج کند، چرخه تولید و توزیع اقلام خوراکی را به هم بزند و در جریان انرژی ایجاد اختلال نماید.

ناحیه پیراشهری منطقه ۱۹ نیز حاصل رشد و گسترش پراکنده کلان‌شهر تهران است که در طول دهه‌های اخیر شکل نامتعادل داشته و محیط با کارکردهای غیرشهری را تخریب نموده است و از این رو، نشانگر نظام مدیریتی ناکارآمد در زمینه دسترسی به ساختار شهری متناسب با الگوی بهینه توسعه فضایی است. بخش پهناوری از حریم تهران در محدوده این منطقه قرار گرفته و به دلیل دربرداشتن بخش بزرگی از صنایع (شامل کارگاه‌های صنعتی، واحدهای تولید فراورده‌های غذایی، انبارداری و غیره) و زمین‌های متروک دارای کارکردهای نامطلوب است و الگوی توسعه در آن، نامتعادل می‌باشد. منطقه ۱۹ به دلیل وجود موانع کالبدی در درون منطقه و با مناطق همجوار خود (یعنی مناطق ۱۶، ۱۷ و ۱۸) دچار عدم یکپارچگی بافت، عدم ارتباط و پیوند ساختاری است. از این رو منطقه ۱۹ به دلیل ضعف در عناصر و پیونددهنده‌های درونی خود، دارای بافت چندبخشی، چندمرکزی و فاقد یکپارچگی است طوری که به رغم وجود مراکز پیونددهنده مانند فضاهای میانی محله‌ها و فضاهای سبز، یکپارچگی و یکدستی در بافت پدید نیامده است. از این رو، ناپیکارچگی ساخت اصلی که به طور ویژه در محدوده جنوبی منطقه ۱۹ به دلیل حفره‌های ناشی از کوره‌ها، کارگاه‌ها و قطعه‌های بزرگ زمین‌های کشاورزی و بایر مشهود است، به منزله مهم‌ترین ضعف ساختاری این منطقه و سازمان فضایی گسترده آن نمایان می‌شود. پراکنش نامعقول و گسستگی رشد در قلمروی مکانی مورد مطالعه و در نتیجه شکل‌گیری الگوی نامتعادل از توسعه فضایی در آن ایجاب می‌کند که با در نظر گرفتن رهیافت سیستمی و اتخاذ رویه نظام‌مند که برهمکنش میان نیروهای پیشران را شناسایی می‌کند، توسعه آتی به طور اصولی کنترل و مدیریت شود؛ بنابراین پژوهشگران تحقیق حاضر، به دنبال یافتن زیرسیستم‌های اثرگذار بر توسعه فضایی پیراشهری منطقه بوده و سناریوهای مرتبط را براساس کنش‌های متقابل تهیه و ارائه می‌نمایند.

¹ Counter-Urbanization

² The World Urbanization Prospects 2018 Report

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

بررسی مطالعه‌ها و پژوهش‌های انجام گرفته درباره توسعه فضایی در محدوده‌های شهری و پیراشهری، نشان می‌دهد که تحول‌های شهر و توسعه فضایی در تمامی آن‌ها مورد تأکید قرار گرفته است. رهیافت آینده‌نگاری برای توسعه فضایی و تدوین سناریوهای مرتبط، در حال حاضر کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده و سناریونگاری اغلب به منزله ابزاری برای تهیه طرح‌های شهری و گسترش کالبدی استفاده می‌شود. در این قسمت به برخی از مطالعات انجام گرفته برای توسعه فضایی و کالبدی مناطق شهری به شرح جدول (۱) اشاره می‌شود.

جدول ۱- چکیده تحقیقاتی انجام گرفته درباره توسعه فضایی مناطق شهری

ردیف	پژوهشگر(ان)	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
۱	Pahlevani et al. 2023	تبیین الگوهای پراکنده‌رویی پیراشهر کرج	شهر کرج دچار رشد غیر سازمان یافته و بدقواره بوده و با گونه‌های مختلفی از پراکنده‌رویی شهری روبرو است و تراکم پایین و پیوسته پراکنده‌رویی شهری، بیشترین میزان مساحت شهر را پوشش داده که به طور عمده در نقاط پیرامونی - لبه‌ای کرج قرار دارد.
۲	Tahvildari et al. 2023	خزش شهری و تحولات فضاهای پیرامونی رضوانشهر	بیشترین و کمترین تأثیر توسعه کالبدی شهر رضوانشهر به ترتیب بر افزایش قیمت زمین مسکونی حفظ منابع طبیعی بوده و نتایج تحلیل رگرسیون آن‌ها نیز نشان داد توسعه کالبدی شهر رضوانشهر برحسب سلسله‌مراتب بر تغییر و تحول‌های اقتصادی، محیطی - اکولوژیکی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی روستاهای پیرامون شهر اثرگذار بوده است.
۳	Maddahi et al. 2023	آینده توسعه فضایی شهر و پیراشهر بندرعباس	محققان به پیش‌بینی و جهت‌یابی بهینه توسعه بندرعباس در حاشیه آن با استفاده از الگوریتم‌های مارکوف ^۱ و جنگل تصادفی ^۲ پرداخته و نتیجه گرفته‌اند که بیشترین تغییرهای محیطی و کمترین رشد شهری در دوره زمانی ۲۰۰۰ - ۲۰۰۵ و کمترین تغییرهای محیطی و بیشترین رشد شهری در بازه زمانی ۲۰۱۵ - ۲۰۲۰ بوده و براساس نقشه پیش‌بینی سال ۲۰۲۵، بیشترین رشد شهر در شمال شرق و جنوب غرب است.
۴	Sareen & Haque, 2023	پویایی برنامه‌ریزی فضایی پیراشهری: بررسی اجمالی	کارایی نتیجه به استفاده درست از مقیاس سرزمینی مطالعه، علوم شهری دیجیتال و شاخص‌های محلی برای دستیابی به فرم پایدار شهری بستگی دارد. علاوه بر این، اقدام‌هایی که بتواند تجلی فضایی را برای دستیابی به فرم پایدار شهری فراهم کند، برای نواحی پیراشهری در حال گذار اجرا نشده‌اند و همه راه‌حل‌ها از شاخص‌های شهری محور استفاده می‌کنند. این مطالعه می‌تواند به برنامه ریزان شهری و منطقه‌ای کمک کند تا تکنیک‌های برنامه‌ریزی فضایی پیراشهری را درک و شکاف‌های روش‌شناختی شناسایی شده را پر کنند.
۵	Fanfani et al. 2022	ارزیابی چندگانه کشاورزی شهری و پیراشهری و ارتباط آن با برنامه‌ریزی فضایی: مورد سرزمین پراتو ^۳ ، ایتالیا	نتایج، توان کشاورزی شهری و پیراشهری را در تأمین نیازهای غذایی تقریباً ۸۷/۹ درصد از ساکنان پراتو به غلات و ۲۷/۹ درصد برای حیوانات نشان می‌دهد، در حالی که در سناریوی آگرواکولوژیکی، این میزان به ترتیب حدود ۲۳ و ۱۱ درصد کاهش می‌یابد. در نهایت، این مطالعه نیاز به یکپارچه‌سازی ابزارهای حکمروایی و برنامه‌ریزی سرزمینی را برای ارتقای نقش خدمات اکوسیستمی ارائه‌شده توسط کشاورزی شهری و پیراشهری در مقیاس شهری و فراشهری نشان می‌دهد.
۶	Kamali Baghrah, 2022	آینده‌پژوهی تعیین اراضی بالقوه جهت توسعه شهری و ارائه الگوی بهینه توسعه کرمان	زمین‌های واقع در جنوب، جنوب غرب، شمال و شمال غرب شهر کرمان از موقعیت بهتری برای گسترش آینده شهر نسبت به سایر بخش‌ها برخوردار می‌باشند.
۷	Yousefi Azarabargha et al. 2022	الگوهای پراکنده‌رویی در مجموعه شهری تهران با تأکید بر رویکردهای نظام مدیریت شهری	پراکنده‌رویی شهری به شکل متعادل و یکنواخت صورت نمی‌گیرد و ایجاد محله‌های نوین در پیرامون هسته مرکزی، گسترش غیراصولی و غیرقانونی حاشیه‌های شهری و توسعه کانون‌های صنعتی از جمله انواع مختلف پراکنده‌رویی شهری در تهران است.
۸	Sanches et al. 2021	سبز و فشرده: الگوی برنامه‌ریزی فضایی برای توسعه شهری دانش‌بنیان در نواحی پیراشهری	در این مقاله از مدل برنامه‌ریزی فضایی چند مقیاسی که توسط مرکز بین‌المللی توسعه پایدار (HIDS) ^۴ در دانشگاه کامپیناس ^۵ برزیل طراحی گردیده، استفاده شده است. این مدل می‌تواند از توسعه دانش‌محور در نواحی پیراشهری با سطوح بالای تراکم جمعیت حمایت نموده و دسترسی مناسب را به فضاهای سبز و مناظر تضمین کند و در عین حال، ضمن ایفای نقش به عنوان یک ابزار برنامه‌ریزی و طراحی، از اجرای سیاست‌های عمومی برای سایر زمینه‌های متعهد به توسعه انعطاف‌پذیرتر و پایدارتر نیز پشتیبانی به عمل آورد.

¹ Random Forest

² CA-Markov

³ Prato

⁴ International Hub for Sustainable Development

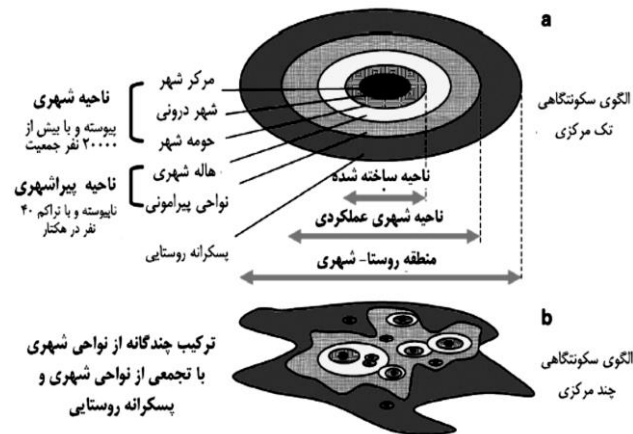
⁵ Campinas

ردیف	پژوهشگر(ان)	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
۹	Javanshiri et al. 2020	تحلیل و آینده‌نگری تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی پیراشهری واقع در حریم کلان‌شهر مشهد	بیشترین تغییر کاربری در محدوده‌های ساخته‌شده بوده و کاربری‌های ساخته‌شده به شدت افزایش یافته و سطح کاربری‌های باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی نیز به شدت کاهش داشته است.
۱۰	Tavakoli & Niamabadi, 2020	خزش شهری و تغییرات کاربری اراضی فضاهای پیراشهری نیشابور	روند و توسعه شهری به محله‌های شهری ادغام شده‌اند و فرایند توسعه شهری به اندازه‌ای گسترده بوده که تغییرهایی را در زمین‌های کشاورزی به وجود آورده است.
۱۱	ul Hussnain et al. 2020	چارچوبی برای پر کردن شکاف استفاده از ابزارهای برنامه‌ریزی دیجیتال در برنامه‌ریزی فضایی پیرامون شهری: درس‌هایی از پاکستان	برنامه‌ریزان شهری با ابزارهای برنامه‌ریزی دیجیتال، به‌ویژه سیستم‌های پشتیبانی برنامه‌ریزی، آشنایی بسیار پایینی در پاکستان دارند که با یافته‌های کشورهای پیشرفته فناوری همسو است. دلایل استفاده کم مستند شده و در سه بعد "پذیرش کاربر"، "کیفیت ابزار" و "گسترش" دسته‌بندی شده‌اند.
۱۲	Arif & Guta. 2020	برنامه‌ریزی توسعه فضایی در فضای پیرامون شهری شهر بوردوان ^۱ ، بنگال غربی ^۲ ، هند: زیرساخت‌های قانونی به منزله عوامل واسطه	فضای پیراشهری بوردوان رشد قابل توجهی دارد و کارگران کشاورزی در بیست سال گذشته به شدت کاهش یافته‌اند. آن‌ها با توجه به توان ساختاری و کارکردی مناطق حاشیه شهری، به تهیه طرح پهنه‌بندی کاربری زمین‌ها، طرح توسعه منطقه‌ای برای توسعه پایدار و فشرده شهر اقدام کردند. این مطالعه به بر کمی‌سازی زیرساخت‌های فیزیکی و اجتماعی در مقیاس‌های مختلف فضایی متمرکز شده که می‌تواند با شناسایی و کاهش نابرابری‌ها، برای توسعه فضایی متوازن شهرهای دیگر نیز اجرا شود.
۱۳	Honeck et al. 2020	اجرای زیرساخت سبز برای برنامه‌ریزی فضایی نواحی پیراشهری، ژنو، سوئیس	با توجه به برنامه‌ریزی کاربری زمین، قطعات زمین دولتی و خصوصی با مقادیر بالا برای زیرساخت سبز ممکن است به انگیزه‌های خاصی برای حفظ ویژگی‌های مطلوب خود نیاز داشته باشند، زیرا احتمال تخریب آن‌ها بیشتر از مناطقی است که محدودیت‌های ساختمانی بیشتری دارند. تصمیم‌گیرندگان در ژنو از به‌کارگیری روش‌های فضایی برای تخصیص بهینه منابع محدود با هدف حفظ اکوسیستم حمایت می‌کنند.

ناحیه‌های پیراشهری بر اساس طرح "برنامه‌ریزی پایدار نواحی پیراشهری ملیورن"، به قلمروهای پیرامون شهری گفته می‌شود که شهرها در درون آن‌ها گسترش و توسعه می‌یابند و بر مناطق و نواحی مذکور نفوذ دارند (Spataru et al, 2020: 36; Lawton&Morrison, 2022; Thakur, 2023: 78-79)؛ به عبارت دیگر، مناطق پیراشهری به حوزه نفوذ روستایی و سرزمین‌های میان سکونتگاه‌های شهری گفته می‌شود (Coluzzi et al, 2022) و شامل شهرها، شهرک‌ها و روستاهای درون یک مجموعه شهری در مقیاس بزرگ‌تر است (Riahi et al. 2019: 219) (Tafakori & Varesi, 2020: 905). پیراشهر از جمله کانون‌های تحول‌های ساختار شهری به چشم‌انداز و منظر روستایی است و می‌تواند عامل کلیدی برای ارزیابی منطقه شهری - روستایی باشد و ضروری است که در درون تغییرهای گسترده‌تر هسته‌های متراکم شهری و پسرانه‌های روستایی در نظر گرفته شود (Rafiei et al. 2021: 30). زمینی که به عنوان پیراشهری شناخته می‌شود در طول زمان و به دلیل گسترش شهرها و منطقه گذار به سوی بیرون محدوده شهری دچار تغییر می‌گردد (Haldar et al, 2023: 5; Arif et al, 2023: 5). بکارگیری کلیدواژه "منطقه پیراشهری" در استرالیا، هندوستان و بسیاری از کشورهای انگلیسی‌زبان قاره آفریقا به شدت متداول است (Hobden, 2015: 29). منطقه پیراشهری به طور معمول در فاصله ۱۵۰ کیلومتری مرکز شهر قرار دارد، این فاصله در بسیاری از شهرهای چین تا ۳۰۰ کیلومتر نیز ثبت شده است (Hou&Estoque, 2020; Mortoja&Yigitcanlar, 2022: 72). توسعه و گسترش مناطق پیراشهری و رشد پدیده پیراشهرنشینی دارای ساختار فضایی زیر تأثیر نیروهای جهانی است (Kanai&Schindler, 2021: 103; Draghia, 2022: 1600). در شکل (۱) موقعیت فضایی ناحیه پیراشهری و منطقه روستاشهری نشان داده شده است.

¹ Burdwan

² West Bengal

شکل ۱- موقعیت فضایی منطقه روستاشهری و ناحیه پیراشهری
(Daneshpour et al. 2016: 11-Quatted by Annette et al. 2011: 53)

مناطق پیراشهری از جمله شکل‌های سکونتی هستند که در ارتباط با پراکنده‌رویی و خزش شهری و گسترش کارکردهای شهری در فضاها و زمین‌های روستایی ایجاد می‌شوند (Ghasemisiani & Najafi, 2020: 147; Naseri manesh e al. 2022: 189). الگوی کاربری و چشم‌انداز مرتبط به دلیل تغییر دائم آن‌ها با پیچیدگی همراه است (Salarian, 2023: 67). به طور عمده ویژگی پیراشهری و فرایند پیراشهرنشینی که اغلب برای کشورهای رو به توسعه تطبیق می‌کند، به شرح زیر است (Amirantekabi et al. 2018: 61; Khorrambakht, 2018: 221; Amanpour et al. 2020: 82; Shirkhani & Momeni, 2021: 538; Bordbar Galavi & Ghanbari, 2023: 268): افزایش هزینه‌های زمین به موازات تغییر الگوهای فضایی توسعه؛

- رشد سریع و شتابان جمعیت و پدیده شهرنشینی؛
- ایجاد تغییر در ترکیب جمعیتی و قومیتی - نژادی قلمروهای مکانی هدف؛
- تغییر از ساختار معیشتی کشاورزی به مشاغل مرتبط با اقتصاد تولیدمحور و توسعه صنعتی؛
- ظرفیت مناسب و پویایی بالای اقتصادی؛
- بهره‌برداری شدید منابع؛
- ایجاد مسائل محیط‌زیستی.

مواد و روش پژوهش

الگوی حاکم بر تحقیق به لحاظ نوع، "کاربردی"؛ از نظر روش، "اسنادی - کتابخانه‌ای و تحلیلی"، به لحاظ زمان، "مقطعی" و از نظر داده، "کمی و کیفی" است. هدف اصلی پژوهش حاضر، "ادراک سناریوهای توسعه فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹" و هدف کلان آن، "برقراری انسجام و یکپارچگی با عناصر ساختی منطقه ۱۹" در کلان‌شهر تهران است و رویکرد بنیادین پژوهش نیز آینده‌نگاری می‌باشد. در آینده‌نگاری، طیف گسترده‌ای از روش‌ها مانند پویش افقی^۱ برای تغییرهای نوپدید و تحلیل ابرروندها^۲ از یک سو (Ko&Yang, 2023; Pace et al, 2023: 7) و ساخت سناریوهای متعدد برای آشکارسازی و بحث درباره ایده‌های مفید و مطلوب برای آینده از سوی دیگر استفاده می‌شود (Rincón&Díaz-Domínguez, 2022) و در قالب راهبرد و برنامه اقدام وارد چرخه تصمیم‌گیری می‌گردد (Tighe, 2019: 17; Milshina&Vishnevskiy, 2020: 82). امروزه این رویکرد مفهومی، نقش کاربردی فراوانی در تفکر انتقادی برای تحولات بلندمدت، مباحث هنجارگرایی و ارزش‌محور با هدف مشارکت‌های شهروندی و فاصله‌گیری از نظام ارزشی و تبدیل به مجموعه‌ای از شایستگی‌ها با تأثیرگذاری بر سیاست‌های عمومی ایفا می‌کند (Angelidou et al, 2022; Saritas et al, 2022; Pours-Mikkola et al, 2023: 2). عوامل خارجی و داخلی مرتبط با تحولات فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ به تعداد ۳۱ مورد در سه مقیاس محلی، منطقه‌ای - ناحیه‌ای و ملی - فراملی با بررسی منابع مختلف و پس از رایزنی با خبرگان و کارشناسان امر که شامل شهرداری منطقه ۱۹ تهران، کارشناسان حوزه

¹ Horizontal Scanning

² Megatrends

زمین و اساتید دانشگاه به تعداد ۳۰ نفر می‌باشند، شناسایی شده و در قالب پرسشنامه ماتریس اثرات متقابل^۱ نسبت به امتیازدهی آن‌ها براساس شدت تأثیر اقدام شده و ماتریس نهایی با استفاده از نرم‌افزار Micmac پردازش گردیده و خروجی آن نیز به شناسایی پیشران‌ها و در نهایت، پیاده‌سازی فرایند سناریونویسی منجر شده است.

جدول ۲- عوامل مرتبط با تحول‌های فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ تهران

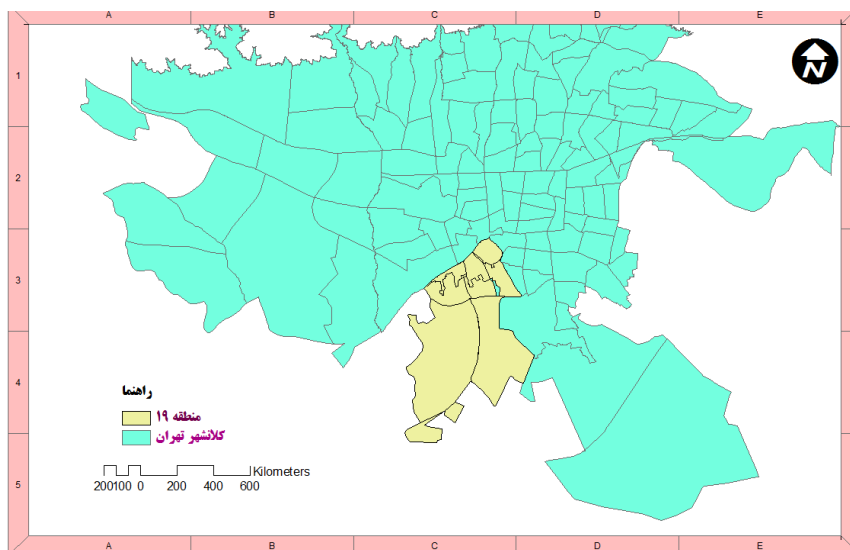
ردیف	عامل	مقیاس	مآخذ	کد معرف
۱	بوس‌بازی و احتکار زمین	محلی	Amiribesheli et al. 2019 Lalehpour, 2020	F ₁
۲	همجواری با منطقه ۱۹ و بهره‌مندی از زمین‌های با قابلیت و توان توسعه	محلی	Amiri shahri & Mohammadnia Gharaei, 2021 Kasalaei et al. 2023	F ₂
۳	قرارگیری در مسیر جاده‌های کناری و بزرگراه‌ها	محلی	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₃
۴	پتانسیل منطقه برای سرمایه‌گذاری صنعتی	محلی	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₄
۵	کمبود فضاهای عمومی و خدماتی	محلی	Movahed & Shahsavar, 2021	F ₅
۶	عدم وجود خدمات متناسب	محلی	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₆
۷	قیمت زمین و مسکن	محلی	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₇
۸	ساخت‌وساز در کشتزارهای بارز درونی و پیرامونی	محلی	Saeidi et al. 2017	F ₈
۹	ناسازگاری و نامطلوبی کاربری‌ها در منطقه	محلی	Karimpour Reihan & Shahsavar, 2023	F ₉
۱۰	آلاینده‌های محیطی	محلی	Shahsavar et al. 2023	F ₁₀
۱۱	ناهنجاری و آسیب‌های اجتماعی	محلی	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₁₁
۱۲	عدم مشارکت اجتماع محلی	محلی	Shahsavar et al. 2022	F ₁₂
۱۳	مهاجرت‌های روستا - شهری	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	Mohammadi Yeganeh & Sanai Moghadam, 2017	F ₁₃
۱۴	خشکسالی و مخاطره‌های طبیعی	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	Ahmadi et al. 2022	F ₁₄
۱۵	رونق صنعت در کلان‌شهر تهران	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₁₅
۱۶	ناکارآمدی و ضعف ساختار سازمانی شهرداری	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	Jalili Sadrabad & Sanjideh, 2023	F ₁₆
۱۷	فقر و ناعدالتی فضایی	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	Ghasemi seyani & Haghi, 2017 Ghaderi Hajat & Aftabi, 2019	F ₁₇
۱۸	بهبود شبکه راه‌های ارتباطی	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₁₈
۱۹	گسترش هدایت‌نشده کالبدی	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	Bayramzadeh & Shahsavar, 2023	F ₁₉
۲۰	افزایش سرمایه‌گذاری‌ها	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₂₀
۲۱	کمبود زیرساخت‌های لازم	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₂₁
۲۲	دسترسی به حمل‌ونقل عمومی	منطقه‌ای - ناحیه‌ای	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₂₂
۲۳	سیاست‌گذاری‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های دولتی	ملی - فراملی	Jalili & Kazemian, 2016	F ₂₃
۲۴	ناکارآمدی ساختار سازمانی مدیریت شهری کشور	ملی - فراملی	Asadi et al. 2020 Heidarzadeh et al. 2022	F ₂₄
۲۵	دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه	ملی - فراملی	مصاحبه، ۱۴۰۲	F ₂₅
۲۶	وابستگی به درآمدهای نفتی	ملی - فراملی	Ghasemi et al. 2021 Valihi et al. 2023	F ₂₆
۲۷	قوانین زمین شهری	ملی - فراملی	Karimpour Reihan & Shahsavar, 2023	F ₂₇
۲۸	افزایش اختیار شهرداری‌ها و دولت محلی	ملی - فراملی	Shakiba Moghaddam, 2012 Araei & mazarei, 2020	F ₂₈
۲۹	قانون لغو مالکیت زمین‌های موات شهری	ملی - فراملی	Hoseini Sarvestani, 2023	F ₂₉
۳۰	رشد اقتصاد ملی	ملی - فراملی	List, 2008 Sobutina, 2019 Ali Yari et al. 2022	F ₃₀
۳۱	سیاست‌های تأمین مسکن	ملی - فراملی	Amiribesheli et al. 2019 Lalehpour, 2020	F ₃₁

محدوده مورد مطالعه

منطقه ۱۹ با مساحت کمی بیش از ۹۲ کیلومتر مربع، تعداد جمعیت ۲۵۵۵۳۳ و با تراکم جمعیتی ۳۳ نفر در هر هکتار از سمت غرب به تقاطع آزادگان و جاده ساوه (آیت‌الله سعیدی)، از شمال و شمال‌غرب با مناطق ۱۷ و ۱۸، از جنوب به بزرگراه آزادگان و حریم جنوب شهر تهران و از سمت شرق به خیابان بهمنیار و بزرگراه تندگویان محدود است (Website of the 19th District Municipality of Tehran). منطقه ۱۹

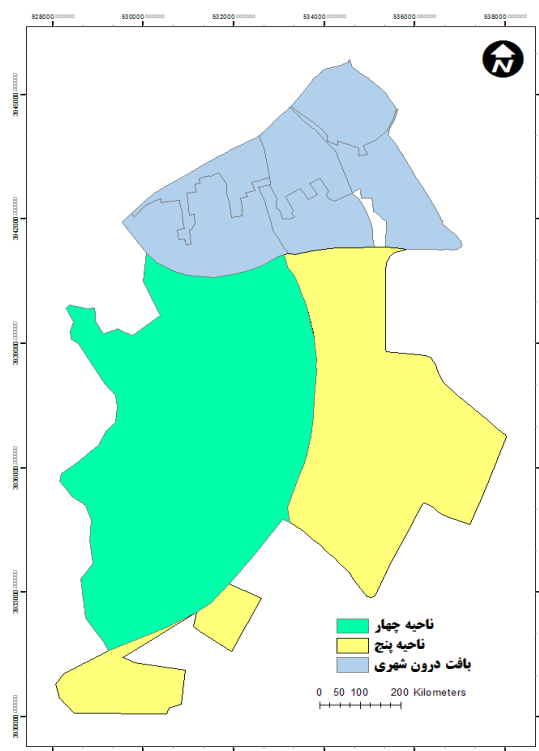
¹ Cross Impact Analysis

از پنج ناحیه تشکیل شده که سه ناحیه (نواحی ۱، ۲ و ۳) مربوط به بافت درون شهری و دو ناحیه (نواحی ۴ و ۵) بیرون از محدوده قانونی شهر تهران قرار دارند و جزو حریم منطقه محسوب می‌شوند. بافت درون شهری این منطقه شامل محله‌های بوستان ولایت، شریعتی شمالی، عبدالآباد، نعمت‌آباد، دولتخواه شمالی، اسماعیل‌آباد، دولتخواه جنوبی، شهید کاظمی، شریعتی جنوبی، شکوفه، خانی‌آباد نو، خانی‌آباد شمالی، خانی‌آباد جنوبی و بهمنیار است.

شکل ۲- موقعیت منطقه ۱۹ در تهران

قلمرو مکانی مورد مطالعه در پژوهش حاضر، ناحیه‌های ۴ و ۵ شهرداری منطقه ۱۹ است که این دو به دلیل قرارگیری در نقطه پایانی محدوده شهری تهران، دارای شرایط ویژه از نظر پراکنش زمین‌های متروک و باغ‌ها هستند.

شکل ۳- موقعیت بافت درون شهری و محدوده حریم (ناحیه‌های چهار و پنج) در منطقه ۱۹

ناحیه‌های ۴ و ۵ هر کدام دارای ۱۳ روستا هستند، به عنوان حریم منطقه ۱۹ در جنوب بزرگراه آزادگان قرار گرفته‌اند (جدول ۳).

جدول ۳- ویژگی نواحی ۴ و ۵ از منطقه ۱۹

ناحیه	مساحت (هکتار)	مناطق همجوار	جمعیت	تراکم جمعیتی (نفر در هکتار)
۴	۳۹۶۱	چهاردانگه و اسلامشهر	۳۹۹۹۸	۶
۵	۳۲۲۱	منطقه ۲۰ تهران	۱۲۶۱۸	۵

19th District Municipality of Tehran

بحث و ارائه یافته‌ها

تحلیل اثر متقابل (مقاطع) روشی برای تشخیص روابط متقابل است که تأثیر هر روند بر روندهای دیگر درجه‌بندی می‌شود (Tian et al, 2020); به عبارت دیگر، یک روش نیمه کمی است که برهمکنش روابط متقابل میان خرده‌سیستم‌های مختلف در ماتریس تحلیل می‌شود (Zelinka&Daher, 2022: 152; Lazurko et al, 2023: 1781). اطلاعاتی که این روش تأمین می‌کند تصویری است از اثر متقابل میان روندها و متغیرها یا عامل‌ها (Alvandi, 2021: 136; Fathi et al, 2023: 74; Shokoohi, 2023: 109). در ماتریس آثار متقابل، جمع اعداد سطرهای هر عامل به منزله میزان تأثیرگذار و جمع ستونی میزان تأثیرپذیری آن را از عامل‌های دیگر نشان می‌دهد. در این مرحله از کارشناسان خواسته شد که برحسب سطح اثرگذاری/اثرپذیری به عوامل پژوهش امتیاز صفر تا سه در نظر بگیرند. جدول (۴) ماتریس نهایی اثرات متقابل عامل‌ها را بر یکدیگر نشان می‌دهد.

جدول ۴. ماتریس نهایی اثرات متقابل عامل‌ها براساس شدت تأثیرپذیری و تأثیرگذاری

	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10	F11	F12	F13	F14	F15	F16	F17	F18	F19	F20	F21	F22	F23	F24	F25	F26	F27	F28	F29	F30	F31	
F1	0	0	0	1	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	2	3	2	1	1	1	1	
F2	2	0	2	1	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	2	3	2	1	1	1	1	
F3	1	2	0	1	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	2	3	2	1	1	1	1	
F4	2	1	2	0	1	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	2	3	2	1	1	1	
F5	3	2	3	2	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	2	3	2	1	1	1	
F6	3	3	2	1	2	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	2	3	2	1	1	
F7	2	2	1	1	0	1	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	2	3	2	1	
F8	1	2	1	1	2	1	0	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	2	3	2	
F9	2	2	2	3	2	2	1	0	0	3	2	1	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	2	3	2	2	1	2	3
F10	3	3	3	3	3	3	2	2	1	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	2	
F11	2	1	2	0	2	1	2	2	2	1	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	1	
F12	1	2	1	2	2	3	3	2	1	1	1	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	2	
F13	2	2	1	1	0	0	1	2	1	1	1	1	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	2	
F14	1	1	2	2	1	0	1	1	1	1	1	0	1	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	3	
F15	2	2	1	1	1	2	1	2	0	1	1	1	2	1	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	2	
F16	3	2	2	2	3	2	3	2	3	3	2	3	1	2	0	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	1	
F17	3	2	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	1	3	3	2	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	1	
F18	2	2	1	2	1	2	1	2	2	0	0	1	3	3	3	2	1	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	1	
F19	3	1	1	0	1	1	0	1	1	1	2	1	1	0	0	2	1	1	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	3	
F20	2	2	2	2	2	1	1	0	2	1	0	0	0	0	1	2	0	1	2	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	2	
F21	3	1	3	2	3	2	3	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	2	3	2	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	1	
F22	2	1	2	1	2	3	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2	2	2	2	3	0	3	2	1	2	1	0	1	3	2	
F23	3	2	3	2	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	0	3	2	1	2	1	0	1	3	
F24	3	2	2	3	2	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	0	3	2	1	2	1	0	1	
F25	3	2	3	3	2	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	0	3	2	1	2	1	0	1	
F26	3	2	3	3	2	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	0	3	2	1	2	1	2	1	
F27	3	3	3	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	2	3	0	3	2	1	2	2	
F28	3	2	3	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	2	3	2	2	3	0	3	2	1
F29	2	1	2	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	2	1	2	3	3	0	3	2	
F30	3	2	2	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	2	1	2	1	1	0	3	2	
F31	1	1	1	1	2	1	0	0	1	2	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	

(یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

تحلیل اولیه داده‌ها و تأثیرهای متقاطع نشانگر وجود وجود ۹۶۱ رابطه در ماتریس با توجه به ابعاد ۳۱×۳۱ آن است. در ماتریس پژوهش، شمار ۵۳ رابطه برابر صفر بوده که به معنای عدم اثرگذاری و اثرپذیری عوامل بر یکدیگر است؛ بنابراین درجه پرشدگی بیش از ۸۵ درصد است؛ به عبارت دیگر، عوامل منتخب تأثیر زیاد بر یکدیگر داشته و سیستم از وضعیت ناپایدار برخوردار است (جدول ۵).

جدول ۵- تحلیل اولیه داده‌های ماتریس تأثیر متقابل

ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	جمع	درجه پرشدگی (درصد)
۳۱	۳	۵۳	۲۲۵	۳۷۶	۳۰۷	۹۰۸	۸۵/۷۶

(یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

میزان ارتباط با اعداد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود. عدد صفر به منزله "بدون تأثیر"، عدد یک یعنی "تأثیر ضعیف"، عدد دو به عنوان "تأثیر متوسط" و عدد سه نشانگر "تأثیر زیاد" است. بنابراین اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده n باشد، یک ماتریس $n \times n$ به دست می‌آید که در آن، تأثیرهای عامل‌ها بر یکدیگر مشخص شده که در ادامه در جدول (۶) مقدار کمی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر کدام از آن‌ها نشان داده شده است.

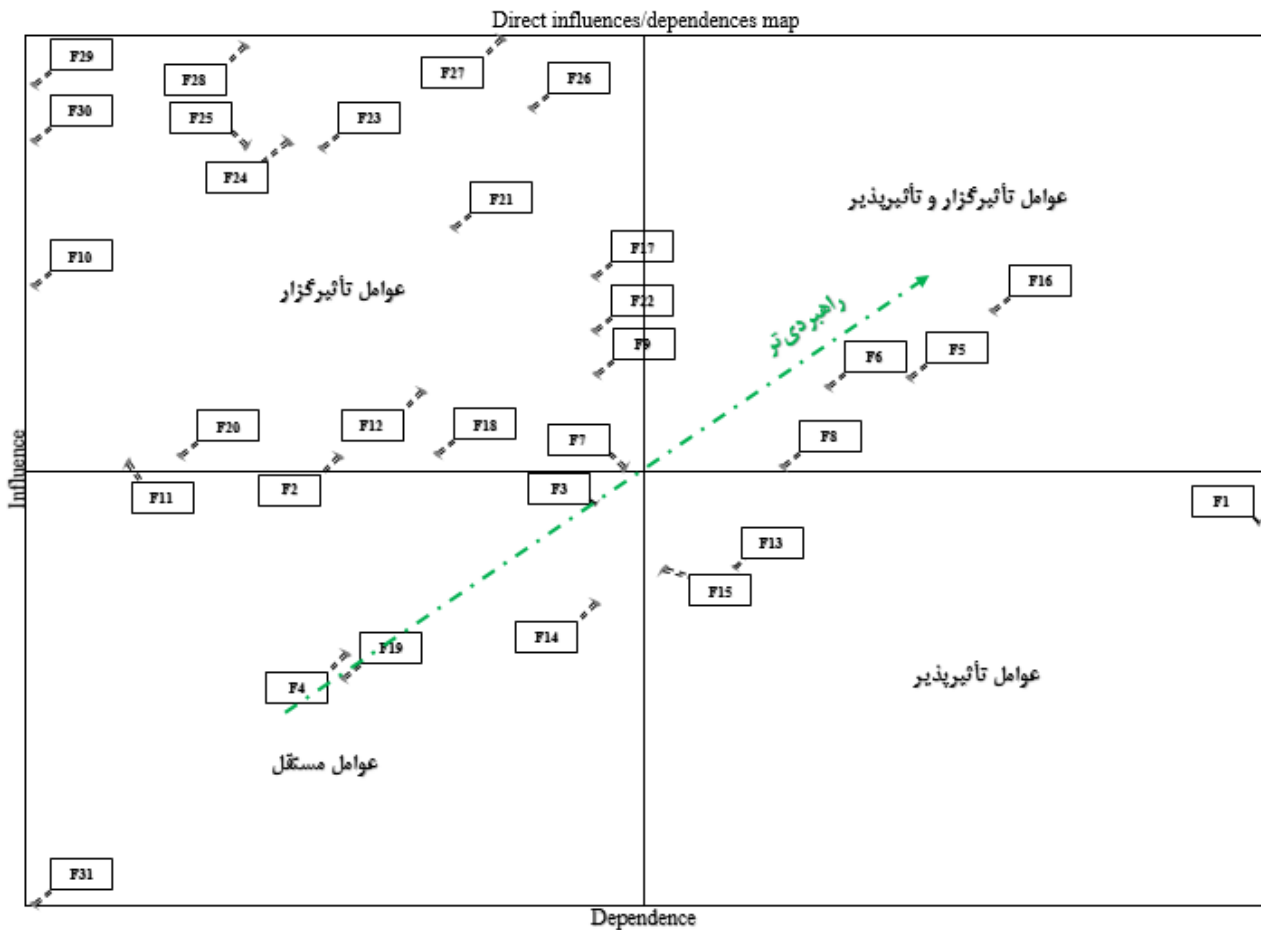
جدول ۶- امتیاز میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عامل‌ها با استفاده از نرم‌افزار Micmac

ردیف	عامل	امتیاز اثرگذاری	امتیاز اثرپذیری
۱	بورس‌بازی و احتکار زمین	۴۶	۶۹
۲	همجواری با منطقه ۱۹ و بهره‌مندی از زمین‌های با قابلیت و توان توسعه	۵۰	۵۳
۳	قرارگیری در مسیر جاده‌های کناری و بزرگراه‌ها	۴۹	۵۸
۴	پتانسیل منطقه برای سرمایه‌گذاری صنعتی	۵۰	۵۱
۵	کمبود فضاهای عمومی و خدماتی	۵۴	۶۲
۶	عدم وجود خدمات متناسب	۵۴	۶۱
۷	قیمت زمین و مسکن	۴۹	۵۸
۸	ساخت‌وساز در کشتزارهای باارزش درونی و پیرامونی	۴۹	۶۰
۹	ناسازگاری و نامطلوبی کاربری‌ها در منطقه	۵۳	۵۸
۱۰	آلاینده‌های محیطی	۵۹	۴۸
۱۱	ناهنجاری و آسیب‌های اجتماعی	۴۹	۵۰
۱۲	عدم مشارکت اجتماع محلی	۵۲	۵۵
۱۳	مهاجرت‌های روستاشهری	۴۴	۶۰
۱۴	خشکسالی و مخاطره‌های طبیعی	۴۲	۵۸
۱۵	رونق صنعت در کلان‌شهر تهران	۴۴	۵۹
۱۶	ناکارآمدی و ضعف ساختار سازمانی شهرداری	۵۷	۶۴
۱۷	فقر و ناعدالتی فضایی	۶۱	۵۸
۱۸	بهبود شبکه راه‌های ارتباطی	۵۰	۵۶
۱۹	گسترش هدایت‌نشده کالبدی	۳۷	۵۴
۲۰	افزایش سرمایه‌گذاری‌ها	۳۹	۵۴
۲۱	کمبود زیرساخت‌های لازم	۶۵	۵۶
۲۲	دسترسی به حمل‌ونقل عمومی	۵۶	۵۸
۲۳	سیاست‌گذاری‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های دولتی	۷۲	۵۳
۲۴	ناکارآمدی ساختار سازمانی مدیریت شهری کشور	۷۱	۵۲
۲۵	دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه	۷۳	۵۱
۲۶	وابستگی به درآمدهای نفتی	۷۶	۵۷
۲۷	قوانین زمین شهری	۷۹	۵۶
۲۸	افزایش اختیار شهرداری‌ها و دولت محلی	۷۸	۵۱
۲۹	قانون لغو مالکیت زمین‌های موات شهری	۷۶	۴۸
۳۰	رشد اقتصاد ملی	۷۲	۴۸
۳۱	سیاست‌های تأمین مسکن	۱۸	۴۸
	مجموع	۱۷۲۴	۱۷۲۴

(یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

بر اساس جدول (۶)، "فقر و ناعدالتی فضایی"، "آلاینده‌های محیطی"، "کمبود زیرساخت‌های لازم"، "ناکارآمدی ساختار سازمانی مدیریت شهری کشور"، "سیاست‌گذاری‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های دولتی"، "دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه"، "وابستگی به درآمدهای نفتی"، "قوانین زمین شهری"، "افزایش اختیار شهرداری‌ها و دولت محلی"، "قانون لغو مالکیت زمین‌های موات شهری" و "رشد اقتصاد ملی" از جمله عواملی هستند که میزان اثرگذاری آن‌ها تا حد زیادی بیشتر از درجه اثرپذیری‌شان است. در مقابل، "بورس‌بازی و احتکار زمین"،

"همجواری با منطقه ۱۹ و بهره‌مندی از زمین‌های با قابلیت و توان توسعه"، "قرارگیری در مسیر جاده‌های کناری و بزرگراه‌ها" و "عدم مشارکت اجتماع محلی" از جمله عواملی هستند که درجه اثرپذیری آن‌ها بیشتر از شدت اثرگذاری‌شان است. شکل (۴)، نمودار چگونگی پراکنش عامل‌ها را نشان می‌دهد که بیانگر وضعیت آن‌ها در میزان وابستگی یا استقلال است؛ به عبارت دیگر، نشان می‌دهد که عامل‌های موجود در مقیاس ملی - فراملی و منطقه‌ای - ناحیه‌ای از استقلال و اثرگذاری بیشتری برخوردارند و عامل‌های درونی سیستم (اغلب در محدوده منطقه) بیشتر اثرپذیر بوده و وابستگی بیشتری دارند. عامل‌های واقع در بالای سمت چپ نمودار، دارای اثرگذاری و استقلال بیشتری هستند. عامل‌های پایین سمت راست، اثرپذیری بیشتری دارند و قسمت چپ پایین نمودار، نقطه استقرار عامل‌های با درجه به نسبت یکسان اثرگذاری و اثرپذیری می‌باشند.

شکل ۴- موقعیت استقرار مستقیم عامل‌ها در نمودار اثرگذاری و اثرپذیری (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

تحلیل عامل‌های پژوهش، گویای نقش بی‌بدیل "ناکارآمدی و ضعف ساختار سازمانی شهرداری" و "رونق صنعت در کلان‌شهر تهران" در توسعه و تحول فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ است، چرا که باید توجه داشت عامل‌های تأثیرگذار اغلب با صنعت و فعالیت‌های صنعتی شهر و پیرامون در ارتباط هستند. نظرسنجی از خبرگان نشان می‌دهد از یک سو، پیوستگی با ناحیه‌های صنعتی و ویژگی پیرامونی منطقه ۱۹، به منزله عامل تأثیرگذار بر تحول‌های فضایی - کالبدی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ تهران می‌باشد و از سوی دیگر، نتایج روش تحلیل اثرات متقابل نیز نشانگر بالاترین اهمیت آن از نظر تأثیرگذاری بر ۳۰ عامل دیگر است. نقش تجارتهای کلان‌شهر تهران در مقیاس ملی و فراملی باعث شده که وجود کوره‌پزخانه‌ها و پاره‌ای از صنایع منطقه ۱۹ بتوانند با استقرار در نزدیک‌ترین فاصله از تهران، در توسعه و تحول‌های فضایی و کالبدی مؤثر باشند. سرمایه‌گذاری‌ها در امور زیربنایی و نیز سرمایه‌گذاری مستقیم در صناعی که تا پیش از این به‌طور مطلق دولتی محسوب می‌شدند نیز خود عامل اثرگذار مستقیم معرفی شده است و از این رو می‌تواند به منزله یکی از پیشران‌های مهم در جریان‌های گذشته و آینده

محدوده جنوبی منطقه ۱۹ قلمداد شود. بهبود شبکه راه‌های ارتباطی در محدوده نیز از نظر تأثیرگذاری بر عامل‌های دیگر، دارای نقش مهمی در توسعه فضایی قلمرو مکانی هدف است.

از میان ۳۱ عامل کلیدی در مقیاس‌های سه‌گانه، عامل‌های زیر به شکل مستقیم و غیرمستقیم از میزان اثرگذاری بیشتری در رابطه با توسعه فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ برخوردارند که به عنوان نیروهای پیشران شناسایی می‌شوند:

- سیاست‌گذاری‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های دولتی؛
- دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه؛
- رونق صنعت در کلان‌شهر تهران؛
- قوانین زمین شهری؛
- افزایش اختیار شهرداری‌ها و دولت محلی؛
- قانون لغو مالکیت زمین‌های موات شهری؛
- رشد اقتصاد ملی؛
- ناکارآمدی ساختار سازمانی مدیریت شهری کشور؛
- فقر و ناعدالتی فضایی؛
- کمبود زیرساخت‌های لازم.

پس از تعیین نیروهای پیشران، به طبقه‌بندی آن‌ها بر مبنای دو اصل "درجه عدم قطعیت" و "میزان اهمیت" اقدام می‌شود. عدم قطعیت عبارت است از درجه پیش‌بینی‌ناپذیری تحول‌ها و نتایج آینده (Nordström, 2022: 1706; Simpson&Sariol, 2022: 424; Angus et al, 2023: 1152) و میزان اهمیت به معنای قدرت تأثیر بر نتایج آتی عامل‌های تصمیم‌گیری و تمام محیط یا سیستم است (DeAngelis&Diaz, 2019; Hoek et al, 2021: 615). در این مرحله با نظرخواهی از خبرگان و استفاده از ماتریس تأثیر و عدم قطعیت، مهم‌ترین پیشران‌هایی که هم درجه عدم قطعیت‌شان بالا بوده و هم از میزان اثرگذاری زیاد برخوردار باشند، تعیین می‌گردند. براساس نتایج نظرسنجی، شرایط اقتصادی، عوامل سیاسی و اداری، و کمبود زیرساخت‌ها به عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین نیروهای پیشران، دارای نقش مؤثرتر در توسعه فضایی آینده قلمروی مکانی هدف هستند. شکل (۵) ماتریس عدم قطعیت و میزان تأثیر نیروهای پیشران را نشان می‌دهد.

میزان عدم قطعیت

		میزان عدم قطعیت				
		کم	متوسط	زیاد		
سطح تأثیر اهمیت	زیاد	-	- افزایش اختیار شهرداری‌ها و دولت محلی	- سیاست‌گذاری‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های دولتی - دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه - رونق صنعت در کلان‌شهر تهران - کمبود زیرساخت‌های لازم		
	متوسط	- قوانین زمین شهری - قانون لغو مالکیت زمین‌های موات شهری	- رشد اقتصاد ملی - فقر و ناعدالتی فضایی	- ناکارآمدی ساختار سازمانی مدیریت شهری کشور		
	کم	-	-	-		

شکل ۵- میزان ماتریس عدم قطعیت و میزان تأثیر نیروهای پیشران

(یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

حاصل گام طبقه‌بندی، محورهایی است که بنیان سناریو/سناریوهای نهایی را تشکیل می‌دهند. در مرحله پیش و براساس شکل (۵) مهم‌ترین پیشران‌ها به شرح زیر شناسایی شدند و با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ و با در نظر گرفتن محورهای افزایش، کاهش و فقدان تحول‌های فضایی آینده، دسته‌بندی می‌شوند (جدول ۷):

- سیاست‌گذاری‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های دولتی؛
- دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه؛

- رونق صنعت در کلان‌شهر تهران؛
- کمبود زیرساخت‌های لازم.

جدول ۷- وضعیت پیشران‌ها در سه سناریوی متفاوت

ردیف	پیشران‌ها	سناریو ۱ (افزایش) (فشرده)	سناریو ۲ (کاهش) (خطی)	سناریو ۳ (فقدان) (پراکنده)
۱	سیاست‌گذاری‌ها، طرح‌ها و برنامه‌های دولتی	سیاست‌گذاری آینده‌محور و استراتژیک	کاهش سطح نگاه استراتژیک برای توسعه فضایی به حد متوسط	فقدان دیدگاه استراتژیک
۲	دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه	برطرف نمودن دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه و از میان بردن شکاف شمال - جنوب تهران	وجود دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه در حد متوسط	باقیمانده عوامل مرتبط با دیدگاه تبعیض‌آمیز نسبت به سیاست‌گذاری توسعه
۳	رونق صنعت در کلان‌شهر تهران	رونق روزافزون صنعتی و رشد سهم صنعت در اقتصاد	حد متوسط رونق بخش صنعت و حد متوسط افزایش سهم صنعت در اقتصاد	ماندگاری وضعیت کنونی بخش صنعت و کاهش سهم آن در اقتصاد
۴	کمبود زیرساخت‌های لازم	تأمین بهینه زیرساخت‌های لازم	تلاش برای تأمین متوسط زیرساخت‌های لازم	کمبود زیرساخت‌های لازم و عدم رسیدگی به بهبود آن

(یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

پیشران‌ها، عوامل کلیدی را در سطح کلان برای توسعه فضایی محدوده جنوبی زیر تأثیر قرار می‌دهند و رفتار متفاوت آن‌ها در آینده موجب خواهد شد که توسعه و تحول‌های فضایی قلمرو مکانی هدف با الگوهای متفاوت و گوناگونی از رشد روبرو شود. تدوین محورهای اصلی با توجه به رفتار و وضعیت نیروهای پیشران، گامی دیگر از سناریونگاری است. محورهای مذکور، بر مبنای فرم‌های گسترش شهری و شرایط کنونی توسعه فضایی منطقه ۱۹ مشخص می‌شوند. سه مفهوم اصلی در انتخاب محورهای اصلی برای نگارش سناریوهای توسعه فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ مورد توجه قرار گرفته است که عبارتند از الف) چگونگی رشد فضایی شهر (افقی یا عمودی)، ب) الگوی رشد شهر (خطی، ستاره‌ای، قطاعی، شطرنجی، چندهسته‌ای و اقماری) و پ) ناحیه پیراشهری. در ارتباط با تدوین و تشریح سناریوهای پژوهش باید دو موضوع اصلی مورد توجه قرار بگیرد: نخست، چگونگی و شدت اثرگذاری پیشران بر سازمان مرتبط یا موضوع اصلی سناریو و دوم، چگونگی اثرپذیری توسعه فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ کلان‌شهر تهران. در این مرحله با ملاحظه رفتار متفاوت پیشران‌ها در آینده، چگونگی توسعه فضایی منطقه ۱۹ در محدوده جنوبی و الگوهای محتمل در قالب سناریوهای ممکن و مطلوب مورد بررسی قرار می‌گیرد.

- **سناریوی یکم - توسعه فضایی هماهنگ با معیارهای فرم شهر پایدار:** سیاست دستیابی به توسعه پایدار از سال ۱۹۸۷ به شکلی گسترده مورد پذیرش قرار گرفته و بیشتر بر محوریت پشتیبانی از سکونتگاه‌های فشرده با کاربری مختلط است. تراکم توسعه در درون منطقه‌های شهری می‌تواند نقش مهمی در کاهش فاصله سفرهای درون‌شهری و در نتیجه، کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای زیان‌بار ایفا کند. فرایند فشرده‌سازی یکی از شیوه‌های دستیابی به مزیت‌های شهر متراکم در منطقه‌های شهری است. فرم خطی در میان الگوهای توسعه شهری، به دلیل سهولت جابجایی و سفر از یک سو و امکان تمرکز فعالیت‌های خدماتی و اقتصادی از سوی دیگر، دارای هماهنگی بیشتر با معیارهای توسعه پایدار شهری و در نتیجه با بسترها و شرایط توسعه فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ کلان‌شهر تهران است. در این سناریو، نیروهای پیشران به شکل منطقی و متعادل بر عامل‌های کلیدی تأثیر می‌گذارند؛ محدوده جنوبی به طور عمودی در محور اصلی منطقه توسعه می‌یابد و از رشد بی‌برنامه در زمین‌های پیرامون پیشگیری می‌شود.
- **سناریوی دوم - توسعه فضایی محدوده جنوبی با روند کنونی:** دلیل اصلی شکل‌گیری منطقه ۱۹، تغییرهای کلان اقتصادی (صنعتی شدن)، عدم اعمال مدیریت در هدایت گرایش‌های ساخت‌وساز، ارزان بودن قیمت زمین در منطقه نسبت به مناطق دیگر تهران و بنیه ضعیف مالی مهاجران بوده است، در حقیقت، گسترش منطقه ۱۹ به صورت ارگانیک و بدون برنامه و راهبردهای از پیش تعیین‌شده بوده است. در این سناریو، نیروهای پیشران که شامل تصمیم‌های سیاسی و شرایط اقتصادی در منطقه هستند، بدون تغییر روند و به شکل نامتعادل بر عامل‌هایی چون مدیریت شهری، بازار زمین، جمعیت، مهاجرت‌ها و غیره تأثیر می‌گذارند و شهر بدون

برنامه و به شکلی ارگانیک گسترش خواهد یافت. همچنین تراکم ساختمانی به کمترین مقدار می‌رسد و احتمال تبدیل زمین‌های پیرامونی بیرون از محدوده شهری به زمین شهری به دلیل رشد در مسیر راه‌های بین‌شهری بسیار زیاد است. محورهای اصلی این سناریو، الگوی رشد شهری به شکل خطی و توسعه فضایی - کالبدی شهر به شکل پراکنده خواهد بود و محدوده در راستای شبکه‌های ارتباطی اصلی به تدریج در منطقه ۱۹ ادغام خواهد شد.

- **سناریوی سوم - توسعه فضایی محدوده جنوبی به شکل آشفته و پراکنده:** الگوی پراکنده شهری در گفتمان شهری از دهه ۱۹۶۰ به این طرف، به طور جدی مطرح بوده و در کشورهایی که دارای زمین‌های ارزان، ساخت بی‌رویه راه‌ها و تولید بیش از اندازه خودرو هستند، پدیده متداول به شمار می‌رود و امروزه در سطح جهان مورد توجه است. پراکنده‌روی شهری، الگوی نظام‌مند و کنترل‌شده نیست و از ویژگی آن می‌توان به فقدان تنوع زیستی، کاهش جذابیت چشم‌اندازها، تراکم پایین، جداسازی کاربری‌ها، مالکیت نامتمرکز زمین، خودرومحوری و گسترش بیش از حد شهر به سوی بیرون است. حاصل این الگوی رشد، "جدایی‌گزینی اجتماعی"، "کاهش تراکم جمعیتی" و "افزایش میزان فضاهای گسسته و باز شهری" است. در این سناریو، محدوده در تمام جهتها به شکل پراکنده توسعه خواهد یافت. محدوده مورد مطالعه در سناریوی سوم، با گسترش بی‌برنامه در زمین‌های پیرامون بدون توجه به پتانسیل موجود رشد می‌کند. افزایش زیربنای ساختمانی و تراکم پایین ساختمان‌های شهری و الحاق زمین‌های بیرون از محدوده، از جمله مهم‌ترین شاخص‌های توسعه فضایی در سناریوی مرتبط است.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

فشار توسعه مستمر و تغییر کاربری زمین در مناطق حاشیه شهری چالشی کلیدی برای برنامه‌ریزان شهری به موازات رشد شهرها است که باید به آن توجه شود. رشد شتابان شهرنشینی و سیر افزایش جمعیت در سده ۲۱ به همراه انقلاب دیجیتالی - فناوری، نشانگر دگرگونی ساختاری شهرها است که مانیفست اصلی آن توسعه فضایی - کالبدی و تغییرهای گوناگون کاربری‌ها و کارکردها در پیرامون، لبه‌ها و محدوده‌های برون‌شهری است. در این پژوهش، وضعیت توسعه فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹ با استفاده از سناریونگاری مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد منطقه ۱۹ تهران یکی از نقاط هدف تغییرات شدید کاربری و ایجاد سکونتگاه‌های پیرامونی به دلیل مهاجرت‌های روستایی و جابجایی جمعیت درون‌شهری بوده و از این رو، ناهنجاری‌هایی را در فرایند توسعه و آشفستگی سیمایی شهر به دنبال داشته است. همچنین براساس یافته‌ها، این محدوده و منطقه ۱۹ می‌تواند با سه سناریوی محتمل، ممکن و مطلوب از نظر توسعه فضایی روبه‌رو شود که در سناریوی یکم، محدوده به شکل فشرده و متراکم در محورهای اصلی شبکه‌های ارتباطی توسعه می‌یابد و هیچ‌گونه زمینی بیرون از محدوده فعلی مورد استفاده قرار نخواهد گرفت و به دلیل خطی بودن توسعه بر حول محور اصلی ارتباطی، مدل توسعه خطی یا کریدوری در این سناریو مورد استفاده قرار می‌گیرد. در سناریوی دوم که ادامه وضعیت موجود است، توسعه فضایی محدوده جنوبی با همان روند گذشته ادامه خواهد یافت و محدوده در طول محور اصلی در زمین‌های پیرامون توسعه می‌یابد. در این سناریو توسعه محدوده به شکل خطی، افقی و پراکنده اتفاق می‌افتد که در این صورت، زمین‌های متعددی که در این مسیر قرار دارند از بین رفته و سکونتگاه‌های موجود در این مسیر نیز در منطقه ادغام و بافت منطقه دچار تغییر خواهد شد. این سناریو با معیارهای توسعه پایدار چندان همخوانی ندارد و منطقه با مسائل اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی مواجه می‌شود. به همین دلیل این سناریو وضعیت نامطلوب توسعه فضایی منطقه ۱۹ و محدوده جنوبی را در آینده نشان می‌دهد. سناریوی سوم، نشانگر وضعیت بسیار نامطلوب توسعه فضایی منطقه ۱۹ و محدوده جنوبی آن است. در این سناریو، توسعه فضایی به شکل آشفته و پراکنده در تمامی جهتها انجام می‌شود و از زمین‌های شهری کمترین بهره‌برداری به عمل می‌آید. از جمله ویژگی اصلی این سناریو، گسترش بدون برنامه و گسسته شهری است که محیط‌زیست شهری و نقاط بیرون از محدوده، بیشترین آسیب را می‌بینند و هزینه‌های خدمات اقتصادی و اجتماعی به حداکثر میزان خود خواهد رسید.

باید توجه داشت که بررسی چند نمونه از پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه توسعه فضایی شهری و پیراشهری نشان‌دهنده تأکید بسیاری از آن‌ها بر تحول‌های شهر و تأثیر آن بر توسعه فضایی است؛ با وجود این، جنبه آینده‌نگاری برای توسعه فضایی و تدوین سناریوهای مرتبط، کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته و از این رو یکی از تفاوت‌های اصلی تحقیق حاضر و مهم‌ترین رکن نوآوری آن، توجه ژرف نویسندگان این تحقیق به برنامه‌ریزی سناریو و تأکید مفهومی بر فلسفه توسعه منطقه‌ای به شکلی گویا و بهینه و مطابق با توجه چندبعدی به آینده است. سیاست‌های برگرفته از سناریوی یکم (سناریوی مطلوب) برای منطقه ۱۹ با توجه به ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی، کالبدی - محیطی، اقتصادی - خدماتی، سیاسی - اداری و مدیریتی، به عنوان "توسعه فشرده در مرزهای کنونی منطقه" به این شرح تعریف می‌شوند: الف) افزایش

تراکم‌های شهری، ب) کاربری ترکیبی، پ) استفاده حداکثری از زمین، ت) استفاده از زمین‌های بایر و متروک در محدوده، ث) کاهش استفاده از خودروی شخصی.

با توجه به اهمیت شیوه سناریونگاری در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری و نیز وجود مسائل مدیریتی در توسعه فضایی محدوده جنوبی منطقه ۱۹، پیشنهادهایی برای رفع چالش‌های موجود در منطقه مورد مطالعه به شرح زیر ارائه می‌شود:

- استفاده از نظریه‌ها، رویکردها، روش‌ها و ابزارهای نوین در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری؛
- پرهیز از شیوه‌های قدیم و سنتی در برنامه‌ریزی و مدیریت کالبدی منطقه؛
- استفاده از برنامه‌ریزی استراتژیک در مدیریت توسعه فضایی و کالبدی منطقه با هدف شکوفایی یکپارچه منطقه‌ای، ناحیه‌ای و محلی؛
- ایجاد تفکر یکپارچه و سیستمی از عوامل اثرگذار در برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه فضایی و کالبدی منطقه؛
- استفاده از شیوه سناریونگاری در تهیه و تنظیم طرح‌ها و برنامه‌های توسعه فضایی ناحیه‌های منطقه؛
- استفاده از برنامه‌ریزی سناریو به عنوان یکی از ابزارهای مشارکت عمومی شهروندان در تهیه برنامه‌های شهری منطقه؛
- پذیرش تأثیر قدرتمند رویکرد آینده‌نگاری و آینده‌پژوهی در تهیه برنامه‌های شهری و گنجانیدن برنامه‌ریزی سناریو در طرح‌های توسعه شهری به منزله یکی از مهم‌ترین ابزارها برای اتخاذ بهترین تصمیم در مقابله با مسائل و چالش‌های آینده؛
- تمهیدهای بهتر در تغییر مدیریتی با ارتقای گنجایش یادگیری در برنامه‌ریزی سناریو و به منظور هدفمندی بهینه واکنش‌ها به رویدادهای آینده در کمترین زمان ممکن.

References:

- Abera, M., Ahmedin, N., & Muluneh, B. (2022). Urban Sprawl or Urban Development? Peri-Urbanism in Metropolitan Areas of Amhara Region, Ethiopia. *African Studies Quarterly*, 21(1), 1-27. <https://asq.africa.ufl.edu/wp-content/uploads/sites/168/V21i1a1.pdf>
- Ablo, A. D., Asem, F. E., Yiran, G. A., & Owusu, G. (2020). Urban sprawl, land use change and the changing rural agrarian livelihood in peri-urban Accra, Ghana. *Rural-urban linkages and sustainable development: Case studies from Africa*, 16, 77-100. <https://www.researchgate.net/publication/341643126>
- Afriyie, K., Abass, K., & Adjei, P. O. W. (2020). Urban sprawl and agricultural livelihood response in peri-urban Ghana. *International Journal of Urban Sustainable Development*, 12(2), 202-218. <https://doi.org/10.1080/19463138.2019.1691560>
- Ahmadi, F., Esmailnejad, M., & Falsoleyman, M. (2022). Spatial analysis of natural hazards with emphasis on drought and assessment of capacity of adaptation, Case study of rural settlements (Razan county: Hamedan province). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 17(2), 479-490. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.25385968.1401.17.2.10.2> [In Persian].
- Ali Yari, F., Seyf, A., & Kamali, R. (2022). The role of economic stability and security in the model of resistance economy of the Islamic Republic of Iran. *Strategic Defense Studies*, 20(87), 55-80. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20084897.1401.20.87.3.9> [In Persian].
- Alvandi, H. (2021). Structural Analysis of Interactions of Iran's Social Challenges in the Face of the future of Virtual Social Networ. *Strategic Research on Social Problems*, 10(2), 129-153. <https://doi.org/10.22108/srsp.2021.130476.1730> [In Persian].
- Alvioli, M. (2020). Administrative boundaries and urban areas in Italy: A perspective from scaling laws. *Landscape and urban planning*, 204, 103906. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103906>
- Amanpour, S., Alizadeh, M., & Damanbagh, S. (2020). Identifying and Analyzing the Pattern of Development of Ahvaz City in the Period 1981- 2021. *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 1(1), 77-96. https://www.srds.ir/article_122922_10d5156a2cb45ff7ab96313d50de13b4.pdf [In Persian].
- Amirantekabi, S., Javan, F., & Hasani Moghaddam, H. (2018). Analysis of urban sprawl effects in instability of rural settlements (Case study: Rezvanshahr county). *Journal of Geographical Engineering of Territory*, 2(3), 59-71. https://www.jget.ir/article_69783_6c1e341346ae835991513375aa33f822.pdf [In Persian].
- Amiribesheli, M., Mogtabazadekhanghahi, H., Ziari, Y., & Nourikermani, A. (2019). Pattern of decision making of urban land policies in the physical development (case study: SARI). *Journal of Applied Researches in Geographical Sciences*, 19(54), 125-146. <http://dx.doi.org/10.29252/jgs.19.54.125> [In Persian].
- Amiri shahri, S. M., & Mohammadnia Gharaei, F. (2021). Site Selection of Appropriate Lands for Internal Development in Eroded Urban Fabrics Using the F'ANP Analytical Model (Case study: Shahid Avini neighborhood of Mshhad). *Journal of Environmental Science and Technology*, 23(3), 211-226. <https://doi.org/10.30495/jest.2021.46008.4761> [In Persian].
- Angelidou, M., Politis, C., Panori, A., Barkratsas, T., & Fellnhofer, K. (2022). Emerging smart city, transport and energy trends in urban settings: Results of a pan-European foresight exercise with 120 experts. *Technological Forecasting and Social Change*, 183, 121915. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121915>

- Angus, R. W., Packard, M. D., & Clark, B. B. (2023). Distinguishing unpredictability from uncertainty in entrepreneurial action theory. *Small Business Economics*, 60(3), 1147-1169. <https://doi.org/10.1007/s11187-022-00651-4>
- Annette, P., Ravetz, J., & Tosics, I. (2011). Peri-urbanisation in Europe: towards European policies to sustain urban-rural futures. *Forest & Landscape*, University of Copenhagen. [https://www.openspace.eca.ed.ac.uk/wp-content/uploads/2015/12/Peri Urbanisation in Europe printversion.pdf](https://www.openspace.eca.ed.ac.uk/wp-content/uploads/2015/12/Peri_Urbanisation_in_Europe_printversion.pdf)
- Araei, M., & mazarei, G. (2020). Legal barriers to concluding partnership agreements in municipalities from the perspective of Iranian administrative law. *The Journal of Modern Research on Administrative Law*, 2(3), 119-144. <https://doi.org/10.22034/mral.2020.130791.1040> [In Persian].
- Arif, M., & Gupta, K. (2020). Spatial development planning in peri-urban space of Burdwan City, West Bengal, India: Statutory infrastructure as mediating factors. *SN Applied Sciences*, 2, 1-19. <https://doi.org/10.1007/s42452-020-03587-0>
- Arif, M., Sengupta, S., Mohinuddin, S. K., & Gupta, K. (2023). Dynamics of land use and land cover change in peri urban area of Burdwan city, India: a remote sensing and GIS based approach. *GeoJournal*, 1-25. <https://doi.org/10.1007/s10708-023-10860-3>
- Asadi, A., Rajabi, A., Janbazghobadi, G., & Komili, M. (2020). Investigating the damages of urban management and its role in city development planning by using tripartite analysis (Case study: Pakdasht Municipality). *Research and Urban Planning*, 11(40), 47-58. <https://dori.net/dor/20.1001.1.22285229.1399.11.40.4.1> [In Persian].
- Atack, J., Margo, R. A., & Rhode, P. W. (2022). Industrialization and urbanization in nineteenth century America. *Regional Science and Urban Economics*, 94, 103678. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2021.103678>
- Baldini, C., Marasas, M. E., & Drozd, A. A. (2022). Three decades of landscape change across the largest peri-urban horticultural region of Argentina: urban growth, productive intensification and the need for resilient landscape management. *Journal of Environmental Planning and Management*, 65(10), 1781-1820. <https://doi.org/10.1080/09640568.2021.1947787>
- Bayramzadeh, N., & Shahsavar, A. (2023). Prioritization of Urban Regions from the Perspective of Physical and Environmental Indicators of Livability (Case Study: 5 Regions of Urmia). *Journal of Urban Sustainable Development*, 4(11), 17-31 <https://doi.org/10.22034/usd.2023.706523> [In Persian].
- Bhushan, R., Hooda, S., Vidhani, H., Gupta, M., Suresh, L., & Clune, T. (2024). Supervised Model for Peri-Urban Area Demarcation in Hyderabad, India. *IEEE Geoscience and Remote Sensing Letters*. <http://dx.doi.org/10.1109/LGRS.2024.3359632>
- Bordbar Galavi, A., & Ghanbari, S. (2023). Facilitation of Community-Oriented Processes and its Role on the Physical Development of Peri-urban Neighborhoods of Zabol. *Geography and Development*, 21 (71), 249-271. <https://doi.org/10.22111/gdj.2023.7603>
- Carrilho, J., & Trindade, J. (2022). Sustainability in peri-urban informal settlements: A review. *Sustainability*, 14(13), 7591, 1-35. <https://doi.org/10.3390/su14137591>
- Carrier, J. G., & Miller, D. (Eds.). (2020). *Virtualism: a new political economy*. Routledge. 5th Edition.
- Cattivelli, V. (2021). Planning peri-urban areas at regional level: The experience of Lombardy and Emilia-Romagna (Italy). *Land use policy*, 103, 105282. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105282>
- Charnysh, V., & Peisakhin, L. (2022). The role of communities in the transmission of political values: Evidence from forced population transfers. *British Journal of Political Science*, 52(1), 238-258. <https://doi.org/10.1017/S0007123420000447>
- Chetry, V. (2022). Peri-urban area delineation and urban sprawl quantification in Thiruvananthapuram Urban Agglomeration, India, from 2001 to 2021 using geoinformatics. *Applied Geomatics*, 14(4), 639-652. <https://doi.org/10.1007/s12518-022-00460-0>
- Coheci, R. M., & Petrisor, A. I. (2023). Assessing the Negative Effects of Suburbanization: The Urban Sprawl Restrictiveness Index in Romania's Metropolitan Areas. *Land*, 12(5), 966. <https://doi.org/10.3390/land12050966>
- Coluzzi, R., Bianchini, L., Egidi, G., Cudlin, P., Imbrenda, V., Salvati, L., & Lanfredi, M. (2022). Density matters? Settlement expansion and land degradation in Peri-urban and rural districts of Italy. *Environmental impact assessment review*, 92, 106703. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2021.106703>
- Daneshpour, S.A.H., Sarrafi, M., & Ashnaee, T. (2016). The Evolution of Peri-Urbanization in Tehran Metropolitan Fringe in 1996 to 2006 Towards a constructive development or a dispersed growth? *Journal of Architecture and Urban Planning*, 8(16), 5-34. <https://doi.org/10.30480/aup.2016.279> [In Persian].
- Daunt, A. B. P., Silva, T. S. F., Bürgi, M., & Hersperger, A. M. (2021). Urban expansion and forest reserves: Drivers of change and persistence on the coast of São Paulo State (Brazil). *Land use policy*, 101, 105189. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.105189>
- De Angelis, D. L., & Diaz, S. G. (2019). Decision-making in agent-based modeling: A current review and future prospectus. *Frontiers in Ecology and Evolution*, 6, 237. <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:58004527>
- Dijkstra, L., Florczyk, A. J., Freire, S., Kemper, T., Melchiorri, M., Pesaresi, M., & Schiavina, M. (2021). Applying the degree of urbanisation to the globe: A new harmonised definition reveals a different picture of global urbanisation. *Journal of Urban Economics*, 125, 103312. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2020.103312>
- Draghia, M. (2021). The peri-urbanisation effect: Emerging functional spatial patterns in Romania. *Journal of Urban and Landscape Planning*, 6, 98-113. https://www.julpreview.ro/files/JULP6_2021-miruna-draghia-p98_113-FORMATAT.pdf

- Fanfani, D., Duží, B., Mancino, M., & Rovai, M. (2022). Multiple evaluation of urban and peri-urban agriculture and its relation to spatial planning: The case of Prato territory (Italy). *Sustainable Cities and Society*, 79, 103636. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.103636>
- Fathi, H., Taghipour, F., & Vaeaz, N. (2023). Identifying the drivers affecting the future of virtual social networks in the face of mass media. *Quarterly Journal of Culture-Communication Studies*, 24(61), 61-96. <https://doi.org/10.22083/jccs.2023.333233.3568> [In Persian].
- Fekete, A. (2023). Peri-urban growth into natural hazard-prone areas: Mapping exposure transformation of the built environment in Nairobi and Nyeri, Kenya, from 1948 to today. *Natural Hazards*, 119(2), 859-882. <https://doi.org/10.1007/s11069-022-05515-4>
- Feihan, S., Haidong, D., Chongliang, Y., & Xumei, M. (2021). The counter-urbanization creative class and the sprout of the creative countryside: case studies on China's coastal plain villages. *Journal of Economy Culture and Society*, (63), 297-315. <https://doi.org/10.26650/JECS2020-0084>
- Fouda, Y. E., & ElKhazendar, D. M. (2021). Spatiotemporal analysis to dynamically map and audit urban growth in peri-urban areas. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 16(5), 853-868. <https://www.iieta.org/download/file/fid/62048>
- Ghaderi Hajat, M., & Aftabi, Z. (2019). Analysis of poverty from perspective of spatial justice, case study: the northern provinces of Iran. *Geography and Development*, 17(57), 95-110. <https://doi.org/10.22111/gdij.2019.5048> [In Persian].
- Ghasemi, M., Sobhanian, S.M.H., & Abohamzeh, D. (2021). Analysis of the Circumstances and Solutions Which Reduce the Government Budget Dependence on Oil: A Case Study of Fiscal Rules. *MAJLIS & RAHBORD*, 28(105), 5-40. <https://sid.ir/paper/412528/en> [In Persian].
- Ghasemi seyani, M., & Haghi, M. (2017). Expansion of urban poverty and informal settlements identification in terms of spatial justice (Case Study: Nasim shahr city). *Regional Planning*, 6(24), 245-265. <https://dori.net/dor/20.1001.1.22516735.1395.6.24.19.3> [In Persian].
- Ghasemisiani, M., & Najafi, A. (2020). Analysis of physical-perceptual developments in peripheral villages Case: Mehrabad village in Damavand County. *Journal of Urban Peripheral Development*, 2(3), 143-162. <https://dori.net/dor/20.1001.1.26764164.1399.2.1.9.6> [In Persian].
- Giampino, A. (2021). Urbanisation and Urban Regionalisation Processes in the Metropolitan Area of Palermo. *Urban Regionalisation Processes: Governance of Post-Urban Phenomena in Sicily*, 193-203. https://doi.org/10.1007/978-3-030-64469-7_10
- Guan, X., Wei, H., Lu, S., Dai, Q., & Su, H. (2018). Assessment on the urbanization strategy in China: Achievements, challenges and reflections. *Habitat International*, 71, 97-109. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2017.11.009>
- Haldar, S., Mandal, S., Bhattacharya, S., & Paul, S. (2023). Dynamicity of Land Use/Land Cover (LULC) An analysis from peri-urban and rural neighbourhoods of Durgapur Municipal Corporation (DMC) in India. *Regional Sustainability*, 4(2), 150-172. <https://doi.org/10.1016/j.regsus.2023.05.001>.
- Hall, P., & Tewdwr-Jones, M. (2019). *Urban and regional planning*. Routledge. 6th Edition.
- Hanchett, T. W. (2020). *Sorting out the new south city: race, class, and urban development in Charlotte, 1875–1975*. UNC Press Books. 3th Edition.
- Hatab, A. A., Ravula, P., Nedumaran, S., & Lagerkvist, C. J. (2022). Perceptions of the impacts of urban sprawl among urban and peri-urban dwellers of Hyderabad, India: a Latent class clustering analysis. *Environment, Development and Sustainability*, 24(11), 12787-12812. <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01964-2>
- Heidarzadeh, E., Arasteh, M., & Rahmani, J. (2022). Comparative comparison of the model of urban management in Iran, Turkey, Malaysia and South Korea with an emphasis on the challenges of urban management in Iran. *Quarterly Journal of Development Strategy*, 17(68), 131-154. <http://rahbord-mag.ir/Journal/DownloadFile/36314> [In Persian].
- Hobden, D. (2015). *Globalizing an African City: The case of mall development in Accra, Ghana*. University of California, Santa Barbara.
- Hoek, A. C., Malekpour, S., Raven, R., Court, E., & Byrne, E. (2021). Towards environmentally sustainable food systems: decision-making factors in sustainable food production and consumption. *Sustainable Production and Consumption*, 26, 610-626. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.12.009>
- Honeck, E., Moilanen, A., Guinaudeau, B., Wyler, N., Schlaepfer, M. A., Martin, P., ... & Lehmann, A. (2020). Implementing green infrastructure for the spatial planning of peri-urban areas in Geneva, Switzerland. *Sustainability*, 12(4), 1387. <http://dx.doi.org/10.3390/su12041387>
- Hoseini Sarvestani, S. F. (2023). Annulment of a Judgment Concerning Unused Lands and Subsequent Challenges for Judicial Courts. *Critique and Analysis of Judicial Opinions*, 1(2), 214-224. <https://doi.org/10.22034/analysis.2023.701508> [In Persian].
- Hou, H., & Estoque, R. C. (2020). Detecting cooling effect of landscape from composition and configuration: An urban heat island study on Hangzhou. *Urban Forestry & Urban Greening*, 53, 126719. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2020.126719>
- Jalili, S. M., & Kazemian, G. (2016). An Analysis of Meso level Policy Making Environment in Tehran's Strategic-Structural (Comprehensive) Plan (1997-2011). *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 21(1), 29-40. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2016.59687> [In Persian].
- Jalili Sadrabad, S., & Sanjideh, P. (2023). Pathology of Research Process Mechanisms in Tehran Municipality and Presenting the Executive Solution. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 15(41), 227-248. <https://doi.org/10.22034/aud.2022.295369.2514> [In Persian].

- Javanshiri, M., Anabestani, A., & Sojasi Qeydari, H. (2020). Analysis and Forecasting of Physical Developments in Peri-urban Rural Settlements of Mashhad Metropolitan Area Privacy. *Spatial Planning*, 10(2), 119-148. <https://dori.net/dor/20.1001.1.22287485.1399.10.2.7.5> [In Persian].
- Kamali Baghbrahi, I., Samandari, O., Saidbeigi, S., & Sarhadhi, M. (2022). Prospective research to determine the potential land for urban development and provide the optimal model for the development of Kerman city. *Journal of Applied researches in Geographical Sciences*, 22(65), 137-156. <https://www.doi.org/10.52547/jgs.22.65.137> [In Persian].
- Kanai, J. M., & Schindler, S. (2022). Infrastructure-led development and the peri-urban question: Furthering crossover comparisons. *Urban Studies*, 59(8), 1597-1617. <https://doi.org/10.1177/00420980211064158>
- Karimpour Reihan, M., & Shahsavari, A. (2023). *Lans-Use Planning: Conceptual Approach*. Tehran. Tahan Gostar Publication. [In Persian].
- Kasalaei, A., Mousaei, M., Mohseni, R., Mirzaei, K., & Ghadimi, B. (2023). Present study investigates study and review of economic indicators and regional development affecting the attraction of excess capital in the less developed regions of the country. *Journal of Islamic Economics&Banking*, 12(42), 359-386. <http://mieaoi.ir/article-1-1273-en.html> [In Persian].
- Khorrambakht, A. (2018). Investigating the Process of Digestion of Peri-urban Villages in Tehran's Development; Using GIS. *Journal of Research and Urban Planning*, 9(34), 217-228. <https://dori.net/dor/20.1001.1.22285229.1397.9.34.15.6> [In Persian].
- Ko, B. K., & Yang, J. S. (2023). Developments and challenges of foresight evaluation: Review of the past 30 years of research. *Futures*, 103291. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2023.103291>
- Lalehpour, M. (2020). An Analysis of Urban Land Policies and Laws with Emphasis on Approach to Deal with Speculation in Urban Land Market (A Case Study of Tehran Metropolis), 12 (47), 183-206. <https://dori.net/dor/20.1001.1.2676783.1398.12.47.10.0> [In Persian].
- Lawton, A., & Morrison, N. (2022). The loss of peri-urban agricultural land and the state-local tensions in managing its demise: The case of Greater Western Sydney, Australia. *Land Use Policy*, 120, 106265. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2022.106265>
- Lazurko, A., Schweizer, V., & Armitage, D. (2023). Exploring “big picture” scenarios for resilience in social–ecological systems: transdisciplinary cross-impact balances modeling in the Red River Basin. *Sustainability Science*, 18, 1773-1794. <https://doi.org/10.1007/s11625-023-01308-1>
- List, F. (2008). *The natural system of political economy: National economy and global economy (Similarities and conflicts)*. Translated to Farsi by Naser Motamedi. Tehran, Didar Publication. [In Persian].
- Liu, Y., Nath, N., Murayama, A., & Manabe, R. (2022). Transit-oriented development with urban sprawl? Four phases of urban growth and policy intervention in Tokyo. *Land Use Policy*, 112, 105854. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105854>
- Lu, Y., He, T., Yue, W., Li, M., Shan, Z., & Zhang, M. (2023). Does cropland threaten urban land use efficiency in the peri-urban area? Evidence from metropolitan areas in China. *Applied Geography*, 161, 103124. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2023.103124>
- Maddahi, R., Almodaresi, S. A., Jamali, A. A., & Mahdavi Najafabadi, R. (2023). The future spatial development of the city and the suburbs of Bandar Abbas. *Journal of Urban Peripheral Development*, 1 (9), 237-257. <https://dori.net/dor/20.1001.1.26764164.1402.5.1.14.2> [In Persian].
- Mansour, D., Souiah, S. A., Larabi, M. E. A., & Bakhti, K. (2023). Urban sprawl characterization and its impact on peri-urban agriculture in Sidi Bel Abbas, Algeria, using multi-date landsat imagery. *GeoJournal*, 1-25. <https://doi.org/10.1007/s10708-023-10875-w>
- Matarrita-Cascante, D. (2017). Moving the amenity migration literature forward: Understanding community-level factors associated with positive outcomes after amenity-driven change. *Journal of Rural Studies*, 53, 26-34. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.05.004>
- Milshina, Y., & Vishnevskiy, K. (2020). Potentials of collaborative foresight for SMEs. In *Corporate Foresight and Innovation Management* (pp. 77-93). Routledge. <http://dx.doi.org/10.4324/9780429318559-7>
- Mohammadi Yeganeh, B., & Sanai Moghadam, S. (2017). Analysis of the effects of rural-urban migration between city and village Case study: poshte zilaie county, Dehdasht Township. *Regional Planning*, 7(27), 103-116. <https://dori.net/dor/20.1001.1.22516735.1396.7.27.8.5> [In Persian].
- Mortoja, M. G., & Yigitcanlar, T. (2022). Why is determining peri-urban area boundaries critical for sustainable urban development?. *Journal of Environmental Planning and Management*, 66(1), 67-96. <https://doi.org/10.1080/09640568.2021.1978405>
- Mortoja, M. G., Yigitcanlar, T., & Mayere, S. (2020). What is the most suitable methodological approach to demarcate peri-urban areas? A systematic review of the literature. *Land Use Policy*, 95, 104601. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104601>
- Movahed, A., & Shahsavari, A. (2021). Analysis of residences satisfaction from expansion urban high-rise building and urban compact development (Case study: Region 1 of Urmia City). *Geography and Planning*, 24(74), 249-261. 10.22034/gp.2021.17279.1977. [In Persian]
- Naikoo, M. W., Rihan, M., Shahfahad, Peer, A. H., Talukdar, S., Mallick, J., ... & Rahman, A. (2023). Analysis of peri-urban land use/land cover change and its drivers using geospatial techniques and geographically weighted regression. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(55), 116421-116439. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-18853-4>

- Naseri manesh, A., Imani, B., & Khalifeh, E. (2022). Assessment of the physical-spatial sustainability of rural settlements (Case study: suburban villages of Central District of Ardabil County). *Journal of Urban Peripheral Development*, 4(7), 183-200. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.26764164.1401.4.1.10.1> [In Persian].
- Nordström, M. (2022). AI under great uncertainty: implications and decision strategies for public policy. *AI & society*, 37(4), 1703-1714. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s00146-021-01263-4.pdf>
- Pace, L.A., Borch, K., & Deidun, A. (2023). Bridging Knowledge Gaps towards 2030: The Use of Foresight for the Strategic Management of a Sustainable Blue Economy. *Sustainability*, 10026, 1-20. <https://doi.org/10.3390/su151310026>
- Pahlevani, M., Zanganeh, Ahmad., Parizadi, Taher., & Soleimani Mehrnejani, M. (2023). Explanation of the dispersion patterns of peri-urban areas of Karaj. *Journal of Urban Peripheral Development*, 1(9), 149-172. <https://doi.org/10.22034/jpusd.2023.357381.1227> [In Persian].
- Pourali, M., Townsend, C., Kross, A., Guindon, A., & Jaeger, J. A. (2022). Urban sprawl in Canada: Values in all 33 Census Metropolitan Areas and corresponding 469 Census Subdivisions between 1991 and 2011. *Data in Brief*, 41, 107941. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2022.107941>
- Pouru-Mikkola, L., Minkkinen, M., Malho, M., & Neuvonen, A. (2023). Exploring knowledge creation, capabilities, and relations in a distributed policy foresight system: Case Finland. *Technological Forecasting and Social Change*, 186, 122190. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122190>
- Pratama, A. P., Yudhistira, M. H., & Koomen, E. (2022). Highway expansion and urban sprawl in the Jakarta Metropolitan Area. *Land use policy*, 112, 105856. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105856>
- Rafiei, M., Khatibi, M., & Davoupur, Z. (2021). The Explanation of the Peri-Urban Concept and the Factors Affecting Its Creation and Development. *Bagh-e Nazar*, 17(92), 29-50. <https://doi.org/10.22034/bagh.2020.194075.4215> [In Persian].
- Raju, N., Karunakaran, M., Gupta, M., Raul, R., & Bansal, S. (2022). Development of Peri City Region: A Study on the Importance of Sustainable Growth with Increase in Rapid Urbanization. *ECS Transactions*, 107(1), 17167. <https://doi.org/10.1149/10701.17167ecst>
- Ramirez Herrera, A. C., Bauer, S., & Peña Guillen, V. (2022). Water-Sensitive Urban Plan for Lima Metropolitan Area (Peru) Based on Changes in the Urban Landscape from 1990 to 2021. *Land*, 11(12), 2261. <https://doi.org/10.3390/land11122261>
- Riahi, V., Afrakhteh, H., & Salehpour, S. (2019). Analysis of Effective Factors of Annexation of Villages settlements to the City Based on the framework of Political divisions (Case study: Urmia metropolis). *Journal of Regional Planning*, 9(33), 73-86. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516735.1398.9.33.6.9> [In Persian].
- Rincón, G. B., & Díaz-Domínguez, A. (2022). Assessing futures literacy as an academic competence for the deployment of foresight competencies. *Futures*, 135, 102872. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2021.102872>
- Rizkiya, P., Haikal, N., Hasan, Z., Aulia, F., Gunawan, A., & Fuady, Z. (2023, December). The Urban Sprawl Typology and the Urban Growth Pattern of Peri-Urban Area in Aceh Besar Regency, Aceh. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 1276, No. 1, p. 012041). IOP Publishing. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/1276/1/012041/pdf>
- Rodden, J. A. (2019). *Why cities lose: The deep roots of the urban-rural political divide*. Basic Books.
- Rosselló-Geli, J., & Grimalt-Gelabert, M. (2021). Mapping of the Flood Distribution in an Urban Environment: The Case of Palma (Mallorca, Spain) in the First Two Decades of the 21st Century. *Earth*, 2(4), 960-971. <https://doi.org/10.3390/earth2040056>
- Saeidi, A., Taleshi, M., & Zia Noushin, M. M. (2017). Analysis of Effective Institutional Network on Rural Sprawling in Rural Settlements Around Hamedan. *Journal of Rural Research*, 8(3), 454-469. <https://doi.org/10.22059/jrur.2017.63471> [In Persian].
- Salarian, F., Nastaran, M., & Dadashpoor, H. (2023). Causes and consequences of sprawl in the central city- region of Mazandaran. *Journal of Motaleate Shahri*, 12 (47), 65-78. <https://doi.org/10.34785/J011.2022.009> [In Persian].
- Salem, M., Tsurusaki, N., & Divigalpitiya, P. (2020). Land use/land cover change detection and urban sprawl in the peri-urban area of greater Cairo since the Egyptian revolution of 2011. *Journal of Land Use Science*, 15(5), 592-606. <https://doi.org/10.1080/1747423X.2020.1765425>
- Sanches, P., Lemes de Oliveira, F., & Celani, G. (2021). Green and Compact: A Spatial Planning Model for Knowledge-Based Urban Development in Peri-Urban Areas. *Sustainability*, 13(23), 13365. <https://doi.org/10.3390/su132313365>
- Sareen, S., & Haque, M. (2023). The Dynamics of Peri-Urban Spatial Planning: An Overview. *Journal of Urban Planning and Development*, 149(3), 03123002. <https://doi.org/10.1061/JUPDDM.UPENG-4275>
- Saritas, O., Burmaoglu, S., & Ozdemir, D. (2022). The evolution of Foresight: What evidence is there in scientific publications?. *Futures*, 137, 102916. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.102916>
- Scott, A. J. (2022). The constitution of the city and the critique of critical urban theory. *Urban Studies*, 59(6), 1105-1129. <https://doi.org/10.1177/00420980211011028>
- Sennett, R. (2018). *Building and dwelling: Ethics for the city*. Farrar, Straus and Giroux.
- Shahsavari, A., Baghban Novini, M., Daghighi, S., & Nouhi, H. (2022). *Informal Settlements In the age of Globalization*. Tehran, Ariadanesh Publication. [In Persian].
- Shahsavari, A., Khatibzadeh, M., & Khoshnoud Moghadam, S. P. (2023). *Industrial Estates: Environmental Attitude and Approach*. Tehran, Tahan Gostar Publication. [In Persian].
- Shakiba Moghaddam, M. (2012). *Management of local organizations and municipals for public administration students*. Tehran, Mir Publication, 3th Edition. [In Persian].

- Shirkhani, H., & Momeni, H. (2021). Explain the spatial-spatial factors in the surrounding villages. *Geography and Human Relations*, 3(12), 532-541. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.26453851.1400.3.4.33.8> [In Persian].
- Shokoohi F. (2023). Application of Focus Group Method in Modified fuzzy DEMATEL technique (Integration of effective factors in lean and sustainable construction). *Andishe-ye Amari*, 27(2), 105-120. <http://andisheeamari.irstat.ir/article-1-888-fa.html> [In Persian].
- Simpson, J. J., & Sariol, M. (2022). Uncertainty, entrepreneurial orientation, and the pursuit of M&A: Managing the unpredictable. *Journal of Business Research*, 142, 423-434. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.01.006>
- Subotina, T. B. (2019). *Beyond Economic Growth: An Introduction to Sustainable Development*. Translated to Farsi by Mohammad Reza Sarkarani and Abbas Madan Dar Arani. Tehran, Nashreney Publication, 4th Edition. [In Persian].
- Spataru, A., Faggian, R., & Docking, A. (2020). Principles of multifunctional agriculture for supporting agriculture in metropolitan peri-urban areas: The case of Greater Melbourne, Australia. *Journal of Rural Studies*, 74, 34-44. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.11.009>
- Spyra, M., Kleemann, J., Calò, N. C., Schürmann, A., & Fürst, C. (2021). Protection of peri-urban open spaces at the level of regional policy-making: Examples from six European regions. *Land Use Policy*, 107, 105480. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105480>
- Sylla, M., Hagemann, N., & Szewrański, S. (2020). Mapping trade-offs and synergies among peri-urban ecosystem services to address spatial policy. *Environmental Science & Policy*, 112, 79-90. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.06.002>
- Tafakori, A., & Varesi, H. (2020). Explaining impacts of state land use policies on physical growth of metropolitan suburbs (case study: Pardis and Rudehen). *Human Geography Research Quarterly*, 52(3), 903-919. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2019.259770.1007719> [In Persian].
- Tahvildari, M., Molaiehashjin, N., & Amar, T. (2023). Urban sprawl and changes in the Rizvanshahr suburbs. *Journal of Urban Peripheral Development*, 5(9), 129-148. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.26764164.1402.5.1.8.6> [In Persian].
- Tamayo, M. M. S., & Estrada, J. D. J. (2022). Planning gaps: unexpected urban expansion in five Colombian metropolitan areas. *Buildings and Cities*, 3(1), 725-744. <https://doi.org/10.5334/bc.240>
- Tan, J., Gu, K., & Zheng, Y. (2024). Peri-urban planning: A landscape perspective. *Planning Theory*, 23(1), 42-63. <https://doi.org/10.1177/14730952231178203>
- Tavakoli, M., & Niamabadi, N. (2020). Urban creep and land use changes in Peripheral areas Case: Neyshabour City. *Journal of Urban Peripheral Development*, 1(2), 151-165. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.26764164.1398.1.2.12.4> [In Persian].
- Thakur, A. S. (2023). Learning from Contextual Diversity: Urban Sprawls of Greater Melbourne (West) and Chandigarh (Periphery) and Approaches to Their Sustainable Growth. In *Urban Commons, Future Smart Cities and Sustainability* (pp. 75-108). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24767-5_4
- Tian, Y., Zhou, D., & Jiang, G. (2020). Conflict or Coordination? Multiscale assessment of the spatio-temporal coupling relationship between urbanization and ecosystem services: The case of the Jingjinji Region, China. *Ecological Indicators*, 117, 106543. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2020.106543>
- Tian, L., & Guo, Y. (2019). *Peri-Urban China: Land use, growth, and integrated Urban-rural development*. Routledge.
- Tighe, S. (2019). *Rethinking Strategy: How to anticipate the future, slow down change, and improve decision making*. John Wiley & Sons.
- Tiwari, P., & Vajpeyi, P. (2023). Knowledge mapping of research on peri urban areas: A bibliometric analysis. *GeoJournal*, 88(5), 5353-5364. <https://doi.org/10.1007/s10708-023-10915-5>
- Tolley, R., & Turton, B. J. (2014). *Transport systems, policy and planning: a geographical approach*. Routledge.
- ul Hussain, M. Q., Waheed, A., Anjum, G. A., Naeem, M. A., Hussain, E., Wakil, K., & Pettit, C. J. (2020). A framework to bridge digital planning tools' utilization gap in peri-urban spatial planning; lessons from Pakistan. *Computers, Environment and Urban Systems*, 80, 101451. <https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2019.101451>
- Valihi, A., Musavi, S. N., & Aminifard, A. (2023). Investigating the Effect of Oil Revenues with Emphasis on Institutional Quality Index on Economic Growth in a Selection of Developing Countries: A Panel Vector Autoregression Approach. *The Journal of Economic Studies and Policies*, 10(1), 263-285. <https://doi.org/10.22096/esp.2023.537636.1565> [In Persian].
- Wang, Q., & Wang, H. (2022). Spatiotemporal dynamics and evolution relationships between land-use/land cover change and landscape pattern in response to rapid urban sprawl process: A case study in Wuhan, China. *Ecological Engineering*, 182, 106716. <https://doi.org/10.1016/j.ecoleng.2022.106716>
- Website of the 19th District Municipality of Tehran. (2024). Introduction of District 19. Date of visiting the website: 12.10.2023. <https://region19.tehran.ir> (The date of visiting the site: 11.13.2023) [In Persian].
- Yousefi Azarabarghani, S., Majdi, H., Sadat, Z., & Zarabadi, S. (2022). Analyzing sprawl patterns in the urban complex of Tehran with an emphasis on the approaches of the urban management system. *Journal of Applied researches in Geographical Sciences*, 22(65), 439-459. <https://www.doi.org/10.52547/jgs.22.65.439> [In Persian].
- Zelinka, D., & Daher, B. (2022). Modeling the Sustainable Development Nexus as a Complicated-Coupled System: Cross-Impact Network Analysis. In *Research Anthology on Measuring and Achieving Sustainable Development Goals* (pp. 143-172). IGI Global. <http://dx.doi.org/10.4018/978-1-6684-3885-5.ch008>
- Žlender, V. (2021). Characterisation of peri-urban landscape based on the views and attitudes of different actors. *Land Use Policy*, 101, 105181. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.105181>

Futures Studies of the Environmental Component in Educating Cities: An Approach Based on Global Experiences

Sara Feli¹, Farah Habib² and Hossein Zabihi³

1- Ph.D. Student, Department of Urban Development, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Art, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

2- Professor, Department of Urban Development, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Art, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

3- Associate Professor, Department of Urban Development, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Art, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Article type:

Research Article

Received:

2024/07/13

Accepted:

2024/09/24

pp:

24- 42

Keywords:

Educating city;
Environmental education;
Criteria of the environmental component;
Global experiences;
Environmental development.

ABSTRACT

In the present era, environmental challenges have increased the necessity of reducing the temporal and spatial limitations of environmental education in cities, and the need for effective educational frameworks in this field is felt. In this regard, the current Futures Studies research examines the criteria and indicators important in the conceptual model of the environmental component of the educating city in Iran which is based on global experiences, further, the present research aims to analyze effective criteria and indicators in the environmental component in the educating cities with the use of global experiences. This research is conducted with an interpretive philosophy, an inductive approach, and an applied strategy, employing a descriptive-content analysis method and utilizing mixed methods design (qualitative-quantitative). The statistical population consists of 30 urban planning experts selected through a convenience sampling method. The data has been collected through library and field studies and data collection tools of documents and expert questionnaires. The findings of the research, based on the content analysis of 10 successful global experiences and using the Friedman test and structural equations, showed that 6 criteria of awareness, attitudes, policies, skills, behaviors and social-environmental interactions, with weights of 3.71 and 3.54, 3.48, 3.45, 3.42 and 3.40, respectively, on environmental development and its dimensions, including protection of aquatic ecosystems, optimal use of natural resources and energies, environmental protection, urban green development, promotion of public health, preservation of biodiversity and waste management have been effective with 29.66, 28.11, 27.44, 23.33, 18.94, 17.36 and 6.70 units respectively. The results reveal that adopting a comprehensive approach by utilizing the city's capacity as a platform for environmental education, focusing on enhancing awareness, skills, attitudes, and behaviors, as well as strengthening social interactions and reforming policies, can create a conducive environment for environmental education and achieve environmental development.

Citation: Feli, S., Habib, F., & Zabihi, H.. (2024). Futures Studies of the Environmental Component in Educating Cities: An Approach Based on Global Experiences. *Journal of Geography and Regional Future Studies*, 2(3), 24-42.

© The Author(s).

Publisher: Urmia University.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55438.1068>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.2.7>

Extended Abstract

Introduction

The research problem is that the existing knowledge of the bio-environmental component of the educating cities has not been practical enough to facilitate the use of the city's capacity to provide education; Therefore, the aim of this research is to analyze the environmental component in educating cities using global experiences. Therefore, this research seeks to find answers to these questions: What criteria and indicators are important in the conceptual model of the environmental component of the educating city in Iran which is based on global experiences? And what is the order of importance of each? To what extent do the mentioned indicators affect each of the dimensions of environmental development?

Methodology

This research was based on interpretive philosophy, inductive and futures studies approach, practical purpose and descriptive-analytical method (content analysis). The present research, having a mixed methods design (quantitative-qualitative), used a cross-sectional method to collect data, and information was collected using the field-library method, document tools, and experts' questionnaires. Also, the theory of planned behavior has been the basic theory for this research.

Results and discussion

The environmental component of the educating city has an effect on the environmental development by 31.77 units. After that, the dimensions of environmental development, including protection of aquatic ecosystems, optimal use of natural resources and energies, environmental protection, urban green development, promotion of public health, preservation of biodiversity and waste management have been effective with 29.66, 28.11, 27.44, 23.33, 18.94, 17.36 and 6.70 units, respectively. The results of the Friedman test revealed 6 criteria in order of importance from 1 to 6 including environmental awareness, environmental attitudes, environmental policies, environmental skills, environmental behaviors and social-environmental interactions with a weight of 3.71, 3.54, 3.48, 3.45, 3.42 and 3.40. Next, Friedman's test was used to check the importance and ranking of the indicators of the

environmental component in the educating cities and the mentioned indicators were ranked in order of importance.

Conclusion

By gaining a deeper understanding of environmental challenges and adopting innovative approaches, the educating cities can create a suitable platform for educating and fostering a culture of environmental conservation. Therefore, by focusing on education and citizen participation in environmental issues, these cities can serve as models for other communities and pave the way for a better and higher quality life for future generations. Adopting a comprehensive approach by utilizing the city's capacity as a platform for environmental education, focusing on enhancing awareness, skills, attitudes, and behaviors, as well as strengthening social interactions and reforming policies, can create a conducive environment for environmental education and achieve environmental development. Therefore, despite the existence of challenges and limitations in access to formal education, limited resources, and lack of educational infrastructure in urban areas, cities by taking advantage of their role as an environment and educational tool, influence the effectiveness of environmental education programs and in this way, community-based initiatives can provide opportunities for social learning and environmental management. The integration of environmental education in urban planning and community development leads to the promotion of environmental development. This approach helps citizens to improve their stronger connection and positive interaction with environmental issues, which leads to environmentally friendly behaviors.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

آینده‌پژوهی مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده: رهیافتی بر اساس تجارب جهانی

سارا فعلی^۱، فرح حبیب^۲ و حسین ذبیحی^۳

- ۱- دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، دانشکده عمران، معماری و هنر، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
- ۲- استاد، گروه شهرسازی، دانشکده عمران، معماری و هنر، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
- ۳- دانشیار، گروه شهرسازی، دانشکده عمران، معماری و هنر، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

دریافت:

۱۴۰۳/۰۴/۲۳

پذیرش:

۱۴۰۳/۰۷/۰۳

صص:

۴۲-۴۴

واژگان کلیدی:

شهر آموزش‌دهنده، آموزش زیست‌محیطی، مؤلفه زیست‌محیطی، تجارب جهانی، توسعه زیست‌محیطی.

چکیده

در عصر حاضر، چالش‌های زیست‌محیطی، ضرورت کاهش محدودیت‌های زمانی و مکانی آموزش زیست‌محیطی در شهرها را افزایش داده است و نیاز به چارچوب‌های آموزشی مؤثر در این زمینه احساس می‌شود؛ بنابراین، تحقیق پیش‌رو به بررسی این سؤال پرداخته که مدل مفهومی مؤلفه زیست‌محیطی شهر آموزش‌دهنده در ایران مبتنی بر تجارب جهانی بر پایه چه معیارها و شاخص‌هایی است، در ادامه، پژوهش حاضر با هدف آینده‌پژوهی مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده مبتنی بر تجارب جهانی، به بررسی معیارها و شاخص‌های مؤثر در این زمینه پرداخته است. این تحقیق با فلسفه تفسیرگرایانه، رویکرد استقرایی و راهبرد کاربردی، به روش توصیفی-تحلیلی محتوا و با بهره‌گیری از داده‌های ترکیبی (کیفی-کمی) انجام شده است. جامعه آماری شامل ۳۰ نفر از متخصصان شهرسازی بوده‌اند که به روش در دسترس انتخاب شده‌اند. داده‌ها نیز از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی و با ابزار اسناد و مدارک و پرسشنامه خبرگان گردآوری شده است. یافته‌های پژوهش، مبتنی بر تحلیل محتوای ۱۰ تجربه موفق جهانی و با استفاده از آزمون فریدمن و معادلات ساختاری، نشان داد که ۶ معیار آگاهی‌ها، نگرش‌ها، سیاست‌ها، مهارت‌ها، رفتارها و تعاملات اجتماعی زیست‌محیطی، به ترتیب با وزن‌های ۳/۷۱، ۳/۵۴، ۳/۴۸، ۳/۴۵، ۳/۴۲ و ۳/۴۰، بر توسعه زیست‌محیطی و ابعاد آن شامل حفاظت از زیست‌بوم‌های آبی، استفاده بهینه از منابع طبیعی و انرژی‌ها، حفاظت از محیط‌زیست، توسعه سبز شهری، ارتقای سلامت و بهداشت عمومی، حفظ تنوع زیستی و مدیریت پسماند به ترتیب با ۲۸/۱۱، ۲۷/۴۴، ۲۳/۳۳، ۱۸/۹۴، ۱۷/۳۶ و ۶/۷۰ واحد تأثیرگذار بوده است. نتایج آشکار کرد که اتخاذ رویکردی جامع با بهره‌گیری از ظرفیت شهر به‌عنوان بستری برای آموزش زیست‌محیطی، با تمرکز بر ارتقای آگاهی، مهارت، نگرش و رفتارهای زیست‌محیطی و همچنین تقویت تعاملات اجتماعی و اصلاح سیاست‌ها، می‌تواند زمینه آموزش محیط‌زیست و دستیابی به توسعه زیست‌محیطی را فراهم سازد.

استناد: فعلی، سارا؛ حبیب، فرح؛ و ذبیحی، حسین. (۱۴۰۳). آینده‌پژوهی مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده: رهیافتی بر اساس تجارب جهانی. *فصلنامه جغرافیا و آینده‌پژوهی منطقه‌ای*، (۳)، ۴۲-۴۴.

ناشر: دانشگاه ارومیه.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55438.1068>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.2.7>

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «تبیین جایگاه مؤلفه کالبدی در نقش آموزشی شهر با تأکید بر فرهنگ شهروندی (مورد پژوهی: فضاهای عمومی منتخب شهر تهران)» با راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران است.

مقدمه

بروز انواع آلودگی‌ها، تخریب زیستگاه‌ها و منابع طبیعی، تغییرات اقلیمی و ... به یکی از چالش‌های جدی جوامع شهری تبدیل شده است. در این راستا، آموزش زیست‌محیطی به‌عنوان یک عامل کلیدی در تغییر نگرش و رفتارهای شهروندان و به‌عنوان یک ضرورت اساسی در کاهش آثار منفی این بحران‌ها شناخته می‌شود. با این حال، محدودیت‌های زمانی و مکانی در دسترسی به آموزش‌های رسمی زیست‌محیطی و عدم درک کافی از مسائل محیط‌زیستی، مانع از ارتقای آگاهی و نگرش‌های مثبت در بین شهروندان می‌شود. این امر باعث تحمیل هزینه‌های هنگفت زیست‌محیطی به جامعه شده و در درازمدت به پایداری شهرها آسیب می‌رساند. در این راستا، استفاده از ظرفیت‌های شهری به‌عنوان ابزار آموزشی فراگیر و عمومی می‌تواند راهکاری مؤثر برای بهبود تعامل مثبت شهروندان با محیط‌زیست شهری و کاهش آسیب‌های زیست‌محیطی باشد؛ از این رو، مسئله تحقیق مقابل این است که مرتبط با شهرهای آموزش‌دهنده با به‌کارگیری مؤلفه زیست‌محیطی، دانش موجود به میزانی کاربردی نبوده است که استفاده از ظرفیت شهر به‌منظور ارائه آموزش به عموم شهروندان سهولت یابد و شهروندان بر پایه آموزه‌های زیست‌محیطی در شهر عمل کنند؛ به این ترتیب، تحقیق حاضر با هدف آینده‌پژوهی مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده با استفاده از تجارب جهانی انجام شده است. آینده‌پژوهی به‌عنوان یک روش برای پیش‌بینی و تحلیل روندها و تحولات آینده، می‌تواند نقشی کلیدی در شناسایی مؤلفه‌های زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده ایفا کند زیرا ضمن بررسی تجارب گذشته، می‌تواند چشم‌اندازی از آینده را نیز ترسیم نماید که سبب شناسایی مؤلفه‌های بهینه خواهد شد. توجه به تجارب موفق جهانی در ایجاد شهرهای آموزش‌دهنده می‌تواند منجر به طراحی برنامه‌های آموزشی مؤثر و متناسب با نیازهای محلی گردد. شهرهایی که به شکل مؤثری از ظرفیت‌های موجود خود بهره‌برداری کرده‌اند، توانسته‌اند با ایجاد فضاهای آموزشی شهری، کارگاه‌های عملی و تعاملات مستمر بین شهروندان و متخصصان، الگوهای مثبت رفتاری را ترویج دهند و آگاهی زیست‌محیطی را بهبود بخشند. این تعاملات نه تنها به افزایش دانش عمومی در زمینه مسائل محیط‌زیستی کمک می‌کند، بلکه احساس مسئولیت اجتماعی را در بین شهروندان تقویت کرده و آنان را به مشارکت فعال در حفاظت و بهبود کیفیت محیط‌زیست ترغیب می‌نماید. در این راستا این تحقیق در پی یافتن پاسخ به این پرسش‌هاست: مدل مفهومی مؤلفه زیست‌محیطی شهر آموزش‌دهنده در ایران مبتنی بر تجارب جهانی بر پایه چه معیارها و شاخص‌هایی است؟ و ترتیب اهمیت هر یک به چه گونه‌ای است؟ معیارهای مذکور بر هر کدام از ابعاد توسعه زیست‌محیطی به چه میزان تأثیر گذارند؟ نتایج این تحقیق می‌تواند به ادغام آموزش محیط‌زیست در برنامه‌ریزی شهری از طریق طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی کارآمد در شهرهای ایران کمک کند که گام‌های دستیابی به اهداف پژوهش عبارت‌اند از: در وهله اول ارائه مقدمه، گام دوم تشریح پیشینه و مبانی نظری، گام سوم تبیین روش پژوهش و معرفی تجارب جهانی، گام چهارم تشریح یافته‌های تحقیق، آینده‌پژوهی و ارائه مدل مفهومی و گام نهایی تبیین نتیجه‌گیری و پیشنهادها.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

این بخش به بررسی پیشینه پژوهش مرتبط با موضوع می‌پردازد و به‌طور خلاصه در دو بخش مطالعات داخلی و خارجی اهداف و روش‌های این مطالعات معرفی می‌شود. از میان پژوهش‌های داخلی، فولادی (۱۴۰۰) در یک مطالعه پیمایشی-کتابخانه‌ای تحت عنوان "نقش درس ابتدایی در حفظ محیط‌زیست و اهمیت آموزش‌های مناسب در این زمینه"، به بررسی نقش درس ابتدایی در حفظ محیط‌زیست و اهمیت آموزش‌های مناسب در این زمینه پرداخته است (Fuladi, 2021). در پژوهش "بررسی دیدگاه دبیران در زمینه جایگاه آموزش زیست‌محیطی در برنامه درسی کنونی دوره متوسطه اول" توسط سرلک و همکاران (۱۴۰۰) نیز با روش توصیفی-پیمایشی، دیدگاه دبیران در زمینه جایگاه آموزش زیست‌محیطی در برنامه درسی موردبررسی قرار گرفت (Sarlak et al, 2021). مفتوح و همکاران (۱۴۰۰) با رویکرد نظریه داده بنیاد در پژوهشی با عنوان "طراحی الگوی آموزش زیست‌محیطی دانش‌آموزان مقطع متوسطه نظام آموزش و پرورش با رویکرد نظریه داده بنیاد: مطالعه کیفی"، به طراحی الگوی آموزش زیست‌محیطی دانش‌آموزان مقطع متوسطه پرداختند (Moftooh et al, 2021). امینی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود تحت عنوان "شناسایی مؤلفه‌های آتی زیست‌پذیری شهری با رویکرد آینده‌پژوهی مطالعه موردی: شهر مهاباد" با استفاده از روش گلوله برفی تعداد ۲۴ نفر از متخصصان و مسئولان اجرایی سازمان‌های دولتی مرتبط با امور زیست‌محیطی که بایستی در بحث مشارکت داشته باشند را شناسایی و انتخاب نمودند و سپس با استفاده از روش تحلیل ساختاری و نرم‌افزار Mic Mac جهت وزن دهی و شناسایی مهم‌ترین پیشران‌های اثرگذار بر زیست‌پذیری شهر بهره گرفته شده است. نتایج ناشی از تحقیق نشان داد که با توجه به امتیاز بالای تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم از میان ۴۰ متغیر، ۱۰ پیشران در آینده زیست‌پذیری شهر مهاباد تأثیرگذارند. مطابق نتایج ده پیشران در ستون اثرگذاری بیشترین سهم را در اثرگذاری مستقیم داشته‌اند که از این تعداد ۸ متغیر در اثرگذاری غیرمستقیم هم با جابجایی‌های اندکی

مجدداً تکرار شده‌اند. در نهایت، حسینی‌راد و رحمتی (۱۴۰۱) در یک مطالعه توصیفی-پیمایشی با عنوان "آموزش زیست‌محیطی دانش‌آموزان: کارایی شیوه‌های نوین و عملیاتی"، به بررسی روش‌های آموزشی کارآمد در آموزش زیست‌محیطی مدارس پرداختند (Hosseini Rad & Rahmati, 2022).

از میان تحقیقات خارجی، پیپه‌کالا (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای تحت عنوان "اضطراب زیست‌محیطی و آموزش زیست‌محیطی" با رویکرد فلسفی، چالش‌ها و احتمالات ناشی از اضطراب زیست‌محیطی را برای آموزش محیط‌زیست تحلیل کرده است (Pihkala, 2020). آرودین و بوورس^۱ (۲۰۲۰) با انجام یک مرور نظام‌مند با عنوان "آموزش محیط‌زیست در دوران اولیه کودکی: مروری نظام‌مند بر ادبیات تحقیق"، برنامه‌های آموزش محیط‌زیست در دوران کودکی را بررسی نمودند (Ardoin & Bowers, 2020). در مطالعه "از آموزش محیط‌زیست تا آموزش برای توسعه پایدار در آموزش عالی: یک بررسی نظام‌مند" آکوستا کاستلانوس و کیروگا-دیوس^۲ (۲۰۲۲) با استفاده از روش مرور نظام‌مند، به بررسی تأثیر تحول از آموزش محیط‌زیست به آموزش برای توسعه پایدار در آموزش عالی پرداخته‌اند (Acosta Castellanos & Queiruga-Dios, 2022). آلام^۳ (۲۰۲۲) در تحقیقی تحت عنوان "آموزش محیط‌زیست و سازمان‌های مردم‌نهاد" با استفاده از روش کیفی-تحلیل محتوا، راه‌های متنوعی را که برای آگاهی بیشتر مردم نسبت به تخریب محیط‌زیست وجود دارد، برجسته ساخته و مورد بحث قرار داده است (Alam: 2022). لوپز^۴ و همکاران (۲۰۲۳) در مطالعه‌ای با عنوان "تحلیل حساسیت روند آموزش محیط‌زیست در مدارس و پیامدهای آن در محیط ساخته‌شده" با استفاده از روش تحلیل حساسیت، روندهای آموزش محیط‌زیست را در مدارس و پیامدهای آن در محیط ساخته‌شده تحلیل نمودند (López et al, 2023).

به‌طور کلی، بررسی این مطالعات نشان می‌دهد که تحقیق حاضر همچون پیشینه آن به بررسی آموزش محیط‌زیست می‌پردازد و برای دستیابی به این هدف، همچون پژوهش آلام (۲۰۲۲) از روش تحلیل محتوا استفاده نموده است؛ اما پژوهش پیش‌رو به‌طور خاص به بررسی مؤلفه زیست‌محیطی در شهر آموزش‌دهنده می‌پردازد و به‌منظور نیل به این مقصد از تجارب جهانی بهره می‌گیرد و در ادامه با هدف ارزیابی موفقیت این نوع از آموزش، میزان تأثیر آن را بر هر کدام از ابعاد توسعه زیست‌محیطی می‌سنجد.

در این راستا، به‌منظور کاهش آلودگی محیط‌زیست یا حتی جلوگیری از آن، آموزش محیط‌زیست (Akar & Genç, 2023: 164) امری حیاتی است. آموزش محیط‌زیست فرایندی مستمر و دائمی (Smith et al, 2022: 26) برای آموزش و یادگیری در مورد مراقبت از محیط‌زیست (Reid et al, 2021: 785) است که فرد را قادر می‌سازد تا از طبیعت و ارزش‌های فرهنگی محافظت کند و همچنین در حل مشکلات زیست‌محیطی و بهبود آگاهی‌های زیست‌محیطی مشارکت داشته باشد (Durmuş et al, 2021: 483). این امر بر رابطه بین انسان و محیط طبیعی، راه‌های حفظ، حراست و مدیریت صحیح منابع آن تأکید دارد (Tiago et al, 2021: 50)؛ از این‌رو، هدف از آموزش محیط‌زیست چگونگی کمک به مردم و گروه‌های اجتماعی (Uche et al, 2023: 2) و شکل‌دادن به شهروندانی انتقادی، متفکر و فعال در دنیایی است که در آن زندگی می‌کنند (Lobo, 2023: 66).

آموزش محیط‌زیست از دو بخش آموزش و محیط‌زیست تشکیل شده است. بخش اول آن یعنی آموزش، به‌عنوان یک حق برای همه افراد (Latief et al, 2020: 17) محسوب می‌شود. آموزش هر نوع فعالیت یا تدبیر از پیش طرح‌ریزی شده‌ای (Yousefi et al, 2019: 108) است که آمادگی برای زندگی (Pelekh, 2020: 671) و دستیابی به پایداری (Pouratashi, 2021: 23) را میسر می‌کند. هدف آن تسهیل یادگیری، از سوی آموزش‌دهنده (Shagholi et al, 2020: 89) است. آموزش به سه صورت آموزش رسمی، آموزش نیمه‌رسمی و آموزش غیررسمی (Kominarets et al, 2022: 395) دیده می‌شود. آموزش رسمی نظام مدارس را بر مبنای انتقال مطلق دانش (Orhan, 2020: 1710) شکل می‌دهد. آموزش نیمه‌رسمی، روند داوطلبانه و درعین حال برنامه‌ریزی شده و سازمان‌یافته (Letsie et al, 2023: 37) است. آموزش غیررسمی برای سنین گوناگون به شکل غیرساختارمند، نامحدود و رایگان (Zhelyazkova-Teya, 2022: 42) برگزار می‌شود. ایجاد شخصیت افراد (Inanna et al, 2020: 2) و جامعه‌پذیری جوانان (Gough et al, 2019: 1887) از ویژگی‌های آن می‌باشد. نوع دیگری از آموزش، به نام آموزش مادام‌العمر (Lifelong education) است که به‌عنوان ابزاری بنیادی در کیفیت زندگی (Kim & Lim, 2019: 1) مساوی با آموزش بزرگسالان (Nylander et al, 2022: 28) در هر زمان و هر مکان (Brata et al, 2021: 93) اتفاق می‌افتند.

¹ Ardoin & Bowers

² Acosta Castellanos & Queiruga-Dios

³ Alam

⁴ López

بخش دوم آموزش محیط‌زیست، شامل محیط‌زیست می‌باشد. محیط‌زیست نه تنها شامل آب، هوا و زمین، بلکه شامل گیاهان و میکروارگانیسم‌ها نیز (Gori & Tomar, 2020: 7) است که وجود و استمرار حیات انسان و تمامی گیاهان و جانوران منوط به آن می‌باشد (Esmati & Edalatju, 2020: 242).

در زمینه آموزش محیط‌زیست، نظریات مختلفی وجود دارد که به تبیین اهمیت و روش‌های آموزش در این حوزه می‌پردازند. در ادامه به برخی از این نظریات اشاره شده است:

- نظریه عمل منطقی (فیشبین و آجز، ۱۹۷۵): نظریه عمل منطقی تأکید می‌کند که رفتار با نگرش نسبت به نتیجه رفتاری تعیین می‌شود. در واقع، رفتار تحت تأثیر قصد شکل دادن به رفتار است و قصد تابعی از نگرش رفتار و هنجار ذهنی است. این نظریه از سه ساختار ساخته شده است: نگرش نسبت به عمل یا رفتار، هنجار ذهنی و قصد رفتاری (Namoco & Zaharudin, 2021).
- اکوفمینیسم (چاترژئی، ۱۹۸۰): اکوفمینیسم بر این نگره تأکید می‌کند که در متون، زنان با طبیعت و مردان با فرهنگ همسان پنداشته شده‌اند. در اینجا، زن در مقابل مرد قرار می‌گیرد. در این نگره پدیدارهای فرودستی زیستگاه‌های مورد نقد همیشه زن و زمین تلقی می‌شوند و برای مقابله با آن اکوفمینیسم از اقتدارگرایی و شالوده‌شکنی سخن به میان می‌آورد (Sooshiyan, 2022).
- نظریه هوش‌های چندگانه (کارنر، ۱۹۸۳): این نظریه بیان می‌کند که هوش طبیعت‌گرایانه یکی از ۹ نوع هوش در انسان‌ها است که به معنی برقراری ارتباط با طبیعت است. پرورش این هوش نیاز به بستری دارد که در فضاهای آموزشی رایج میسر نمی‌شود. پرورش هوش طبیعت‌گرایانه منجر به ارتقای فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست خواهد شد (Rezaei Nasab et al, 2021).
- نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده (آجزن و فیشبین، ۱۹۸۷): نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده از نگرش، هنجارهای انتزاعی، کنترل رفتاری درک شده، قصد و رفتار تشکیل شده است و وقوع یک رفتار ویژه را پیش‌بینی می‌کند. مشروط بر اینکه فرد قصد انجام رفتار را داشته باشد. فرض اصلی این است که قصد متغیر اصلی تأثیرگذار بر رفتار محسوب می‌شود (Ebrahimi et al, 2024).
- نظریه ارزش-باور-هنجار (استون و همکاران، ۱۹۹۹): نظریه ارزش-باور-هنجار تأکید دارد که هنجارها عاملی مؤثر بر رفتارهای زیست‌گرایانه هستند. این نظریه الگوی ارزیابی نگرش‌ها را پیرامون سازوکار کاهش رفتارهای منفی محیطی پیشنهاد می‌دهد و فرض می‌کند که ارزش‌های زیست‌کره، مبنایی برای اعتقادات محسوب می‌شوند (Behroozeh et al, 2023).
- آموزش محیط‌زیست صرفاً دانش مرتبط را آموزش نمی‌دهد، بلکه شفاف‌سازی ارزش، ایجاد نگرش و یادگیری برای بهبود مهارت‌های زیست‌محیطی را پوشش می‌دهد. (Chen et al, 2020: 3)؛ ۶ معیار مؤلفه آموزش محیط‌زیست در شهرهای آموزش‌دهنده به شرح ذیل است:
- **آگاهی زیست‌محیطی:** آگاهی زیست‌محیطی به مجموعه‌ای از دیدگاه‌ها و نظریه‌ها اشاره دارد که نتیجه تفکر و درک اجتماعی افراد درباره روابط میان جامعه و محیط‌زیست (Melnyk & Podorozhnyi, 2023: 6) و مسائل زیست‌محیطی (Kumar, 2022: 113) است. آگاهی زیست‌محیطی برای توسعه رفتارهای زیست‌محیطی ضروری است (Dabbous et al, 2023) تا اطمینان حاصل شود که نسل‌های حاضر و آینده می‌توانند با رعایت و حفاظت از اصول زیست‌محیطی در محیطی سالم و ایمن زندگی کنند (Üzülmmez et al, 2023: 5). عواملی مانند فرهنگ، اجتماعی شدن و آموزش نقش مهمی در توسعه آگاهی زیست‌محیطی دارند (Dijana, 2023: 5394).
- **مهارت زیست‌محیطی:** مهارت‌های زیست‌محیطی بر توانایی افراد برای شناسایی و حل مسائل زیست‌محیطی (Zheng et al, 2020: 317) تأکید می‌کند. این مهارت‌ها به‌عنوان بخشی از مهارت‌های زندگی (albarbary & Al Helbawy, 2023: 906)، در سطح بالایی از سواد زیست‌محیطی قرار می‌گیرند و نیازمند استفاده مؤثر از دانش زیست‌محیطی خاصی برای تفهیم و پیشنهاد راه‌حل‌های مناسب برای مسائل زیست‌محیطی می‌باشند (Yongmei, 2023: 132).
- **نگرش زیست‌محیطی:** نگرش زیست‌محیطی به مجموعه‌ای از باورها، احساسات و نیت رفتاری فرد نسبت به محیط طبیعی (Kleespies et al, 2022: 58) اشاره دارد. این نگرش، در شکل‌گیری افکار و اعمال فرد در رابطه با محیط طبیعی نقش دارد (Atta et al, 2024: 2). این نگرش به دو صورت مثبت و یا منفی است (Jinguang et al, 2024: 1611). از دیدگاه مثبت، نگرش زیست‌محیطی به رفتارهای مؤثر حفاظت از محیط‌زیست تبدیل می‌شد (Chen et al, 2023: 6). بهبود نگرش زیست‌محیطی به‌عنوان یک گام مهم در دستیابی به محیط‌زیست پایدار تلقی می‌شود (Çalışkan & Efeoğlu, 2022: 254).
- **رفتار زیست‌محیطی:** رفتارهای زیست‌محیطی به اقداماتی که افراد به‌طور فعالانه در زندگی روزمره (Yang et al, 2022: 2) برای بهبود شرایط محیطی، کیفیت زندگی و وضعیت بوم‌شناختی انجام می‌دهند، گفته می‌شود (Wu, 2021: 223). در رفتار زیست‌محیطی، کنش‌گر اگر از محیط‌زیست حفاظت نمی‌کند حداقل به آن آسیبی نمی‌رساند (Sharafi et al, 2021: 19)؛ در راستای حل بحران‌های

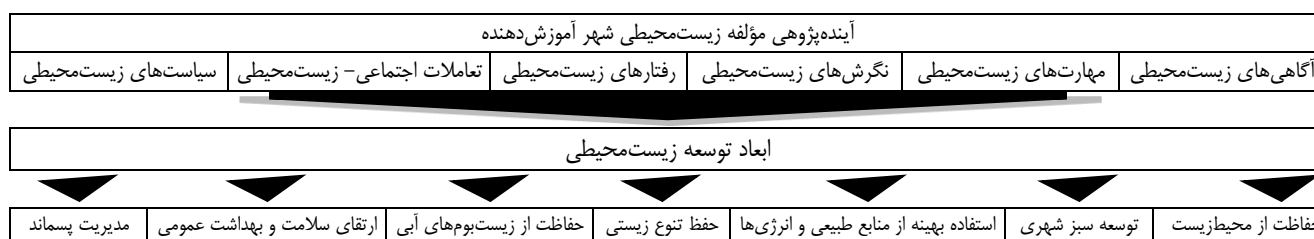
زیست‌محیطی، تمرکز بر تغییر رفتار و روش زندگی انسانی اساسی به نظر می‌رسد (Fili et al, 2021: 82). این رفتار نشان‌دهنده سطح دانش زیست‌محیطی است (Vanisri & Padhy, 2024: 321).

- **تعامل اجتماعی-زیست‌محیطی:** تعامل اجتماعی-زیست‌محیطی از تلفیق حوزه محیط‌زیست در تعاملات اجتماعی به وجود می‌آید. تعامل اجتماعی-زیست‌محیطی به‌عنوان یک رابطه پویا و دوسویه شامل (Sundaria & Supenab, 2022: 6) فعالیت‌های متقابل بین افراد و نیز افراد و گروه‌های انسانی است (Putri et al, 2022: 111) و موجب تأثیراتی چندگانه می‌شوند (Kaiser et al, 2024: 150). توانایی این تعامل به‌عنوان یک ابزار مؤثر برای توسعه روابط اجتماعی و مشارکت با دیگران و همچنین با محیط‌زیست تلقی می‌شود (Cahaya et al, 2020: 423). این توانایی، به تقویت جوامع دموکراتیک کمک می‌کند (Mgema & Komba, 2020: 33).
 - **سیاست زیست‌محیطی:** به هر اقدامی توسط سازمان‌های دولتی یا خصوصی در رابطه با اثرات فعالیت‌های انسانی بر محیط‌زیست (Biermann, 2022: 62) سیاست زیست‌محیطی گویند. هدف اصلی این سیاست‌ها به‌عنوان یک ابزار مؤثر در مدیریت محیط‌زیست (Aryal et al, 2021: 120)، تنظیم استفاده از منابع و کاهش آلودگی به‌منظور ارتقای رفاه انسان (Adekola, 2020: 120) و دستیابی به تعادل میان افزایش حفاظت از محیط‌زیست و کاهش تخریب آن است (Delitheou & Meleti, 2021: 3). سیاست زیست‌محیطی به‌طور انتخابی تعیین می‌شود، نه این‌که تمام زمینه‌های روابط زیست‌محیطی را پوشش دهد (Krasnova, 2022: 165). توسعه زیست‌محیطی شرط پایداری یک شهر است (Wunarlan & Idji, 2023: 14). این مفهوم معتقد است که ذخایر زیست‌محیطی باید به‌عنوان کالاهای محدود در نظر گرفته شود (Ahmad et al, 2021: 1). توسعه زیست‌محیطی بر دو هدف اصلی حفاظت از محیط‌زیست و همچنین مدیریت صحیح منابع طبیعی تأکید دارد (Eidizadeh et al, 2020: 9210). توسعه زیست‌محیطی ابعاد مختلفی را در برمی‌گیرد و به حوزه‌های خاصی محدود نمی‌شود (Tohlob & Morsi, 2024: 2). ابعاد مختلف آن شامل کاهش زمین‌لغزش/اسیل/فرسایش خاک، افزایش حاصلخیزی خاک، بهبود سطح آب زیرزمینی، مدیریت مؤثر پسماند جامد و سیستم مؤثر فاضلاب/زهکشی آب (Kumar et al, 2024: 33)، تصفیه آلودگی و افزایش سطح سبز (Li et al, 2023: 11560) است.
- آموزش محیط‌زیست در محیط‌های آموزشی نقش حیاتی در شکل‌دهی به نگرش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی ایفا می‌کند. محیط آموزشی یک بستر کالبدی، اجتماعی و یادگیری است که آموزش در آن تعبیه شده است (Mezentseva, 2019: 692). گونه‌های محیط آموزشی شامل چهار نوع مختلف است: خانواده نخستین محیط آموزشی (Maunah, 2019: 293) است. مدرسه یکی از محیط‌های مهم اکولوژیک (Hojat & Sheikh, 2021: 62) در شکل‌گیری شهروندی (Pontes et al, 2019: 4) است. سومین نوع، محیط‌های آموزشی مجازی است که سرشار از آموزه‌های متنوع است (Malakoti & Mohseni, 2023: 207). جامعه به‌عنوان چهارمین محیط آموزشی است که ورود کودکان به آن باید از اوایل کودکی آغاز شود (Naibaho, 2020: 5).
- در کنار این محیط‌های آموزشی، هنگامی که آموزش عامل اساسی توسعه شهر تلقی می‌شود، شهر به‌عنوان وسیله‌ای برای آموزش همه‌جانبه شهروندان مطرح می‌شود. در این زمینه (Alves & Castanheira, 2021: 987) شهرهای آموزش‌دهنده در نخستین گردهمایی بین‌المللی شهرهای آموزش‌دهنده در سال ۱۹۹۰ در شهر بارسلونا (Ausina et al, 2019: 2) مطرح شدند. این انجمن در گردهمایی سوم بین‌المللی در شهر بولونیا (۱۹۹۴)، در هشتمین گردهمایی در شهر جنوا (۲۰۰۴) و در سال ۲۰۲۰ بازبینی گردید تا با مسائل و احتیاجات اجتماعی جدید سازگار شود (Tiegghi, 2021: 2959). شهر آموزش‌دهنده با حمایت از بهبود کیفیت زندگی (Louro, 2019: 25)، از طریق شناخت و استفاده از فضاهای خود (Montebelli, 2023: 40)، فرصت‌هایی را برای تحکیم دموکراسی فراهم می‌آورد (Olivares-García et al, 2019: 29). در این مدل، شهر با توجه به سیاست‌هایی که اختیار می‌کند، شکل‌های متفاوتی را به خود می‌گیرد (Zuin & Dias, 2020: 1829). در این مفهوم، شهر نه تنها مبحث را آموزش می‌دهد بلکه مبحث، شهر را نیز آموزش می‌دهد (Novais & Souza, 2020: 772) و علاوه بر کارکردهای سنتی، این نقش آموزشی را در زندگی افراد به رسمیت می‌شناسد، ترویج می‌دهد و ایفا می‌کند (Bataglin et al, 2021: 23). شهر آموزش‌دهنده در قالب فضاهای زندگی آموزشی (Andrade & Queiroz Filho, 2021: 1) به افراد فرصت می‌دهد (Patrizi et al, 2019) تا تجربیات یادگیری ارزشمندی را کسب کنند. در منشور شهرهای آموزش‌دهنده، سه اصل اساسی برای این شهرها مطرح شده است: نخست، حق دسترسی به شهر آموزش‌دهنده، دوم، مسئولیت شهر به حفظ و تسهیل دسترسی به هویت فرهنگی و سوم، فراهم کردن خدمات فرهنگی برای ساکنان شهر (Carletti, 2019: 75).
- از طرفی دیگر، آینده‌پژوهی به‌عنوان دانشی که چشم‌خورد مردم را به سوی رویدادها، فرصت‌ها و خطرهای احتمالی در آینده بازنگه می‌دارد و ابهام‌ها، تهدیدها و دغدغه‌های فرساینده ملت‌ها را می‌کاهد، توانایی انتخاب‌های هوشمندانه جامعه و مردم را افزایش می‌دهد و در نهایت به

دولت‌ها و مدیران اجازه می‌دهد که بدانند به کجاها می‌توانند بروند و باید از چه مسیرهایی عبور کنند (Bagheri et al., 2021: 4399). این دانش با مدیریت هوشمند آینده‌توانایی مدیریت در محیط پویا، بی‌ثبات و غیرقابل پیش‌بینی را داشته و می‌تواند با بهره‌گیری از اصول نوین مدیریتی، زمینه خلق آینده‌ای مطلوب را فراهم آورد (Sotoudeh et al., 2020: 42). آینده‌امری است که مردم می‌توانند آن را با اقدامات هدفمند خود طراحی کرده و شکل دهند. مردم برای آنکه خردمندانه عمل کنند، باید نسبت به پیامدهای اقدامات خود و دیگران آگاهی و شناخت کافی داشته باشند. همچنین واکنش‌های دیگران و نیروهایی را که خارج از کنترل آن‌ها است بررسی کنند. این پیامدها تنها در آینده خود را نشان می‌دهد. بدین ترتیب، افراد نه‌تنها می‌کوشند امور در حال رخ دادن را بفهمند، بلکه می‌کوشند اموری را که شاید رخ دهد یا بالقوه امکان رخ دادن دارد یا در شرایط خاصی در آینده اتفاق خواهد افتاد، نیز بشناسند (Mousavi etl al., 2017: 53).

مواد و روش پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس فلسفه تفسیرگرایانه و بر پایه رویکرد استقرایی بوده است. با توجه به اینکه این تحقیق در زمره تحقیقات کاربردی قرار دارد، از روش توصیفی-تحلیلی به لحاظ هدف، استفاده شده است. روش تحلیل محتوا و آینده‌پژوهی به‌عنوان روش اصلی برای تحلیل داده‌ها به کار گرفته شد. از منظر برنامه‌ریزی، اجرای مطالعات آینده‌پژوهی را می‌توان به سه مرحله، (۱) مرحله پیش آینده‌پژوهی، (۲) مرحله اصلی آینده‌پژوهی و (۳) مرحله پس آینده‌پژوهی تقسیم‌بندی نمود (Mousavi & Kahaki, 2017). در تحقیق پیش‌رو با استفاده از روش ترکیبی (کیفی-کمی) و شیوه تک‌مقطعی در یک مقطع زمانی در سال ۱۴۰۲، داده‌ها گردآوری شدند. اطلاعات از طریق روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی و با استفاده از ابزارهای اسناد و پرسشنامه‌های خبرگان جمع‌آوری گردید. در نهایت، برای تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده، از روش فریدمن و معادلات ساختاری استفاده شده است. همچنین، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده به‌عنوان نظریه پایه برای این پژوهش بوده است. این تحقیق به بررسی مؤلفه زیست‌محیطی و شناسایی معیارها و شاخص‌های زیست‌محیطی پرداخته است و به تأثیر این معیارها و شاخص‌ها بر توسعه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده پرداخته است. در واقع، تمرکز بیشتر بر رفتارهای خاص و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها است. از سوی دیگر، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده بر این اصل تأکید دارد که رفتارها تحت تأثیر نگرش‌ها، هنجارهای اجتماعی و کنترل درک‌شده بر رفتار قرار دارند. این نظریه به تحلیل عوامل مؤثر بر قصد انجام رفتار می‌پردازد و به پیش‌بینی رفتارهای خاص بر اساس نگرش‌ها و هنجارها می‌پردازد؛ بنابراین، نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده می‌تواند به پژوهشگر کمک کند تا درک بهتری از چگونگی تأثیر نگرش‌ها و هنجارها بر توسعه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده پیدا کند. در مراحل انجام این تحقیق، ابتدا با استفاده از روش کتابخانه‌ای و بهره‌گیری از ابزارهای اسناد و مدارک، ماهیت آموزش محیط‌زیست، توسعه زیست‌محیطی و شهر آموزش‌دهنده بررسی شد. سپس، ۱۰ تجربه جهانی موفق از شهر آموزش‌دهنده در زمینه محیط‌زیست، با توجه به ملاک‌های مختلف (وجود منبع معتبر، تدوین برنامه ویژه و دستیابی به نتایج مدون و موفق در آن تجربه) معرفی شدند. مبانی نظری و تجربه‌های معرفی‌شده با استفاده از روش تحلیل محتوا بررسی و داده‌های حاصله مقایسه، دسته‌بندی و مقوله‌بندی شدند و نتایج آن به شکل مدل مفهومی اولیه تحقیق در قالب شکل ۱ ارائه گردید:

شکل ۱- مدل مفهومی اولیه پژوهش

در مرحله بعدی، پس از تشکیل یک جامعه خبرگان به روش در دسترس شامل ۳۰ نفر از متخصصین با مدرک دکتری تخصصی در رشته شهرسازی، یک پرسشنامه به آن‌ها ارائه شد. این پرسشنامه شامل درخواست ارزیابی معیارها و شاخص‌های مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده بود و خبرگان با استفاده از مقیاس ۰ تا ۱۰، به هر معیار و شاخص وزن دهی کردند. در این مرحله، داده‌های کیفی به کمی تبدیل شدند و همچنین یک جدول شامل معیارها و شاخص‌های مؤلفه زیست‌محیطی در شهر آموزش‌دهنده به شکل جدول ۲ تشکیل گردید. پس از این مرحله، با استفاده از روش فریدمن و معادلات ساختاری، معیارها و شاخص‌های مؤلفه زیست‌محیطی برای تعیین اولویت‌ها و میزان

تأثیرگذاری بر هریک از ابعاد توسعه زیست‌محیطی موردبررسی قرار گرفتند و به شکل آینده‌پژوهی مدل مفهومی پژوهش ارائه گردیدند. در پایان، با استناد به مدل مفهومی تحقیق، نتیجه‌گیری انجام شد.

جدول ۱- معیارها و شاخص‌های مؤلفه زیست‌محیطی در شهر آموزش‌دهنده

معیار	شاخص
آگاهی زیست‌محیطی	ایجاد محتوای آموزشی مرتبط با اثرات فعالیت‌های انسانی بر محیط‌زیست در برنامه درسی دانش‌آموزان، آگاه‌سازی از ضرورت صرفه‌جویی در مصرف انرژی‌های تجدیدناپذیر، ایجاد آگاهی در زمینه بهداشت و سلامت حیوانات محلی، آگاهی‌بخشی به مسئولیت اجتماعی در حفاظت از زیست‌بوم‌های آبی، آگاهی دادن به اهمیت کشاورزی شهری، آگاه‌سازی به محافظت از دختان شهری، آگاهی‌بخشی به تغذیه سالم و ارائه اطلاعات در زمینه نقش هر فرد در تولید زباله و بازیافت
مهارت‌های زیست‌محیطی	توانایی اجرای کارهای عملی مرتبط با حل مشکلات محیط‌زیست محلی، مهارت‌های اولیه در زمینه حفاظت از حیات‌وحش، مهارت‌های لازم برای تفکیک و جداسازی زباله‌های خانگی، مهارت‌های لازم برای بهره‌برداری از فضای سبز و کشاورزی شهری، تمرینات برای روش‌های پایدار کشاورزی شهری، مهارت‌های لازم برای بهینه‌سازی مصرف انرژی، مهارت انتقال به مدل زراعی-اکولوژیکی تولید غذا بر اساس پایداری زیست‌محیطی و توانایی نظارت و پایش بر زیست‌بوم‌های آبی
نگرش‌های زیست‌محیطی	ترویج فرهنگ حفاظتی و پاسخگویی به چالش‌های زیست‌محیطی، ترویج ارزش‌های تغذیه‌ای پایدار و سلامت‌محور، پرورش ارزش‌های تعهدزا نسبت به حیوانات شهری، ترغیب به ارزش‌های پایداری و مسئولیت‌پذیری، برجسته کردن و ترویج ارزش‌های مثبت مرتبط با زیست‌بوم‌های آبی و ترویج فرهنگ صرفه‌جویی، استفاده مجدد و مسئولیت‌پذیری
رفتارهای زیست‌محیطی	برگزاری کارگاه‌های آموزشی به‌منظور پیاده‌سازی عملی مفاهیم زیست‌محیطی در زندگی روزمره، اشتراک‌گذاری در فعالیت‌های نظارت بر زیست‌بوم‌های آبی، مشارکت فعال در فرایندهای کشاورزی با تأکید بر توسعه و پایداری کشاورزی شهری، تشویق به مشارکت شهروندان در نگهداری از فضاهای سبز، ترویج عملکردهای مصرفی پایدار و کاهش ضایعات و ارتقای کیفیت مواد غذایی، ایجاد فضاهای آموزشی و تفریحی عمومی با استفاده از منابع طبیعی پایدار و محلی، تشویق به رفتارهای دوستدار حیات‌وحش، ترویج استفاده مسئولانه و پایدار از منابع طبیعی و ارائه امکاناتی برای ترویج مشارکت فعال در جمع‌آوری و جداسازی مواد بازیافتی
تعاملات اجتماعی زیست‌محیطی	ایجاد فضای همکاری و تعامل مثبت با جامعه در حوزه زیست‌محیطی، برقراری ارتباطات فعال با جامعه به‌منظور ترویج رفتارهای دوستدار محیط در قبال زیست‌بوم‌های آبی، تسهیل فرایندهای ارتباطی بین انجمن‌های غذاخوری و مقامات بهداشتی محلی، توسعه شبکه‌های ارتباطی و همکاری‌های محلی برای بهره‌وری بهینه انرژی و تدوین برنامه‌های آموزشی تعاملی و مشارکتی با اشاعه مفاهیم توسعه پایدار
سیاست‌های زیست‌محیطی	ایجاد سیاست‌ها و برنامه‌های حفاظت از محیط‌زیست، تعیین قوانین و مقررات بهداشتی و ایمنی غذایی و نظارت بر اجرای آن‌ها، تدوین و اجرای قوانین و مقررات مربوط به حقوق حیوانات شهری، اجرای سیاست‌های تشویقی به‌منظور ارتقای مشارکت شهروندان در حفاظت از زیست‌بوم‌های آبی، وضع قوانین و مقررات حامی توسعه کشاورزی شهری، ارتقای فناوری و زیرساخت‌های مرتبط با پسماند و تعیین استانداردهای مربوط به استفاده از منابع طبیعی باتوجه‌به اصول توسعه پایدار

منبع: (IAECa, 2017)، (Sartori & Constantine, 2019)، (IAECb, 2022)، (IAECb, 2017)، (Scandurra, 2018)، (IAEC, 2019)، (IAECa, 2022)، (IAEC, 2020)، (IAEC, 2023) و (IAEC, 2024)

معرفی تجارب شهر آموزش‌دهنده

در این بخش به تجارب از شهرهای آموزش‌دهنده در جدول ۲ اشاره شده است:

جدول ۲- معرفی تجارب از شهرهای آموزش‌دهنده

نام شهر	مسئله موجود	نام برنامه (سال)	تصویر	منبع
چانگ‌وون (کره جنوبی)	وجود مسائل زیست‌محیطی و عدم احساس تعلق شهروندان	پروژه ایجاد یک محله بهتر (۲۰۲۰-۲۰۰۸)		(IAECa, 2017)
روزاریو (آرژانتین)	بی‌توجهی به فضاهای عمومی	برنامه‌های مشترک (۲۰۰۹)		(Sartori & Constantine, 2019)
سائوپائولو (برزیل)	مشکلات بسیاری از خانواده‌ها در نگهداری از حیوانات خانگی	تأسیس اولین بیمارستان عمومی دامپزشکی (۲۰۱۲)		(IAECb, 2022)
سیراکوز (ایتالیا)	ارائه یک سامانه آموزشی برای شهر	پروژه شهر به‌عنوان سامانه آموزشی (۲۰۱۴)	-	(Scandurra, 2018)

نام شهر	مسئله موجود	نام برنامه (سال)	تصویر	منبع
براگا (پرتغال)	مشکلات ناشی از تغییرات کیفیت رودخانه‌ها	پروژه رودخانه‌ها (۲۰۱۵)		(IAECb, 2017)
بارسلون (اسپانیا)	کمبود زمین ساختمانی برای پرورش باغبانی	پروژه تخصیص پشت‌بام فضاهای عمومی (۲۰۱۶)		(IAEC, 2019)
رن (فرانسه)	کاهش ضایعات و گازهای گلخانه‌ای	طرح غذای پایدار (۲۰۱۶)		(IAECa, 2022)
اسپوسنده (پرتغال)	-	برنامه پایداری غذایی (۲۰۱۸)		(IAEC, 2023)
ریواس و اسپامادرید (اسپانیا)	جوانی جمعیت	پروژه صرفه‌جویی و ذخیره انرژی (۲۰۱۹)		(IAEC, 2020)
کورتیسیا (برزیل)	-	مدرسه شهری پایداری (۲۰۲۲)		(IAEC, 2024)

بحث و ارائه یافته‌ها

پیش از انجام هر تحلیل و استنباط آماری بر داده‌های گردآوری‌شده، به منظور اطمینان از کفایت حجم نمونه، از شاخص KMO و آزمون بارتلت استفاده شد. خروجی این آزمون‌ها در جدول ۳ ارائه گردیده است.

جدول ۳- آزمون KMO و بارتلت

آزمون بارتلت			آزمون KMO
Sig	درجه آزادی	χ^2	۰/۹۰۶
۰/۰۰۰	۲۷۶	۲۳۱۶/۶۸۴	

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

باتوجه به جدول ۳، مقدار شاخص KMO برابر با ۰/۹۰۶ (بیش از ۰/۶) است؛ از این رو، تعداد نمونه (تعداد پاسخ‌دهندگان) برای تحلیل کافی به نظر می‌رسد. همچنین، مقدار p-value آزمون بارتلت برابر با صفر (کمتر از ۰/۰۵) بوده است که نشان‌دهنده مناسب بودن مدل‌سازی برای شناسایی ساختار مدل معادلات ساختاری است و فرض شناخته‌شده بودن ماتریس همبستگی رد می‌شود. پس از تعیین مدل‌های اندازه‌گیری به منظور ارزیابی مدل مفهومی پژوهش و همچنین اطمینان از وجود یا عدم وجود رابطه علی بین متغیرهای پژوهش و بررسی تناسب داده‌های مشاهده‌شده با مدل مفهومی تحقیق، از مدل معادلات ساختاری استفاده شد. نتایج آزمون در نمودار ۱ ارائه گردیده است.

نمودار ۱- سمت راست: اندازه‌گیری مدل کلی پژوهش در حالت استاندارد، سمت چپ: اندازه‌گیری مدل کلی پژوهش در حالت معناداری

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

مطابق نمودار ۱ در سمت راست، به ازای یک واحد افزایش در مؤلفه زیست‌محیطی شهر آموزش‌دهنده، توسعه زیست‌محیطی به میزان ۰/۷۴ واحد و در پی آن، ابعاد آن شامل حفاظت از محیط‌زیست، توسعه سبز شهری، استفاده بهینه از منابع طبیعی و انرژی‌ها، حفظ تنوع زیستی، حفاظت از زیست‌بوم‌های آبی، ارتقای سلامت و بهداشت عمومی و مدیریت پسماند به ترتیب ۰/۷۲، ۰/۷۰، ۰/۷۳، ۰/۶۷، ۰/۷۵، ۰/۷۱ و ۰/۴۰ واحد افزایش یافته است. مطابق نمودار ۱ در سمت چپ، ضرایب مسیر در حالت معناداری برای تمامی معیارها و شاخص‌ها بزرگ‌تر از عدد ۱/۹۶ حاصل شد که نشان‌دهنده سطح معناداری قابل قبول مدل مفهومی پژوهش است که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد. در این بخش، به منظور سنجش پایایی از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شد. همچنین برای ارزیابی روایی، از روایی همگرا بهره‌گیری گردید و جهت سنجش برازش مدل، از شاخص GOF استفاده شد. نتایج تحلیل‌ها در جدول ۴ ارائه شده است:

جدول ۴- پایایی و روایی مدل بیرونی پژوهش

متغیر	پایایی ترکیبی (CR)	میانگین واریانس استخراج شده (AVE)	حداکثر مجذور واریانس مشترک (MSV)	آلفا کرونباخ	ماتریس فورنل و لارکر (Fornell-Larcker)
مؤلفه زیست‌محیطی در شهر آموزش‌دهنده	۰/۷۸۷	۰/۵۵۲	۰/۱۹۳	۰/۷۴۵	مؤلفه زیست‌محیطی در شهر آموزش‌دهنده
توسعه زیست‌محیطی	۰/۸۴۴	۰/۶۴۴	۰/۴۷۸	۰/۷۹۳	توسعه زیست‌محیطی

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

باتوجه به مقادیر ارائه شده در جدول ۴، با دستیابی به مقدار بیش از ۰/۷ برای آلفای کرونباخ، پایایی قابل قبولی تأمین شده است. همچنین، کسب مقدار بالاتر از ۰/۷ برای CR در هر سازه، نشان‌دهنده مناسب بودن مدل اندازه‌گیری است. به دست آوردن مقدار بیش از ۰/۵ برای AVE نیز حاکی از روایی همگرایی قابل قبول است. علاوه بر این، میزان ۰/۶۲ برای GOF (شاخص برازش کلی) تأییدکننده برازش قوی مدل هست. همچنین، مطابق با خروجی آزمون فورنل و لارکر، مقادیر موجود در قطر اصلی جدول از کلیه مقادیر موجود در ستون مربوطه بزرگ‌تر است که نشان‌دهنده اعتبار تشخیص مناسب مدل پژوهش است. در ادامه، جدول ۵ میزان تأثیر معیارهای مؤلفه زیست‌محیطی بر هر یک از ابعاد توسعه زیست‌محیطی را در حالت استاندارد و معناداری به‌طور خلاصه نشان می‌دهد.

جدول ۵- میزان تأثیر معیارهای مؤلفه زیست‌محیطی بر هر یک از ابعاد توسعه زیست‌محیطی در حالت استاندارد و معناداری

ابعاد توسعه زیست‌محیطی	توسعه زیست‌محیطی	حفاظت از زیست‌بوم‌های آبی	استفاده بهینه از منابع طبیعی و انرژی‌ها	حفاظت از محیط‌زیست	توسعه سبز شهری	ارتقای سلامت و بهداشت عمومی	حفظ تنوع زیستی	مدیریت پسماند
استاندارد	۰/۷۴	۰/۷۵	۰/۷۳	۰/۷۲	۰/۷۰	۰/۷۱	۰/۶۷	۰/۴۰
معناداری	۳۱/۷۷	۲۹/۶۶	۲۸/۱۱	۲۷/۴۴	۲۳/۳۳	۱۸/۹۴	۱۷/۳۶	۶/۷۰

مطابق جدول ۵، مؤلفه زیست‌محیطی شهر آموزش‌دهنده تأثیر معناداری بر توسعه زیست‌محیطی به میزان ۳۱/۷۷ واحد دارد. به دنبال آن، این مؤلفه بر ابعاد مختلف توسعه زیست‌محیطی شامل حفاظت از زیست‌بوم‌های آبی (۲۹/۶۶ واحد)، استفاده بهینه از منابع طبیعی و انرژی‌ها (۲۸/۱۱ واحد)، حفاظت از محیط‌زیست (۲۷/۴۴ واحد)، توسعه سبز شهری (۲۳/۳۳ واحد)، ارتقای سلامت و بهداشت عمومی (۱۸/۹۴ واحد)، حفظ تنوع زیستی (۱۷/۳۶ واحد) و مدیریت پسماند (۶/۷۰ واحد) تأثیرگذار بوده است. برای بررسی اهمیت و رتبه‌بندی معیارهای کلیدی مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده، از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج آن در جدول ۶ ارائه گردیده است.

جدول ۶- نتایج تحلیل آزمون فریدمن

معیار	آگاهی‌های زیست‌محیطی	نگرش‌های زیست‌محیطی	سیاست‌های زیست‌محیطی	مهارت‌های زیست‌محیطی	رفتارهای زیست‌محیطی	تعاملات اجتماعی زیست‌محیطی
وزن	۳/۷۱	۳/۵۴	۳/۴۸	۳/۴۵	۳/۴۲	۳/۴۰
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵	۶

نتایج آزمون فریدمن نشان داد که ۶ معیار از مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده به ترتیب اهمیت از رتبه ۱ تا ۶ شامل معیارهای آگاهی‌های زیست‌محیطی، نگرش‌های زیست‌محیطی، سیاست‌های زیست‌محیطی، مهارت‌های زیست‌محیطی، رفتارهای زیست‌محیطی و تعاملات اجتماعی-زیست‌محیطی با وزن‌های ۳/۷۱، ۳/۵۴، ۳/۴۸، ۳/۴۵، ۳/۴۲ و ۳/۴۰ می‌باشد.

در ادامه، برای بررسی اهمیت و رتبه‌بندی شاخص‌های مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده، از آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج آزمون نشان داد که آگاهی‌های زیست‌محیطی به‌عنوان مهم‌ترین معیار از مؤلفه زیست‌محیطی در شهر آموزش‌دهنده، شامل ۸ شاخص به ترتیب اولویت شاخص‌های ایجاد محتوای آموزشی مرتبط با اثرات فعالیت‌های انسانی بر محیط‌زیست در برنامه درسی دانش‌آموزان، آگاه‌سازی از ضرورت صرفه‌جویی در مصرف انرژی‌های تجدیدناپذیر، آگاهی‌بخشی به تغذیه سالم، آگاه‌سازی به محافظت از درختان شهری، آگاهی دادن به اهمیت کشاورزی شهری، ارائه اطلاعات در زمینه نقش هر فرد در تولید زباله و بازیافت، آگاهی‌بخشی به مسئولیت اجتماعی در حفاظت از زیست‌بوم‌های آبی و ایجاد آگاهی در زمینه بهداشت و سلامت حیوانات محلی با وزن‌های ۲۶/۳۵، ۲۵/۷۷، ۲۴/۰۵، ۲۳/۹۰، ۲۳/۸۴، ۲۳/۶۱، ۲۲/۴۶ و ۲۱/۶۳ است.

معیار نگرش‌های زیست‌محیطی با قرارگیری در رتبه دوم اهمیت از مؤلفه زیست‌محیطی شهرهای آموزش‌دهنده شامل ۶ شاخص ترویج فرهنگ حفاظتی و پاسخگویی به چالش‌های زیست‌محیطی، ترویج فرهنگ صرفه‌جویی، استفاده مجدد و مسئولیت‌پذیری، ترغیب به ارزش‌های پایداری و مسئولیت‌پذیری، ترویج ارزش‌های تغذیه‌ای پایدار و سلامت‌محور، برجسته کردن و ترویج ارزش‌های مثبت مرتبط با زیست‌بوم‌های آبی و پرورش ارزش‌های تعهدزا نسبت به حیوانات شهری به ترتیب با وزن‌های ۲۵/۲۲، ۲۵/۰۳، ۲۳/۰۶، ۲۱/۸۳، ۲۰/۳۷ و ۱۹/۳۲ می‌باشد.

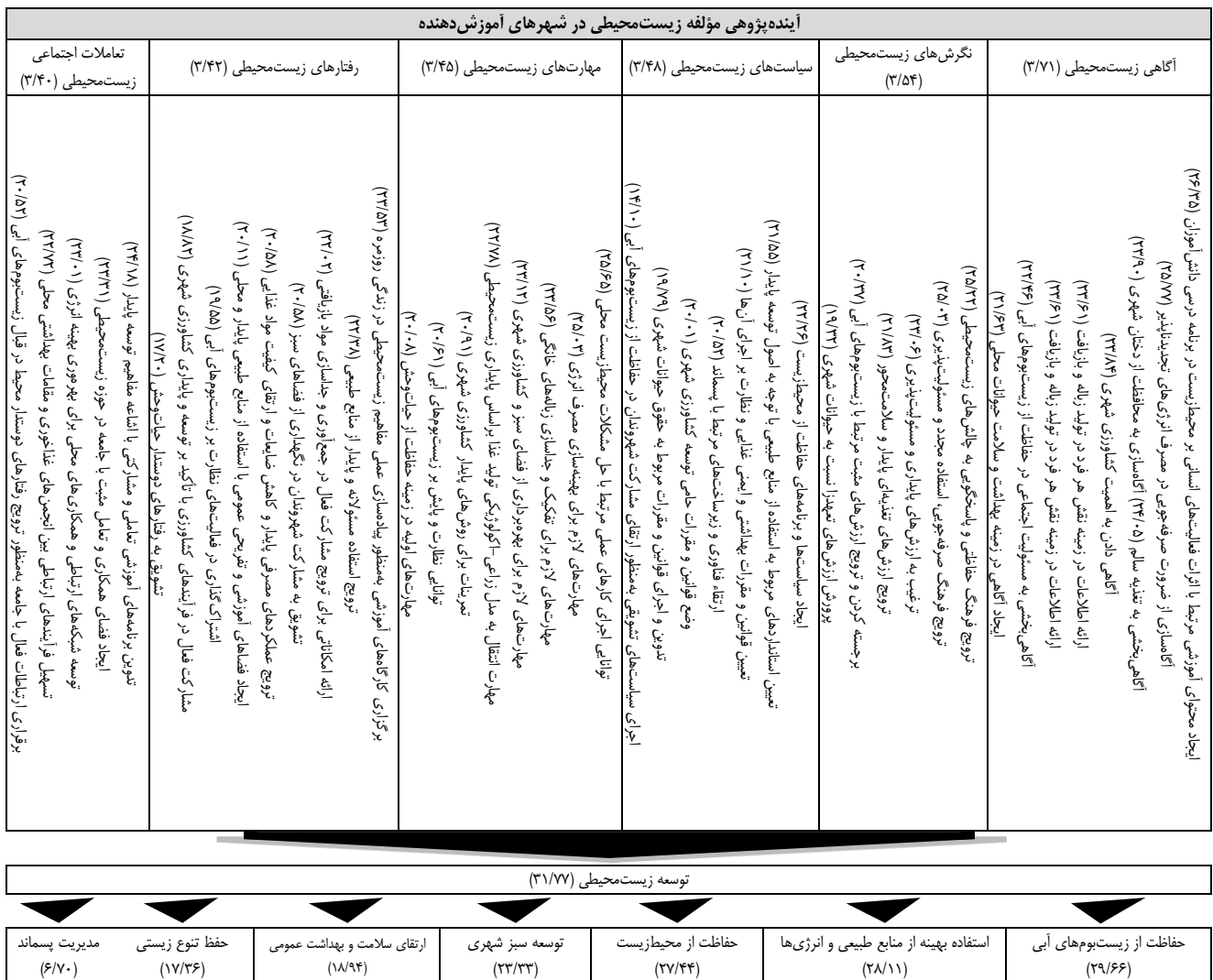
معیار سیاست‌های زیست‌محیطی سومین معیار مهم از مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده است. این معیار دربرگیرنده ۷ شاخص شامل شاخص‌های ایجاد سیاست‌ها و برنامه‌های حفاظت از محیط‌زیست، تعیین استانداردهای مربوط به استفاده از منابع طبیعی با توجه به اصول توسعه پایدار، تعیین قوانین و مقررات بهداشتی و ایمنی غذایی و نظارت بر اجرای آن‌ها، ارتقای فناوری و زیرساخت‌های مرتبط با پسماند، وضع قوانین و مقررات حامی توسعه کشاورزی شهری، تدوین و اجرای قوانین و مقررات مربوط به حقوق حیوانات شهری و اجرای سیاست‌های تشویقی به منظور ارتقای مشارکت شهروندان در حفاظت از زیست‌بوم‌های آبی به ترتیب با وزن‌های ۲۲/۲۶، ۲۱/۵۵، ۲۱/۱۰، ۲۰/۵۲، ۲۰/۰۱، ۱۹/۷۹ و ۱۴/۱۰ می‌باشد.

معیار مهارت‌های زیست‌محیطی در اولویت چهارم از مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده قرار دارد و متشکل از ۸ شاخص شامل شاخص‌های توانایی اجرای کارهای عملی مرتبط با حل مشکلات محیط‌زیست محلی، مهارت‌های لازم برای بهینه‌سازی مصرف انرژی، مهارت‌های لازم برای تفکیک و جداسازی زباله‌های خانگی، مهارت‌های لازم برای بهره‌برداری از فضای سبز و کشاورزی شهری، مهارت انتقال به مدل زراعی-اکولوژیکی تولید غذا بر اساس پایداری زیست‌محیطی، تمرینات برای روش‌های پایدار کشاورزی شهری، توانایی نظارت و پایش بر زیست‌بوم‌های آبی و مهارت‌های اولیه در زمینه حفاظت از حیات‌وحش می‌باشد. این شاخص‌ها به ترتیب دارای وزن‌های ۲۵/۰۳، ۲۳/۵۶، ۲۳/۱۲، ۲۲/۷۸، ۲۰/۹۱، ۲۰/۶۱، ۲۰/۰۸ هستند.

رفتارهای زیست‌محیطی معیار مطرح دیگری است که با دارا بودن رتبه پنجم اهمیت شامل ۹ شاخص برگزاری کارگاه‌های آموزشی به منظور پیاده‌سازی عملی مفاهیم زیست‌محیطی در زندگی روزمره، ترویج استفاده مسئولانه و پایدار از منابع طبیعی، ارائه امکاناتی برای ترویج مشارکت فعال در جمع‌آوری و جداسازی مواد بازیافتی، تشویق به مشارکت شهروندان در نگهداری از فضاهای سبز، ترویج عملکردهای مصرفی پایدار و کاهش ضایعات و ارتقای کیفیت مواد غذایی، ایجاد فضاهای آموزشی و تفریحی عمومی با استفاده از منابع طبیعی پایدار و محلی، اشتراک‌گذاری در فعالیت‌های نظارت بر زیست‌بوم‌های آبی، مشارکت فعال در فرآیندهای کشاورزی با تأکید بر توسعه و پایداری کشاورزی شهری و تشویق به رفتارهای دوستدار حیات‌وحش است. شاخص‌های مذکور به ترتیب دارای وزن‌های ۲۳/۵۳، ۲۲/۳۸، ۲۲/۰۲، ۲۰/۵۸، ۲۰/۵۸، ۲۰/۱۱، ۱۹/۵۵، ۱۸/۸۲ و ۱۷/۲۰ هستند.

تعاملات اجتماعی-زیست‌محیطی ششمین معیار با اهمیت از مؤلفه زیست‌محیطی در شهر آموزش‌دهنده است. این معیار دارای ۵ شاخص شامل شاخص‌های تدوین برنامه‌های آموزشی تعاملی و مشارکتی با اشاعه مفاهیم توسعه پایدار، ایجاد فضای همکاری و تعامل مثبت با جامعه در حوزه زیست‌محیطی، توسعه شبکه‌های ارتباطی و همکاری‌های محلی برای بهره‌وری بهینه انرژی، تسهیل فرایندهای ارتباطی بین انجمن‌های غذاخوری و مقامات بهداشتی محلی و برقراری ارتباطات فعال با جامعه به منظور ترویج رفتارهای دوستدار محیط در قبال زیست‌بوم‌های آبی است که این شاخص‌ها به ترتیب دارای وزن‌های ۲۴/۱۸، ۲۳/۳۱، ۲۳/۰۱، ۲۲/۷۲، ۲۰/۵۲ هستند.

در نهایت با استفاده از یافته‌های پژوهش، آینده‌پژوهی مؤلفه زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده در قالب شکل ۴ ارائه شده است:

شکل ۲- آینده‌پژوهی مدل مفهومی پژوهش

آینده‌پژوهی مؤلفه‌های زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده به عنوان یک ابزار کلیدی برای ایجاد بستری پایدار و هماهنگ با نیازهای انسانی و طبیعی در حال ظهور است. در دنیای امروز که چالش‌های زیست‌محیطی نظیر تغییرات اقلیمی، آلودگی و کاهش منابع طبیعی به شدت حس می‌شود، شهرهای آموزش‌دهنده می‌توانند نقشی پیشرو در آموزش و ترویج فرهنگ محیط‌زیستی ایفا کنند. با ایجاد فضاهای سبز، استفاده بهینه از منابع آب و انرژی، و ترویج حمل و نقل پایدار، این شهرها می‌توانند به الگویی برای سایر جوامع تبدیل شوند. همچنین، ادغام آموزش زیست‌محیطی در برنامه‌های آموزشی و امور عمومی، می‌تواند شهروندان را به مشارکت فعال در حفاظت از محیط‌زیست تشویق کند و به ترویج رفتارهای پایدار کمک کند. در نهایت، این رویکرد می‌تواند به ایجاد شهرهایی هوشمند تر و مقاوم‌تر در برابر بحران‌های زیست‌محیطی کمک کند و به تأمین کیفیت زندگی بهتر برای نسل‌های آینده منجر شود.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

آگاهی زیست‌محیطی در بین شهروندان از طریق افزایش درک اجتماعی از محیط خود، نقش مهمی در ارتقای رفتارهای زیست‌محیطی و حفاظت از محیط‌زیست ایفا می‌کند. نقش آموزش نگرش‌های زیست‌محیطی در بهبود افکار و اعمال شهروندان در رابطه با کاهش بحران‌های زیست‌محیطی قابل ملاحظه است. نگرش‌های زیست‌محیطی مثبت، به استفاده بهینه از منابع طبیعی و انرژی‌ها کمک می‌کند و حفاظت از زیست‌بوم‌های آبی و ارتقای سلامت عمومی را تسهیل می‌بخشد. آموزش مهارت‌های زیست‌محیطی به توانایی شهروندان کمک می‌کند تا به شناسایی و حل مسائل زیست‌محیطی بپردازند. مهارت‌های زیست‌محیطی شهروندان، توسعه سبز شهری و حفظ تنوع زیستی را ممکن می‌سازد.

آموزش رفتارهای زیست‌محیطی در بهبود شرایط محیطی از سوی شهروندان نقش به‌سزایی دارد. رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه، مدیریت پسماند را بهبود می‌بخشد. آموزش تعاملات اجتماعی-زیست‌محیطی موجب توسعه روابط اجتماعی با محوریت محیط‌زیست می‌شود. تعاملات اجتماعی-زیست‌محیطی و سیاست‌های زیست‌محیطی کارآمد، چارچوب لازم برای توسعه پایدار را فراهم می‌آورند.

آینده‌پژوهی مؤلفه‌های زیست‌محیطی در شهرهای آموزش‌دهنده نه‌تنها به عنوان یک نیاز ضروری، بلکه به عنوان یک فرصت طلایی برای تحول اجتماعی و محیط‌زیستی به شمار می‌آید. با درک عمیق‌تر از چالش‌های محیط‌زیستی و اتخاذ رویکردهای نوآورانه، این شهرها می‌توانند بستری مناسب برای آموزش و فراگیری فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست فراهم آورند. بنابراین، با تمرکز بر آموزش و مشارکت شهروندان در مسائل زیست‌محیطی، این شهرها می‌توانند به عنوان الگوهایی برای سایر جوامع به ایفای نقش بردارند و زمینه‌ساز زندگی بهتر و باکیفیت برای نسل‌های آینده شوند.

با استفاده از این معیارها و شاخص‌های مؤلفه زیست‌محیطی می‌توان ارزیابی کرد که شهر آموزش‌دهنده چگونه به ارائه آموزش زیست‌محیطی پرداخته و زمینه را برای ایجاد شهروندانی آگاه و متعهد به محیط‌زیست فراهم آورده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد با اتخاذ رویکردی جامع و هماهنگ که بر ارتقای آگاهی، مهارت، نگرش و رفتارهای زیست‌محیطی متمرکز باشد و با تقویت تعاملات اجتماعی و اصلاح سیاست‌ها همراه شود، امکان بهبود وضعیت آموزش محیط‌زیست و دستیابی به توسعه زیست‌محیطی فراهم می‌شود. از این رو، علی‌رغم وجود چالش‌ها و محدودیت‌ها در دسترسی به آموزش رسمی و کمبود زیرساخت‌های آموزشی در مناطق شهری، شهرها با بهره‌گیری از نقش خود به‌عنوان محیط و ابزار آموزشی، بر اثربخشی برنامه‌های آموزش محیط‌زیست تأثیر می‌گذارند و از این طریق ابتکارات مبتنی بر جامعه، می‌تواند فرصت‌هایی را برای یادگیری اجتماعی و مدیریت محیط‌زیست فراهم آورند. ادغام آموزش محیط‌زیست در برنامه‌ریزی شهری و توسعه جامعه منجر به ارتقای توسعه زیست‌محیطی می‌شود. این رویکرد به شهروندان کمک می‌کند تا ارتباط قوی‌تر و تعاملات مثبت آنان با مسائل زیست‌محیطی را بهبود بخشد که منجر به توسعه رفتارهای دوستدار محیط‌زیست می‌شود.

مرتبط با مقایسه نتایج پژوهش با مطالعات مشابه، نتایج پژوهش حاضر در زمینه معیارهای آموزش زیست‌محیطی شامل آگاهی، نگرش و رفتار زیست‌محیطی، همسو با نتایج پژوهش‌های ون دو وترینگ و همکاران (۲۰۲۲) و آرام‌مشی‌نیا و همکاران (۱۴۰۰) بوده است که یافته‌های آنان نیز پتانسیل آموزش محیط‌زیست را برای بهبود آگاهی، نگرش و رفتار دانش‌آموزان و جوامع محلی نشان داده است.

در راستای توسعه زیست‌محیطی، برای بهبود وضعیت آموزش محیط‌زیست در شهرها می‌توان به پیشنهادها کاربردی زیر اشاره کرد: ۱- ایجاد برنامه‌های آموزشی عملی شامل برگزاری کارگاه‌های عملی در مراکز آموزشی برای آموزش مهارت‌های مدیریت پسماند، حفظ تنوع زیستی، ارتقای سلامت و بهداشت عمومی و استفاده بهینه از منابع طبیعی و انرژی و برگزاری دوره‌های آموزشی در طبیعت برای آشنایی با زیست‌بوم‌های محلی. ۲- توسعه برنامه‌های مشارکتی مانند روزهای پاکسازی محیط‌زیست یا درختکاری که شهروندان را به مشارکت در فعالیت‌های زیست‌محیطی تشویق کند و تشکیل گروه‌های محلی برای تبادل تجربیات و همکاری در پروژه‌های زیست‌محیطی. ۳- استفاده از فناوری‌های نوین از جمله ایجاد سکوه‌های برخط برای آموزش و تبادل اطلاعات در زمینه حل مسائل زیست‌محیطی و ارائه منابع آموزشی به شهروندان و توسعه برنامه‌های موبایلی که به شهروندان کمک کند تا رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه را پیگیری کنند و اطلاعات مربوط به محیط‌زیست را دریافت کنند. ۴- طراحی و ایجاد فضاهای سبز آموزشی در شهرها که به حفظ تنوع زیستی و بهبود کیفیت هوا کمک کند و تشویق به ایجاد کشاورزی شهری که به تولید مواد غذایی محلی و کاهش آلودگی کمک می‌کند. ۵- تدوین و اجرای قوانین و مقررات حمایتی برای حفاظت از محیط‌زیست و تشویق‌های مادی و معنوی به رفتارهای پایدار و مسئولانه و حفظ زیست‌بوم‌های آبی و ایجاد سامانه‌های نظارتی برای اطمینان از اجرای قوانین و سیاست‌های زیست‌محیطی. ۶- توسعه فرهنگ زیست‌محیطی شامل برگزاری رویدادهای فرهنگی و هنری و نیز استفاده از رسانه‌های جمعی و شهری که به ترویج ارزش‌های زیست‌محیطی و آگاهی‌بخشی به جامعه کمک کند. ۷- ایجاد سامانه‌های پایش و ارزیابی برای بررسی تأثیر سیاست‌ها و برنامه‌های آموزشی بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان.

References:

- Acosta Castellanos, P. M., & Queiruga-Dios, A. (2022). From environmental education to education for sustainable development in higher education: a systematic review. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 23(3), 622-644. <https://doi.org/10.1108/IJSHE-04-2021-0167>
- Adekola, A. A. (2020). A Critical Policy Review on Environmental Protection in Nigeria. *Lapai international journal of management and social sciences*, 12(2), 117-135. <https://ojs.ibbujournals.com.ng/index.php/lijomass/article/view/636/644>

- Ahmad, J., Aslam, F., Martinez-Garcia, R., El Ouni, M. H., & Khedher, K. M. (2021). Performance of sustainable self-compacting fiber reinforced concrete with substitution of marble waste (MW) and coconut fibers (CFs). *Scientific Reports*, 11(1), 1-22. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-01931-x>
- Akar, E., & Genç, H. (2023). Teacher insights on pollution. *Alternative Education Studies*, 8(1), 163-179. <http://dx.doi.org/10.46827/ejae.v8i1.4687>
- Alam, M. (2022). Environmental Education and Non-governmental Organizations. 495–502. In: Brears, R. C. (eds) *The Palgrave Encyclopedia of Urban and Regional Futures*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-87745-3_333
- Albarbary, D. S., & Al Helbawy, S. H. (2023). Effectiveness of a Proposed Program in the Medical Geography Using Geographical Information System (GIS) for Promoting Health Culture and Environmental Skills among Students of Geography Department at faculty of education. *Research in Education and Psychology*, 38(1), 903-936. doi: 10.21608/mathj.2023.156974.1249
- Alves, A. R., & Castanheira, N. P. (2021). Projetos inovadores, contextos fundamentais e lacunas de pesquisa na perspectiva das cidades educadoras. *Revista Intersaberes*, 16(39), 987–1016. <https://doi.org/10.22169/revint.v16i39.2197>
- Amini, S., Ahmad zadeh, H., Houshyar, H., & Valizadeh, R. (2021). Identifying the Future Components of Urban Livability with a Future Studies Approach Case Study: Mahabad city. *Sustainable city*, 4(3), 99-113. https://www.jscity.ir/article_139156.html?lang=en [In Persian]
- Andrade, E. A., & Franceschini, M. C. (2017). The right to the city and International Urban Agendas: a document analysis. *Ciênc. saúde coletiva*, 22(12), 3849-3858. <https://doi.org/10.1590/1413-812320172212.24922017>
- Arameahinia, P., Shobeiri, M., & Larijani, M. (2021). The Effect of Environmental Education on the Amount of Knowledge Level, Attitude and Behavior of Local Society to Protect the Biological Variety (Subject of Study to Reserve Dena Sphere of Living). *Env. Sci. Tech.*, 23(3), 103-116. <https://srb.sanad.iau.ir/en/Article/837098> [In Persian]
- Ardoin, N. M. & Bowers, A. W. (2020). Early childhood environmental education: A systematic review of the research literature. *Educational Research Review*, 31(5), 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2020.100353>
- Aryal, K., Laudari, H. K., Neupane, P. R., & Maraseni, T. (2021). Who shapes the environmental policy in the global south? Unpacking the reality of Nepal. *Environmental Science & Policy*, 121, 78–88. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.04.008>
- Atta, M. H. R., Zoromba, M. A, El-Gazar, H. E., & Loutfy, A. (2024). Climate anxiety, environmental attitude, and job engagement among nursing university colleagues: a multicenter descriptive study. *BMC Nurs*, 23(1), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s12912-024-01788-1>
- Ausina, I. T., Yusim, R. y., & Huerta, R. (2019). The Educating City as a Cultural and Creative Industry. *World Heritage and Legacy*, 1-17. https://www.academia.edu/39538716/The_Educating_City_as_a_Cultural_and_Creative_Industry
- Azarpeyk, A., & sooshiyan, S. (2022). Contrasting ecofeminism and Fara-feminism in naturalist literature. *Modern Literary Researches*, 1(2), 1-32. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.28211413.1401.1.2.6.5> [In Persian]
- Bagheri, M., Khosravi, Y., & Zamani, A. A. (2021). Environmental foresight based on landuse planning by scenario processing method (case study: Zanjan province). *Journal of Environmental Science Studies*, 6(4), 4398-4410. https://www.jess.ir/article_141086.html?lang=en [In Persian]
- Bataglin, A. S., Becker, E. L. S., & Silva, M. T. (2021). Para além das escolas: cidades educadoras no Rio Grande do Sul, Brasil. *Disciplinarum Scientia | Ciências Humanas*, 22(1), 23–35. <https://doi.org/10.37780/ch.v22i1.3550>
- Behroozeh, S., Hayati, D., & Karam, E. (2023). Energy Consumption Behaviors in Greenhouse Production Systems Based on the Value-Belief-Norm Theory: The Case of Kerman Province. *Iran Agricultural Extension and Education*, 18(2), 163-180. DOR: 20.1001.1.20081758.1401.18.2.11.6 [In Persian]
- Biermann, F. (2022). The future of ‘environmental’ policy in the Anthropocene: time for a paradigm shift. *Environmental Politics*, 30(1–2), 61–80. <https://doi.org/10.1080/09644016.2020.1846958>
- Brata, I. B., Mantra, I. B. N., Rai, I. B., & Wartha, I. B. N. (2021). The discourse of informal education: Developing children characters during covid-19 pandemic. *Linguistics and Discourse Analytics*, 2(2), 88-97. <https://doi.org/10.52232/ijolida.v2i2.40>
- Cahaya, I. M. E., Suarni, K., Dantes, N., & Margunayasa, I. G. (2020). The Effect of Guided Inquiry Learning Model on Creativity and Linguistic Ability Viewed from Social Interaction Ability among Kindergarten Children of Group B. *Education and E-Learning Research*, 7(4), 421–429. <https://doi.org/10.20448/journal.509.2020.74.421.429>
- Carletti, C. (2019). Educational and Intercultural Dialogue among Younger Generations for the Full Enjoyment of their Rights as a New Challenge within City Spaces. *Peace Human Rights Governance*, 3(1), 69-95. DOI: 10.14658/pupj-phrg-2019-1-3
- Chen, Y. S., Yan, X., & Liew, C. B. A. (2023). University Social Responsibility in China: The Mediating Role of Green Psychological Capital. *Environmental Research and Public Health*, 20(4), 1-19. <https://doi.org/10.3390/ijerph20043634>
- Dabbous, A., Horn, M., & Croutzet, A. (2023). Measuring environmental awareness: An analysis using google search data. *Environmental Management*, 346, 118984. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2023.118984>
- Delitheou, V., & Meleti, V. (2021). Use of green resources and designing of public spaces: The case of Nea Ionia city in Greece. *International Journal of Architecture and Plan*, 1(1), 1-8. <https://doi.org/10.51483/IJARP.1.1.2021.1-8>
- Djuric, D. (2023). The impact of upbringing and the local community on the development of environmental awareness among college educated people in Bosnia and Herzegovina. *Environment, Development and Sustainability*, 25(4), 5393–5410. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02271-0>

- Durmuş, E., & Kınacı, M. K. (2021). Opinions of social studies teacher education students about the impact of environmental education on ecological literacy. *Review of International Geographical Education*, 11(2), 482-501. <https://doi.org/10.33403/rigeo.825516>
- Ebrahimi, M., Mohammadi Zeidi, I., Mohammadi Zeidi, B., & Maleki, M. (2024). The Effectiveness of the Educational Intervention Based on the Extended Theory of Planned Behavior on Pro-environmental Behaviors. *Health Education & Health Promotion*, 12(1), 47-62. <http://journal.ihepsa.ir/article-1-2530-en.html> [In Persian]
- Eidizadeh, S., Mohammadi, H., & Kohansal, M. (2020). The environmental performance index from the perspective of food industry experts in Iran. *Critical Reviews*, 7(19), 9210-9219. <https://profdoc.um.ac.ir/paper-abstract-1081766.html> [In Persian]
- Esmati, Z., & Edalatju, T. (2020). Analysis of the Role of the Upper Documents and Laws of Development Programs of the Islamic Republic of Iran in Protecting of Environment. *Environment Science and Technology*, 22(5), 254-240. DOI: 10.22034/JEST.2021.26155.3526 [In Persian]
- Fili, A., Alipour, S., Sabet M., & Sabet Abbas. (2021). Environmental knowledge, attitude and behavior with the development of environmental ethics. *Ethics in science and technology*, 16 (4), 81-89. <https://sid.ir/paper/1112275/en> [In Persian]
- Fuladi, F. (2021). The role of a door in preserving the environment and the importance of proper training in this field. *Ormuzd*, - 54 (b), 325-345. [In Persian]
- Gori, S., & Tomar, A. S. (2020). Bioterrorism & Biodefense: An Environmental and Public Health Preparedness. *Interdisciplinary Studies in Humanities*, 12(1), 1-15. <https://dx.doi.org/10.21659/rupkatha.v12n2.13>
- Gough, K. v., Langevang, T., Yankson, P. W. K., & Owusu, G. (2019). Shaping Geographies of Informal Education: A Global South Perspective. *Annals of the American Association of Geographers*, 109(6), 1885-1902. https://repository.lboro.ac.uk/articles/journal_contribution/Shaping_geographies_of_informal_education_a_global_South_perspective/9485852?file=17111135
- Hojat, A., & Sheikh Asadi, F. (2021). Improvement and Continuity of Childhood Experience in Children's Educational Environments (A Reflection on the Home and School Environment among Elementary School Children in Kerman). *Architecture and Urban Planning*, 13(30), 61-79. doi: 10.30480/aup.2020.2544.1489 [In Persian]
- Hosseini Rad, M., & Rahmati, Z. (2022). ' Students' environmental education: Efficiency of new and practical teaching methods. *Research in Biology Education*, 4(1), 51-64. <https://www.sid.ir/paper/1061750/en> [In Persian]
- IAEC. (2019). Focus Experience 31, International Association of Educating cities (IAEC). <https://www.edcities.org/en/focus-experience-31/>
- IAEC. (2020). Special Bulletin, 31, Educating cities Award for best practices in inclusion and the democratisation of culture. International Association of Educating cities (IAEC). From https://www.edcities.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2021/01/ENG_Boletin_AICE_v3-1.pdf
- IAEC. (2023). Focus Experience 45, International Association of Educating cities (IAEC). <https://www.edcities.org/en/focus-experience-45/>
- IAEC. (2024). Focus Experience 48, International Association of Educating cities (IAEC). <https://www.edcities.org/en/focus-experience-48/>
- IAECa. (2017). Focus Experience 25, International Association of Educating cities (IAEC). <https://www.edcities.org/en/focus-experience-25/>
- IAECa. (2022). Bulletin, 33, International Association of Educating cities (IAEC). From <https://www.edcities.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2022/04/boletin-33-engl%C3%A9s-WEB.pdf>
- IAECb. (2017). Information bulletin, 26, International Association of Educating cities (IAEC). From https://www.edcities.org/en/wp-content/uploads/sites/2/2017/05/Boletin-26-web_UK.pdf
- IAECb. (2022). Focus Experience 43, International Association of Educating cities (IAEC). <https://www.edcities.org/en/focus-experience-43/>
- Inanna, I., Rahmatullah, R., Haeruddin, M. I., & Marhawati, M. (2020). Silk weaving as a cultural heritage in the informal entrepreneurship education perspective. *Entrepreneurship Education*, 23(1), 1-11. <https://www.abacademies.org/articles/Silk-weaving-as-a-cultural-heritage-1528-2651-23-1-504.pdf>
- Jinguang, L., Tham, J., & Azam, S. M. (2024). The impact of social capital and environmental attitude on pro-environmental behaviors of residents at tourist sites in China. *Research Administration*, 6(1), 1607-1623. <https://socioeconomicchallenges.com/index.php/SEC/article/view/121>
- Kaiser, M. I., Gadau, J., Kaiser, S., Müller, C., & Richter, S. H. (2024). *BioScience*, 74(3), 146-158. <https://doi.org/10.1093/biosci/biad122>
- Kim, T. Y., & Lim, J. B. (2019). Designing an Efficient Cloud Management Architecture for Sustainable Online Lifelong Education. *Sustainability*, 11(6), 1-17. <https://doi.org/10.3390/su11061523>
- Kleespies, M. W., Feucht, V., Becker, M., & Dierkes, P. W. (2022). Environmental Education in Zoos-Exploring the Impact of Guided Zoo Tours on Connection to Nature and Attitudes towards Species Conservation. *Zoological and Botanical Gardens*. 3(1), 56-68. <https://doi.org/10.3390/jzbg3010005>
- Kominarets, T., Fomin, V., Bieloliptseva, O., Tkachenko, M., Malykhin, A., & Pryshliak, O. (2022). Strategic Tasks of Contemporary Education: Formal, Non Formal, Informal. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 14(4), 394-407. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.4/647>

- Krasnova, I. O. (2022). Legal Nature and System of State Environmental Policy Acts. *Actual Problems of Russian Law*, 17(1), 164-177. <https://doi.org/10.17803/1994-1471.2022.134.1>
- Kumar, S., Sharma, M., & Chandel, S. (2024). Socio-economic impact of developmental schemes in the tribal areas of himachal pradesh. *Positif*, 24(1), 23-37. <https://doi.org/10.37896/psj31.1/2103>
- Kumar, Y. (2022). Environmental awareness study in Kazakhstan: a critical literature review. *Psychology & Sociology*, 80(1), 112-127. <https://doi.org/10.26577/JPoS.2022.v80.i1.10>
- Latief, S., Hendrayani, S., & Lestari, P. (2020). Education for All: A study of Orang Rimba in Tanah Menang, Bungku's village, Batanghari District, Jambi Province Indonesia. *Southeast Asia*, 1(2), 13-22. <https://doi.org/10.47783/journijsa.v1i2.153>
- Letsie, Hl., Nkhi, S. E., & Mncina, T. C. (2023). An Investigation of the Impact of Non-formal Education on Sustainable Development in Mafeteng, Lesotho. *Interdisciplinary Journal of Rural and Community Studies*, 5(4), 36-48. <https://doi.org/10.38140/ijrcs-2023.vol5.04>
- Li, S., Liu, J., & Hu, X. (2023). A three-dimensional evaluation model for green development: evidence from Chinese provinces along the belt and road. *Environment, Development and Sustainability*, 25(1), 11557-11581. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02542-w>
- Lobo, B. (2023). Environmental Education: A Sustainability Pathway. *The Text*, 5(2), 65-90.
- López, C. D., Jiménez, A. S., Chacartegui, R., Villanueva, J. A., Huelva, M. M., & Padura, Á. B. (2023). Sensitivity analysis of trends in environmental education in schools and its implications in the built environment. *Environmental Development*, 45(3), 100795. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2022.100795>
- Louro, P (2019). An introduction to “The Educating City: Views and Praxis”. *AGORA*, 6(11), 25-26.
- Malakoti, N., & Mohseni, F. (2023). Community-oriented prevention of juvenile delinquency in virtual educational environments (with emphasis on criminology findings). *Judicial Law Perspectives*, 28(102), 207-234. doi: 10.22034/jlvi.2024.1998625.0 **[In Persian]**
- Maunah, B. (2019). The Contribution of Family and Community Education in Realizing the Goals of School Education. *Education and Learning*, 4(2), 292-30. <https://doi.org/10.20448/804.4.2.292.301>
- Melnyk, I., & Podorozhnyi, V. (2023). Factors of environmental awareness formation in students. *Personality and Environmental Issues*, 3(1), 5-9. DOI: 10.31652/2786-6033-2023-1(3)-5-9.
- Mezentseva, O. (2019). Creating harmonious school learning environment: Waldorf education perspective. *Advanced Research*, 7(7), 691-696. <http://dx.doi.org/10.21474/IJAR01/9412>
- Mgema, J. M., & Komba, C. y. (2020). Socio-Economic Effects of Covid-19 Pandemic on the Performance of Co-operative Societies in Tanzania. *Co-operative and Business Studies*. 5(2), 29-39. <https://doi.org/10.2023/jcbs.v5i2.63>
- Moftooh, Sh., Zakariaei, M., Entesar Foumani, Gh., & Davodi, R. (2021). Developing an Environmental Education Model for High School Students in the Education System with a Grounded Theory Approach: Qualitative Study. *Health Promotion Management*, 11(1), 103-117. <https://jhpm.ir/article-1-1429-en.html> **[In Persian]**
- Montebelli, S. (2023). The Role of the Territory in an Educating City: Two Italian Laboratory Examples of Participatory Urban Planning. *Geography*, 14(4), 37-45. <https://doi.org/10.48088/ejg.s.mon.14.4.037.045>
- Mousavi, M. N., & Kahaki, F. S. (2017). Futures Study in territorial Spatial Arrangement. *Urmia University*. **[In Persian]**
- Mousavi, M., Jalalian, I., & Kahaki, F. (2017). Developing Scenarios of the Factors Affecting the Development of Tourism in West Azerbaijan Province Using the Scenario Wizard. *urban tourism*, 4(3), 49-62. doi: 10.22059/jut.2018.229271.292 **[In Persian]**
- Naibaho, E. j. (2020). The influence of the role of school, parents and communities on the quality of education in SMP negeri 2 pangururan samosir regency in academic year 2018/2019. *English Language Teaching Prima Journal*, 1(1), 1-8. <https://doi.org/10.34012/eltp.v%vi%i.824>
- Namoco, S., & Zaharudin, R. (2021). Pedagogical Beliefs and Learning Assessment in Science: Teacher's Experiences Anchored on Theory of Reasoned Action. *Turkish Science Education*, 18(2), 304-319. DOI: 10.36681/tused.2021.67
- Novais, G. S., & Souza, T. Z. (2020). The elaboration of the municipal education plan: experience of popular education?. *Revista Ibero-Americana de Estudos em Educação*, Araraquara, 15(1), 764-779. <https://doi.org/10.21723/riaee.v15i2.13348>
- Nylander, E., Fejes, A., & Milana, M. (2022). Exploring the themes of the territory: a topic modelling approach to 40 years of publications in *International Journal of Lifelong Education* (1982-2021). *Lifelong education*, 41(1), 27-44. <https://doi.org/10.1080/02601370.2021.2015636>
- Olivares-García, M. A. González-Alfaya, M. E. Mérida-Serrano, R., & MuñozMoya, M. (2019). ‘Córdoba, through Children’s eyes’. Assessing citizenship literacy in Early Childhood Education and Special Education classes. *European Early Childhood Education Research Journal*, 27(1), 28-39. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2018.1556532>
- Orhan, M. (2020). The place and importance of informal education in the freshman year experience of architectural education. *Cypriot Journal of Educational Science*. 15(6), 1707-1719. <https://doi.org/10.18844/cjes.v15i6.5328>
- Patrizi, E., Zhuqing, X., d'Aniello, F., & Polenta, S. (2019). The City Is the Best Teacher”: A Review of the Educating City in Europe and China. *China City Planning Review*, 28(2), 35-43.
- Peleh, Y. (2020). Urgent issues and modern challenges of higher education. *Problems of Education in the 21st Century*, 78(5), 671-673. <https://doi.org/10.33225/pec/20.78.671>
- Pihkala, P. (2020). Eco-Anxiety and Environmental Education. *sustainability*, 12 (23): 10149. <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/23/10149>. <https://doi.org/10.3390/su122310149>

- Pontes, A. I., Henn, M., & Griffiths, M. D. (2019). Youth political (dis) engagement and the need for citizenship education: Encouraging young people's civic and political participation through the curriculum. *Education, Citizenship and Social Justice*, 14(1), 3-21. <https://doi.org/10.1177/1746197917734542>
- Pouratashi, M. (2021). The Influence of Formal and Informal Education on Students' Sustainable Development Skills, a Study in Iran. *Zagreb International Review of Economics & Business*, 24(2), 25-35. <https://doi.org/10.2478/zireb-2021-0009>
- Putri, M., Abbas, E. W., Jumriani., Subiyakto, B., & Putra, M. H. (2022). Contribution of Social Interaction Materials to The Establishment of Social Institutions in The Social Studies Student's Book Class VII. *The Kalimantan Social Studies Journal*, 3(2), 110-115. <https://doi.org/10.20527/kss>
- Reid, A., Dillon, J., Ardoin, N., & Ferreira, J. A. (2021). Scientists' warnings and the need to reimagine, recreate, and restore environmental education. *Environmental Education Research*, 27(6), 783-795. <https://doi.org/10.1080/13504622.2021.1937577>
- Rezaei Nasab, R., Sahraei Nejad, N., Gharagouzlou, A., & Moosavi Fatemi, H. (2021). Pragmatic of Nurturing the Naturalistic Intelligence Approach for Designing a Child's Park. *Sus. Dev. & Env.*, 2(2), 23-34. <https://sid.ir/paper/409931/en> [In Persian]
- Sarlak, N., Nateghi, F., & Jalalvani, M. (2021). Analyzing the viewpoints of teachers on the status of environmental education currently applied in secondary school curriculum. *New Approaches in Educational Administration*, 12(4), 161-175. DOI: 10.30495/jedu.2021.22319.4516 [In Persian]
- Sartori, M. F. S., & Constantino, N. R. T. (2019). Espaços educativos como medida de recuperação do espaço público. *Revista Nacional De Gerenciamento De Cidades*, 7(49), 74-87. <https://doi.org/10.17271/2318847274920192107>
- Scandurra, S. A (2018). Syracuse, Educating City: Social, Scientific, and Political Project. *Quaderni di Intercultura*. <https://cab.unime.it/journals/index.php/qdi/article/view/2124>
- Shagholi, R., Moaiedi, A., & Sayadi, T. (2020). New teaching methods. First edition, Tehran: Institute of Agricultural Education and Extension, Office of Knowledge Network and Extension Media. 2020. [In Persian]
- Sharafi, M., Mahmoudi, S., & Hosseinbar, B. (2021). The effectiveness of the nature school's exploratory training method on the environmental knowledge, environmental behavior and attitude of elementary students. *New Approaches in Educational Administration*, 12(1), 15-27. <https://doi.org/10.30495/jedu.2021.19422.4035> [In Persian]
- Smith, F. B., Abad, A. O., & Yanes., E. C. (2022). Agro-Environmental Education in the Pedagogical School. *Strategic Innovation and Sustainability*, 17(1), 23-31. <https://articlegateway.com/index.php/JSIS/article/view/5014>
- Sotoudeh, N., Fatah Allah, J., & Mousavi, M. (2023). Explain regional competitiveness strategies (Case study: Kermanshah province). *Research and urban planning*, 13(51), 59-72. doi: 10.30495/jupm.2021.27808.3859 https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_5573.html?lang=en [In Persian]
- Sundaria, F. S., & Supenab, A. (2022). Efforts to Teach Social Interaction to Autism Students in Inclusive Elementary Schools. *Jurnal Ilmiah Pendidikan*, 6(1), 1-12. DOI: 10.55215/pedagonal.v6i1.4443
- Tiago, E., Rodrigues, R., & Ramos, R. (2021). Challenges and importance of environmental education in the education system in Portugal. *Revista Brasileira de Educação Ambiental*, 16(4), 49-59. <https://doi.org/10.34024/revbea.2021.v16.11587>
- Tieghi, G. (2021). Cities, Law and Language. Going Beyond Through Educational Networks. *DPCE Online*, 48(3), 2951-2968. <http://dx.doi.org/10.57660/dpceonline.2021.1423>
- Tohlob, A. A. H., & Morsi, H. E. E. (2024). Nanotechnology and its impact on achieving sustainable architecture in Egypt. *Umm Al-Qura University for Engineering and Architecture*, 1-24. <https://doi.org/10.1007/s43995-024-00048-2>
- Uche, O. A. E., Dania, O. P., & Ogheneakoke, E. C. (2023). Importance of Environmental Education in Social Studies now and the Futur. *International Journal of Humanities, Arts and Social Sciences*, 9(2), 1-8. <http://dx.doi.org/10.56238/sevened2024.013-013>
- Üzülmez, M, I,stin, A. E., & Barakazi, E. (2023). Environmental Awareness, Ecotourism Awareness and Ecotourism Perception of Tourist Guides. *Sustainability*, 15(16), 1-20. <https://doi.org/10.3390/su151612616>
- Vanisri, K., & Padhy, P. (2024). Examining the role of green human resource management practices on environmental behavior with the environmental knowledge mediation effect. *International Journal of Human Capital in Urban Management*, 9(2), 317-330. <https://doi.org/10.22034/IJHCUM.2024.02.09>
- Wu, Zh. (2021). "Do Big Hands Guide Small Hands?" or "do Small Hands Guide Big Hands": The intergenerational interactions in environmental behaviors and family influencing factors. *Population Resources and Environment*, 18(3), 222-228. <https://doi.org/10.1016/j.cjpre.2019.12.001>
- Wunlarlan, I., & Idji, B. (2023). Development Diversity Study of Tourism Urban Area Function in Tomini Bay Coast-Indonesia. *International Journal of Professional Business Review*, 8(6), 1-22. <https://doi.org/10.26668/businessreview/2023.v8i6.2076>
- Yang, L., Fang, X., & Zhu, J. (2022). Citizen Environmental Behavior From the Perspective of Psychological Distance Based on a Visual Analysis of Bibliometrics and Scientific Knowledge Mapping. *Frontiers in Psychology*, 12:766907. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.766907>
- Yongmei, H. (2023). The Current Situation and Training Approaches of Environmental Literacy of College Students Based on Learning Psychology Theory. *Arts and Social Science*, 6(7), 131-141. <https://www.ijassjournal.com/2023/V6I7/4146663451.pdf>

- Yousefi, M., Shieh, A., Khatibi, M., & Saeidi Rezvani, N. (2019). Identifying and prioritizing the components of the learning city with an emphasis on lifelong learning. *Educational Innovations*, 18(3), 105-127. https://noavaryedu.oerp.ir/article_134580.html [In Persian]
- Zhelyazkova-Teya, T. (2022). Prolegomena in Pedagogy of Informal Education. *Pedagogika-Pedagogy*, 94(1), 41-51. <https://doi.org/10.53656/ped2022-1.04>
- Zheng, Q., Zheng, Y., Zheng, Q., & SU., X. (2020). Effects of Environmental Education and Environmental Facilities on Visitors' Environmental Literacy- A Case of Rural Tourism. *Revista de cercetare și intervenție socială*, 69: 313-323. <https://doi.org/10.33788/rcis.69.20>
- Zuin, A. L., & Dias, M. L. (2020). Communication and mediation in the review process of the participatory Director Plan Porto Velho-RO. *Revista de Direito da Cidade*, 12(3), 1811-1835. <https://doi.org/10.12957/rdc.2020.46920>

Feasibility study of realizing the TOD development model in the urban region of Sari with future studies approach

Fatemeh Alizadeh Vandchali ¹ and Rahim Sarvar ²

1- PhD student in Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

2- Professor, Department of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Received:
2024/02/19

Accepted:
2024/10/17

pp:
43- 66

Keywords:
Integrated planning;
Urban planning;
Land use;
Public transportation;
TOD;
Future studies;
Urban Region of Sari.

ABSTRACT

In Iran, specifically in Sari, neglecting the mutual relationship between public transportation and urban development has led to uneven development. The main objective of this study is to assess the possibility of implementing the TOD development model in Sari with future studies approach. This study uses a quantitative method to achieve its goal. Documentary, library, and field study methods were used to collect data. The data collection tool in this study was a questionnaire distributed among 50 experts in urban and transportation planning using cluster sampling. Hierarchical analysis, statistical analysis, and SWOT techniques were used to analyze the data. Initially, four bus stations on Keshavarz Boulevard, Pasdaran Boulevard, Azadi Boulevard, and Imam Reza Boulevard in Sari were selected. Based on public transportation-based development criteria, these four stations were compared, and using the AHP method, the Imam Reza Boulevard bus station was selected as the best station for public transportation-based development. Then, a SWOT analysis was conducted for it and the scenarios were developed based on a qualitative futures studies approach. The positive aspects of this station include suitable residential density, diverse bus stations within an 800-meter range, and the potential for increased density. Its weaknesses include a lack of parking around the station, a lack of green space, and the absence of pedestrian and vehicular separation. Its most important strategies include smartening the public transportation system, appropriate distribution and deployment of land uses, and improving the quality of public transportation.

Citation: Alizadeh Vandchali, F., & Sarvar, R. (2024). Feasibility study of realizing the TOD development model in the urban region of Sari with future studies approach. *Journal of Geography and Regional Future Studies*, 2(3), 43-66.

© The Author(s).

Publisher: Urmia University.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55176.1048>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.3.8>

Extended Abstract

Introduction

The link between transportation and land use has become a fundamental principle of urban and transportation planning, given the increasing population growth, scattered settlement growth, and suburbanization. The rapid growth of the world's urban population, coupled with sprawl, suburbanization, and traffic congestion, has led to more and more time being spent by people on roads and heavy financial burdens being imposed on citizens. As a result, public transportation has become an important focus of urban planners due to the random and scattered development of settlements, widespread suburbanization, increased distance between communities, and reduced efficiency of urban land caused by automobile-oriented development. In many developing cities around the world, inappropriate development of various urban spaces, increasing density, and the growth of intra-urban travel have caused many problems. On the other hand, neglecting long-term and mid-term management plans can lead to inconsistency between major investment amounts in travel attraction areas and urban transportation policies and infrastructure, such as health care, education, recreation, etc. Neglecting the mutual relationship between public transportation and urban development can lead to uneven development, which will not make use of the potential for urban fabric organization, traffic reduction, environmental pollution reduction, and energy efficiency. Sari City in Iran is no exception to these problems. Consistency between major population attraction uses and urban transportation policies and infrastructure, such as health care, education, recreation, etc., can have a significant impact on reducing transportation costs and traffic congestion in Sari. Given the traffic in Sari, the main issue of this study is to utilize the potential of the public transportation station's area to improve access to public services and promote social justice while reducing traffic congestion in Sari and creating sustainable communities.

Methodology

The present study is applied research, considering the purpose of the study. By utilizing relevant theoretical foundations related to public transportation-based development, it aims to improve land use and urban transportation. Based on the method and nature, it is classified under descriptive research. Documentary, library, and field studies were used to collect data and information in this study. The data collection tool in this research was a questionnaire distributed among

50 experts in urban planning and transportation through cluster sampling. Hierarchical analysis, statistical analysis, and the SWOT technique were used to analyze the data. Initially, four bus stations on Keshavarz Boulevard, Pasdaran Boulevard, Azadi Boulevard, and Imam Reza Boulevard in Sari were selected. These four stations were compared based on public transportation-based development criteria. Then a SWOT analysis was developed for them and the scenarios were developed based on a qualitative futures research approach. Finally, a strategic statement including the objective, strategy, and policy was presented.

Results and discussion

In this study, using the AHP method, the importance coefficient of sub-criteria for land use was first measured, and it was finally determined that out of the six components, the "population density" sub-criterion (0.274) had the highest importance, followed by "land use mix" (0.229), "suitable lands for development and recycling" (0.204), "legal land uses" (0.151), "number of floors" (0.112), and "illegal land uses" (0.030) ranked lower subsequently. Then, the importance coefficient of sub-criteria for transportation was obtained, and it was observed that there are significant fluctuations and changes among these components, and these weights are not close to each other. The "boarding station" component had the highest weight (0.457), followed by "parking" (with a weight of 0.249), and the lowest weight and importance coefficient belonged to the "bus station" component (with a weight of 0.053). After determining the weight of each of the sub-criteria, the final weight of each sub-criterion relative to the options was obtained. In this study, the options were the four selected bus stations in Sari city, which were: Keshavarz Boulevard Bus Station, Pasdaran Boulevard Bus Station, Azadi Boulevard Bus Station, and Imam Reza Boulevard Bus Station. The final scores of the options show that overall, the "Imam Reza Boulevard Bus Station" with a final score of (0.3) was the top choice among other stations, followed by the "Azadi Boulevard Bus Station" with a score of (0.24), and the lowest score belonged to the "Keshavarz Boulevard Bus Station" with a score of (0.232), and then the "Pasdaran Boulevard Bus Station" with a score of (0.225).

Conclusion

Using the Analytic Hierarchy Process, it has been determined that the Imam Reza Boulevard Bus Station is the top choice, and the surrounding area of this station has been examined in terms of transportation, cultural, social, economic, and

environmental aspects. For the transportation aspect in the vicinity of the Imam Reza Boulevard Bus Station, two indicators of "transportation quality" and "transportation technology" have been defined, which do not have suitable conditions in the current situation. Four indicators of "consumer activity pattern", "travel behavior", "lifestyle", and "public transportation culture" have been defined to examine the cultural aspect of the Imam Reza Boulevard Bus Station in Sari city. It has been shown that the quality of the public transportation system is not favorable, but people prefer public transportation to other types of transportation. People use public transportation for their daily activities and travels. On the other hand, people prefer to use public transportation even instead of walking. For the social aspect in the vicinity of the Imam Reza Boulevard Bus Station, the density indicator has been used, which shows that residential and population density that enter this area daily is normal. After that, the economic situation of the Imam Reza Boulevard Bus Station has been examined, and the indicators defined for examining the economic aspect in the vicinity of the Imam Reza Boulevard Bus Station are 1- improving economic health; 2- infrastructure construction costs; 3-

housing construction; and 4- travel costs. Among them, only the indicators of "improving economic health" and "travel costs" have a desirable situation in this area. For the environmental aspect of the Imam Reza Boulevard Bus Station, three indicators of fuel consumption, air pollution, and noise pollution have been defined, which show that using public transportation saves fuel consumption. However, from an environmental perspective, environmentalists are not satisfied with the current situation. Pollution caused by traffic and garbage accumulation in the area is noticeable. Also, noise pollution caused by vehicle noise and disturbing uses in the vicinity of the Imam Reza Boulevard Bus Station can be seen.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

امکان‌سنجی تحقق الگوی توسعه TOD در منطقه شهری ساری با رویکرد آینده‌پژوهی

فاطمه علیزاده وندچالی^۱ و رحیم سرور^۲ ID

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران
۲- استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

دریافت:

۱۴۰۲/۱۱/۳۰

پذیرش:

۱۴۰۳/۰۷/۲۶

صص:

۴۳-۶۶

واژگان کلیدی:

برنامه‌ریزی یکپارچه،
برنامه‌ریزی شهری،
کاربری زمین،
حمل‌ونقل عمومی،
TOD،
آینده‌پژوهی،
منطقه شهری ساری.

چکیده

در ایران و شهر مورد مطالعه یعنی ساری، بی‌توجهی به رابطه متقابل حمل‌ونقل عمومی و توسعه شهری، منجر به توسعه‌های نابسامان شده است. هدف اصلی این پژوهش امکان‌سنجی تحقق الگوی توسعه TOD در ساری با استفاده از رویکرد آینده‌پژوهی است. این پژوهش از روش کمی برای رسیدن به هدف استفاده کرده است. برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات در این پژوهش از روش‌های مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه است که میان ۵۰ نفر از متخصصین در زمینه برنامه‌ریزی شهری و حمل‌ونقل به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، توزیع گردیده است. جهت تحلیل اطلاعات نیز از تحلیل سلسله‌مراتبی و تحلیل‌های آماری و تکنیک سوات استفاده شده است. ابتدا چهار ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز، بلوار پاسداران، بلوار آزادی، بلوار امام رضا در شهر ساری انتخاب شده‌اند. بر اساس معیارهای توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی این چهار ایستگاه موردقیاس گرفته‌اند و با کمک روش AHP ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا به‌عنوان بهترین ایستگاه برای توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی انتخاب شده است. سپس سوات تحلیلی برای آن تدوین و بر اساس رویکرد آینده‌پژوهی کیفی، نسبت به ارائه سناریوها اقدام گردید. از نقاط مثبت این ایستگاه می‌توان به تراکم مناسب مسکونی، وجود ایستگاه‌های اتوبوس متنوع در محدوده ۸۰۰ متری و پتانسیل افزایش تراکم اشاره کرد. نقاط ضعف این ایستگاه شامل کمبود پارکینگ در اطراف ایستگاه سواری، کمبود کاربری فضای سبز و عدم جداسازی معابر پیاده و سواره اشاره کرد. از مهم‌ترین راهبردهای آن نیز می‌توان به هوشمند سازی سیستم حمل‌ونقل عمومی، توزیع و جانمایی مناسب کاربری‌ها و ارتقای کیفیت حمل‌ونقل عمومی اشاره کرد.

استناد: علیزاده وندچالی، فاطمه؛ و سرور، رحیم. (۱۴۰۳). امکان‌سنجی تحقق الگوی توسعه TOD در منطقه شهری ساری با رویکرد آینده‌پژوهی. فصلنامه جغرافیا و آینده‌پژوهی منطقه‌ای، ۲(۳)، ۴۳-۶۶.

ناشر: دانشگاه ارومیه.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55176.1048>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.3.8>

مقدمه

امروزه پیوند میان حمل‌ونقل و کاربری از اصول برنامه‌ریزی حمل‌ونقل شهری و برنامه‌ریزی کاربری زمین است و این دو مقوله ارتباط تنگاتنگ و ناگسستگی با یکدیگر دارند (Majidi Khameneh, 2016: 45). رشد سریع جمعیت شهری جهان در کنار پراکنده‌رویی، حومه‌گرایی و ازدحام ترافیکی، هرچه بیشتر و بیشتر زمان انسان‌ها را بر روی جاده‌ها تلف کرده و مخارج سنگینی را بر شهروندان تحمیل کرده است (Siyami et al., 2015: 257-). Bayramzadeh & Fari, 2019). با توجه به اینکه حمل‌ونقل عمومی، طراحی شهری و توسعه شهری دارای مزایایی هستند که به‌طور متقابل یکدیگر را تقویت می‌کنند، توجه متخصصان شهری به برنامه‌ریزی یکپارچه و هماهنگ توسعه شهری با حمل‌ونقل عمومی به‌منظور فشرده‌گی بیشتر و جلوگیری از پراکنده‌رویی جلب شد که توسعه شهری پایدار را در پی داشت. در این راستا، رویکردهای مختلفی همچون رشد هوشمند،^۱ نوشهرگرایی^۲ و توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی^۳ با مقیاس‌های متفاوت به ارائه راهبرد پرداختند. در این میان، توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی با ایجاد یکپارچگی بین برنامه‌ریزی حمل‌ونقل و کاربری زمین درصدد است تا با جلوگیری از گسترش پراکنده‌گی و توسعه به بیرون از شهرها شکل شهری مختلط، فشرده و با تراکم نسبتاً بالا را به دست آورد (Abdi, 2014: 120). در بسیاری از شهرهای درحال توسعه جهان، توسعه نامناسب فضاهای مختلف شهری، تراکم رو به گسترش کاربری‌های گوناگون به‌موازات رشد اقتصادی و به دنبال آن افزایش سفرهای درون‌شهری باعث مشکلات بسیاری شده است. از سوی دیگر، بی‌توجهی به مدیریت و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و میان‌مدت باعث ناهماهنگی بین زمین‌های دارای کاربری‌های عمده جاذب سفر و سیاست‌های حمل‌ونقل شهری و زیرساخت‌های آن از قبیل بهداشت و درمان، خدمات آموزشی، تفریحی و... می‌تواند بر کاهش هزینه‌ای حمل‌ونقل و کاهش تراکم ترافیک در کلان‌شهرها تأثیر زیادی داشته باشد (Rafieian & Asgari Tafreshi, 2010: 296). بر اساس پایه نگرش TOD می‌توان با یک برنامه‌ریزی صحیح کاربری‌های اطراف ایستگاه حمل‌ونقل عمومی و تراکم ساختمانی مطلوب، وضعیت یک شهر را بهبود بخشید. در این نگرش سعی شده است ارتباط مناسبی بین سه عرصه کار، زندگی و اوقات فراغت برقرار گردد. این شیوه از توسعه از یک‌سو به دنبال یافتن راه‌حلی برای مسئله حمل‌ونقل و رفت‌وآمد فزاینده و اجتناب‌پذیر شهرهای امروزی است و از سوی دیگر کاهش مشکلات ناشی از این سفرها نظیر آلودگی‌ها، مصرف سوخت و انرژی در نظر دارد (Ardakani, 2013: 3).

الگوی توسعه اتومبیل‌محور منجر به رشد افقی و پراکنده‌ی سکونتگاه‌ها، حومه‌گرایی وسیع، افزایش فاصله بین جوامع و کاهش کارایی زمین‌های شهری شده است. در این راستا متخصصان ابتدا چاره‌ی کار را در گسترش حمل‌ونقل همگانی به‌عنوان تنها راه برون‌رفت دیدند. آن‌ها معتقد بودند که حمل‌ونقل همگانی علاوه بر کاهش استفاده از اتومبیل شخصی مزایای دیگری را نیز دربرخواهد داشت؛ بهبود کیفیت هوا و دسترسی بهتر به مشاغل. این در حالی است که حمل‌ونقل عمومی به‌تنهایی نتوانست تغییر لازم را ایجاد نموده و نیاز ساکنان را برآورده سازد و مانع گسترش روند حومه‌گرایی شود. حمل‌ونقل عمومی و توسعه شهری دارای مزایایی هستند که به‌طور متقابل یکدیگر را تقویت می‌کنند. به‌طوری‌که سرمایه‌گذاری در حمل‌ونقل همگانی با تأمین دسترسی بیشتر برای املاک مجاور، ارزش آن‌ها را بالا برده و فرصت‌های جدیدی را برای توسعه در اختیار می‌گذارد. از این‌رو توجه متخصصان شهری به برنامه‌ریزی یکپارچه و هماهنگی توسعه شهری با حمل‌ونقل همگانی جلب شد که توسعه شهری پایدار را در پی داشت. امروزه در بسیاری از شهرهای کشور با توجه به افزایش روند گسترش حومه‌ای در اثر برنامه‌ریزی پراکنده توسعه شهری، مراکز آن‌ها به نفع حومه‌ها عقب رانده شده و با تنزل کالبدی و عملکردی مواجه شده است. این امر با نارسایی در خدمات حمل‌ونقل همگانی و بی‌توجهی به سازوکارهای حمل‌ونقل پایدار همراه است که مشکل را دوچندان می‌سازد. با توجه به روند گسترش افقی پیشروی نظام آینده کشور از نظر راه‌حلی‌هایی برون‌گرایی و افزایش تراکم ترافیک و آلودگی‌های ناشی از آن در نواحی شهری، ضرورت انطباق با جنبش‌های نوین پدید آمده همچون توسعه حمل‌ونقل همگانی محور به‌منظور دستیابی به اهداف برنامه‌ریزی یکپارچه توسعه‌ی شهری در راستای اهداف غایی توسعه پایدار جوامع شهری ضروری می‌نماید (Abdi, 2013: 20).

یکی از موضوعات مهم که طی دو دهه گذشته در ادبیات برنامه‌ریزی جهان برجسته شده، تأثیر آینده‌نگاری و آینده‌پژوهی بر سیاست‌گذاری‌های منطقه‌ای است، به‌طوری‌که از اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی به بعد، در اجرای سیاست‌گذاری‌ها به‌خصوص در سطح ملی و منطقه‌ای به‌عنوان ابزار سیستمی و پشتیبانی، بهره‌برداری گسترده‌ای از آن صورت گرفته است (Sedbeigi, et al., 2022: 90). آنچه امروزه در طراحی سیستم‌های شهری صورت می‌گیرد، تدوین برنامه‌های جامع شهری با هدف ایجاد حداکثر تطابق ممکن بین سیاست‌های برنامه‌ریزی شهری و کاربری زمین از یک‌سو و سیستم‌های حمل‌ونقل شهری با توجه به خصوصیات شبکه شهری از سوی دیگر است. در بسیاری از شهرهای درحال توسعه جهان، توسعه نامناسب فضاهای مختلف شهری، تراکم رو به گسترش کاربری‌های گوناگون به‌موازات رشد اقتصادی و به دنبال آن افزایش

¹ Smart Growth

² New Urbanism

³ Transit- Oriented Development (TOD)

سفرهای درون‌شهری باعث بروز مشکلات و معضلات متعددی شده‌اند. هماهنگی بین اراضی دارای کاربری‌های عمده جاذب سفر و سیاست‌های حمل‌ونقل شهری و زیرساخت‌های آن، از قبیل خدمات، بهداشت و درمان، خدمات تحصیلی و آموزشی، تفریحی و ... می‌تواند اثر قابل‌توجهی بر کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل شهری و کاهش تراکم ترافیک در کلان‌شهرها باشد.

ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی به‌مثابه جاذبه‌ای عمل می‌کند که منجر به رشد انواع کاربری‌ها در حوزه نفوذ و محدوده اطرافشان می‌گردند، بنابراین در صورت عدم شناخت وضع موجود و انجام ندادن برنامه‌ریزی فضایی، کاربری اراضی و نیز تراکم ساختمانی برای محدوده‌های اطراف ایستگاه‌ها، شاهد رشد خود به خودی کاربری‌های مختلف در پیرامون ایستگاه‌ها خواهیم بود که منجر به آشفته‌گی فضا، محیط و کاهش کارایی مجتمع‌های ایستگاهی خواهند شد. از این رو ضرورت و اهمیت مطالعاتی برای رسیدن به الزامات و توصیه‌ها و شرح خدمات جهت برنامه‌ریزی فضایی و کاربری اطراف ایستگاه‌ها و در نهایت تعیین سطوح کاربری‌ها و تراکم متناسب با تقاضا کاملاً احساس می‌شود (Ardakani, 2013: 3).

با توجه به اینکه احداث شبکه حمل‌ونقل عمومی در شهرهای ایران در حال گسترش است، بی‌توجهی به رابطه متقابل حمل‌ونقل عمومی و توسعه شهری منجر به توسعه‌ای نابسامان می‌شود و بدین ترتیب از ظرفیتی که می‌تواند در ساماندهی بافت شهری، کاهش ترافیک، کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی و استفاده از انرژی مؤثر باشد، بهره‌برداری لازم نخواهد شد. در بسیاری از شهرها، توسعه نامناسب فضاهای مختلف شهری، تراکم رو به گسترش کاربری‌های گوناگون به‌موازات رشد اقتصادی و به دنبال آن افزایش سفرهای درون‌شهری، باعث بروز مشکلات بسیاری شده است. از سوی دیگر، بی‌توجهی به مدیریت و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و میان‌مدت باعث ناهماهنگی بین مبالغ سرمایه‌گذاری در بخش عرضه حمل‌ونقل و ویژگی‌های مختلف آن در مقایسه با تقاضای حمل‌ونقل شده است. در اینجاست که هماهنگی بین کاربری‌های عمده‌ی جاذب سفر و سیاست‌های حمل‌ونقل شهری و زیرساخت‌های آن از قبیل بهداشت و درمان، خدمات آموزشی، تفریحی و ... می‌تواند بر کاهش هزینه‌های حمل‌ونقل و کاهش ترافیک در کلان‌شهرها تأثیر زیادی داشته باشد (Faghforian, 2012: 42).

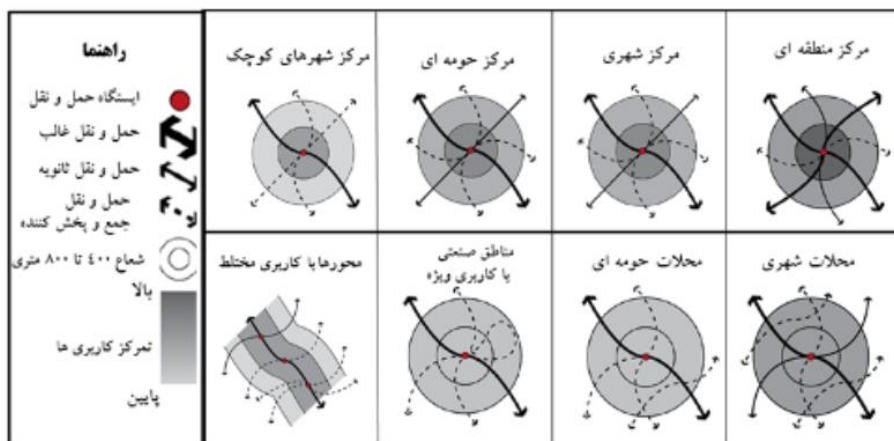
تحقیق در زمینه «امکان‌سنجی تحقق الگوی توسعه TOD در منطقه شهری ساری با رویکرد آینده‌پژوهی» اهمیت بسیاری دارد، به‌طوری‌که این شهر به‌عنوان مرکز استان مازندران و یکی از شهرهای پرجمعیت و پرترافیک ایران است و با مشکلات حمل‌ونقل عمومی و ترافیک روبه‌رو می‌باشد. انجام این تحقیق می‌تواند به شهرداری ساری و مسئولین محلی کمک کند تا راهکارهای مناسب و هدفمند برای توسعه حمل‌ونقل عمومی در این شهر ارائه دهند. با توجه به رشد جمعیت و ترافیک در شهر ساری، الگوی توسعه حمل‌ونقل TOD می‌تواند یک راه‌حل مؤثر برای کاهش ترافیک، آلودگی هوا و افزایش استفاده از حمل‌ونقل عمومی باشد. این الگو با ایجاد ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی در نقاط استراتژیک شهر و ارتباط آن‌ها با مناطق مسکونی، تجاری و خدماتی، به سازگار کردن توسعه شهری با حمل‌ونقل عمومی می‌پردازد؛ بنابراین، انجام این تحقیق در شهر ساری به‌منظور بررسی امکان‌سنجی و پتانسیل تحقق الگوی توسعه TOD می‌تواند به بهبود شرایط حمل‌ونقل، کاهش ترافیک و بهبود کیفیت زندگی شهروندان کمک کند. طی دهه‌های اخیر در شهر ساری، گام‌های بلند و ارزشمندی در خصوص توسعه حمل‌ونقل عمومی برداشته شده است. با توجه به ترافیک در شهر ساری، مسئله اصلی این پژوهش این است که از یک سو بهره‌گیری از قابلیت حوزه نفوذ ایستگاه حمل‌ونقل عمومی و با توجه به نقش ایستگاه‌ها در بهبود دسترسی به خدمات عمومی و ارتقای عدالت اجتماعی و از سوی دیگر کاهش ازدحام ترافیکی در شهر ساری و ایجاد جوامع زیست‌پذیر به دنبال امکان‌سنجی تحقق الگوی توسعه TOD در ساری می‌باشد. این تحقیق به دلیل رویکرد آینده‌پژوهی می‌تواند به تصمیم‌گیران محلی در انتخاب راهکارهای مناسب برای توسعه حمل‌ونقل عمومی و بهبود شهرسازی کمک کند.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

انواع توسعه حمل‌ونقل همگانی محور

مرکز توسعه حمل‌ونقل همگانی محور آمریکا طی گزارشی، توسعه حمل‌ونقل همگانی محور را برحسب سطوح و حوزه‌های عملکردی به هشت دسته تقسیم نموده که سطوح کلان منطقه‌ای تا محورهای توسعه مختلط شهری را در برمی‌گیرد (Reconnecting America TOD, 2008: 4).

¹ Center for Transit-Oriented Development (CTOD)

شکل ۱- انواع توسعه مبتنی بر حمل و نقل عمومی

مأخذ: Reconnecting America TOD, 2008: 202

کریدورهای حمل و نقل عمومی بسته به مبدأ و مقصد آن‌ها، سرعت، فراوانی خدمات، نوع و اهمیت شبکه پایه به دسته‌های مختلفی تقسیم می‌شوند. در این راستا، مرکز توسعه حمل و نقل همگانی محور سه گونه اصلی از کریدورها را برشمرده است (شکل ۲). اگرچه چنین دسته‌بندی بیشتر برای برنامه‌ریزی و تجزیه و تحلیل پیشرفته به کار برده می‌شود، اما در واقع دسته‌بندی مذکور به آسانی امکان‌پذیر نبوده و معمولاً ترکیبی از آن‌ها را در برمی‌گیرد (Reconnecting America TOD, 2008: 203).

۱- **کریدور گردشگر:** به منظور افزایش قابلیت پیاده‌روی و تسهیل حرکت در داخل یک مرکز یا ناحیه فعالیت (معمولاً مراکز شهری) طراحی می‌شود. شیوه‌های رایج این گونه تراموای شهری و اتوبوس با تعداد سرویس بالا در روز را شامل می‌شود.

۲- **کریدور با سفرهای روزانه:** این نوع در حول یک مرکز فعالیت اصلی همچون CBD یا مرکز شهر به کار گرفته می‌شود که حرکت مسافری در ساعات اوج سفر بیشتر در یک جهت صورت می‌گیرد.

۳- **اتصال‌دهنده مقاصد سفر:** اتصال بین محله‌ها با مراکز فعالیت چندگانه همچون مراکز کاری و اشتغال، مراکز پزشکی، خرده‌فروشی، مقصدهای تفریحی و مؤسسه‌های آموزشی را برقرار می‌کند. این اتصال‌دهنده‌ها، مسافران حمل و نقل همگانی را در دو جهت (در طول روز) عبور می‌دهند؛ اما ممکن است به عنوان «کریدور با سفر روزانه» نیز به کار گرفته شوند (Center for Transit-Oriented Development, 2012).

راهنمای تدوین برنامه بر اساس توسعه مبتنی بر حمل و نقل عمومی

تدوین برنامه و اجرای هر پروژه توسعه مبتنی بر حمل و نقل عمومی با مسائل و چالش‌هایی مخصوص به خود مواجه است. ضوابط و قواعد یکپارچه و ثابتی برای تدوین برنامه و برنامه‌ریزی پروژه‌های TOD وجود ندارد؛ اما می‌توان بر مبنای چهار اصل با توجه به مبانی نری در تبیین رویکرد توسعه مبتنی بر حمل و نقل عمومی به چارچوبی نسبتاً منطقی برای تدوین برنامه و اجرا رسید. این اصول عبارت است از ۱. توسعه فشرده ۲. اختلاط کاربری‌ها ۳. پیاده‌مداری ۴. تسهیلات حمل و نقل و جابه‌جایی. اصول یادشده یک بستر کلی برای تدوین برنامه و تدوین مقررات پروژه‌های توسعه مبتنی بر حمل و نقل عمومی به دست می‌دهد که می‌تواند راهنمای کلی ساختار شیوه شناختی تدوین برنامه در عمل محسوب شود.

توسعه فشرده

• مقیاس TOD

به‌طور عام مرز محدوده TOD توسط فاصله از ایستگاه حمل و نقل عمومی تعریف می‌شود. از آنجاکه کاربران اصلی در این توسعه عابران پیاده هستند، این امر با فاصله‌ای تعریف می‌شود که در آن قابلیت پیاده‌روی راحت و ایمن وجود دارد. فاصله معمول با قابلیت پیاده‌روی راحت فاصله ۶۰۰ متری یا حدود ۵ تا ۱۰ دقیقه‌ای در نظر گرفته می‌شود. همچنین مرز محدوده TOD تحت تأثیر موانع دسترسی پیاده مانند آزادراه‌ها،

¹ District Circulator

² Commuter Corridor

³ Destination Connector

توپوگرافی زمین و مسیرهای ریل قطار تعریف و یا تعدیل می‌شود. بحث دیگری که در حوزه توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی در نظر گرفته می‌شود گردیانی از شدت کاربری، تراکم و ارتفاع ساختمان‌ها است. بدین معنا که در نواحی نزدیک‌تر به ایستگاه که خدمات بیشتری به پیاده و خدمات کمتری به اتومبیل ارائه می‌دهد، تراکم و اختلاط بیشتری از کاربری‌ها موردنیاز است و با دور شدن از ایستگاه این شدت کاهش پیدا می‌کند. به این ترتیب هر حوزه TOD بر اساس شدت و مقیاس توسعه به سه زیر حوزه دروازه‌ای، میانی و انتقال تقسیم می‌شود. (CANPZD, 2006: 18).

• تراکم ساختمانی

شدت و تراکم ساختمانی تمرکز و تراکم فعلیتی در حمایت از سیستم حمل‌ونقل عمومی و ایجاد سرزندگی در خیابان یک عامل کلیدی در ارتقای کیفیت محیط محسوب می‌شود. تراکم بالا بایستی در محل‌هایی ایجاد شود تا بهترین دسترسی را به سیستم حمل‌ونقل عمومی داشته باشد. در این صورت تعداد بیشتری از مسافران حمل‌ونقل عمومی را پشتیبانی خواهند کرد. از سوی دیگر، با توجه به این موضوع که کاربران اصلی در TOD پیاده‌ها هستند، تراکم باید به گونه‌ای تنظیم شود که افراد بدون اینکه از مقیاس‌های بزرگ وحشت‌زده شوند، به راحتی به مقاصد موردنظرشان پیاده‌روی کرده و ارتباطات چهره به چهره داشته باشند (Valley Connections, 2001).

اختلاط کاربری‌ها

یکی از مؤلفه‌های اساسی در توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی و توسعه پیاده‌مدار توجه به کاربری مختلط است. این امر باعث جذب عابران پیاده شده و از آنجا که مبدأ و مقصد را به یکدیگر نزدیک می‌کند موجب درونی شدن سفرها در حوزه TOD می‌شود. افراد بدون اینکه نگران نیاز به استفاده از اتومبیل برای انجام فعالیت‌های روزمره‌شان باشند به راحتی با استفاده از حمل‌ونقل عمومی و یا پیاده کارهایشان را انجام می‌دهند (Valley Connections, 2001). استفاده از کاربری‌های ترکیبی و وجود مراکز خرید، کار و سکونت به‌طور هم‌زمان در نزدیکی ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی، آن‌ها را به مقاصد برای اهداف مختلف سفر با یک توقف تبدیل می‌سازد

• کاربری‌های مجاز

کاربری‌های پشتیبان حمل‌ونقل عمومی پیاده‌مدار با تراکم بالای فعالیت‌های کاربری‌های مجاز و مطلوب در این نوع از توسعه محسوب می‌شود. این کاربری‌ها فرصت سفرهای درونی چندمنظوره پیاده را در توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی فراهم می‌کند. نمونه‌هایی از کاربری‌های پشتیبان حمل‌ونقل عمومی در توسعه مراکز کار و اشتغال شامل خدمات بانکی، طیف وسیع و متنوعی از رستوران‌ها و اغذیه‌فروشی‌ها، مراکز خرده‌فروشی مانند دراگ استور، مراکز مراقبت از کودکان، خدماتی نظیر خشک‌شویی، آرایشگاه، کتاب‌فروشی و مراکز سلامتی، خدماتی نظیر کپی، پرینت، مراکز تفریحی، پارک‌ها و میدان‌ها است. همچنین کاربری‌هایی نظیر خواربارفروشی و سوپرمارکت با مقیاس عملکردی محلی، طیف گسترده و متنوعی از رستوران‌ها و اغذیه‌فروشی‌ها، دراگ استور و داروخانه، خدمات بانکی، خدماتی نظیر خشک‌شویی، آرایشگاه کتاب‌فروشی و مراکز بهداشتی و سلامتی نمونه‌هایی از کاربری‌های پشتیبان حمل‌ونقل عمومی در توسعه‌های مسکونی است (Daisa, 2004: 115-116).

• کاربری‌های غیرمجاز

کاربری‌های غیرمجاز آن دسته از کاربری‌هایی است که از فعالیت پیاده و سامانه حمل‌ونقل عمومی حمایت نمی‌کند، امنیت عابر پیاده را به خطر می‌اندازد، فعالیت اتومبیل در آن‌ها غالب است، نیاز به ساختمان و فضای بزرگ دارد و یا از تراکم پایینی برخوردار است. همچنین آن دسته از کاربری‌هایی که استقرار آن‌ها طبق برنامه‌های فرادست و مطالعات محلی در حوزه توسعه ممنوع است نیز جزو کاربری‌های غیرمجاز در TOD شناخته می‌شود. برخی از آن‌ها عبارت است از کارواش و تعمیرگاه اتومبیل، نمایشگاه اتومبیل، گورستان، انبار و تسهیلات آن، کاربری‌هایی که می‌توان با اتومبیل به آن وارد و یا از عرصه آن عبور کرد، عمده‌فروشی‌های مصالح ساختمانی و مواد خوراکی و کاربری‌هایی که نیاز به ساختمان‌هایی دارد که بیش از ۳۰۰۰ فوت مربع زمین اشغال می‌کند، به‌استثنای کاربری‌های عمومی و فضاهای ورزشی (Valley Connections, 2001).

• کاربری‌های مشروط که نیاز به اخذ مجوز دارند.

برخی از کاربری‌ها که در حوزه TOD ناسازگار محسوب می‌شود، باید با توجه به شرایط این نوع از توسعه بررسی شود و در صورتی که طبق شرایط و استانداردهایی اصلاح و به‌صورت پیاده‌مدار درآید به آن‌ها مجوز داده شود. برخی کاربری‌های مشروط در این نوع از توسعه شامل کاربری‌های عمومی و مدنی، پمپ‌بنزین، صنایع سبک با حداقل تراکم کارمندی ۲۵ تا ۵۰ نفر در هکتار، پارکینگ (ساختمان پارکینگ یا محوطه‌های روباز) و تسهیلات ورزشی (Valley Connections, 2001).

پیاده‌مداری

خلق محیط‌های پیاده‌مدار و جذاب از اهداف توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی است که دسترسی محلات اطراف به تسهیلات واقع در TOD بایستی به گونه‌ای تأمین شود که اختلالی در دسترس‌های پیاده‌مداری داخلی حوزه به وجود نیاید (Valley Connections, 2001).

تسهیلات حمل‌ونقل و جابه‌جایی

توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی یک راهبرد کلیدی است که توسط متخصصان برنامه‌ریزی و حمل‌ونقل برای کنترل توسعه، کاهش ترافیک، ارائه گزینه‌های متعدد حمل‌ونقل و بالا بردن کیفیت زندگی، به‌عنوان یک مؤلفه مهم در پایان دادن به مشکلات حمل‌ونقل به کار می‌رود (Daisa, 2004: 113). در این نوع از توسعه، استفاده از حمل‌ونقل عمومی و پیاده‌روی، الگوهای غالب در جابه‌جایی ساکنین و کاربران است که منجر به کاهش تقاضای پارکینگ می‌شود. احداث پارکینگ در حوزه توسعه باید با احتیاط لازم صورت گرفته و به گونه‌ای انجام شود که بر حال و هوای محیط مسلط نباشد و تبدیل به مانعی برای پیاده‌روی نشود. تعداد پارکینگ در توسعه بر مبنای حمل‌ونقل عمومی باید به اندازه‌ای باشد که پیاده‌مداری در این نوع از توسعه را حفظ کند (همان: ۱۲۱). تراکم و ارزش بالای زمین و میزان زیاد تقاضا برای پارکینگ، احداث ساختمان‌های پارکینگ را از لحاظ اقتصادی توجیه می‌کند. چنانچه در ساختگاه طرح، احداث ساختمان پارکینگ از لحاظ اقتصادی موجه باشد، به این دلیل که مکان‌یابی پارکینگ در داخل طبقات ساختمان نسبت به محوطه‌های باز پارکینگ، مساحت کمتر از زمین را اشغال می‌نماید، در TOD مطلوبیت بیشتری دارد، می‌توان طبقه همکف ساختمان پارکینگ را به کاربری‌های پیاده‌مدار اختصاص داد. بدین ترتیب پارکینگ نیز از معرض دید عابران پیاده دور نگه داشته می‌شود (Valley Connection, 2001).

آینده‌پژوهی

آینده امری است که مردم می‌توانند آن را با اقدامات هدفمند خود طراحی کرده و شکل دهند. مردم برای آنکه خردمندانه عمل کنند، باید نسبت به پیامدهای اقدامات خود و دیگران آگاهی و شناخت کافی داشته باشند. همچنین واکنش‌های دیگران و نیروهایی را که خارج از کنترل آن‌ها است بررسی کنند. این پیامدها تنها در آینده خود را نشان می‌دهد. بدین ترتیب، افراد نه تنها می‌کوشند امور در حال رخ دادن را بفهمند، بلکه می‌کوشند اموری را که شاید رخ دهد یا بالقوه، امکان رخ دادن دارد یا در شرایط خاصی در آینده اتفاق خواهد افتاد، نیز بشناسند (Mousavi et al., 2017: 53). مجموعه‌ای گسترده از فنون و روش‌ها در علم آینده‌پژوهی کاربرد دارند، برخی از این روش‌ها را آینده‌پژوهان خلق کرده‌اند و برخی دیگر را از سایر علوم گرفته‌اند و در مطالعه آینده استفاده می‌کنند و به‌طور کلی این علم به‌عنوان پارادایمی نوین در برنامه‌ریزی بلندمدت و مشارکتی در بسیاری از علوم معاصر مسیر برنامه‌ریزی را تغییر داده است (Aftab, 2023). آینده‌پژوهی به دنبال مطالعه‌ی آینده‌های ممکن، مطالعه‌ی آینده‌های محتمل، مطالعه تصورات گذشته از آینده، دلایل و پیامدهای آن‌ها و فراهم‌سازی بستر تفسیر و تحلیل گذشته و حال می‌باشد تا از این طریق بتواند دانشی را کسب کند که ابهامات ما را از آینده بکاهد (Rajaei et al, 2024).

پیشینه پژوهش

چپرادر و رفیعیان (۱۴۰۲)، مقاله‌ای نوشتند با عنوان امکان‌سنجی توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی (TOD) با مرکزیت ایستگاه مترو گلشهر کرج. می‌توان گفت با توجه به وضعیت مطلوب سایت مترو گلشهر جهت پذیرش اصول مکمل TOD، با اجرای سیاست‌های مؤثری نظیر تقویت جذابیت‌های فیزیکی و محیطی در جهت افزایش مصرف‌کننده ایستگاه، توسعه فعالیت‌های اجتماعی مکمل ایستگاه و در نتیجه افزایش فعالیت‌های اقتصادی و محیط اطراف آن، امکان اجرای رویکرد توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی در محدوده اطراف ایستگاه تا میزان مناسبی وجود دارد.

صید بیگی و همکاران (۱۴۰۲)، در مقاله خود با عنوان تحلیل معیارهای کالبدی-ترافیکی و آسیب‌شناسی و نقش کمربندی‌ها مناطق شهری (مطالعه موردی: شهر ساری)، نتایج حاصل از بخش کمی به لحاظ اولویت‌بندی شاخص‌ها نشان داده است که شاخص نارسائی‌های نظام برگزاری مناقصات در بعضی از دستگاه‌های اجرایی و حاکم بودن روابط به‌جای ضوابط در اولویت اول و شاخص فقدان سیستمی برای اولویت‌بندی پروژه‌های عمرانی نیمه‌تمام و جلوگیری از تخصیص بودجه سلیقه‌ای در اولویت دوم واقع شده‌اند. همچنین نتایج حاصل از آزمون تی تک نمونه‌ای نشان داده است که نقش کمربندی در ترافیک شهر ساری در وضعیت نامناسبی بوده که نشان از آن دارد که کمربندی‌های شهر ساری نتوانسته است ترافیک شهر را به درستی مدیریت و کنترل کند.

ماهیور و همکاران (۱۴۰۰)، در مقاله خود با عنوان اولویت‌بندی شاخصه‌های TOD با استفاده از روش تصمیم سلسله‌مراتبی برای نمونه موردی کلان‌شهر تهران، نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های دسترسی و قابلیت دسترسی، قابلیت دوچرخه‌سواری و پیاده‌روی، سیستم حمل‌ونقل همگانی کاربر دوست، وجود پارکینگ در ایستگاه، ظرفیت استفاده از حمل‌ونقل همگانی، توسعه اقتصادی، چگالی و اختلاط کاربری به ترتیب

در اولویت قرار گرفتند که نقش شاخص‌های حمل‌ونقلی پررنگ‌تر است. نتایج تحقیق می‌تواند یک راهنما برای مدیران شهری در جهت شناسایی و اتخاذ اقدامات مناسب برای توسعه TOD باشد.

سینگ و همکاران (۲۰۱۷)، مقاله‌ای نوشتند با عنوان اندازه‌گیری TOD در اطراف گره‌های حمل‌ونقل - به سمت سیاست TOD. توسعه هدفمند حمل‌ونقل (TOD) می‌تواند با بهبود تعامل بین حمل‌ونقل و توسعه محیط اطراف، توسعه پایدار را تحریک کند. برنامه‌ریزی برای TOD در اطراف گره‌های حمل‌ونقل موجود تنها در صورتی می‌تواند مؤثر باشد که ارزیابی صحیح از وضعیت پایه انجام شود. برای این کار، یک روش را پیشنهاد داده شد که به صورت کمی میزان فعلی TOD را در فاصله قابل پیمایش از یک گره حمل‌ونقل، با اندازه‌گیری معیارهای مختلفی که TOD را تعریف می‌کنند، اندازه‌گیری کند. ارزش یک شاخص TOD نشان‌دهنده سطحی است که ویژگی‌های حمایتی TOD در اطراف یک گره حمل‌ونقل در جایگاه قرار دارند و چه چیزی باید بهبود یابد تا به جهت‌دهی بهتر حمل‌ونقل توسعه برسد. با داشتن این نتایج، پیشنهادها برای برنامه‌ریزی TOD می‌تواند با هدف استقرار سرمایه‌گذاری در عوامل مهم و حیاتی‌تر دقیق‌تر شوند. این روش به منطقه شهر آرنهم و نایمئن، هلند، اعمال شد. یک شاخص TOD برای مناطق اطراف ۲۱ ایستگاه قطار در منطقه محاسبه شد. نتایج به برنامه‌ریزی TOD برای منطقه کمک می‌کند با تشخیص اینکه کدام مناطق ایستگاه نیاز به توجه بیشتر دارند و درعین حال، برای هر ایستگاه، شناسایی ویژگی‌های خاص TOD که نیاز به بهبود دارند.

پارک و همکاران (۲۰۱۴)، مقاله‌ای نوشتند با عنوان یافتن عوامل تعیین‌کننده سفرهای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری کاربران حمل‌ونقل به ایستگاه: یک مطالعه موردی آزمایشی. هدف اصلی این مطالعه کمک به ایجاد سیاست‌های توسعه هدفمند حمل‌ونقل (TOD) دوستانه به پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری است، با یافتن عوامل تعیین‌کننده که بر پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری به ایستگاه‌های حمل‌ونقل تأثیر می‌گذارد. بر اساس نظرسنجی کاربر ایستگاه انجام شده در ماونتین ویو، کالیفرنیا، دو مدل انتخاب حالت برای سفرهای کاربران قطار کارگری به ایستگاه تخمین زده شده است. برای یافتن عوامل آماری معنی‌دار که احتمال انتخاب پیاده‌روی به جای رانندگی و همچنین انتخاب دوچرخه‌سواری به جای رانندگی را تأثیر می‌گذارد، دو تحلیل لجست باینومینال با ۴۰ متغیر سفر، اجتماعی-اقتصادی و محیط ساخته‌شده انجام شده است. مدل اول (پیاده‌روی در مقابل خودرو) تحلیل ۲۷۷ نفر پیاده‌رو و راننده خودرو که در فاصله ۱/۵ مایل (۲/۴ کیلومتر) از ایستگاه زندگی می‌کنند را مورد بررسی قرار داده است، درحالی‌که مدل دوم (دوچرخه‌سواری در مقابل خودرو) تحلیل ۲۸۰ نفر دوچرخه‌سوار و راننده خودرو که در فاصله ۲ مایل (۳٫۲ کیلومتر) از ایستگاه زندگی می‌کنند را مورد بررسی قرار داده است. هر دو مدل سه پیش‌بین را به اشتراک می‌گذارند: فاصله سفر، دسترسی به خودرو، نزدیکی به خیابان‌های مناسب برای خودرو. این تحقیق همچنین نشان می‌دهد که هدف سفر، نژاد (آسیایی) و چگونگی تقاطع‌ها تصمیم کاربران حمل‌ونقل عمومی را به پیاده‌روی به جای رانندگی تأثیر می‌گذارد، درحالی‌که نژاد (سفید) و جنسیت تصمیم آن‌ها را به دوچرخه‌سواری به جای رانندگی به ایستگاه تحت تأثیر قرار می‌دهد.

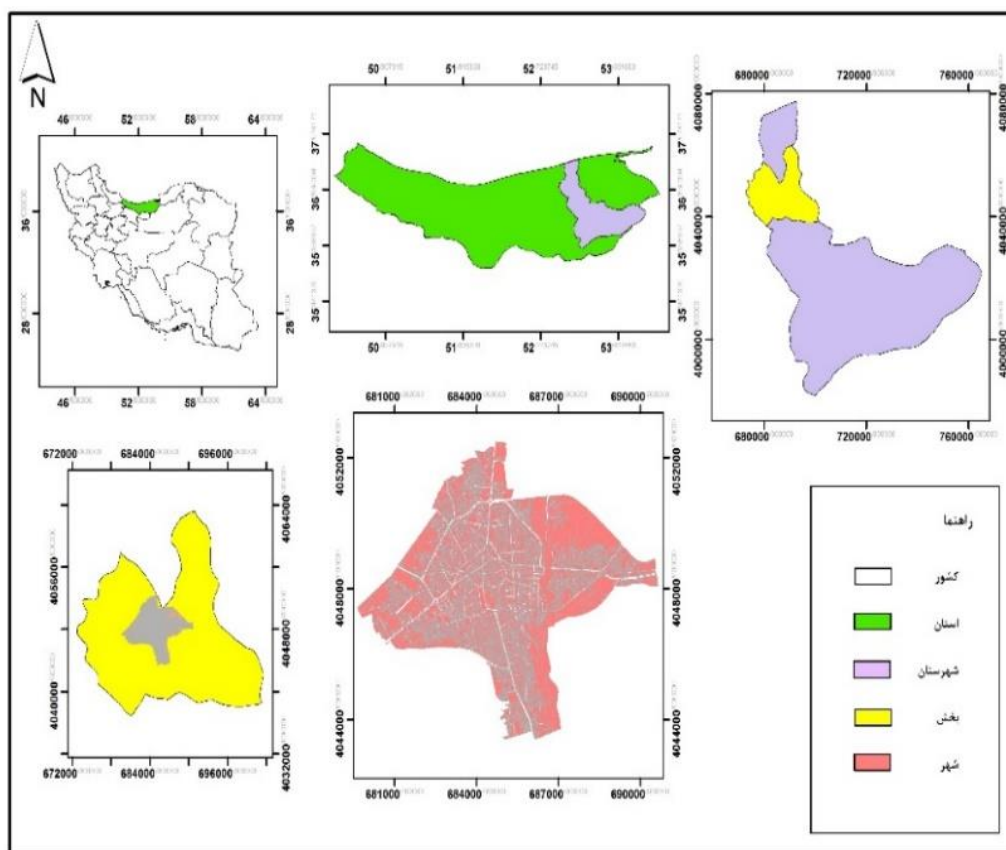
مواد و روش پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس هدف در گروه تحقیقات کاربردی است. چراکه با بهره‌گیری از مبانی نظری مرتبط با توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی به دنبال بهبود کاربری زمین و حمل‌ونقل شهری است؛ و بر اساس روش و ماهیت نیز، در گروه تحقیقات توصیفی قرار دارد. برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات در این پژوهش از روش‌های مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش پرسشنامه است که میان ۵۰ نفر از متخصصین در زمینه برنامه‌ریزی شهری و حمل‌ونقل به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای، توزیع گردیده است. جهت تحلیل اطلاعات نیز از تحلیل سلسله‌مراتبی و تحلیل‌های آماری و تکنیک SWOT استفاده شده و بر اساس رویکرد آینده‌پژوهی کیفی، نسبت به تدوین سناریوهای تحقیق و تطبیق آن‌ها با راهبردهای استخراجی اقدام شده است. آینده‌پژوهی گونه‌ای از علوم نرم است. این حوزه از دانش نه تنها علم صرف بلکه به دانش فنی نیز نائل آمده است و از آن به عنوان علم فناوری یاد می‌شود.

محدوده مورد مطالعه

ساری مرکز استان مازندران در شمال ایران، یکی از بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهرهای استان مازندران و شمال کشور است که در طول جغرافیایی ۲۸/۴۸ درجه و عرض جغرافیایی ۴۰/۳۶ درجه واقع شده است. از لحاظ موقعیت طبیعی، این شهر در جنوب دریای مازندران و در منطقه جلگه‌ای شهرستان ساری قرار گرفته و تنها قسمت‌های جنوبی و جنوب غربی آن به کوه‌ها و تپه‌هاورهای کم ارتفاع منتهی می‌گردد. ارتفاع شهر از سطح دریاهای آزاد ۱۸٫۵ متر و اختلاف مساحت آن تا ساحل دریای مازندران ۲۴ کیلومتر می‌باشد. شیب عمومی شهر از جنوب

به شمال بوده و بسیار ملایم است (Mazand Planning Consulting Engineers, 2015: 112). در شکل شماره ۳ موقعیت شهر ساری نشان داده شده است.

شکل ۲- موقعیت شهر ساری در سلسله مراتب تقسیمات کشوری
 مأخذ: Mazand Planning Consulting Engineers (2015)

بحث و ارائه یافته‌ها

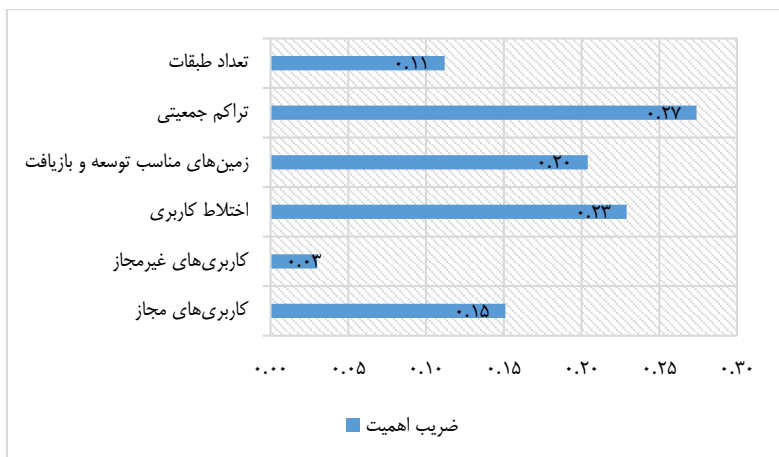
برای تحلیل یافته‌ها با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی، امتیاز هر یک از معیارها و زیرمعیارها نسبت به یکدیگر و همچنین گزینه‌ها نسبت به زیرمعیارها را در نرم‌افزار Expert Choice وارد کرده که نتایج حاصل از آن در جداول و شکل‌ها ارائه گردیده که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود.

جدول ۱- ماتریس نهایی مقایسه زوجی زیرمعیارهای بعد کاربری زمین

تعداد طبقات	تراکم جمعیتی	زمین‌های مناسب توسعه و بازیافت	اختلاط کاربری	کاربری‌های غیرمجاز	کاربری‌های مجاز	زیرمعیارها
۳	۰,۳	۳	۰,۳	۳	۱	کاربری‌های مجاز
۰,۳	۰,۱۴	۰,۳	۰,۲	۱		کاربری‌های غیرمجاز
۵	۰,۲	۳	۱			اختلاط کاربری
۳	۰,۲	۱				زمین‌های مناسب توسعه و بازیافت
۳	۱					تراکم جمعیتی
۱						تعداد طبقات

مأخذ: Research findings, 2023

بر اساس جدول شماره ۱، شکل شماره ۳ ترسیم شده است.

شکل ۳- میزان ضریب اهمیت زیرمعیارهای بعد کاربری زمین

مأخذ: Research findings, 2023

همان‌طور که از شکل شماره ۳ برمی‌آید، مؤلفه «تراکم جمعیتی» دارای بیشترین وزن (ضریب اهمیت) بوده و مهم‌ترین مؤلفه بعد کاربری زمین در اینجا شناخته شده است (۰,۲۷۴)، پس از آن مؤلفه‌های «اختلاط کاربری» و «زمین‌های مناسب توسعه و بازیافت» قرار دارند. کم‌ترین ضریب اهمیت مؤلفه‌های کاربری زمین به مؤلفه «کاربری‌های غیرمجاز» اختصاص یافته (۰,۰۵۰) و پس از آن «تعداد طبقات» (۰,۱۱۲) قرار دارد.

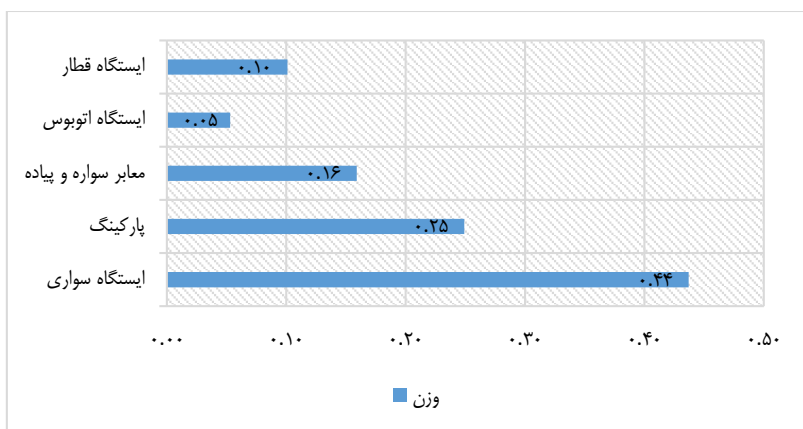
پس از بررسی و انجام مقایسه نهایی زیرمعیارهای بعد کاربری زمین، این مقایسه‌ها در زمینه بعد حمل‌ونقل در جدول شماره ۲ نیز انجام گرفته و سپس شکل شماره ۴ بر اساس آن ترسیم شده است.

جدول ۲- ماتریس نهایی مقایسه زوجی زیرمعیارهای بعد حمل‌ونقل

زیرمعیارها	ایستگاه سواری	پارکینگ	معیار سواره و پیاده	ایستگاه اتوبوس	ایستگاه قطار
ایستگاه سواری	۱	۳	۳	۷	۳
پارکینگ		۱	۳	۳	۳
معیار سواره و پیاده			۱	۳	۳
ایستگاه اتوبوس				۱	۰,۳
ایستگاه قطار					۱

مأخذ: Research findings, 2023

پس از ورود داده‌ها و اعداد فوق می‌توان نتایج بررسی‌ها را به صورت گرافیکی با شکل شماره ۵ نشان داد:

شکل ۴- میزان ضریب اهمیت زیرمعیارهای بعد حمل‌ونقل

مأخذ: Research findings, 2023

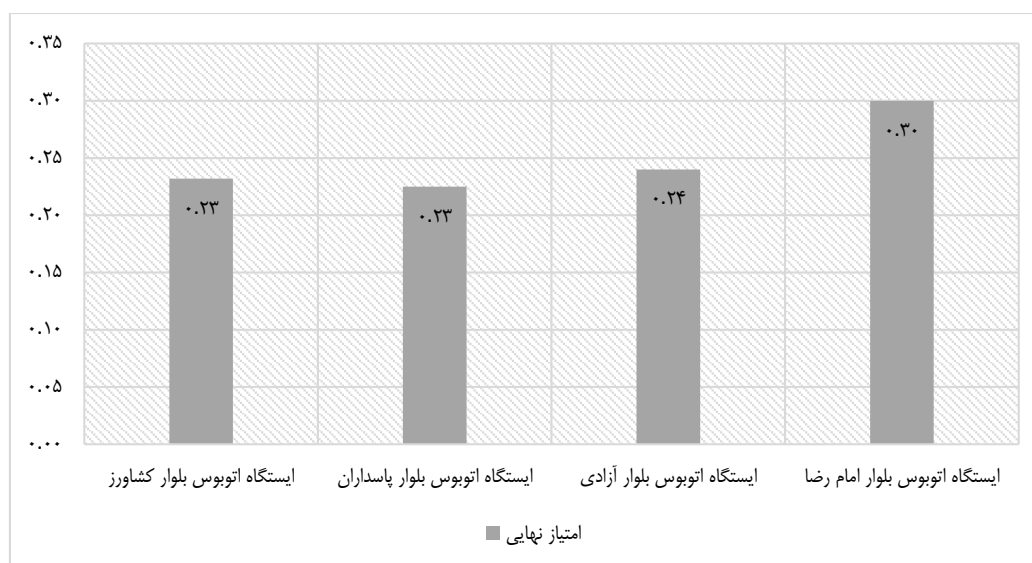
بر اساس شکل شماره ۴ که نشان‌گر ضریب اهمیت و وزن مؤلفه‌های حمل‌ونقل مطرح شده در تحقیق می‌باشد، مشاهده می‌شود که نوسانات و تغییراتی زیادی بین این مؤلفه‌ها وجود دارد و این وزن‌ها نزدیک به هم نمی‌باشد. مؤلفه «ایستگاه سواری» بیشترین وزن را داشته (۰,۴۵۷) و پس از آن «پارکینگ» (با وزن ۰,۲۴۹) قرار دارد و کم‌ترین وزن و ضریب اهمیت را نیز مؤلفه «ایستگاه اتوبوس» (با وزن ۰,۰۵۳) دارد. دومین مرحله از روش تحلیل سلسله مراتبی، تعیین اولویت گزینه‌ها بر اساس هر یک از زیرمعیارها می‌باشد به طوری که ابتدا گزینه برتر انتخاب شده و پس از آن اولویت گزینه‌ها در ارتباط با معیارها و زیرمعیارها ارائه می‌گردند.

جدول ۳- تعیین امتیاز نهایی گزینه‌ها

ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا	ایستگاه اتوبوس بلوار آزادی	ایستگاه اتوبوس بلوار پاسداران	ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز	گزینه معیار و زیرمعیار	
				کاربری زمین	حمل و نقل
(۰,۳۰۵)(۰,۱۵۱)(۰,۰۵)	(۰,۵۲۸)(۰,۱۵۱)(۰,۰۵)	(۰,۱۰۶)(۰,۱۵۱)(۰,۰۵)	(۰,۰۶۱)(۰,۱۵۱)(۰,۰۵)	کاربری مجاز	کاربری زمین
(۰,۲۶۶)(۰,۰۳۰)(۰,۰۵)	(۰,۲۰۹)(۰,۰۳۰)(۰,۰۵)	(۰,۳۶۴)(۰,۰۳۰)(۰,۰۵)	(۰,۱۶۱)(۰,۰۳۰)(۰,۰۵)	کاربری غیرمجاز	
(۰,۱۲۰)(۰,۲۲۹)(۰,۰۵)	(۰,۵۱۱)(۰,۲۲۹)(۰,۰۵)	(۰,۰۵۴)(۰,۲۲۹)(۰,۰۵)	(۰,۳۱۵)(۰,۲۲۹)(۰,۰۵)	اختلاط کاربری	
(۰,۴۹۹)(۰,۲۰۴)(۰,۰۵)	(۰,۲۹۴)(۰,۲۰۴)(۰,۰۵)	(۰,۱۲۰)(۰,۲۰۴)(۰,۰۵)	(۰,۰۸۷)(۰,۲۰۴)(۰,۰۵)	زمین‌های مناسب باز یافت و نوسازی	
(۰,۲۷۹)(۰,۲۷۴)(۰,۰۵)	(۰,۰۹۱)(۰,۲۷۴)(۰,۰۵)	(۰,۵۴۷)(۰,۲۷۴)(۰,۰۵)	(۰,۰۸۲)(۰,۲۷۴)(۰,۰۵)	تراکم جمعیتی	
(۰,۲۴۹)(۰,۱۱۲)(۰,۰۵)	(۰,۰۹۵)(۰,۱۱۲)(۰,۰۵)	(۰,۵۶۰)(۰,۱۱۲)(۰,۰۵)	(۰,۰۹۵)(۰,۱۱۲)(۰,۰۵)	تعداد طبقات	
(۰,۰۷۸)(۰,۴۳۷)(۰,۰۵)	(۰,۰۷۸)(۰,۴۳۷)(۰,۰۵)	(۰,۳۰۵)(۰,۴۳۷)(۰,۰۵)	(۰,۵۳۸)(۰,۴۳۷)(۰,۰۵)	ایستگاه‌های سواری	حمل و نقل
(۰,۴۹۶)(۰,۲۴۹)(۰,۰۵)	(۰,۳۱۶)(۰,۲۴۹)(۰,۰۵)	(۰,۰۷۶)(۰,۲۴۹)(۰,۰۵)	(۰,۱۱۲)(۰,۲۴۹)(۰,۰۵)	پارکینگ	
(۰,۵۰۵)(۰,۱۵۹)(۰,۰۵)	(۰,۲۸۸)(۰,۱۵۹)(۰,۰۵)	(۰,۰۶۴)(۰,۱۵۹)(۰,۰۵)	(۰,۱۴۳)(۰,۱۵۹)(۰,۰۵)	معیار سواره و پیاده	
(۰,۰۷۹)(۰,۰۵۳)(۰,۰۵)	(۰,۲۵۷)(۰,۰۵۳)(۰,۰۵)	(۰,۰۷۰)(۰,۰۵۳)(۰,۰۵)	(۰,۵۹۴)(۰,۰۵۳)(۰,۰۵)	ایستگاه‌های اتوبوس	
(۰,۰۷)(۰,۱۰۱)(۰,۰۵)	(۰,۱)(۰,۱۰۱)(۰,۰۵)	(۰,۱)(۰,۱۰۱)(۰,۰۵)	(۰,۱)(۰,۱۰۱)(۰,۰۵)	ایستگاه‌های قطار	
۰,۰۳	۰,۲۴	۰,۲۲۵	۰,۲۳۲	امتیاز نهایی	

مأخذ: Research findings, 2023

امتیازات نهایی گزینه‌ها نشان می‌دهد که در مجموع «ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا» با امتیاز نهایی (۰,۳) در میان ایستگاه‌های دیگر، گزینه برتر بوده و پس از آن «ایستگاه اتوبوس بلوار آزادی» با امتیاز (۰,۲۴) قرار دارد و کم‌ترین امتیاز را نیز «ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز» و سپس «ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز» دارا می‌باشند. خلاصه تمام محاسبات فوق بر مبنای هدف پژوهش به صورت شکل شماره ۵ قابل ارائه می‌باشد.

شکل ۵- امتیاز نهایی گزینه‌های مختلف

مأخذ: Research findings, 2023

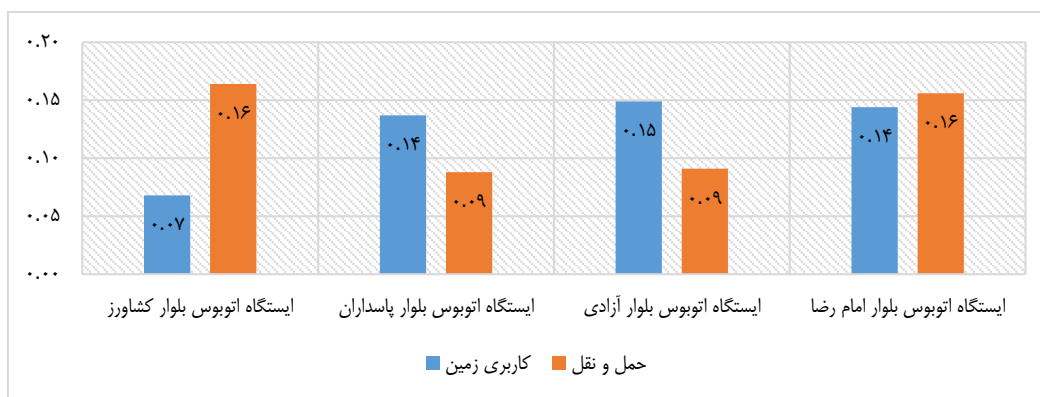
برای انجام ارزیابی دقیق‌تر و کامل‌تر امتیاز هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با معیارها (ابعاد کاربری زمین و حمل‌ونقل)، در جدول شماره ۴ و شکل شماره ۶ ارائه شده است.

جدول ۴- امتیاز هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با معیارها

ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا	ایستگاه اتوبوس بلوار آزادی	ایستگاه اتوبوس بلوار پاسداران	ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز	گزینه‌ها / معیارها
۰,۱۴۴	۰,۱۴۹	۰,۱۳۷	۰,۰۶۸	بعد کاربری زمین
۰,۱۵۶	۰,۰۹۱	۰,۰۸۸	۰,۱۶۴	بعد حمل‌ونقل

مأخذ: Research findings, 2023

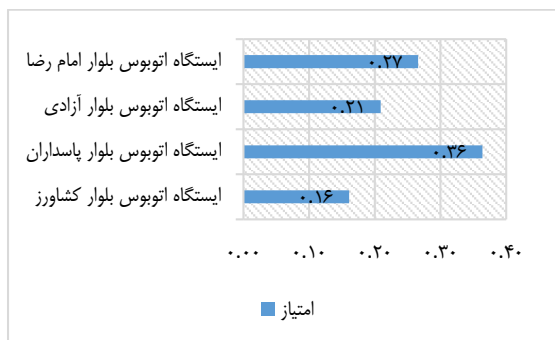
اعداد جدول شماره ۴ برای هر گزینه برآیند امتیازهای گزینه مدنظر در تمامی زیرمعیارها (زیرمؤلفه‌های) مربوطه می‌باشد. براین اساس مناسب‌ترین گزینه بر مبنای بعد کاربری زمین ایستگاه اتوبوس بلوار آزادی بوده و پس از آن ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا قرار دارد. مناسب‌ترین گزینه برای بعد حمل‌ونقل، ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز می‌باشد و کم‌ترین ضریب اهمیت را ایستگاه اتوبوس بلوار پاسداران دارد.

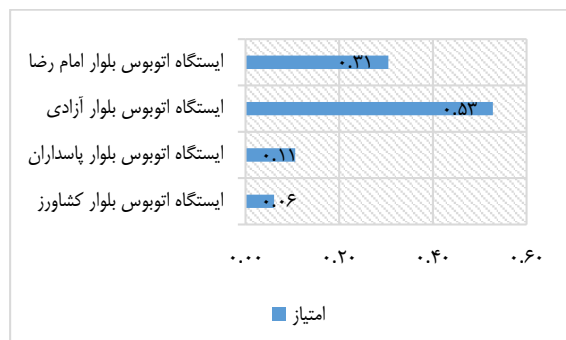
شکل ۶- امتیاز هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با معیارها

مأخذ: Research findings, 2023

شکل شماره ۶ بر اساس داده‌های جدول ۴ ترسیم‌شده و نشان می‌دهد که در بسیاری از موارد شیوه اتوبوس بیشترین امتیازها را دارا بوده و استفاده از آژانس تلفنی در پایین‌ترین درجه قرار دارد. البته این شرایط برای هر گزینه بر مبنای معیارهای مختلف، متفاوت بوده و دارای شدت و ضعف می‌باشد. در ادامه نیز به تفصیل گزینه‌های مختلف بر اساس هر ۱۱ زیرمعیار موجود در روش تحقیق حاضر موردسنجش قرار گرفته و بررسی خواهد شد.

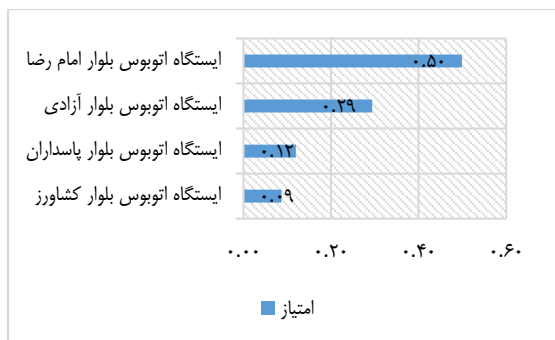
ب

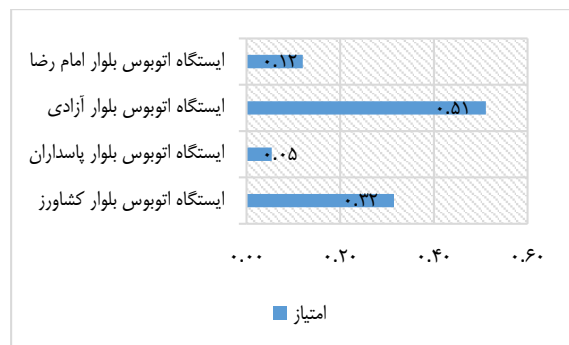
الف

شکل ۷- (الف) امتیاز هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار کاربری‌های مجاز. (ب) امتیاز هر یک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار کاربری‌های غیرمجاز

مأخذ: Research findings, 2023

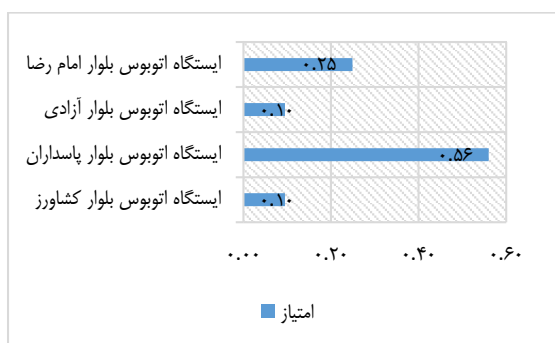
ب

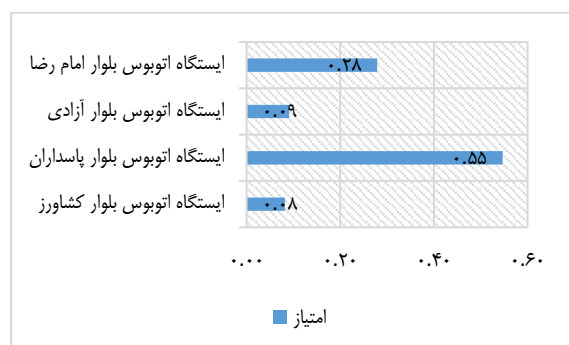
الف

شکل ۸- الف) امتیاز هریک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار اختلاط کاربری. ب) امتیاز هریک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار زمین‌های مناسب بازیافت و نوسازی

مأخذ: Research findings, 2023

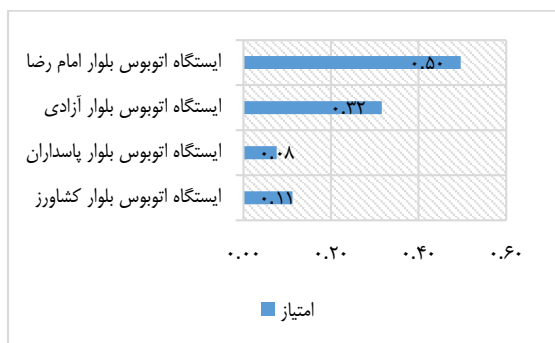
ب

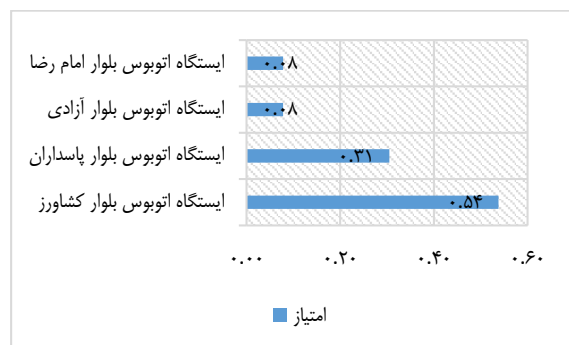
الف

شکل ۹- الف) امتیاز هریک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار تراکم جمعیتی. ب) امتیاز هریک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار تعداد طبقات

مأخذ: Research findings, 2023

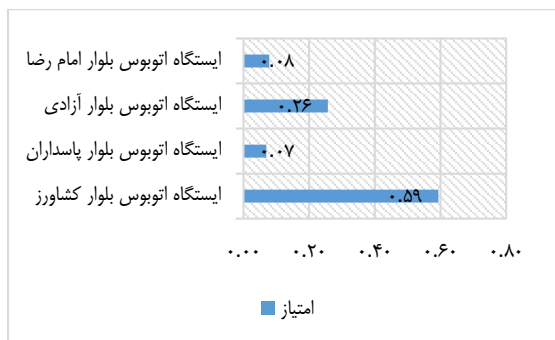
ب

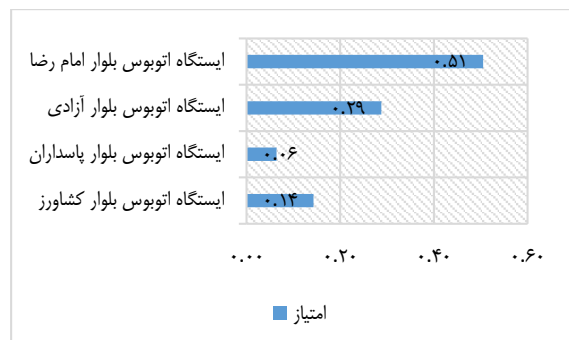
الف

شکل ۱۰- الف) امتیاز هریک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار ایستگاه سواری. ب) امتیاز هریک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار پارکینگ

مأخذ: Research findings, 2023

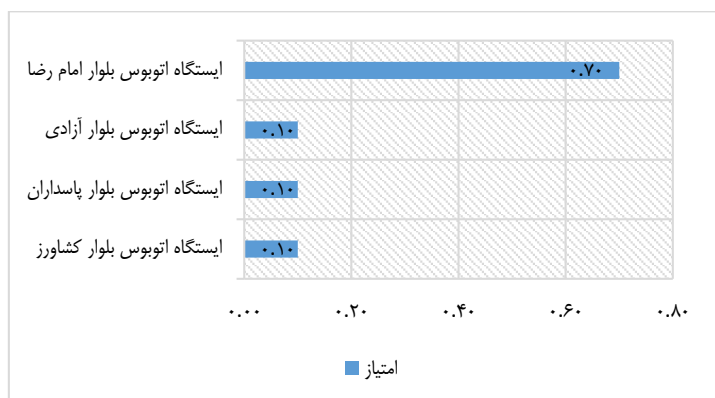

ب

الف

شکل (۱۱- الف) امتیاز هریک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار معابر سواره و پیاده. (ب) امتیاز هریک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار ایستگاه اتوبوس
 مآخذ: Research findings, 2023

شکل ۱۲- امتیاز هریک از گزینه‌ها در ارتباط با زیرمعیار ایستگاه قطار

مآخذ: Research findings, 2023

بررسی نرخ ناسازگاری: نرخ ناسازگاری مکانیزی است که ساعتی برای بررسی ناسازگاری در قضاوت‌ها در نظر گرفته است، چنانچه این ضریب کوچک‌تر یا مساوی ۰,۱ باشد، سازگاری در قضاوت‌ها موردقبول است وگرنه باید در قضاوت‌ها تجدیدنظر شود (زبردست، ۱۳۸۰: ۱۹). پس از انجام محاسبات صورت گرفته، میزان نرخ ناسازگاری در این تحقیق معادل ۰,۰۳ به دست آمد که چون از ۰,۱ کمتر می‌باشد در نتیجه ارزیابی‌ها و مقایسه‌های انجام‌شده سازگار و قابل قبول می‌باشد.

تحلیل وضعیت موجود ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا

در این قسمت به بررسی وضعیت موجود ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا از بعد حمل‌ونقل، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی پرداخته می‌شود.

تحلیل وضعیت موجود ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا از نظر حمل‌ونقل

برای بعد حمل‌ونقل جهت بررسی وضعیت ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا، دو شاخص کیفیت حمل‌ونقل و تکنولوژی حمل‌ونقل در نظر گرفته شده است که در جدول شماره ۵ وضعیت این شاخص‌ها مشخص شده است.

جدول ۵- وضعیت بعد حمل‌ونقل در ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا

عنوان	تعداد	میانگین
حمل‌ونقل	۵۰	۲,۰۰
کیفیت حمل‌ونقل	۵۰	۲,۰۰
تکنولوژی حمل‌ونقل	۵۰	۲,۰۰

مآخذ: Research findings, 2023

مطابق با جدول شماره ۵ میانگین شاخص‌های مرتبط با بعد حمل‌ونقل پایین‌تر از میانه نظری محاسبه شده است. می‌توان گفت که در محدوده اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا، کیفیت و تکنولوژی حمل‌ونقل دارای شرایط مناسبی نمی‌باشد. بدین ترتیب که در این قسمت، مسیرهای پیاده، سواره و دوچرخه به‌درستی تفکیک نشده‌اند؛ میزان دسترسی به ایستگاه‌های حمل‌ونقل نامناسب می‌باشد. هزینه‌های جابجایی و کرایه‌ها بالا بوده و این محدوده دارای سیستم حمل‌ونقل هوشمند و پارکومتر و ... نمی‌باشد. نامناسب بودن این عوامل در محدوده موجب گشته است که بعد حمل‌ونقل در این قسمت دارای شرایط مساعدی نمی‌باشد.

تحلیل وضعیت موجود ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا از نظر فرهنگی

چهار شاخص الگوی فعالیت مصرف‌کنندگان، رفتار سفر، سبک و نوع زندگی، فرهنگ استفاده از سیستم حمل‌ونقل عمومی برای بررسی وضعیت بعد فرهنگی ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا در شهر ساری، تعریف شده است که در جدول شماره ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶- وضعیت بعد فرهنگی در ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا

میانگین	تعداد	ابعاد فرهنگی
۳,۰۰	۵۰	فرهنگی
۳,۰۰	۵۰	الگوی فعالیت مصرف‌کنندگان
۳,۰۰	۵۰	رفتار سفر
۳,۰۰	۵۰	سبک و نوع زندگی
۲,۰۰	۵۰	فرهنگ استفاده از سیستم حمل‌ونقل عمومی

مأخذ: Research findings, 2023

همان‌طور که مشاهده می‌شود در جدول شماره ۶، تنها شاخص فرهنگ استفاده از سیستم حمل‌ونقل عمومی دارای میانه پایین‌تر از میانه نظری (۳) بوده است که در وضعیت موجود نشان می‌دهد که کیفیت سیستم حمل‌ونقل عمومی دارای شرایط مساعدی نبوده ولی مردم سیستم حمل‌ونقل عمومی را ترجیح به انواع دیگر سیستم‌های حمل‌ونقل می‌دهند. شهروندان در استفاده از اتوبوس، به ارزش‌های گذشته شهر پایبند بوده ولی بر این عقیده هستند که سیستم حمل‌ونقل عمومی در محدوده، دارای امنیت کافی نمی‌باشد. شهروندان در انجام امور روزانه و همچنین در سفرهای روزانه خود از حمل‌ونقل عمومی استفاده می‌کنند. از طرفی دیگر سبک و نوع زندگی مردم و همچنین محلات شهر بر استفاده از گونه‌های مختلف حمل‌ونقل اثرگذار می‌باشد. از سویی دیگر مردم در این محدوده ترجیح می‌دهند که حتی به‌جای پیاده‌روی، از حمل‌ونقل عمومی برای انجام امور خود استفاده کنند.

تحلیل وضعیت موجود ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا از حیث اجتماعی

برای بررسی وضعیت اجتماعی اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا، از یک شاخص تراکم مسکونی استفاده شده است. میانگین محاسبه شده برای این شاخص برابر با ۳,۰۰ می‌باشد که برابر با میانه نظری (۳) می‌باشد.

جدول ۷- وضعیت بعد اجتماعی در ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا

میانگین	تعداد	عنوان
۳,۰۰	۵۰	اجتماعی
۳,۰۰	۵۰	تراکم مسکونی

مأخذ: Research findings, 2023

نتایج حاصل از جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که تراکم مسکونی و تراکم جمعیتی که روزانه وارد این محدوده می‌شوند، در وضعیت نرمالی بسر می‌برند.

تحلیل وضعیت موجود ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا از منظر اقتصادی

شاخص‌هایی که برای بررسی وضعیت بعد اقتصادی در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا تعریف شده است، عبارت‌اند از: ۱- بهبود سلامت اقتصادی؛ ۲- هزینه‌های احداث زیرساخت؛ ۳- ساخت مسکن و ۴- هزینه‌های سفر. جدول شماره ۸ وضعیت این شاخص‌ها در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا را به صورت کمی نشان می‌دهد.

جدول ۸- وضعیت بعد اقتصادی در ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا

عنوان	تعداد	میانگین
اقتصادی	۵۰	۲,۰۰
بهبود سلامت اقتصادی	۵۰	۳,۰۴
هزینه‌های احداث زیرساخت	۵۰	۲,۰۰
ساخت مسکن	۵۰	۱,۰۰
هزینه‌های سفر	۵۰	۳,۰۰

مأخذ: Research findings, 2023

شاخص‌های هزینه‌های احداث زیرساخت و ساخت مسکن به ترتیب با میانگین‌های ۲,۰۰ و ۱,۰۰ پایین‌تر از میانه نظری بوده و میانگین شاخص بهبود سلامت اقتصادی برابر با ۳,۰۴ و بالاتر از میانه نظری بوده و شاخص هزینه‌های سفر دارای میانگینی برابر با میانه نظری می‌باشد.

این محاسبات نشان می‌دهد که افزایش درآمد افراد بر استفاده از نوع سیستم حمل‌ونقل مؤثر می‌باشد. ولی این گونه نمی‌توان تعبیر کرد که افراد با سطح بالای اشتغال صرفاً از حمل‌ونقل عمومی استفاده می‌کنند.

شهروندان در وضع موجود تمایلی به مشارکت در پرداخت هزینه‌ها در جهت بهبود شرایط حمل‌ونقل نداشته و برای آسفالت و سنگفرش معابر نیز تمایلی به مشارکت مالی از خود نشان نمی‌دهند. این عدم تمایل به این دلیل می‌باشد که از هزینه‌های تعمیر و نگهداری و همچنین هزینه تسهیلات توسعه یعنی هزینه‌های مربوط به خیابان‌ها، پارکینگ و خدمات ترافیکی، رضایت کافی ندارند.

در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا، برای ساخت بناهای مسکونی از مصالح بادوام استفاده نشده است و همچنین به نمای ساختمان‌های مسکونی توجه کافی نشده است. از طرفی دیگر مطالعات و بررسی‌ها نشان می‌دهد که افراد به طور کلی مایل می‌باشند که برای صرفه‌جویی در هزینه‌ها از حمل‌ونقل عمومی استفاده کنند.

تحلیل وضعیت موجود ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا از حیث زیست‌محیطی

سه شاخص میزان مصرف سوخت، آلودگی هوا و آلودگی صوتی برای بررسی کیفیت زیست‌محیطی در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا تعریف شده‌اند که در جدول شماره ۹ مشخص شده است.

جدول ۹- وضعیت بعد زیست‌محیطی در ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا

عنوان	تعداد	میانگین
زیست‌محیطی	۵۰	۳,۰۰
میزان مصرف سوخت	۵۰	۲,۰۰
آلودگی هوا	۵۰	۳,۰۰
آلودگی صوتی	۵۰	۳,۰۰

مأخذ: Research findings, 2023

استفاده از حمل‌ونقل عمومی موجب صرفه‌جویی در مصرف سوخت شده است. ولی از نظر زیست‌محیطی، دوستدار محیط‌زیست در وضع موجود نمی‌باشد. آلودگی ناشی از تردد وسایل نقلیه و انباشت زباله در محدوده به چشم می‌خورد. همچنین آلودگی صوتی که ناشی از سروصدای وسایل نقلیه و کاربری‌های مزاحم در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا دیده می‌شود.

مطابق با تحلیل وضعیت موجود در رابطه با ابعاد پنج‌گانه حمل‌ونقلی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی و همچنین بر اساس شناخت شاخص‌های TOD در محدوده اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا، در جدول شماره ۱۰ نقاط وقت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا واقع در شهر ساری مشخص شده است.

جدول ۱۰- پتانسیل‌ها و محدودیت‌های پیش روی توسعه مبتنی بر حمل‌ونقل عمومی در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا

عنوان	عوامل
نقاط قوت	S ₁ - ترجیح استفاده مردم از حمل‌ونقل عمومی
	S ₂ - استفاده از حمل‌ونقل عمومی در انجام امور روزانه
	S ₃ - استفاده از حمل‌ونقل عمومی در سفرهای روزانه
	S ₄ - تراکم جمعیتی مناسب
	S ₅ - تراکم مسکونی مناسب
	S ₆ - وجود کاربری‌های مختلط در محدوده
	S ₇ - وجود معابر سواره و پیاده در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا
	S ₈ - ارتفاع کم ساختمان‌ها در محدوده
نقاط ضعف	W ₁ - عدم جداسازی صحیح مسیرهای پیاده، سواره و دوچرخه
	W ₂ - نامناسب بودن دسترسی‌ها به ایستگاه حمل‌ونقل عمومی
	W ₃ - بالا بودن هزینه‌های جابجایی
	W ₄ - پایین بودن کیفیت سیستم حمل‌ونقل عمومی
	W ₅ - عدم امنیت کافی در سیستم حمل‌ونقل عمومی
	W ₆ - هزینه‌های بالای زیرساخت‌های حمل‌ونقل
	W ₇ - کیفیت پایین مساکن
	W ₈ - میزان بالای آلودگی هوا
	W ₉ - میزان بالای آلودگی صوتی
	W ₁₀ - سطح پایین کاربری فضای سبز در محدوده
	W ₁₁ - وجود کاربری‌های مزاحم و پرسروصدا در محدوده
	W ₁₂ - کمبود ایستگاه‌های سواری در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا
	W ₁₃ - کمبود پارکینگ در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا
فرصت‌ها	O ₁ - حفظ ارزش‌های گذشته شهر
	O ₂ - ترجیح حمل‌ونقل عمومی به گزینه‌های دیگر حمل‌ونقل
	O ₃ - تأثیر شیوه زندگی بر نوع وسایل حمل‌ونقل
	O ₄ - تأثیر محلات شهر بر استفاده از نوع وسایل حمل و نقلیه
	O ₅ - بهبود سلامت اقتصادی
	O ₆ - تمایل به استفاده از حمل‌ونقل عمومی
	O ₇ - صرفه‌جویی در مصرف سوخت
	O ₈ - وجود زمین‌های مناسب رویکرد مداخله بازایافت زمین و نوسازی در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا
تهدیدها	T ₁ - نبود سیستم‌های هوشمند حمل‌ونقل
	T ₂ - کاهش استفاده از سیستم حمل‌ونقل عمومی
	T ₃ - به خطر افتادن سلامت روانی و جسمانی شهروندان به دلیل آلودگی‌های محیطی - در صورت تداوم وضع موجود-
	T ₄ - نبود برنامه‌ای مدون در زمینه ارتقاء سطح اجتماعی و فرهنگی شهروندان
	T ₅ - نبود امنیت لازم در محیط‌های عمومی و مکان‌های بی‌دفاع شهری
	T ₆ - عدم توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل متناسب با توسعه شهر

تدوین بیانیه راهبردی

برنامه راهبردی روح حاکم برای هر پژوهش، طرح و برنامه توسعه شهری است؛ که این بند دارای سه بخش اصلی، تعیین اهداف، تعیین راهبرد، تعیین سیاست است.

تدوین اهداف: هدف را می‌توان به معنی کمال مطلوب، آرمان، آرزو، ایدئال، دلخواه، شکل مطلوب نشانه، مقصد و به‌طور کلی، بیان نتایج مورد انتظاری که فعالیت‌های ما را به سوی آن‌ها جریان پیدا می‌کند، دانست. تبیین اهداف، این امکان را فراهم می‌آورد تا تصویر روشن‌تر از برنامه‌ریزی شهر به دست داده شود. نقاط، جهات و سمت‌وسوی فعالیت‌ها و اقدامات آتی مشخص و معین شود.

- ایجاد حمل‌ونقل شهری پایدار

- تقویت پایداری اقتصادی شهر ساری

- برنامه‌ریزی یکپارچه زمین و حمل‌ونقل

تدوین راهبرد: استراتژی یا راهبرد، عبارت است از الگو یا طرحی که هدف‌ها، سیاست‌ها و زنجیره‌های عملیاتی را در قالب یک کل به‌هم‌پیوسته با یکدیگر ترکیب می‌کند. در واقع استراتژی‌ها، جهت‌گیری و شرایط مناسب برای حرکت به سمت اهداف را نشان می‌دهند. هر راهبرد می‌تواند به یک یا چند هدف مشخص پاسخ دهد. تدوین راهبردهای برنامه‌ریزی از مهم‌ترین اجزا و مراحل در تدوین برنامه راهبردی است.

جدول ۱۱- بیانیه راهبردها

تهدید (T)	فرصت (O)	
<p>T₁ - نبود سیستم‌های هوشمند حمل‌ونقل</p> <p>T₂ - کاهش استفاده از سیستم حمل‌ونقل عمومی</p> <p>T₃ - به خطر افتادن سلامت روانی و جسمانی شهروندان به دلیل آلودگی‌های محیطی - در صورت تداوم وضع موجود-</p> <p>T₄ - نبود برنامه‌ای مدون در زمینه ارتقاء سطح اجتماعی و فرهنگی شهروندان</p> <p>T₅ - نبود امنیت لازم در محیط‌های عمومی و مکان‌های بی‌دفاع شهری</p> <p>T₆ - عدم توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل متناسب با توسعه شهر</p>	<p>O₁ - حفظ ارزش‌های گذشته شهر</p> <p>O₂ - ترجیح حمل‌ونقل عمومی به گزینه‌های دیگر حمل‌ونقل</p> <p>O₃ - تأثیر شیوه زندگی بر نوع وسایل حمل‌ونقل</p> <p>O₄ - تأثیر محلات شهر بر استفاده از نوع وسایل نقلیه</p> <p>O₅ - بهبود سلامت اقتصادی</p> <p>O₆ - تمایل به استفاده از حمل‌ونقل عمومی</p> <p>O₇ - صرفه‌جویی در مصرف سوخت</p> <p>O₈ - وجود زمین‌های مناسب رویکرد مداخله بازیافت زمین و نوسازی در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا</p>	<p>ایجاد حمل‌ونقل شهری پایدار</p> <p>تقویت پایداری اقتصادی شهر ساری</p> <p>برنامه‌ریزی یکپارچه زمین و حمل‌ونقل</p>
<p>ST₁ - هوشمندسازی سیستم‌های حمل‌ونقل عمومی (S₁ - S₉ - T₆ - T₁)</p> <p>ST₂ - ایجاد مسیرهای ویژه حمل‌ونقل به‌عنوان شیوه‌های مکمل و مشوق حمل‌ونقل عمومی (S₁ - S₂ - S₃ - S₇ - S₉ - T₄ - T₃ - T₆)</p> <p>ST₃ - جانمایی و توزیع مناسب کاربری‌ها (کاربری‌های جاذب سفر در شعاع قابل‌قبول حمل‌ونقل عمومی مناطق مسکونی مکان‌یابی شود). (T₄ - T₂ - S₆)</p> <p>ST₄ - جهت‌گیری ساختمان‌ها، ورودی‌ها و بازشوها به سمت خیابان و معبر پیاده، این امر سبب افزایش نظارت و امنیت خیابان شده و میزان تحرک و تنوع در محیط را افزایش می‌دهد. (S₄ - S₅ - S₈ - T₅ - T₃ -)</p> <p>ST₅ - ارتقاء کیفیت حمل‌ونقل عمومی در جهت افزایش سلامت روانی و جسمانی شهروندان (S₁ - S₂ - S₃ - T₃)</p>	<p>SO₁ - تجهیز و ساماندهی زیرساخت‌های حمل‌ونقل عمومی</p> <p>SO₂ - ایجاد و ساماندهی دسترسی‌های منتهی به ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی (S₁ - S₇ - O₂ - O₃ - O₆)</p> <p>SO₃ - ساماندهی اختلاط کاربری‌ها در جهت بهبود سلامت اقتصادی ساکنان (S₆ - O₅)</p> <p>SO₄ - وضع و اعمال مشوق‌های اقتصادی به بخش خصوصی با اولویت صاحبان املاک و کاربری‌های تجاری</p> <p>SO₅ - تشکیل برنامه‌ها و برگزاری دوره‌های آموزشی جهت ارتقاء فرهنگ شهرنشینی با محوریت حمل‌ونقل عمومی و همگانی (S₁ - O₁ - O₂ - O₃)</p>	<p>S₁ - ترجیح استفاده مردم از حمل‌ونقل عمومی</p> <p>S₂ - استفاده از حمل‌ونقل عمومی در انجام امور روزانه</p> <p>S₃ - استفاده از حمل‌ونقل عمومی در سفرهای روزانه</p> <p>S₄ - تراکم جمعیتی مناسب</p> <p>S₅ - تراکم مسکونی مناسب</p> <p>S₆ - وجود کاربری‌های مختلط در محدوده</p> <p>S₇ - وجود معابر سواره و پیاده در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا</p> <p>S₈ - ارتفاع کم ساختمان‌ها در محدوده</p> <p>S₉ - وجود ایستگاه‌های اتوبوس متنوع در محدوده</p>

<p>WT₁ - تفکیک مسیرهای پیاده، سواره و دوچرخه در جهت بهبود امنیت شهروندان (T₅ - W₁)</p> <p>WT₂ - بهبود کیفیت حمل‌ونقل عمومی در جهت کاهش میزان آلودگی صوتی و هوا (T₆ - T₂ - W₉ - W₈ - W₄)</p> <p>WT₃ - ساماندهی ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی در جهت بهبود کیفیت حمل‌ونقل عمومی (T₅ - T₂ - W₄)</p> <p>WT₄ - افزایش حساسیت مدیریت شهری و شهروندان به کاهش آلودگی و حفظ محیط‌زیست (T₄ - W₁₁ - W₁₀ - W₉ - W₈)</p>	<p>WO₁ - مدیریت صحیح پارکینگ و محدودیت در ایجاد پارکینگ‌های حاشیه‌ای و غیر حاشیه‌ای (O₆ - O₁ - W₁₃)</p> <p>WO₂ - استفاده از زمین‌های قابل بازیافت در جهت ایجاد فضاهای سبز شهری (O₈ - W₁₀ - W₁)</p> <p>WO₃ - ارائه تسهیلات در جهت ساماندهی زیرساخت‌های حمل‌ونقلی (O₅ - O₂ - W₆ - W₃)</p> <p>WO₄ - اتخاذ تصمیماتی برای تسریع در اجرا و همچنین تدابیر مالی و اقتصادی برای کوتاه کردن دوره بازگشت سرمایه و حمایت از سرمایه‌گذاران در حوزه حمل‌ونقل عمومی (O₇ - O₅ - W₆)</p>	<p>W₁ - عدم جداسازی صحیح مسیرهای پیاده، سواره و دوچرخه</p> <p>W₂ - نامناسب بودن دسترسی‌ها به ایستگاه حمل‌ونقل عمومی</p> <p>W₃ - بالا بودن هزینه‌های جایجایی</p> <p>W₄ - پایین بودن کیفیت سیستم حمل‌ونقل عمومی</p> <p>W₅ - عدم امنیت کافی در سیستم حمل‌ونقل عمومی</p> <p>W₆ - هزینه‌های بالای زیرساخت‌های حمل‌ونقل</p> <p>W₇ - کیفیت پایین مساکن</p> <p>W₈ - میزان بالای آلودگی هوا</p> <p>W₉ - میزان بالای آلودگی صوتی</p> <p>W₁₀ - سطح پایین کاربری فضای سبز در محدوده</p> <p>W₁₁ - وجود کاربری‌های مزاحم و پرسروصدا در محدوده</p> <p>W₁₂ - کمبود ایستگاه‌های سواری در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا</p> <p>W₁₃ - کمبود پارکینگ در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا</p>	ضعف (W)
--	--	--	----------------

مأخذ: Research findings, 2023

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

امتیازات نهایی گزینه‌ها نشان می‌دهد که در مجموع «ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا» با امتیاز نهایی (۰,۳) در میان ایستگاه‌های دیگر، گزینه برتر بوده و پس از آن «ایستگاه اتوبوس بلوار آزادی» با امتیاز (۰,۲۴) قرار دارد و کم‌ترین امتیاز را نیز «ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز» با امتیاز (۰,۲۳۲) و سپس «ایستگاه اتوبوس بلوار پاسداران» با امتیاز (۰,۲۲۵) دارا می‌باشند.

پس از انجام این مرحله، بهترین گزینه نسبت به ابعاد کاربری زمین و حمل‌ونقل نیز به صورت جداگانه شناسایی شدند که این نتیجه حاصل شد: مناسب‌ترین گزینه بر مبنای بعد کاربری زمین ایستگاه اتوبوس بلوار آزادی بوده و پس از آن ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا قرار دارد. مناسب‌ترین گزینه برای بعد حمل‌ونقل، ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز می‌باشد و کم‌ترین ضریب اهمیت را ایستگاه اتوبوس بلوار پاسداران دارد. پس از آن به طور تفصیلی، امتیاز هر یک از گزینه‌ها نسبت به زیرمعیارها به دست آمد. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار آزادی (۰,۵۲۸) در ارتباط با زیرمعیار کاربری‌های مجاز بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها شده است. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار پاسداران (۰,۳۶۴) در ارتباط با زیرمعیار کاربری‌های غیرمجاز بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها بوده. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار آزادی (۰,۵۱۱) در ارتباط با زیرمعیار کاربری بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها شده است. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا (۰,۴۹۹) در ارتباط با زیرمعیار زمین‌های مناسب بازیافت و نوسازی بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها شده است. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار پاسداران (۰,۵۶۰) در ارتباط با زیرمعیار تعداد طبقات بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها شده است. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز (۰,۵۳۸) در ارتباط با زیرمعیار ایستگاه سواری بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها شده است. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا (۰,۴۹۶) در ارتباط با زیرمعیار پارکینگ بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها شده است. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا (۰,۵۰۵) در ارتباط با زیرمعیار معابر سواره و پیاده بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها شده است. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار کشاورز (۰,۵۹۴) در ارتباط با زیرمعیار ایستگاه اتوبوس بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها شده است. امتیاز گزینه ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا (۰,۵۶۰) در ارتباط با زیرمعیار ایستگاه‌های اتوبوس متنوع بیشتر از امتیاز سایر گزینه‌ها شده است.

در نهایت نرخ سازگاری در این روش معادل ۰,۰۳ شده است که نشان‌دهنده این است که ارزیابی‌ها و مقایسه‌های انجام شده سازگار و قابل قبول می‌باشد. با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی مشخص شده است که ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا به‌عنوان گزینه برتر انتخاب شده و پس از آن محدوده اطراف این ایستگاه از حیث حمل‌ونقل، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی موردبررسی قرار گرفت.

برای بررسی بعد حمل‌ونقل در محدوده اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا، دو شاخص «کیفیت حمل‌ونقل» و «تکنولوژی حمل‌ونقل» تعریف شده است که این دو شاخص در محدوده اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا دارای شرایط مناسبی نبوده‌اند. چهار شاخص «الگوی فعالیت مصرف‌کنندگان»، «رفتار سفر»، «سبک و نوع زندگی»، «فرهنگ استفاده از سیستم حمل‌ونقل عمومی» برای بررسی وضعیت بعد فرهنگی ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا در شهر ساری، تعریف شده بود که با بررسی‌ها مشخص شده است که در وضعیت موجود نشان می‌دهد که کیفیت سیستم حمل‌ونقل عمومی دارای شرایط مساعدی نبوده ولی مردم سیستم حمل‌ونقل عمومی را ترجیح به انواع دیگر سیستم‌های حمل‌ونقل می‌دهند. شهروندان در استفاده از اتوبوس، به ارزش‌های گذشته شهر پایبند بوده ولی بر این عقیده هستند که سیستم حمل‌ونقل عمومی در محدوده، دارای امنیت کافی نمی‌باشد. شهروندان در انجام امور روزانه و همچنین در سفرهای روزانه خود از حمل‌ونقل عمومی استفاده می‌کنند. از طرفی دیگر سبک و نوع زندگی مردم و همچنین محلات شهر بر استفاده از گونه‌های مختلف حمل‌ونقل اثرگذار می‌باشد. از سویی دیگر مردم در این محدوده ترجیح می‌دهند که حتی به‌جای پیاده‌روی، از حمل‌ونقل عمومی برای انجام امور خود استفاده کنند.

برای بررسی بعد اجتماعی در محدوده اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا، از شاخص تراکم استفاده شده است که مشخص شده است که تراکم مسکونی و تراکم جمعیتی که روزانه وارد این محدوده می‌شوند، در وضعیت نرمالی بسر می‌برند. پس از آن وضعیت ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا از حیث اقتصادی موردبررسی قرار گرفت و شاخص‌هایی که برای بررسی وضعیت بعد اقتصادی در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا تعریف شده است، عبارت‌اند از: ۱- بهبود سلامت اقتصادی؛ ۲- هزینه‌های احداث زیرساخت؛ ۳- ساخت مسکن و ۴- هزینه‌های سفر؛ که از میان آن‌ها تنها شاخص «بهبود سلامت اقتصادی» و «هزینه‌های سفر» دارای وضعیت مطلوبی در این محدوده می‌باشند. برای بررسی وضعیت ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا از حیث زیست‌محیطی نیز سه شاخص میزان مصرف سوخت، آلودگی هوا و آلودگی صوتی تعریف شده‌اند که مشخص شده است که استفاده از حمل‌ونقل عمومی موجب صرفه‌جویی در مصرف سوخت شده است. ولی از نظر زیست‌محیطی، دوستدار محیط‌زیست در وضع موجود نمی‌باشد. آلودگی ناشی از تردد وسایل نقلیه و انباشت زباله در محدوده به چشم می‌خورد. همچنین آلودگی صوتی که ناشی از سروصدای وسایل نقلیه و کاربری‌های مزاحم در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا دیده می‌شود.

پس از شناخت کلی از وضعیت موجود ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا، از تکنیک سوات استفاده شده است که با شناخت و بررسی همه معیارها و زیرمعیارهای بعد کاربری زمین و حمل‌ونقل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها در زمینه کاربری زمین و حمل‌ونقل در اطراف ایستگاه اتوبوس بلوار امام رضا لیست گردید و در نهایت بیانیه راهبردی برای آن ارائه گردید.

بررسی امکان‌سنجی تحقق الگوی توسعه TOD در ساری، به علت عدم دسترسی به داده‌های کافی و کامل در این زمینه، ممکن است با چالش‌هایی مواجه شود. با این حال، برخی عوامل و شرایطی که می‌تواند برای تحقق الگوی TOD در ساری مؤثر باشد، عبارت‌اند از:

۱. موقعیت جغرافیایی: ساری به‌عنوان پایتخت استان مازندران واقع شده است و به دلیل وجود جاده‌های اصلی و راه‌آهن در این منطقه، این شهر به‌عنوان یک شهر ترانزیتی برای مناطق دیگر نزدیک به آن، جذاب است.
۲. نیاز به توسعه شهری: با توجه به رشد جمعیت و نیاز به توسعه شهری، تحقق الگوی TOD در ساری می‌تواند به‌عنوان یک راهکار مناسب برای کاهش ترافیک و آلودگی هوا در این شهر مطرح شود.

۳. وجود امکانات شهری: در صورت وجود امکانات شهری مناسب مانند خطوط حمل‌ونقل عمومی، ایستگاه‌های اتوبوس و قطار، فضاهای سبز، مراکز خرید و ...، تحقق الگوی TOD در ساری می‌تواند بسیار مؤثر باشد.

با توجه به این عوامل، به نظر می‌رسد که تحقق الگوی TOD در ساری امکان‌پذیر است. با این حال، برای این منظور نیاز به برنامه‌ریزی دقیق و هماهنگ با مراجع ذی‌صلاح و همچنین همکاری بین بخش‌های مختلف شهرداری و دولت است.

شهر ساری در حال حاضر دارای خطوط اتوبوس و تاکسی‌های شهری است، اما نظام حمل‌ونقل عمومی در این شهر هنوز به‌صورت کامل توسعه‌یافته نیست. در حال حاضر، برخی از خطوط اتوبوس در شهر ساری فعال هستند، اما در مقایسه با شهرهای بزرگ دیگر، تعداد خطوط و فراوانی اتوبوس‌ها کمتر است. همچنین، عدم وجود یک سامانه حمل‌ونقل عمومی یکپارچه و هماهنگ می‌تواند باعث بروز ترافیک و آلودگی هوا در شهر ساری شود. با این حال، در چند سال اخیر، شهرداری ساری به همراه دولت استان مازندران به توسعه حمل‌ونقل عمومی در شهر

ساری پرداخته‌اند. برنامه‌هایی مانند توسعه خطوط اتوبوس‌رانی و قطار شهری، احداث پارکینگ‌های عمومی و افزایش تعداد تاکسی‌های شهری، بهبود سامانه حمل‌ونقل عمومی در شهر ساری را موردتوجه قرار داده‌اند.

تحلیل آینده‌پژوهی نشان می‌دهد که با توجه به برنامه‌های توسعه‌ای که در حال حاضر در دست اقدام است، آینده حمل‌ونقل عمومی در ساری می‌تواند به سمت بهبود و تحول حرکت کند، مشروط بر اینکه چالش‌های موجود به درستی شناسایی و مدیریت شوند. اگر تمام ذینفعان در این راستا همکاری کنند، ساری می‌تواند به یک الگوی موفق در حوزه حمل‌ونقل عمومی تبدیل شود و سناریوی توسعه حمل‌ونقل مبنای منطقه شهری ساری: حمل‌ونقل هوشمند بیانگر بهینه‌ترین وضعیت توسعه حمل‌ونقل و تطبیق بهینه آن با پهنای محیطی منطقه شهری ساری است. بر این اساس، مدیریت شهری به‌طور کامل از فعالیت‌های یکپارچگی در حوزه حمل‌ونقل بایستی حمایت کند، چرا که معلول دانش‌مداری است و به سیستم داده و اطلاعات اهمیت قائل است که به نوبه خود، در تغذیه شبکه ارتباطی منطقه هدف مطالعه بسیار موردتوجه قرار می‌گیرد. بنابراین، با توجه به برنامه‌های توسعه حمل‌ونقل عمومی در شهر ساری، می‌توان گفت که این شهر در حال حاضر در مرحله اول توسعه حمل‌ونقل عمومی قرار دارد و با برنامه‌ریزی و هماهنگی مناسب، می‌تواند به یک شهر با سامانه حمل‌ونقل عمومی پویا تبدیل شود. بر این اساس پیشنهادهای پژوهش عبارت‌اند از:

- اختلاط کاربری‌های تجاری، مسکونی، اوقات فراغت در بلوک‌های شهری جهت کاهش سفرهای غیرکاری
- جلب مشارکت شهروندان و فرهنگ‌سازی جهت ارتقاء پیاده‌مداری، استفاده از دوچرخه و حمل‌ونقل عمومی
- ایجاد فضاهای چند عملکردی و اشتغال‌زا در نواحی مختلف شهر ساری و جلوگیری از تمرکز واحدهای اداری
- قرار دادن کاربری‌های جاذب جمعیت و فضاهای سبز در کناره‌ها جهت تقویت پیاده‌مداری و یکپارچگی سیستم حمل‌ونقل
- کنترل تراکم جمعیتی و تلاش در متعادل نمودن سطح و سرانه‌های شهری در شهر ساری
- کنترل میزان رشد جمعیت و توزیع بهینه در شهر ساری
- جایگزینی تکنولوژی جدید و کم‌آلوده‌ساز به جای تکنولوژی آلوده‌ساز در شهر ساری

References:

- Abdi, M. H. (2013). Development of Sanandaj city centers based on the development of public transportation. Master's thesis on urban planning, University of Kurdistan, Faculty of Engineering. [In Persian]
- Abdi, M. H. (2014). Monitoring the experiences of the development approach based on public transportation. Traffic Management Studies Quarterly, 34, 119-146. <https://civilica.com/doc/1900657/> [In Persian]
- Aftab, A. (2023). Approaches and methods of futurology and scenario planning in urban and regional planning. Geography and Regional Future Studies, 1(1), 82-107. <https://doi.org/10.30466/grfs.2023.121360> [In Persian]
- Ardakani, A.H. (2013). Integrated planning of land use and transportation in the surrounding area of the metro station using the public transportation development approach; Case example: Peripheral area of Gheydariyeh metro station. Master's thesis, Shahid Beheshti University, Faculty of Architecture and Urban Planning. [In Persian]
- Bayramzadeh, N., & Fari, M. (2019). The effect of land use planning on traffic with a sustainable development approach. Traffic Management Studies Quarterly, 52, 65-86. http://tms.jrl.police.ir/article_91838.html [In Persian]
- CANPZD. (2006). Transit Oriented Development (TOD) Guidebook. City of Austin Neighborhood Planning and Zoning Department, Austin: Metropolitan Council. <http://reconnectingamerica.org/assets/Uploads/bestpractice194.pdf>
- Chapardar, S., & Rafieian, M. (2023). Feasibility of development based on public transportation centered on Golshahr Karaj metro station. Andisheh Strategic Urbanism Journal, 1(2), 208-223. [10.30479/UST.2023.18976.1128](https://doi.org/10.30479/UST.2023.18976.1128) [In Persian]
- Daisa, J. M. (2004). Traffic, Parking, and Transit- Oriented Development, the New Transit Town; Best Practices in Transit-Oriented Development. Washington, and Covelo & London: Island Press. <https://www.semanticscholar.org/paper/>
- Faghforian, M. (2012). Strategic planning of TOD-based transportation development in improving the use of urban land, a case study of Sadeghieh metro station. the 11th Iran Transportation and Traffic Engineering Conference, Tehran, Tehran Transportation and Traffic Organization, Vice President of Transportation and traffic of Tehran municipality, https://www.civilica.com/Paper-TTC11-TTC11_167.html. [In Persian]
- Mahpour, A., Amiri, P., & Farzin, I. (2021). Prioritization of TOD indicators using the hierarchical decision method for a case study of Tehran metropolis. Scientific Journal of Transportation Research, 18(2), 81-90. [HTTPS://WWW.TRIJOURNAL.IR/ARTICLE_117577.HTML](https://www.trijournal.ir/article_117577.html) [In Persian]
- Majidi Khameneh, B., Mohammadian, H., Zarghami, S., & Ghafouri, Y. (2016). Evaluation of public transportation development (metro and BRT) on urban land use (case example: District 7 of Tehran Municipality). Knowledge Research Zemin, 27, 44-64. [20.1001.1.20088299.1395.7.3.3.8](https://doi.org/10.1001.1.20088299.1395.7.3.3.8) [In Persian]
- Mazand Planning Consulting Engineers (2015). Sari City Master Plan Review. Mazandaran Provincial Road and Urban Development Department, Ministry of Road and Urban Development, Ministry of Interior. <https://www.shahrnegar.com/product/master-plan-sari-city> [In Persian]

- Mousavi, M., Jalalian, I., & Kahaki, F. (2017). Developing Scenarios of the Factors Affecting the Development of Tourism in West Azerbaijan Province Using the Scenario Wizard. *urban tourism*, 4(3), 49-62. doi: 10.22059/jut.2018.229271.292 [In Persian]
- Park, S., Kang, J., & Choi, K. (2014). Finding determinants of transit users' walking and biking access trips to the station: A pilot case study. *KSCE Journal of Civil Engineering*, 18, 651-658. <https://doi.org/10.1007/s12205-014-0073-6>
- Rafieian, M., & Asgari Tafreshi, H. (2010). Investigation of the (land supply pattern) in the areas around the metro station using an audience-centered perspective, a case study of Sadeghieh station, Two-quarter edition of *Urban Management*, 24, 81 – 93. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/576238/> [In Persian]
- Rajaei, S. A., Badri, S. A., Mansourian, H., & Babaei, M. (2024). Future study of residential system in border area (Case study: Kermanshah province). *Geography and Regional Future Studies*, 2(1), 1-19. <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55178.1049> [In Persian]
- Reconnecting America's Center For Transit-Oriented Development. (2008). *Station Area Planning: How To Make Great Transit-Oriented Places*. Technical Report (TOD 202), USA: Federal Transit Administration. [Http:// www.Reconnecting America.Com](http://www.ReconnectingAmerica.Com).
- Seid Beigi, S., Ashouri, F., Rasouli, S. H., & Ebrahimi, J. (2023), Analysis of physical parameters of traffic pathology and the role of beltways in urban areas (case study: Sari city). *Geography and Regional Future Research*, 1, (2), 33-50. <https://doi.org/10.30466/grfs.2023.54845.1014> [In Persian]
- Seidbeigi, S., Mosapour Miyandehi, P., Mollania, S., & Malmir, M. (2022). Identifying the key factors of urban development with a , futures studies approach; Case study: Sari city. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 17(1), 89-106. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.25385968.1401.17.1.20.0>
- Singh, Y. J., Lukman, A., Flacke, J., Zuidgeest, M., & Van Maarseveen, M. F. A. M. (2017). Measuring TOD around transit nodes-Towards TOD policy. *Transport policy*, 56, 96-111. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2017.03.013>
- Siyami, G., Khanizadeh, M.A., & Akhtari Takleh, A. (2015). Application of the transportation-based development approach (TOD) in reducing traffic problems (case example: South Zanjan neighborhood in the 10th district of Tehran Municipality). *Jadeh Journal*, 23(85), 257-272. https://road.bhrc.ac.ir/article_50898.html [In Persian]
- Valley Connections. (2001). *Model Transit-Oriented District Overlay Zoning Ordinance*. Prepared for Valley Connections, Valley, Community Design and Architecture, Inc. <http://www.reconnectingamerica.org/assets/Uploads/bestpractice230.pdf>

Future studies of the necessity of strengthening the sense of security in choosing Ilam province as a tourist destination

Mojtaba Attarzadeh ¹

1- Associate Professor, Political Science, Isfahan University of Art, Isfahan, Iran.

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Received: 2024/05/24</p> <p>Accepted: 2024/09/24</p> <p>pp: 67- 86</p> <p>Keywords: Tourism; Sense of security; Negative perception; Mental image; Ilam.</p>	<p>The close relationship between security and tourism development in areas with natural and historical attractions is an undeniable category. Ilam province has a bright future for the development of tourism due to its natural attractions and the dense forests of Western Zagros and the presence of abundant water resources, as well as the favorable tourism climate and the presence of many historical attractions such as castles, temples, fire temples and towers. Despite the abundance of such attractions in that region, it seems that the feeling of lack of necessary security among tourists has caused a lack of chance to choose it as a travel destination. The present developmental-applied research with a descriptive-analytical method aims at answering the main question "Why is not the desire of tourists to choose Ilam as a travel destination due to the abundance of its attractions, despite the existence of many tourist attractions and relatively sufficient security?" In order to test the validity of the hypothesis "the existence of socio-political factors leading to a feeling of insecurity, prevents the drawing of a clear picture of Ilam, and has caused this province to be removed from the choice of tourists", data has been collected in the form of documents and libraries. This research proves that attention to identifying and eliminating political, social and environmental risks in this border province will improve the mental image of tourists and their willingness to choose Ilam as a travel destination, and as a result, the tourism industry of the region will flourish in the future.</p>

Citation: Attarzadeh, M. (2024). Future studies of the necessity of strengthening the sense of security in choosing Ilam province as a tourist destination. *Journal of Geography and Regional Future Studies*, 2(3), 67-86.

© The Author(s).

Publisher: Urmia University.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55366.1062>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.4.9>

¹ **Corresponding author:** Mojtaba Attarzadeh, **Email:** mattarzadeh1@gmail.com, **Tell:** +989131104840

Extended Abstract

Introduction

Considering the two-way relationship between tourism and national security, a more positive image of each country and region in public opinion is necessary to take measures to ensure the perception of security among tourists and therefore attract more tourists. Exploring the determining role of the sense of security as a basic precondition in choosing the border region of Ilam as a tourist destination is clearly revealed; Especially considering the fact that the long border of this province with Iraq and the existence of suitable markets in the neighboring country as well as the high traffic route of the pilgrimage caravans of the country to the shrines of the Highnesses have provided a valuable opportunity for economic revival and investment through tourism in this province. Although the security indicators of this province are not in a bad or critical situation compared to other provinces, the feeling of insecurity caused by the specific issues of this border region can seriously affect the success of tourism development plans and attracting domestic and foreign capital in this area. Based on this, the importance of future studies of the effective factors in distorting the mental image of tourists' sense of security, which overshadows the future development of tourism in this border province, clarifies the necessity of conducting the present research. In this regard, the main goal of this research is future studies of the effective factors in distorting the mental image of the sense of security of tourists in Ilam Province.

Methodology

The current research, based on a descriptive-analytical methodology, examines the impact of the feeling of security on the choice of a tourist destination on the one hand and the effective factors in making the border province of Ilam appear unsafe in the eyes of those who wish to travel to this region. This article aims to answer the question about how the feeling of insecurity affects the choice of Ilam as a tourist destination. The present research, which is considered to be applied and cognitive research based on its purpose, has two general dimensions: a) the effect of security on the choice of the tourist destination and b) the fields affecting the feeling of insecurity in the border province of Ilam, which has a negative effect on the selected image in the mental image of tourists. These will be investigated by collecting information through a library study.

Results and discussion

Tourism as one of the first economic activities in the world with income generation is constantly expanding. Since the rapid growth of tourism in the

world and the benefits resulting from it are such that after the Second World War, the total amount of income obtained from this sector was estimated to be about 5000 billion dollars. In this vein, the image of security formed in the minds of tourists is very significant. Based on the concept of visualization, the images and mental perceptions of people that are manifested in objects during a process are far more important than what is visible to the eye in determining their behavior. In fact, positive or negative depictions will transform attitudes and shape behaviors accordingly. For this reason, according to the differences between security and the feeling of security, depending on the type of mental perception of people, it becomes important in such a way that, despite taking the necessary measures to establish security in a society, when the citizens do not feel this way, the symptoms of insecurity become evident in their actions and behavior. As a result, security and feelings of security are not the same. The feeling of security is the psychological and social dimension of security. Possibly a place is safe, but for various reasons, including a history of insecurity or negative publicity, people feel insecure there; Or, on the contrary, it is an unsafe place, but there is a sense of security in it due to the good history of security and positive media publicity. Favorable environmental quality is one of the most important factors in the formation of a positive mental image and a sense of security towards tourist destinations. Perceived environmental quality can be examined from two dimensions of tangible and intangible factors. Perceived tangible factors can include the physical and tangible environment such as furniture, the attractiveness of the appearance and the beauty of the place, the cleanliness of the environment, quality accommodation centers, temperature and the amount of noise pollution. Intangible factors also mean things that cannot be seen with the eyes, we can mention the close relationship between local people and tourists, the tourist's perception of the amount of information about services to tourists and especially the feeling of security. Among the factors affecting the tourists' environmental perception of Ilam province, which distorts the mental image and ultimately creates a negative image regarding the choice of this province as a tourist destination, is the weak tourism infrastructure, especially in the field of communication routes. It has a direct effect on attracting or repelling land tourists. One of the most important basic factors in the mobility of the tourism sector is the improvement and development of standard and dignified communication ways. Intercity roads in the province are mostly rough and

narrow. Also, with the current slow process in the social, economic and cultural development of this border area and the continuation of geographic, economic, social and political restrictions and injustices in the border areas of Ilam province with internal and external sources, the increasing trend of insecurity in the form of problems such as smuggling various kinds of goods, especially trade in arms and ammunition, have been created due to the social context.

Conclusion

Today, the traditional concept of the border as a meeting point of domestic forces and foreign enemies is no longer relevant, therefore, we should count on other effective components in providing stable security of border areas. Establishing security at the borders is not necessarily strengthening border fortifications for deterrence, but by considering economic, cultural and social factors, it is possible to create a safe environment, prevent border disturbances and create a sense of security for the residents of these areas, which is reflected in reducing social anomalies and creating a safe

environment which leads to the development of the society and the establishment of tourism infrastructure, after which, we can expect the improvement of the mental attitude and the increase of tourists' willingness to choose this border province as a travel destination. The training of competent human resources in the tourism department familiar with the region to introduce the tourist attractions of the province through news sites and other means of information can be effective in improving the selective image in the mental image of the tourists of the province.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

آینده‌پژوهی ضرورت تقویت احساس امنیت در انتخاب استان ایلام به عنوان مقصد گردشگری

مجتبی عطارزاده^۱

۱- دانشیار علوم سیاسی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

دریافت:

۱۴۰۳/۰۳/۰۴

پذیرش:

۱۴۰۳/۰۷/۰۳

صص:

۶۷-۸۶

واژگان کلیدی:

گردشگری،

احساس امنیت،

ادراک منفی،

تصویر ذهنی،

ایلام.

چکیده

ارتباط تنگاتنگ امنیت با توسعه گردشگری در مناطق برخوردار از جاذبه‌های طبیعی و تاریخی، مقوله‌ای انکارناپذیر است. استان ایلام با دارا بودن جاذبه‌های طبیعی و جنگل‌های انبوه زاگرس غربی و وجود منابع آبی بسیار فراوان و همچنین برخورداری از اقلیم توریسم مساعد گردشگری و وجود جاذبه‌های تاریخی فراوان از جمله قلعه‌ها، معابد، آتشکده‌ها و برج‌ها، آینده روشنی برای توسعه گردشگری این منطقه را نوید می‌دهد. به‌رغم وفور چنین جاذبه‌هایی در آن منطقه، به نظر می‌رسد احساس فقدان امنیت لازم در گردشگران، سبب عدم اقبال کافی در انتخاب آن به‌عنوان مقصد سفر گردیده است. پژوهش توسعه‌ای-کاربردی حاضر با روش توصیفی-تحلیلی با هدف آینده‌پژوهی و پاسخگویی به سؤال اصلی «چرا به‌رغم وجود جاذبه‌های فراوان گردشگری و امنیت نسبتاً کافی، رغبت گردشگران به انتخاب ایلام به‌عنوان مقصد سفر، به فراوانی جاذبه‌های آن نیست؟» و به‌منظور آزمون صحت فرضیه «وجود عوامل اجتماعی-سیاسی منجر به احساس عدم امنیت مانع از ترسیم تصویر روشنی از ایلام، سبب حذف این استان از انگاره‌های انتخاب گردشگران گردیده است»، اقدام به گردآوری داده‌ها به‌صورت اسنادی و کتابخانه‌ای نموده است. یافته‌های این پژوهش گواه آن است که اهتمام به شناسایی و رفع مخاطرات سیاسی، اجتماعی و محیطی در این استان مرزی، بهبود تصویر ذهنی گردشگران و رغبت آنان به انتخاب ایلام به‌عنوان مقصد سفر و در نتیجه، شکوفایی صنعت گردشگری منطقه در آینده را در پی خواهد داشت.

استناد: عطارزاده، مجتبی. (۱۴۰۳). آینده‌پژوهی ضرورت تقویت احساس امنیت در انتخاب استان ایلام به عنوان مقصد گردشگری. فصلنامه جغرافیا و آینده‌پژوهی منطقه‌ای، ۲(۳)، ۶۷-۸۶.

ناشر: دانشگاه ارومیه.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55366.1062>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.4.9>

مقدمه

گردشگری به‌عنوان بزرگ‌ترین و پررونق‌ترین صنعت جهان با توجه به فرآیند جهانی شدن و انقلاب ارتباطات در قرن بیست و یکم، از جمله صنایع پیشتاز بشمار می‌رود که سیر صعودی آن ادامه دارد. گردشگری یک قدرت اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی بزرگ و البته پدیده‌ای سیاسی است که بنابر عقیده پک و لپی، طبیعت آن در هر جامعه‌ای، متأثر از عوامل پیچیده و در هم بافته سیاسی و همچنین ویژگی‌های جغرافیایی است که دیگران را مجذوب خود می‌کند (Das & Dirieno, 2012: 482).

در این بین، تمدن کهن ایرانی با برخورداری از ظرفیت‌های متنوع فرهنگی، تاریخی و طبیعی گردشگری، قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناسبی همچون آثار تاریخی تمدن باستان ایرانی و اسلامی، چشم‌اندازهای طبیعی، آب‌وهوای متنوع و تنوع فرهنگی، ضرورت بهره‌برداری از گردشگری به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین منابع درآمدی کشور و نیز یکی از مهم‌ترین عرصه‌های فعالیت اقتصادی و عاملی مؤثر در توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور را ایجاد می‌نماید. به تأیید سازمان یونسکو، ایران، از نظر آثار تاریخی و فرهنگی در میان هشت کشور نخست جهان جای دارد و از منظر جاذبه‌های طبیعت‌گردی و تنوع اقلیمی جزو پنج کشور برتر دنیاست. با همه این‌ها در کشور ما از این مواهب الهی به نحو مناسبی بهره‌برداری و سودآوری نشده است (Das, 2003: 41). واقعیت امر، حاکی از عدم رشد این صنعت در ایران در مقایسه با سایر کشورهای جهان است (Dakhili Kahnamoiei, 2003: 20).

با وجود همه قابلیت‌های مذکور، بنا به گزارش سازمان جهانی گردشگری در سال ۲۰۱۳، سهم نسبی بازار جهانی کشور از صنعت گردشگری به دلیل بی‌بهره ماندن بسیاری از نقاط ایران به‌رغم وجود جاذبه‌های فراوان (از جمله ایلام)، حتی از گردشگران داخلی، کمتر از یک درصد بوده است (Akbari et al, 2014: 38). پائین بودن این رقم ضمن نشان دادن عدم توجه جدی تصمیم‌گیرندگان به اهمیت گردشگری در اقتصاد کشور، حکایت از آن دارد که تلاش جهت شناخت و درک بیشتر این صنعت و عوامل مؤثر بر افزایش جذب گردشگر و درآمد گردشگری، در حد مقدماتی باقی‌مانده است که کاهش شمار گردشگرانی که به‌رغم صرفه اقتصادی علاوه بر جاذبه‌های ناب گردشگری، کشورهای دیگر را در دایره انتخاب خود جایگزین ایران نموده‌اند، شاهدهی بر اثبات این مدعاست. طبق آمار سازمان جهانی گردشگری، سهم مستقیم سفر و گردشگری بر تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۲۰۱۴، ۲۳۷ هزار و ۱۲۱ میلیارد ریال (۲/۳ درصد از کل تولید ناخالص داخلی) بوده است. بر اساس این گزارش، ایران در بین ۱۸۴ کشور جهان و بعد از کشورهایی همچون لبنان، اردن، سوریه، ترکیه، پاکستان، عمان و عربستان سعودی، جایگاه ۱۳۵ را به خود اختصاص داده بود. در همان سال (۲۰۱۴) صادرات گردشگری ایران (درآمد حاصل از راه گردشگران ورودی به کشور) بالغ بر ۲۴۹۰۳/۴ میلیارد ریال (۱/۱ درصد از کل صادرات) بوده که با فاصله سه و نیم درصدی از میانگین خاورمیانه، در رتبه ۱۷۲ جهان و ذیل کشورهایی نظیر اردن، ترکیه، لبنان، مصر، عمان، پاکستان و عربستان سعودی قرار داشته است (Donyaye Eghtesad Newspaper, 2018).

هر چند صنعت گردشگری ایران به دلیل مشکلات سیاسی در سطح بین‌المللی به‌ویژه نقض برجام توسط آمریکا دستخوش آسیب جدی و کاهش حضور گردشگران خارجی گردید تا جایی که آمار بازدید از ایران در تابستان ۹۷ نسبت به سال قبل، ۸۰ درصد تقلیل پیدا کرد (Mehrabi et al, 2018: 8)، اما مقایسه جایگاه گردشگری در ایران با دیگر کشورهای منطقه، از واقعیت عدم اهتمام جدی به جایگاه این صنعت ارزآور در اقتصاد کشور، پرده بر می‌دارد. به‌عنوان نمونه گرچه ترکیه بر اساس شاخص‌های رقابتی در صنعت توریسم در رتبه ۴۳ قرار دارد، اما یکی از ۱۰ کشور برتر توریستی جهان است که در سال ۲۰۱۸، رتبه ششم برترین کشورهای گردشگرپذیر را از آن خود کرد. این کشور در سال ۲۰۱۸ با رشد ۶ درصدی، پذیرای ۴۶ میلیون گردشگر خارجی و کسب درآمد ۲۵ میلیارد دلاری حاصل از گردشگری بین‌المللی بود! این در حالی است که ترکیه در سال ۲۰۱۹ نیز با رشد ۱۲ درصدی پذیرای بیش از ۵۱ میلیون توریست خارجی بوده و به درآمد ۳۰ میلیارد دلاری دست‌یافته است. مطابق اعلام مرکز مطالعات خلیج فارس در سال ۲۰۱۹، بیشترین گردشگران خارجی ترکیه به آنتالیا جذب و در آن سال ۱۶ میلیون گردشگر وارد این شهر شده است. در سال ۲۰۲۱ میلادی (شیوع کرونا) و به‌رغم کاهش شمار بازدیدکنندگان به رقم ۹ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر، درآمدی بالغ بر ۷ میلیارد دلار عاید آن کشور نمود؛ این در حالی است که کل درآمد ارزی سالانه ایران از محل فروش نفت به‌واسطه تحریم‌ها، چیزی حدود ۳ تا ۴ میلیارد دلار بوده است (Egresi, 2021: 302). این بدان معناست که فقط یک استان ترکیه (و نه کل آن کشور) از محل گردشگری، دو برابر درآمد نفتی ایران کسب درآمد کرده است! (Amir Azodi, 2021).

واقع آن است که به‌رغم برخورداری گردشگران خارجی از امنیت کافی در ایران، اما تلاش چندانی برای ایجاد احساس امنیت گردشگران خارجی در جهت خنثی‌سازی تبلیغات منفی رسانه‌های خارجی بر علیه ایران و نیز معرفی مناسبی از جاذبه‌ها و پتانسیل‌های گردشگری انجام نگرفته و نمی‌گیرد تا با افزایش حجم گردشگران خارجی، عقب‌ماندگی صنعت گردشگری کشور جبران گردد. تصویر شکل گرفته از ایران در اذهان عمومی نقش مهمی در انتخاب آن به‌عنوان مقصد گردشگری دارد و با توجه به آن که ادراک از واقعیت مهم‌تر از واقعیت است، بررسی پنداشت‌ها، تصورات و تصویر ذهنی

ادراک‌شده از ایران به‌عنوان یک مقصد گردشگری تا آن حد که هنوز بسیاری از خارجی‌ها ایران را بخشی از افغانستان یا عراق تصور می‌کنند، اهتمام جدی به شکل‌گیری تصویری مثبت و عاری از ناامنی در ذهن گردشگران خارجی، می‌تواند نقشی مؤثر در توسعه و رونق صنعت گردشگری و بازیابی جایگاه راهبردی آن در اقتصاد کشور ایفا نماید.

این سوءبرداشت و این تصویر نادرست، ناخواسته دامن‌گیر استان‌های مرزی همچون ایلام نیز شده است؛ به‌ویژه که این استان به دلیل تهدیدات اجتماعی - اقتصادی مانند نرخ بالای بیکاری، طلاق، خودکشی و تهدیدات نظامی مانند وجود گروهک‌های تروریستی و معاند نظام و فعالیت‌های آن‌ها به‌ویژه مناطق شمالی استان، ناامنی در کشور همسایه عراق، گروهک‌های تکفیری و وفور حمل و استفاده نابجا از سلاح گرم در استان با توجه به سهولت وارد نمودن آن از طریق قاچاق از مرز عراق به‌منظور دفاع از احشام و اموال و انتقام‌گیری‌های شخصی و قومی (Abdolrahmani et al, 2018)، شائبه بی‌ثباتی و ناامنی را طی چند سال اخیر شدت بخشیده و در نتیجه، ضریب امنیتی پایین‌تر این منطقه نسبت به دیگر استان‌های کشور را تداعی کرده است. این مسائل با پیامدهای امنیتی ناخوشایندی که برای این منطقه به همراه داشته، بر کمیت و تعداد گردشگر در این استان مرزی، تأثیری منفی گذارده است. در اثر این احساس ناامنی، استان ایلام به‌رغم برخورداری از جاذبه‌های طبیعی و جنگل‌های انبوه زاگرس غربی و وجود منابع آبی بسیار فراوان و همچنین دارا بودن اقلیم توریسم مساعد گردشگری و وجود جاذبه‌های تاریخی فراوان از جمله قلعه‌ها، معابد، آتشکده‌ها و برج‌ها که می‌تواند از عوامل توسعه گردشگری در این منطقه به‌حساب آید، رونق چندانی در این عرصه را تجربه نموده است.

با در نظر گرفتن رابطه‌ای دو سویه بین گردشگری و امنیت ملی، به‌گونه‌ای که با اتخاذ تمهیداتی جهت تأمین احساس و ادراک امنیت نزد گردشگران و در نتیجه جذب گردشگر بیشتر به همان نسبت تصویر مثبت‌تری از هر کشور و منطقه‌ای در افکار عمومی ترسیم خواهد شد، ضرورت کاوش در خصوص نقش تعیین‌کننده احساس امنیت به‌مثابه پیش‌شرطی اساسی در انگاره انتخاب این منطقه از کشورمان به‌عنوان مقصد گردشگری به‌وضوح آشکار می‌گردد؛ به‌ویژه آن‌که مرز طولانی این استان با کشور عراق و وجود بازارهای مناسب در کشور همسایه و نیز مسیر پرتردد کاروان‌های زیارتی کشور به عتبات عالیات، فرصت ارزشمندی را برای رونق مجدد اقتصاد و سرمایه‌گذاری از طریق گردشگری در این استان فراهم آورده است. هرچند شاخص‌های امنیتی این استان نسبت به سایر استان‌ها، در وضعیت نامناسب و یا بحرانی نیست (Noraei, 2010: 106)، اما احساس عدم امنیت ناشی از مسائل خاص این منطقه مرزی می‌تواند موفقیت طرح‌های توسعه گردشگری و جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی در این بخش را با مشکل جدی مواجه نماید. بر این اساس، اهمیت آینده‌پژوهی عوامل مؤثر در مخدوش ساختن انگاره ذهنی احساس امنیت گردشگران که توسعه آتی گردشگری در این استان مرزی را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد، ضرورت انجام پژوهش حاضر را روشن می‌سازد. در این راستا هدف اصلی پژوهش آینده‌پژوهی عوامل مؤثر در مخدوش ساختن انگاره ذهنی احساس امنیت گردشگران استان ایلام می‌باشد.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

احمدی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «تحلیل فضایی جاذبه‌های گردشگری استان ایلام با تأکید بر اکوتوریسم»، جاذبه‌های گردشگری، طبیعت‌گردی و محدودیت‌های آن‌ها را در سطح استان ایلام شناسایی و شهرستان‌های استان را از نظر امکانات و توانمندی‌های گردشگری سطح‌بندی کرده و راه‌کارهایی در جهت توسعه و بهبود آن ارائه داده است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که با توجه به سطوح توسعه و امتیازات به‌دست‌آمده، شهرستان ایلام در گروه تقریباً توسعه‌یافته، شهرستان‌های مهران، دره شهر و شیروان در گروه شهرستان‌های درحال توسعه و شهرستان‌های دهلران، ایوان و آبدانان در گروه فرو توسعه طبقه‌بندی شده‌اند.

تاج‌زاده و همکار (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «فرآیند و عوامل مؤثر در شکل‌گیری انگاره مقصد گردشگری» کوشیده‌اند مفهومی جامع از انگاره، فرایند آن و عوامل اثرگذار بر شکل‌گیری انگاره گردشگر (چه قبل از بازدید و چه پس از بازدید از مقصد) ارائه دهند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که شکل‌گیری انگاره متأثر از ادراکات و شخصیت گردشگر و همچنین ویژگی‌های مقصد هست.

صییده و همکار (۱۳۹۵) در مقاله «نقش گردشگری بر توسعه روستایی (مطالعه موردی: شهرستان ایلام)» باهدف شناسایی اثرات گردشگری در توسعه روستاهای شهرستان ایلام به روش پیمایشی، به این نتیجه رسیده‌اند که اثرات ناشی از ورود گردشگران به مناطق روستایی شهرستان ایلام در چهار دسته اثرات اجتماعی-اقتصادی، فرهنگی-آموزشی، زیست‌محیطی و زیرساختی طبقه‌بندی می‌شوند که اثرات اجتماعی-اقتصادی مهم‌ترین اثرات گردشگری در توسعه روستایی این ناحیه می‌باشند.

شیری (۱۳۹۶) در مقاله «دوین راهبردهای توسعه صنعت گردشگری در استان ایلام» کوشیده است تا ضمن تحلیل وضعیت موجود، به بررسی نقاط ضعف و قوت و تهدیدات استان ایلام در زمینه توسعه صنعت گردشگری، بپردازد. نتایج پژوهش نشان داد که موقعیت استراتژیک استان از لحاظ عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) در وضعیت متوسط و از لحاظ عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدات) در موقعیت مناسب قرار می‌گیرد که

بیانگر اتخاذ راهبردهای رشد و توسعه می‌باشد. با توجه به موقعیت راهبردی استان و منطبق با نتایج به دست آمده از مدل SWOT، راهبردهایی پیشنهاد شده است؛ هرچند توجه به ترکیبی از راهبردها برای توسعه صنعت گردشگری، لازم است؛ اما با تحلیل‌های ارائه شده راهبردهای ارائه شده در بخش‌های SO و WO با موقعیت راهبردی استان ایلام، اهمیت بیشتری دارند.

آزادخانی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله «بررسی اثرات اجتماعی- فرهنگی توسعه گردشگری شهری ایلام» تلاش نموده‌اند تا اثرات اجتماعی- فرهنگی گردشگری شهری ایلام از دیدگاه ساکنان و گردشگران ورودی به این شهر را مورد ارزیابی و تحلیل قرار دهند. جامعه آماری این تحقیق، جامعه میزبان و گردشگران ورودی به شهر ایلام است. نتایج این تحقیق پیمایشی نشان می‌دهد که توسعه گردشگری شهر ایلام، در تغییرات اجتماعی و فرهنگی تأثیر معناداری داشته و بین توسعه گردشگری و افزایش تغییرات فرهنگی و اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین در این پژوهش، پنج عامل افزایش روابط اجتماعی و برقراری ارتباط مناسب در میان شهروندان، شناخته شدن شهر در سطح منطقه، افزایش سرخوردگی و کاهش اعتماد به نفس ساکنان، تغییر الگوی صمیمیت بین ساکنان شهر و ازدحام و شلوغی به عنوان اثرات اجتماعی- فرهنگی در شهر ایلام شناسایی شده است.

شوهانی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله «ارزیابی میزان رضایت گردشگران از محصول گردشگری با استفاده از مدل HOLSAT مطالعه موردی: استان ایلام» آورده‌اند رضایت گردشگران، تأثیر بسیاری بر جهت‌گیری منافع اقتصادی آن دارد. نتایج حاصل از سنجش رضایت گردشگران در این تحقیق بر اساس مدل HOLSAT، گویای سطوح متفاوت رضایت گردشگران از ابعاد محصول گردشگری است. نتیجه کلی این پژوهش میدانی نشان می‌دهد گردشگران تا حدود بسیاری از محصول گردشگری استان ایلام رضایت دارند.

رستمی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله «مدل گردشگری مذهبی در مرز بین‌المللی مهران، تحلیل‌ها و راهبردها» به منظور طراحی و تبیین مدل گردشگری مذهبی در مرز بین‌المللی مهران، نظریه‌ها، مدل‌ها و تحقیقات مختلف مرتبط با گردشگری مذهبی را مورد مطالعه و بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های پژوهش که به روش پرسشنامه انجام شده نشان می‌دهد الگوی گردشگری مذهبی در مرز بین‌المللی مهران دارای ۶ مؤلفه اصلی شامل شرایط علی، مقوله‌ها، بسترها، عوامل مداخله‌گر، راهبردها، پیامدها و نتایج می‌باشد که طبق نظر خبرگان، این مدل را می‌توان به عنوان یک مدل مناسب برای گردشگری مذهبی در مرز بین‌المللی مهران معرفی نمود.

قاسم نژاد و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله «شناسایی و اولویت بندی عوامل مؤثر در توسعه گردشگری روستایی استان ایلام با استفاده از روش تاپسیس» به شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر در توسعه گردشگری روستایی استان ایلام پرداخته‌اند. یافته‌ها حاکی از آن است که تعداد ۵ مقوله اصلی و ۲۰ مقوله فرعی به عنوان عوامل مؤثر در توسعه گردشگری روستایی استان ایلام شناسایی شده است. همچنین با استفاده از تکنیک TOPSIS فازی، نشان داده شده نظارت کافی و اهرم‌های مؤثر کنترلی در خصوص بهسازی، تعمیر و نگهداری رتبه اول، رونق کسب و کار با توسعه گردشگری تجاری و آموزش و تعمیر روش‌های ارتباطی در مناطق گردشگری رتبه دوم و ایدئولوژی حاکم بر جامعه (باورها، اعتقادات) در شکل‌گیری انواع گردشگری رتبه سوم را کسب کرده‌اند.

انور^۱ و همکاران (۲۰۱۲) به اثربخشی شهر ایمن به عنوان پایه امنیتی در صنعت گردشگری پوتراجا پرداخته‌اند. آن‌ها بر این باورند که اتخاذ برنامه‌های امنیتی که از بروز و وقوع جرم پیشگیری کند و مقصد را برای گردشگران امن جلوه دهد، در افزایش رغبت آنان برای سفر به مقاصد امن، تأثیر مستقیمی دارد.

جنسن^۲ (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی رابطه اعتماد و امنیت اجتماعی به مثابه یکی از عوامل مؤثر در انتخاب مقصد گردشگری پرداخته است که نتیجه حاصل از آن نشان می‌دهد که عوامل اعتماد و امنیت اجتماعی در کنار سایر عوامل از جمله تسهیلات زیرساخت گردشگری، مجاورت و نزدیکی جغرافیایی در رونق گردشگری مناطق، اهمیت بسزایی دارد.

کلیکر^۳ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی به پیشگیری از تروریسم در مقاصد گردشگری پرداخته‌اند. آنان دریافتند که برای امنیت مقاصد گردشگری، مقامات غیرنظامی بیشتر به همکاری و آموزش و ترغیب اهتمام می‌ورزند؛ حال آنکه نیروهای امنیتی بیشتر به اقدامات عملی در این حوزه اعتقاد دارند. پریک^۴ و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی به تأثیر کیفیت خدمات رضایتمندی و وفاداری گردشگران در گردشگری روستایی در کشور صربستان پرداختند و به این نتیجه دست یافتند که بین کیفیت خدمات و رضایتمندی و رضایتمندی بین وفاداری و رضایتمندی رابطه مستقیمی وجود دارد.

¹ Anvar

² Jensen

³ Kalaclar

⁴ Peric

هر چند در پژوهش‌های پیشین، اکثراً در قالب پیمایشی به جوانب مختلف گردشگری در استان ایلام پرداخته شده است، اما با توجه به عدم بررسی عوامل زمینه‌ای مؤثر در شکل‌گیری تصویر ذهنی ناظر به ناامنی در استان که سبب حذف آن از مقاصد سفر گردشگران می‌گردد، جای خالی یک پژوهشی تئوریک بنیادین به‌منظور نشان دادن اهمیت تصویرسازی مثبت در رفع و اصلاح این باور و در نتیجه، ضرورت تقویت احساس امنیت به‌منظور قرار گرفتن ایلام در زمره انگاره‌های انتخابی گردشگران و اهتمام به سیاست‌گذاری‌های لازم به‌منظور رفع نواقص و زیرساخت‌های لازم جهت شکوفایی گردشگری در منطقه ناظر به موضوع امنیت، ضرورت تدوین نوشتار حاضر را ایجاب نمود.

احساس امنیت، نیاز حیاتی جامعه بشری

از آن هنگام که انسان برای بقا و تأمین معاش خود با وسایل ابتدایی و دست‌ساز به مقابله با عوامل طبیعی پرداخت تا اکنون که به دنبال عصر صنعتی شدن، سرعت و فن‌آوری رویای برتری بر هموعان و جهان پیرامون خود را از طریق وسایل پیشرفته نظامی و اتمی در سر می‌پروراند، امنیت چه در بُعد روانی آن و چه در بُعد فیزیکی همواره یکی از دغدغه‌های همیشگی او بوده است (Seidaie, 2010: 82).

پیر بوردیو-جامعه‌شناس فرانسوی- با تأکید بر رابطه بین ساختارهای عینی و ساختارها یا پدیده‌های ذهنی در تولید اجتماعی احساس امنیت، اعتقاد دارد از یکسو ساختارهای عینی قرار می‌گیرند که مبنای صورت‌های ذهنی را تشکیل می‌دهند و الزام‌های ساختاری را که بر کنش‌های متقابل وارد می‌شوند، تعیین می‌کنند و از سوی دیگر، اگر کسی خواسته باشد تلاش‌های روزانه فردی و جمعی که در جهت تغییر یا حفظ این ساختارهای عمل می‌کنند را بررسی نماید، باید این صورت‌های ذهنی را در نظر گیرد (Hezargaribi, 2011: 130). ارزیابی ذهنی افراد به‌عنوان کنشگران در تصمیم‌گیری و شکل‌دهی الگوهای عملی رفتاری در جامعه، نقش بنیادی ایفا می‌نماید. بنابراین، بررسی و تبیین ابعاد و زوایای احساس امنیت و متغیرهای تأثیرگذار بر آن در فضای اجتماعی ضرورت غیرقابل‌انکاری پیدا می‌کند. علاوه بر ارزیابی ذهنی کنشگران از منظری که به توسعه اجتماعی مربوط می‌شود، رشد و شکوفایی اجتماعی در گرو ایجاد، حفظ و بازتولید امنیت و احساس آن در جامعه می‌باشد. رشد جامعه و خود شکوفایی آن متکی بر سرمایه‌های انسانی مادی-اجتماعی شهروندان، پشتوانه قدرتمند جهت توسعه احساس امنیت است (Bayat, 2009: 18).

مکتب کنش متقابل نمادی، امنیت را با تفسیر ذهنی احساس امنیت افراد از شرایط حاکم بر جامعه که از یک‌سو بر رفتار افراد تأثیر می‌گذارد و از سوی دیگر به‌نوعی تحت تأثیر کنش افراد بر ساخته می‌شود، بنا می‌سازد. در این تعامل متقابل با ساخت و تداوم بنیان‌های نظم و امنیت که بر رفتار اجتماعی افراد استوار است، وجود امنیت در جامعه احساس می‌شود (Bayat, 2009: 32).

آنچه از مرور مجموع دیدگاه‌های فوق استنباط می‌شود این است که جامعه سالم پیش از آن که به آسایش نیاز داشته باشد، به امنیت روانی نیازمند است؛ زیرا بیش از آن که امنیت غذایی برای انسان مهم باشد، نیازمند امنیت روانی است. به دیگر سخن، انسان ممکن است برای رهایی از گرسنگی و تشنگی تن به خطر دهد و امنیت جانی و مالی خویش را در معرض خطر قرار دهد، ولی سلب امنیت روانی به حذف انسانیت منجر می‌شود. بر این اساس، وجود امنیت و احساس آرامش، پیش‌نیاز هرگونه فعالیت اجتماعی است و چرخش مالی بالا توأم با اشتغال‌زایی مستقیم و غیرمستقیم صنعت گردشگری نیز بدون وجود امنیت در کشورها و مناطق خواهان جذب گردشگر از جمله استان ایلام، از این قاعده مستثنا نیست.

رابطه متقابل احساس امنیت و انگاره انتخاب مقصد گردشگری

گردشگری به‌عنوان یکی از اولین فعالیت‌های اقتصادی در جهان با تولید درآمد به‌طور پیوسته در حال گسترش است. از آن جا که رشد شتابان گردشگری در جهان و منافع حاصل از آن به‌گونه‌ای است که پس از جنگ جهانی دوم حجم کل درآمد به‌دست‌آمده از این بخش حدود ۵۰۰۰ میلیارد دلار برآورد شده است (Lanquar, 2007: 202)، کشورها و مناطق مقصد گردشگری و مسائل مربوط به آن از جمله اهتمام به رفع نگرانی‌های گردشگران در انتخاب مقصد به دلیل اهمیت تأثیر تصویر ذهنی شکل‌گرفته از مقصد بر روی انگاره انتخاب گردشگران، به دغدغه مشترک کشورها تبدیل شده است (Quian, 2010: 99).

بر اساس مفهوم تصویرسازی، تصاویر و برداشت‌های ذهنی افراد که طی فرآیندی در عینیات تجلی و نمود پیدا می‌کنند از آنچه به چشم دیده می‌شود، در تعیین نوع رفتار آنان به‌مراتب مهم‌تر است. در واقع، تصویرسازی‌ها چه از نوع مثبت یا منفی با متحول ساختن نگرش‌ها، رفتارها را نیز متناسب با آن شکل خواهند داد (Eftekhari et al, 2014: 211). به همین دلیل، با توجه به تفاوت امنیت از احساس امنیت بسته به نوع دریافت ذهنی افراد، اهمیت پیدا می‌کند؛ به‌گونه‌ای که چه‌بسا به‌رغم اتخاذ تدابیر لازم برای برقراری امنیت در جامعه‌ای، ولی وقتی شهروندان چنین احساسی نداشته باشند، در اقدامات و رفتار آنان نشانگان ناامنی مشهود است. در نتیجه، امنیت و احساس امنیت یکسان نیستند. احساس امنیت، بُعد روانی و اجتماعی امنیت

است. شاید مکانی امنیت داشته باشد، اما به دلایل مختلف از جمله سابقه ناامنی یا تبلیغات منفی، مردم در آن احساس ناامنی کنند؛ یا برعکس، مکانی ناامن باشد، اما به دلیل سابقه خوب امنیت و تبلیغات مثبت رسانه‌ای، احساس امنیت در آن وجود داشته باشد (Hazel, 2015: 35).

مرور نظریه بازنمایی یا رهیافت‌های معرفی‌شده توسط استوارت هال می‌تواند به فهم بهتر این موضوع، مدد رساند. هال ضمن تعریف بازنمایی به استفاده از زبان برای تولید نکته‌ای معنادار درباره جهان، معتقد است معانی و مفاهیمی همچون امنیت در ذات وجود ندارند، بلکه ساخته‌شدن آن‌ها نتیجه و برآیند یک‌رویه دلالتی است. از نظر وی، سه رهیافت بازنمایی «رهیافت بازتابی»، «رهیافت تعمدی» و «رهیافت بر ساخت‌گرا» از طریق زبان قابل‌شناسایی است (Hall et al, 2012: 86). در رهیافت بازتابی، وجود معانی و مفاهیم در جهان که توسط زبان همانند آینه‌ای بازتاب پیدا می‌کند، مسلم انگاشته می‌شود. رهیافت تعمدی بر این باور استوار است که مؤلف، معنای منحصربه‌فرد و موردنظر خود را از طریق واژگان زبانی بر دیگران تحمیل می‌کند. در دیدگاه بر ساخت‌گرا نیز ضمن تأکید بر ماهیت عمومی و اجتماعی زبان، جهان مادی حاوی و ناقل معنا شناخته نمی‌شود، بلکه ساختار زبانی مورد استفاده برای ارائه مفاهیم، مسئول و بستر اصلی تولید معنا شناخته می‌شود. در نظر هال، دو رهیافت بازتابی و تعمدی به دلیل آن که بازتاب در برابر بازنمایی از درجه اعتبار ساقط است را مردود و رهیافت بر ساخت‌گرا را مورد تأیید قرار می‌دهد (Hall, 1997: 131).

آگاهی از مقصد گردشگری طبق نظر لیمپن که معتقد است «تصاویر در ابتدا تعریف و سپس دیده می‌شوند، حال آنکه تصاویر در ابتدا می‌بایست دیده شوند و سپس تعریف شوند» (Verner, 2005: 112)، پیش از سفر در درون ذهن گردشگران شکل گرفته و انگاره انتخاب آنان را شکل می‌دهد. از همین رو مناطق دارای جاذبه‌های گردشگری پیوسته در تلاش‌اند تا با ارائه تصاویر مطلوب از خود، آنچه در ذهن افراد بیرون از محیط آن‌ها شکل می‌گیرد را مثبت جلوه دهند؛ چه آن که انگاره‌های فرهنگی یک منطقه و تصویرسازی مناسب از آن، به مطلوبیت جاذبه‌های گردشگری آن منطقه خواهد انجامید. «بالدینگ» نیز تأثیر تصاویر درک شده را به‌عنوان ساختار شناختی مؤثر و کارآمد از شکل‌گیری یک دیدگاه داخلی و جهانی در بازسازی و تغییر موقعیت یک منطقه به سمت مطلوب، پیش از در معرض قضاوت نادرست قرار گرفتن افکار عمومی، مورد توجه قرار داده و بر این نکته تأکید می‌کند که گردشگران بر اساس مطلوب یا نامطلوب ارزیابی کردن مقصدی، اقدام به بازدید دوباره از آن می‌کنند یا نمی‌کنند (Boulding, 1956: 28).

گردشگران از طریق مجموعه آگاهی‌های اکتسابی قبل از دیدن هر مقصد، مقصدهای در دسترس را در ذهن شناسایی و مورد ارزیابی قرار می‌دهند و در نتیجه تصویر شکل گرفته از آن که زمینه انگاره انتخاب آنان را فراهم می‌آورد، حاصل پیام‌های دریافتی مختلف، متنوع و اغلب متضاد از مقصد موردنظر است که البته این تصویر می‌تواند در ذهن هر دریافت‌کننده پیام، به‌گونه‌ای مجزا بازتاب پیدا کند؛ اما آنچه مسلم است این که راهنمای انتخاب او در سفر خواهد بود (Kavaratzis, 2009: 62).

با برجسته شدن و اهمیت یافتن ارتباطات استراتژیک، درک، تصویر، اعتبار و اعتماد در نظام نوین بین‌المللی، کشورهای مطرح در عرصه گردشگری به‌منظور در امان ماندن از قضاوت نادرست افکار عمومی گردشگران و در نتیجه حذف از انگاره‌های انتخابی آنان، نیازمند بازسازی و تغییر موقعیت خود در جهت تصویرسازی مثبت و به سمت مطلوب هستند (Kirovska, 2011: 70). بر این اساس، مردم شهرها، مناطق و کشورهای مختلف از لحاظ عملکرد خود مورد ادراک قرار گرفته و هویت ایشان به طرق مختلف در ذهن مخاطبان سفر، به تصویر کشیده می‌شود.

تأثیر امنیت در انگاره انتخاب مقصد گردشگری

امروزه گردشگری در حال مبدل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است و بسیاری از برنامه ریزان و صاحب‌نظران، از آن به‌عنوان رکن اصلی توسعه اقتصادی یاد می‌کنند (Pesonen et al, 2012: 16). در توسعه گردشگری، عوامل متعددی اثرگذارند که امنیت، شاخص‌ترین آن‌هاست. آسایش، راحتی و امنیت، از مسائل بسیار مهمی است که گردشگران را به نقاط مختلف جذب یا از آن‌ها دفع می‌کند. بدون وجود امنیت در یک کشور یا منطقه، امکان شکل‌گیری جریان گردشگری انبوه وجود ندارد؛ چراکه امنیت، نیاز اساسی و ابتدایی انسان است و بدون تضمین آن، هرچند سایر مؤلفه‌های گردشگری پررنگ باشند، کارایی و اثر خود را از دست می‌دهند و در سایه ناامنی محو می‌شوند. امروزه تعداد بازدیدکنندگان از یک کشور و یا منطقه، یکی از شاخص‌های امنیت آن است؛ چراکه وجود تعداد زیاد گردشگر، نشانگر وجود امنیت است. البته این بدین معنا نیست که هر مکانی که گردشگر نداشته باشد، امنیت هم ندارد. نقش و تأثیر صنعت جهانگردی در ترسیم امنیت ملی یک کشور چنان است که بیشتر کشورهای توسعه‌یافته، باوجود داشتن منابع کلان اقتصادی و درآمد ترجیح می‌دهند بر صنعت گردشگری متمرکز شوند. حضور مستقیم بازدیدکنندگان و گردشگران در یک کشور، علاوه بر توسعه اقتصادی و تبادلات فرهنگی، آن کشور را به‌عنوان یک قطب امن گردشگری به جهانیان معرفی می‌کند (Soboti, 2007: 55).

حضور گردشگران در یک کشور یا منطقه، علاوه بر توسعه اقتصاد و تبادلات فرهنگی، بهترین تبلیغ در مورد وجود امنیت در آن نقطه است (Brendan, 2016: 239) که این امر، به افزایش تصاعدی تعداد گردشگران می‌انجامد؛ بنابراین، به نظر می‌رسد با توجه به شرایط جدید در صنعت گردشگری - که ناشی از رشد مداوم و اثبات این صنعت و ارتقای جایگاه آن در اقتصاد جهان و کشورهاست - بازتعریف رابطه امنیت و گردشگری، امری ضروری است.

امنیت و گردشگری، پارامترهای یک معادله هستند که نسبتی مستقیم با هم دارند. در واقع همان‌طور که یکی از عوامل مهم توسعه گردشگری وجود امنیت است، رونق گردشگری در یک منطقه و تردد گردشگران در یک مقصد، موجب به وجود آمدن امنیت می‌شود. البته نباید فراموش کرد که این قضیه همیشه هم صادق نیست چرا که در برخی مواقع، وجود پدیده گردشگری و رفت‌وآمد گردشگران باعث ناامنی شده است. با این وجود، صنعت گردشگری و مقوله امنیت ارتباط تنگاتنگی با هم دارند که یکی از نتایج مثبت سفر، آگاهی گردشگران از این موضوع است که چقدر از نگرانی‌ها و ترس‌هایشان قابل اعتناء و چه مقدار از آن‌ها تحت تأثیر تبلیغات و پیش‌فرض‌های ذهنی خود، عاری از واقعیت است.

در واقع، ایمن بودن مقصد را می‌توان یکی از اصلی‌ترین عوامل مؤثر در تعیین مقصد سفر دانست. هیچ گردشگری علاقه‌مند حضور در شرایط بحرانی یا ناامن مقصد سفر خود نیست. به‌عنوان نمونه در ۱۶ نوامبر ۲۰۰۲ یک سال بعد از حوادث تروریستی ۱۱ سپتامبر، شیوع بیماری سارس (نوعی بیماری حاد تنفسی) در شهر «فوشان» استان گانگ دانگ چین، شمار گردشگران خارجی که قصد بازدید از آن منطقه را داشتند، به شدت کاهش داد (Kazemi, 2008: 112). صنعت گردشگری مالزی نیز که ۷/۸ درصد GDP آن کشور در سال ۲۰۰۲ را تشکیل می‌داد و دومین منبع درآمد ارزی آن کشور بعد از صنایع به‌حساب می‌آمد، به‌رغم گزارش تنها ۵ مورد از ابتلای به آن بیماری در آن کشور، با لغو بسیاری از تورها و رزرو هتل‌ها به شدت آسیب دید. گردشگران مالزی، ۳۰ درصد کاهش یافته و نرخ اشغال هتل‌ها در سراسر کشور به ۳۰ تا ۵۰ درصد در مقایسه با سال قبل، کاهش و گردشگران تا آخر ماه آوریل همان دوره سفر خود را به نفع کشورهای اروپایی تغییر دادند (Henderson, 2003: 451).

با ذکر مثال‌های فوق، اهمیت تأثیرگذاری امنیت در معنای گسترده آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل در میزان تقاضای گردشگران برای انتخاب مقصد سفر، محرز می‌گردد و این که هرگونه رویداد و تحول نگران‌کننده که باعث شکل‌گیری احساس ناامنی در آنان می‌شود، باید در کاهش رغبت انتخاب مقصد گردشگری جدی گرفته شود. از جمله عواملی که مانع از تکوین احساس امنیت می‌شود، اخباری است که در خصوص ناامنی یک منطقه منتشر می‌گردد.

بازتاب امنیت استان‌های مرزی در امر گردشگری

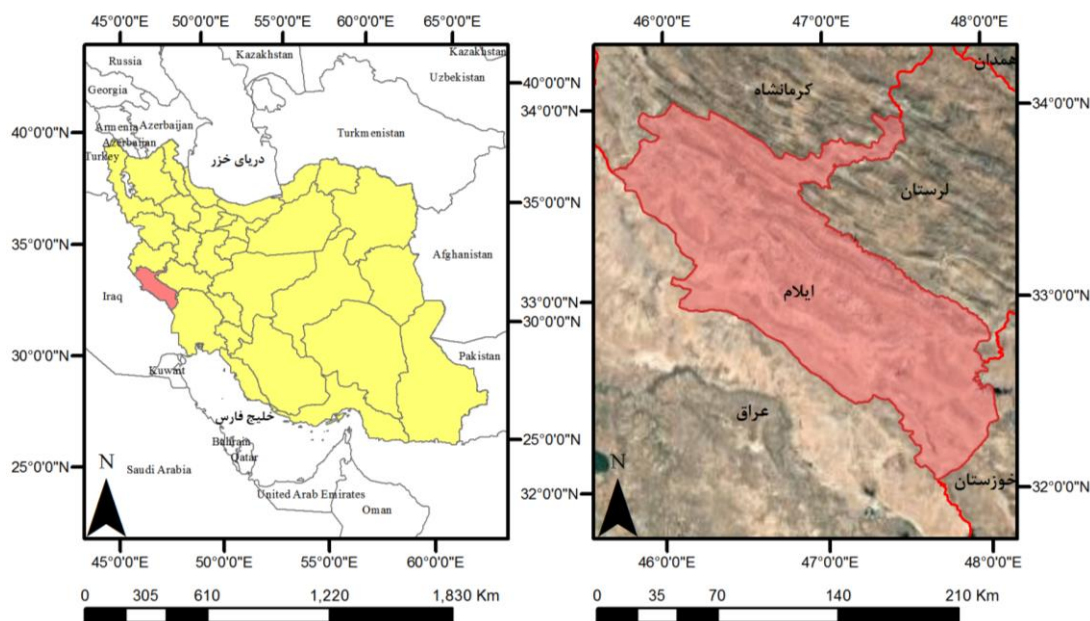
یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی که در مناطق مرزی پیش روی مسئولان قرار دارد، مسئله امنیت است که مسئله حفظ و گسترش آن، باید مورد توجه مسئولان قرار گیرد (Mousavi et al, 2016). آنچه مسلم است این که در صورت عدم احساس امنیت، امکان حضور و فعالیت در فضاهای شهری منتفی خواهد بود. این مفهوم در شهرهای مرزی که آمیزه‌ای از شرایط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی کشورهای هم‌جوار را نیز پذیرفته‌اند، دارای اهمیت ویژه‌ای است. این مناطق به دلیل واقع شدن در مناطق پیرامونی و دور از مرکز، چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرند؛ زیرا امکان بهره‌برداری از منابع آن‌ها کمتر از مناطق نزدیک به مرکز است (Pena, 2005: 290)؛ به‌عبارت‌دیگر، مناطق مرزی در کشورهای جهان سوم به‌طور عام و ایران به‌طور خاص دارای محرومیت‌های متعدد هستند که تا حدودی پایداری جمعیت در این نواحی را با مخاطره مواجه کرده است. قسمت‌هایی از مناطق مرزی ایران از دیرباز به‌عنوان یکی از ناامن‌ترین مناطق به‌شمار می‌رفته است، چنانچه وجود تهدیدات دائمی نظامی علیه تمامیت ارضی توسط برخی از کشورهای همسایه، تردهای غیرقانونی اتباع مهاجر، فعالیت گروه‌های معاند و قاچاقچیان در کنار توسعه‌نیافتگی، مناطق مرزی را به‌عنوان یکی از نقاط بحران‌خیز و آسیب‌پذیر کشور مبدل ساخته است؛ اما مناطق مرزی گذشته از محدودیت‌های آن، مزیت‌هایی نیز دارند؛ از جمله اینکه مناطق مرزی جزوی از چشم‌اندازهای سیاسی و حکومتی اکثر کشورها محسوب می‌شوند (Ghanbari et al, 2018: 180) و ویژگی‌های خاص این نواحی همانند امکان همکاری‌های بین مرزی، یکی از نشانه‌های بارز فعالیت گسترده در جهت توسعه و رونق این مناطق محسوب می‌شوند. تأمین امنیت سرمایه‌گذاری در این مناطق، فراتر از ابزارهای نظامی و قابلیت‌های جنگاورانه، نیازمند توجه به عوامل غیرنظامی از جمله شناسایی زمینه‌های رشد و توسعه اقتصادی می‌باشد. توسعه و رقابت پایدار زمانی می‌تواند عملیاتی شود که مناطق مرزی، از منابع و قابلیت‌های داخلی منحصر به فرد خود به بهترین شیوه استفاده نمایند.

باتوجه به افزایش پیوندها و کنش‌های بین فضاهای جغرافیایی با ورود به عصر جهانی‌شدن، زمینه برای برجسته‌تر شدن مناطق مرزی بیش‌ازپیش فراهم آورده شده است و این مناطق از بن بست‌های بدون استفاده، به‌سوی فضاهای گره‌گاهی در حال تغییر هستند و این امر، زمینه شکوفایی این مناطق را در طی دهه‌های پیش رو فراهم خواهد کرد. به‌طور حتم شکوفایی و توسعه مناطق مرزی می‌تواند علاوه بر این مناطق، امنیت و توسعه

فضای کشور را نیز به همراه آورد. در مجموع، افزایش فعالیت‌های اقتصادی سالم و سرمایه‌گذاری دولت‌ها در مناطق مرزی از جمله اهتمام به تقویت زیرساخت‌های گردشگری، مشروط به عدم اختلاف فاحش اقتصادی در دو سوی مرز، می‌تواند بر کارکرد ارتباطی مرز تأثیر مثبت داشته باشد (Zaraghani, 2007: 192).

محدوده مورد مطالعه

استان ایلام یکی از استان‌های مرزی در جنوب غربی ایران با مساحت ۱۹۰۴۴ کیلومترمربع که حدود ۱/۴ درصد از مساحت کشور را تشکیل می‌دهد، در غرب کشور بین ۴۵ درجه و ۴۵ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۰ دقیقه طول شرقی و ۳ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. استان ایلام در غرب دامنه سلسله جبال زاگرس قرار گرفته است. شمال و شمال شرقی استان ایلام از ارتفاعات و کوهستان‌های بلند تشکیل یافته و نیمه غربی و جنوب و جنوب غرب آن از نواحی کم ارتفاع با شیبی به طرف غرب شکل گرفته است. این استان از شمال با استان کرمانشاه، از جنوب با استان خوزستان، از شرق با استان لرستان همسایه است، در بخش غربی با ۴۲۵ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق (بیش از یک سوم مرز مشترک ۱۲۰۰ کیلومتری ایران و عراق) هم‌مرز می‌باشد. هرچند این استان جزو مناطق مرزی کشور به حساب می‌آید که همچون سایر مناطق مرزی به دلیل دوری از مرکز و موقعیت مرزی، با عدم توسعه کافی در بخش‌های مختلف روبه‌رو است، اما طبیعت بکر، وجود ابریه تاریخی و موقعیت مناسب برای تجارت مرزی از ویژگی‌های مثبت این استان جهت توسعه گردشگری و عامل رونق اقتصادی است. هرچند ایلام به دلیل واقع شدن در منطقه مرزی بین ایران و عراق در سال‌های جنگ تحمیلی، زیان‌های قابل توجهی را متحمل شده است و با مشکلات متعددی از جمله محرومیت، فقر اقتصادی و بیکاری علیرغم داشتن نیروهای تحصیل کرده و متخصص دست‌به‌گریبان است، اما با این وجود از لحاظ جاذبه‌های طبیعی جزو مناطق بکر و جاذب گردشگری است.

شکل ۱- نقشه استان ایلام به تفکیک شهرستان

ایلام مهد تمدن ۱۰ هزارساله‌ای است که در لایه‌لایه «تپه علی کش» در شهرستان دهلران می‌توان آن را باور داشت. ایلام که در کنیبه‌های بابلی (آلام یا آلامتو) آمده است، به قولی معنی کوهستان یا (کشور طلوع خورشید) را می‌دهد. ایلام، سرزمینی است که در غرب کشور و در میان ارتفاعات زاگرس قرار گرفته که دارای دو خصوصیت دشت در جنوب و کوهستان در شمال می‌باشد (Afshar, 1993: 12).

به همین جهت، این منطقه به دلیل چهارفصل بودن آن مورد توجه گردشگران و مسافران قرار دارد. رشته‌کوه‌های مرتفع و موازی کبیر کوه به طول ۱۶۰ کیلومتر از شمال غربی تا جنوب شرقی استان را دربر گرفته است و قسمتی از مناطق غربی و شمال غربی ایلام را از قسمت‌های دیگر مجزا می‌کند. اعتبار دیرینه این خاک و بوم در کنار جنگل‌های انبوه «بلوط و بنه» و از حرکت و خروش رودهای سیمره و کنجان چم به آن زیبایی مسحورکننده‌ای بخشیده و پرتوهای روح افزای آفتاب از فراز کوه‌های قد کشیده کبیر کوه، مانشت و دینار کوه، ایلام را به سرزمین ناشناخته‌ها تبدیل کرده است. با مرور اجمالی ویژگی‌های طبیعی این خطه به‌ویژه در فصل بهار از جمله ۶۴۰ هزار هکتار جنگل، تنگه‌های بسیار زیبا، کوه‌های متعدد،

دریاچه‌ها، آبشارها و... باید اعتراف کرد که طبیعت هرچه سخاوتمندانه‌تر در این خطه جادویی به‌تمامی آشکار ساخته است. غار خفاش دهلران، دریاچه دوقلوی سیاه‌گاو آبدانان، تنگه کافرین بدره، تنگه ویژدرون ملکشاهی، تنگه رازیانه بدره، غار زینه‌گان صالح‌آباد، چشمه‌های آبگرم و قیر دهلران و... از آثار شاخص طبیعی استان ایلام در غرب ایران شناخته می‌شوند. در واقع، به‌واسطه این زیبایی‌های طبیعی و طبیعت دست‌نخورده است که ایلام، به عروس زاگرس در کشور شهرت یافته است.

ایلام با تمدنی دیرینه، طبیعی چهارفصل و در اختیار داشتن صدها مؤلفهٔ دیگر، از مناطق نمونه در حوزه گردشگری به‌شمار می‌آید (Ahmadi, 2009: 14). این شهرستان، جذابیت زیاد، موقعیت جغرافیایی و تنوع آب و هوایی خاصی دارد و بیش از نیمی از منطقه را کوه‌های مرتفع و نیمه مرتفع پوشانده است؛ به‌طور کلی، چهره اصلی شهرستان ایلام را ارتفاعات متعدد تشکیل می‌دهد و دامنه‌های جنگلی کبیر کوه، وجود چشمه‌ها، آبشارها، رودهای کوچک و بزرگ، زیستگاه‌های جانوری با کوهستان‌های برف‌گیر در گوشه و کنار، چشم‌اندازها و مناظر زیبایی را به وجود آورده است. غارهای طبیعی، از جمله غار سیوان و بره زرد دارای بستر آبی و دیوارهای پوشیده از استالاکتیت و استالاکمیت هستند که در صورت مجهز شدن به تأسیسات و امکانات می‌توانند گردشگران بسیاری را جلب کنند. جذاب‌ترین مناطق شهرستان بیشتر در شمال، مرکز و جنوب شرقی شهرستان قرار دارند. این مناطق دارای پوشش جنگلی انبوه، نیمه انبوه و پوشش مرتعی متوسط به بالا هستند و به سبب داشتن ارتفاع مناسب، از شرایط مناسب اقلیمی، عوارض و پدیده‌های زیبای ژئومورفولوژیکی و آثار تاریخی برخوردار می‌باشند و به سبب بالا بودن نزولات جوی (بیش از ۷۰۰ میلیمتر) دارای چشمه‌های پر آب و رودخانه‌های دائمی هستند. قسمتی از این پهنه، پوششی جنگلی با تاج انبوه و گونه‌ای از درختان به اسم «ارغوان» دارد که به دلیل نزدیکی به شهر ایلام، از تفرجگاه‌های اصلی این شهر محسوب می‌شود. در سمت بالای منطقه حفاظت‌شدهٔ مانشت و قارنگ در شمال شهر ایلام، عوارض زمین‌شناسی و ژئومورفولوژیکی جلوهٔ زیبایی به منطقه داده است (Shohani et al, 2018: 86). مجموعه آثار طبیعی همچون جنگل‌های تفریحی ارغوان، مانشت، بانکول، کبیرکوه، تجربان، غارهای طبیعی، چشمه‌ها و تالاب‌ها تنها بخشی از منابع گردشگری منطقه هستند که می‌تواند شهرستان ایلام را به یکی از مناطق مستعد جهت توسعهٔ صنعت طبیعت‌گردی تبدیل کند. با این حال، عواملی بازدارنده مانند بن‌بست جغرافیایی، وجود شبکه حمل‌ونقل با کیفیت پایین، سهم ناچیز استان ایلام در بودجهٔ عمرانی کشور، عدم تبلیغات برای معرفی جاذبه‌های گردشگری استان و نیز احساس عدم امنیت کافی در سفر به این خطه، سبب شده است که از این استعدادها بالایی گردشگری، استفاده شایانی نشود. در صورتی که با سرمایه‌گذاری و استفاده مناسب از این استعدادها، مشاغل زیادی در رابطه با این صنعت، ایجاد و موجب رونق اقتصادی منطقه خواهد شد (Ahmadi, 2009: 123).

به دلیل ارتباط معنادار میان امنیت جانی و مالی بالا و انگیزهٔ مسافرت مجدد به یک منطقه، انتخاب گردشگر تحت تأثیر وجود فاصله روانی ادراک شده از میزان اختلاف محل زندگی خود با مقصد گردشگری، دستخوش نوسان و تغییر می‌گردد (Sousa et al, 2011: 212). در صورت درک فاصله روانی کمتر با مقصد موردنظر گردشگر، شکل‌گیری تصویر مثبتی از مقصد در ذهن او دور از انتظار نیست.

موقعیت جغرافیایی ایلام و وقوع رویدادهایی چون جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و همچنین تنش‌های مختلف از جمله اقدامات داعش در عراق که سبب اختلال در امنیت و آرامش این منطقه مرزی شده، بر امنیت ادراک شده بسیاری از گردشگران از ایلام تأثیر منفی گذارده و در نتیجه، تصورات غیرواقعی از امنیت این استان در ذهن آنان نقش بسته است. هرچند این نامی ممکن است به آن شکلی که مطرح می‌شود در منطقه وجود نداشته باشد اما دورتر از استان، اطلاع‌رسانی نادرست و ناامن جلوه دادن منطقه، تأثیر منفی خود بر تصویر شکل‌گرفته از آن در ذهن گردشگران را می‌گذارد و ریسک ادراک شده آنان از سفر به این استان را بالا برده که این خودعاملی بالقوه در ایجاد تصویر منفی از آن به‌عنوان مقصد گردشگری است. این امر با نظریه زنجیره مسیر-هدف که توسط روان‌شناسی به نام رابرت هاوس در سال ۱۹۹۶ منتشر شد، تطابق دارد (Hause, 1996: 109). بر اساس این نظریه، از آنجا که گردشگری یک بحث ارادی است و هرگز نمی‌توان کسی را به زور وارد کشوری کرد و یا او را به‌اجبار از کشور خارج نمود، لذا در صورت قابلیت برآورده شده مزایای موردنظر گردشگران با ویژگی‌های مقصد، اراده و انگیزه آن‌ها جهت سفر به مقصد مذکور، افزایش می‌یابد.

مواد و روش پژوهش

پژوهش پیش رو مبتنی بر یک روش‌شناسی تحلیل محتوا و آینده‌پژوهی به آینده‌پژوهی تأثیر احساس امنیت بر انتخاب مقصد گردشگری از یک سو و عوامل مؤثر در ناامن جلوه دادن استان مرزی ایلام در نظر مشتاقان سفر به این منطقه از سوی دیگر پرداخته و تلاش می‌کند به روش استدلال

^۱ بر اساس گزارش‌های منتشره در سایت محلی ایلام، بیشترین جستجوی کلمهٔ داعش در سال ۱۳۹۳ در کل کشور مختص به شهروندان استان ایلام بوده است. مطالعات اکتشافی جدیدتر نشان می‌دهد اگر چه داعش از منطقه بیرون رانده شده، اما هنوز تأثیرات آن باقی است (Abdolrahmani et al, 2018:127).

منطقی فصل مشترک‌های دو حوزه را بازشناسی نماید. از منظر برنامه‌ریزی، اجرای مطالعات آینده‌پژوهی را می‌توان به سه مرحله، (۱) مرحله پیش آینده‌پژوهی، (۲) مرحله اصلی آینده‌پژوهی و (۳) مرحله پسا آینده‌پژوهی تقسیم‌بندی نمود (Mousavi & Kahaki, 2017). این نوشتار بر آن است تا در راستای پاسخ به سؤال در خصوص چگونگی تأثیر احساس عدم امنیت بر انتخاب ایلام به‌عنوان مقصد سفر گردشگران صحت فرضیه «وجود عوامل محیطی، سیاسی و اجتماعی در این منطقه مرزی منجر به احساس عدم امنیت مانع از ترسیم تصویر روشنی از ایلام، سبب حذف این استان از انگاره‌های انتخاب گردشگران گردیده است» را مورد واکاوی قرار دهد. در این ارتباط، پژوهش حاضر که بر اساس هدف، کاربردی و از نوع تحقیقات شناختی محسوب می‌شود، دو محور کلی (الف) تأثیر امنیت در انگاره انتخاب مقصد گردشگری و (ب) زمینه‌های مؤثر در احساس ناامنی استان مرزی ایلام که بر انگاره انتخابی در تصویر ذهنی گردشگران تأثیر منفی می‌گذارد را با گردآوری اطلاعات از طریق مطالعه کتابخانه‌ای، مورد بررسی قرار خواهد داد.

بحث و ارائه یافته‌ها

ادراک محیطی منفی گردشگران از استان ایلام

تصویر ذهنی از مقصد، شامل انگاره روحی یا ادراک شخصی یا گروهی نسبت به یک مقصد است. شکل‌گیری تصویر ذهنی مؤثر در انتخاب مقصد گردشگری، به شاخص‌های متعددی وابسته است که یکی از مهم‌ترین آن‌ها کیفیت محیطی مقصد می‌باشد؛ زیرا از این طریق تصویر ذهنی از مقصدهای گردشگری و کیفیت محیط و خدمات ارائه‌شده، بر الگوی رفتاری گردشگران تأثیرگذار بوده و میزان وفاداری گردشگران به مقصدهای گردشگری را تعیین می‌کند؛ بنابراین تصویر ذهنی مطلوب گردشگران از مقصدها و خدمات گردشگری، رابطه مستقیمی با وفاداری آن‌ها به مقصدها دارد؛ زیرا تصویر ذهنی مثبت گردشگران از مقصدهای گردشگری، ناشی از ادراک محیطی و تجربه گردشگری مثبت گذشته گردشگران می‌باشد. البته قابل‌ذکر است که تصویر ذهنی متقابلی هم از گردشگران در ذهن افراد و ساکنین محلی وجود دارد که منجر به عکس‌العمل و پذیرندگی گردشگران توسط ساکنین محلی می‌گردد (Kazemi et al, 2011: 21). اگر تصویر ذهنی گردشگر از مقصد خوب باشد، مشکلاتی که گردشگر در ارتباط با نتیجه یا فرآیند دارد، احتمالاً تا اندازه‌ای به‌واسطه تصویر ذهنی خوبی که دارد، نادیده گرفته می‌شود و اما اگر مشکلات به‌صورت پیوسته رخ دهد، تصویر ذهنی مثبت مخدوش و نهایتاً منفی می‌شود. این تصویر می‌تواند تحت تأثیر منابع مختلفی از جمله تجربه واقعی، تبلیغات دهان‌به‌دهان، تبلیغات رسانه‌ای و غیره باشد؛ بنابراین، می‌توان گفت کیفیت محیطی مطلوب یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در شکل‌گیری تصویر ذهنی مثبت نسبت به مقصدهای گردشگری است. کیفیت محیطی ادراک‌شده می‌تواند از دو بُعد عوامل ملموس و ناملموس مورد بررسی قرار گیرد. عوامل ملموس ادراک‌شده می‌تواند شامل محیط فیزیکی و ملموس از قبیل مبلمان، جذاب بودن ظاهر و آراستگی مکان، پاکیزگی محیط، مراکز اقامتی باکیفیت، درجه حرارت و میزان آلودگی صوتی باشد. مقصود از عوامل ناملموس نیز، مواردی است که نمی‌توان آن‌ها را با چشم دید و احساس نمود. از جمله عوامل ناملموس می‌توان به رابطه صمیمی بین افراد بومی و گردشگران، درک گردشگر از میزان اطلاع‌رسانی درباره خدمات به گردشگران و به‌ویژه احساس امنیت، اشاره کرد. همه این موارد به گردشگر کمک می‌کند تا از طریق ادراک محیطی، تصویرسازی ذهنی دقیقی از کیفیت محیط داشته باشد.

از جمله عوامل مؤثر بر ادراک محیطی گردشگران از استان ایلام که مخدوش ساختن تصویر ذهنی و نهایتاً ایجاد انگاره منفی در خصوص انتخاب این استان به‌عنوان مقصد گردشگری را سبب می‌گردد، زیرساخت‌های ضعیف گردشگری به‌ویژه در حوزه راه‌های ارتباطی است. از آنجاکه وضعیت راه‌های مواصلاتی در جذب و یا دفع گردشگر زمینی، تأثیر مستقیم دارد یکی از مهم‌ترین فاکتورهای اساسی در تحرک بخشی به مقوله گردشگری را بهبود و توسعه راه‌های ارتباطی استاندارد و آبرومند تشکیل می‌دهد. جاده‌های بین شهری استان اغلب ناهموار و کم‌عرض هستند (Shohani et al, 2018: 95) و متأسفانه شهرستان‌های مرزی استان ایلام فاقد هرگونه راه استاندارد و آبرومندی می‌باشند؛ تا آنجا که ۸۶ درصد پاسخگویان طی یک پژوهش پیمایشی، کیفیت پایین جاده‌ها را از جمله مهم‌ترین مشکلات گردشگری در شهرستان دره شهر شناسایی کرده‌اند. جاده‌هایی که به این شهرستان ختم می‌شود، دوطرفه و بیشتر با استاندارد پایین می‌باشند و کیفیت آسفالت جاده‌ها در حد پایینی است (Jahanbin et al, 2013: 10). این در حالی است که میزان درآمد ارزی جمهوری اسلامی از عایدات مرز مهران بسیار هنگفت و چشمگیر است ولی راه‌های منتهی به مرز بسیار بد، خطرناک، دوطرفه و غیراستاندارد است و سالانه از ورودی مرز ایران تا ایلام، ده‌ها نفر از هم‌وطنان عزیز دچار سوانح جدی جاده‌ای می‌گردند. وجود نقاط حادثه‌خیز متعدد در جاده‌های استان، آسفالت‌های بی‌کیفیت و کم‌دوام، زیرسازی‌های نامناسب و غیراستاندارد، نبود یا کمبود تابلوهای هشداردهنده و چشمک‌زن، خط‌کشی‌های نامناسب، وجود شانه‌های خاکی غیراستاندارد، نبود یا کمبود دوربرگردان‌های استاندارد، وجود دست‌اندازها یا سرعت‌گیرهای غیراستاندارد و دارای اشکال و ارتفاع گوناگون، اطلاع ساخت برخی پروژه‌ها، غیر مهندسی بودن برخی پروژه‌ها و... همواره عامل بروز حوادث ترافیکی و تخریب زودهنگام روکش آسفالت جاده‌ها در راه‌های مواصلاتی این استان بوده است (Nazari, 2023). مشکلات راه‌های مواصلاتی در استان ایلام

در حالی است که این استان به علت برخورداری از جاذبه‌های گردشگری و مرز مشترک با کشور عراق و همسایگی با عتبات عالیات سالانه میزبان میلیون‌ها زائر و گردشگری از اقصی نقاط دنیا می‌باشد که بدون شک عدم استاندارد بودن راه‌های ارتباطی در این استان مشکلات و خسارت بسیاری را برای زائران، گردشگران و مردم استان به دنبال دارد.

تهدیدات امنیتی منطقه‌ای مؤثر در تشدید احساس ناامنی در گردشگران

از زمانی که جامعه‌شناسی هویت علمی مستقلی یافت، مفهوم تصویر ذهنی مؤثر بر احساس امنیت در تعاملات و کنش‌های انسانی در کانون توجه قرار گرفت. تحقیقات و تجارب جهانی بر این نکته تأکید دارند که این تصویر تحت تأثیر نمودهای رفتاری در تعاملات اجتماعی و زندگی جمعی، در نوسان است (Rafiean et al, 2011: 67). طبق بررسی‌ها، در اکثر نقاط دنیا نسبت به میزانی که امنیت وجود دارد، تصویر ذهنی ضعیف‌تری از احساس امنیت در بین شهروندان نقش می‌بندد. این نسبت در ایران - در مقایسه با کشورهای انگلیس و استرالیا - بسیار پایین است. به‌عنوان نمونه، در ایران، نرخ سرقت منزل به ازای هر ۱۰۰۰ منزل، ۵؛ در انگلیس، به ازای هر ۱۰۰۰ منزل، ۲۰؛ و در استرالیا به ازای هر ۱۰۰۰ منزل، ۲۵ است، درحالی که میزان احساس امنیت شهروندان ایرانی در مقایسه با این دو کشور، کمتر است (Rajabi Pour, 2005: 96).

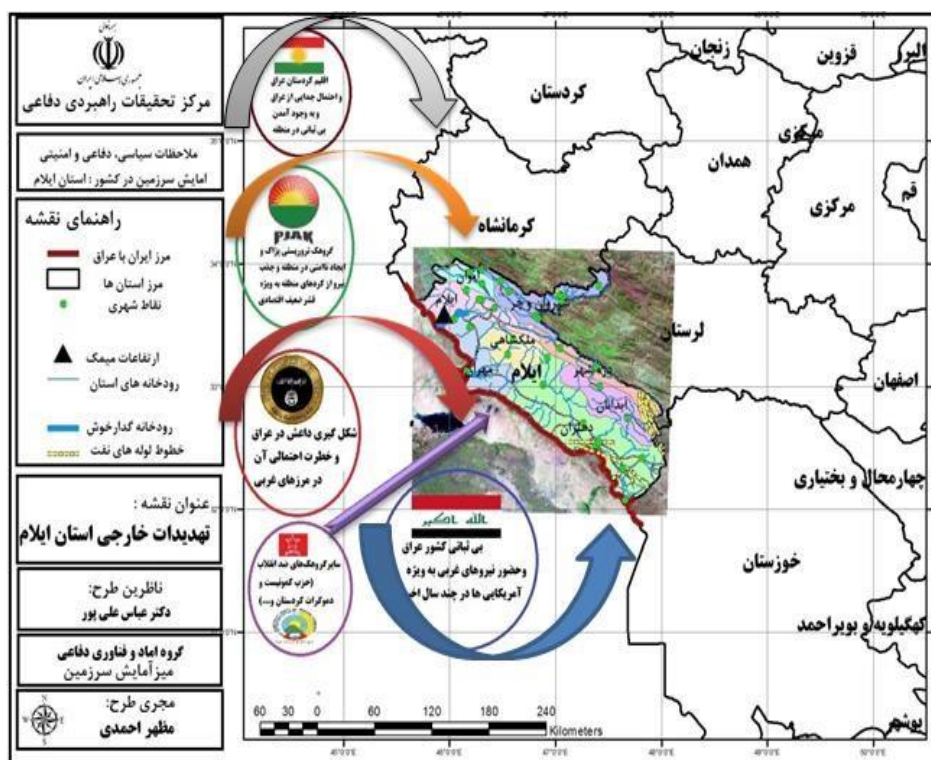
در استان ایلام این وضعیت، حادث‌تر است؛ به‌طوری که برخی از آسیب‌های اجتماعی، تبدیل به مسئله و بحران شده‌اند. خودکشی، سرقت، اعتیاد، نزاع و درگیری، چهار مسئله مهم و بحرانی این استان به شمار می‌روند (Ministry of Interior, 2015). امنیت و توسعه در مناطق مرزی با ضریب همبستگی بالا دارای رابطه مستقیم و دوسویه با یکدیگر می‌باشند. به این ترتیب مناطق دارای شاخص‌های بالای توسعه، از ضرایب امنیتی بالاتری نسبت به مناطق توسعه‌نیافته‌تر برخوردارند (Andalib, 2001: 196). پیامدهای عدم احساس امنیت - به لحاظ جامعه‌شناختی و در میدان عمل و فضاهای اجتماعی - در این مناطق، سرمایه اجتماعی منفی تولید می‌کند. بر اساس تحقیقات انجام شده، روی هم رفته وضعیت شاخص‌های امنیت فضایی - کالبدی، امنیت مخاطرات محیطی، امنیت اجتماعی و کیفیت محیط شهری در استان مرزی ایلام از نظر کارشناسان و شهروندان در وضعیت مناسبی قرار ندارد^۱ (Azadkhani et al, 2018: 151). متأثر از وضعیت مذکور، روند توسعه این استان طی دهه‌های اخیر با مشکلاتی همراه بوده و با انواع تهدیدات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و نظامی - امنیتی روبه‌رو بوده است. یکی از مهم‌ترین تهدیدات و مشکلات اقتصادی، وضعیت فعالیت و نرخ بالای بیکاری در این استان است. از آنجا که فقر، انواع مخاطرات ناگوار را به خود جذب می‌کند و برعکس، ثروت (درآمد، قدرت یا آموزش) می‌تواند امنیت و آزادی از مخاطره را خریداری کند (Ritzer, 2001: 733)، علت بالا بودن نرخ طلاق، اقدام به خودکشی و ... در اثر فقر به‌ویژه در شهرهای شمالی استان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مشکلات اجتماعی ایلام را می‌توان درک نمود. در مجموع، وفور آسیب‌های اجتماعی، ایلام را - نسبت به سایر استان‌ها - در شرایط بحرانی قرار داده است (Asadi et al, 2014: 42). گسستگی پیوندهای اقتصادی، اجتماعی ساکنین مناطق مرزی استان با مؤلفه‌های اقتصادی - اجتماعی ملی و در بعضی موارد حتی تضاد و بیگانگی همچنین افزایش نرخ بیکاری و مشکلات اجتماعی نظیر خودکشی همراه با تبلیغات عوام‌فریبانه ضد سرمایه‌داری گروهک‌های تروریستی مثل پژاک به‌ویژه در شمال استان، منجر به جذب شدن ساکنان استان (به‌خصوص شهرستان‌های ایلام و ایوان) در این گروهک‌ها شده است (Alipour et al, 2020: 55).

همچنین اگرچه چرخش رویدادها، وضعیت کنونی منطقه را متحول کرده است اما در بررسی تهدیدهای نظامی، هم‌جواری با کشور عراق و پیامدهای ناشی از جنگ تحمیلی همچنان مهم‌ترین عامل ناامنی این استان است. ترانزیت مواد مخدر با استفاده از موقعیت نوار مرزی استان از کشور عراق به داخل کشور، زمینه‌ساز ناامنی و جلوگیری از گسترش فعالیت‌های سازنده اقتصادی، هست. همچنین تردهای غیرقانونی مرزی میان اقوام و طوایف مرزی با کشور همسایه که اعمال حاکمیت در مرز را دستخوش اختلال نموده و در نتیجه، امکان ورود معاندین نظام و گروهک‌های تروریستی (پژاک، داعش، وهابیون و...) از طریق مرزهای استان ایلام و ایجاد ناامنی در منطقه را فراهم نموده است. وجود میدان‌های فراوان مین در شهرستان‌های دهلران و مهران که باوجود پاک‌سازی هنوز هم احتمال خطر در آن‌ها وجود دارد^۲ را نیز باید به عوامل ناامن کننده مناطق مرزی استان افزود.

^۱ وقوع حوادث دلخراش جاده ای در محورهای مواصلاتی شهرستان دهلران باعث انتقاد شدید امام جمعه دهلران شد. خبرگزاری کرد پرس - ۱۵ فروردین ۱۴۰۱. <https://www.kurdpress.com/news/30078>

^۲ طبق نتایج حاصل از پژوهش آزادخانی و همکاران، سطح شاخص‌های امنیت در شهر ایلام در وضعیت مناسبی قرار ندارد به طوری که شاخص‌های امنیت فضایی - کالبدی، مخاطرات محیطی و اجتماعی از نظر کارشناسان به ترتیب به میزان ۲/۸۲۱، ۲/۶۰۰، ۲/۷۷۶ بود که همگی پایین تر از میانگین موردنظر (۳) بوده است (Azadkhani et al, 2018: 170).

^۳ به گفته خانم سارا فلاحی (نماینده ایلام در مجلس شورای اسلامی)، بر اساس ارزیابی‌های به عمل آمده از سال ۶۷ میزان آلودگی استان ایلام به مین‌های باقی مانده از زمان جنگ، یک میلیون و هفتصد هزار هکتار برآورد شده است. به دیگر بیان، تقریباً بیش از ۸۴ درصد اراضی ایلام آلوده به مین است که هر از چند گاهی انفجار حاصل از برخورد افراد با مین، حوادث تلخی را رقم می‌زند. از شهریورماه ۶۷ تا دی ماه ۱۴۰۰ حدود ۹۶۱ نفر در استان ایلام با مین برخورد کرده‌اند که از این تعداد ۳۴۸ نفر جان باخته‌اند، ۶۱۳ نفر مجروح، ۳۸ قربانی آن یا نظامی بوده یا مین روب، ۱۲ نفر آنان کودک، و ۶۰ نفر زن بوده‌اند (Fallahi, 2023).

شکل شماره ۲- تهدیدات خارجی امنیتی- نظامی احتمالی در مناطق مرزی استان ایلام

(منبع: Alipour & Ahmadi, 2019:32)

از جمله تهدیدات امنیتی دیگر ناشی از جنگ تحمیلی این که محدوده مرزی کردستان و قسمتی از نواحی مرزی کرمانشاه و ایلام به دلیل مجاورت منطقه خودمختار کردستان عراق، به محل مناقشات و چالش‌های دائمی مرزی تبدیل شده است. به دلیل وجود قومیت‌های متنوع و وجود اقلیت‌های مذهبی، برخی از گروه‌ها فعالیت‌های زیادی برای برهم زدن امنیت این مناطق انجام می‌دهند. مبارزه حزب قدرتمند و ملی‌گرای کارگران کردستان (پ. ک. ک) در ترکیه، فعالیت شاخه پژاک (پارتی ژنیانی نازادی کوردستان = حزب حیات آزاد کردستان) در داخل ایران و موارد متعدد بی‌ثباتی از قبیل قاچاق کالا و اسلحه از مهم‌ترین چالش‌های سیاسی و نظامی هستند که بسترهای ناامنی مناطق مرزی را مهیا می‌کنند (Chokhajizadeh et al, 2010: 190). از این گذشته، نگاه دولت مرکزی نسبت به مناطق حاشیه‌ای به دلیل همین رفتارهای واگرایانه و ناامنی‌های این مناطق، توأم با بدبینی و سوءتفاهم است؛ بر همین اساس تعامل ملی بین بخش مرکزی و پیرامونی، به‌ویژه مناطق اقلیت نشین نامتجانس‌تر، به‌خوبی برقرار نمی‌شود (Etaat et al, 2008: 69). وجود این دیدگاه‌های تهدید محور نسبت به مناطق مرزی، به‌نوبه خود یکی از عوامل مهم زمینه‌ساز برای گسترش تنش‌های سیاسی و نظامی محسوب می‌شود. با وجود فعالیت گروه‌های معارضی مانند پ. ک. ک در جنوب شرق ترکیه و شمال عراق، پژاک در داخل خاک ایران و سایر گروهک‌های قومی معارض در غرب کشور، تراکم زیاد عمده قوا از نیروهای مسلح در این مناطق و اتخاذ استراتژی سخت‌افزاری در کنترل مرزها با ابزار، تسلیحات و تجهیزات مختلف نظامی را در پی داشته است. این فعل‌وانفعالات، در حوزه گردشگری بی‌تأثیر نبوده است؛ به‌گونه‌ای که تصویر ذهنی گردشگران از مقصد گویای آن است که آنان انتظار بالایی در ارتباط با امنیت نداشته‌اند، به‌طوری‌که در ارتباط با امنیت آن‌ها سطح بسیار پایینی به مقدار ۰/۷۵ را گزارش کرده‌اند (Shohani et al, 2018: 86).

با روال کند فعلی در توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی این محدوده مرزی و تداوم محدودیت‌ها و بی‌عدالتی‌های جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مناطق مرزی استان ایلام با منشأهای داخلی و خارجی، افزایش روند رو به تزاید ناامنی در قالب معضلاتی مانند قاچاق انواع کالا و به‌ویژه تجارت اسلحه و مهمات را به‌واسطه زمینه مناسب اجتماعی، سبب گشته است.

سلاح و مهمات غیرمجاز در استان ایلام بنا به علل و جهات مختلفی، مورد استفاده مردم منطقه است؛ از آن جمله ۱- داشتن زندگی عشیره‌ای مخصوصاً عشایر دامدار و کوچ رو به‌ویژه که ایلام یکی از استان‌های عشایری بوده و مردم از قدیم‌الایام به خاطر مقتضیات زمان و الفت عجیبی به سلاح و مهمات داشته‌اند، گونه‌ای که سلاح با فرهنگ مردم این دیار عجین شده است ۲- اختلافات قومی و قبیله‌ای عشیره‌ای در مراتع بیلاق‌ها ۳- داشتن یک نوع برتری بینی و برتری طلبی بین گروه‌ها و قوم‌ها ۴- تلقی این که داشتن سلاح نوعی افتخار است ۵- احساس نگرانی کاذب برای وقایع آتی و ناامنی‌ها و شرایط بحرانی مخصوصاً کسانی که از فرهنگ پایینی برخوردار بوده و اطمینان به ثبات امنیت ندارند و هر تنش و معضل جزئی را

بزرگ جلوه می‌دهند که البته نقش تبلیغات دشمنان نظام نیز مزید بر علت می‌باشد ۶- اهداف مغرضانه سارقان و شکنندگان حریم امنیت در سطح جامعه ۷- فرصت‌طلبان و سودجویان که با خریدوفروش سلاح و قاچاق آن زندگی می‌کنند ۸- استفاده از سلاح در راستای حفاظت از احشام و دام‌ها و نیز شخصی توسط دامداران ۹- استفاده از سلاح و مهمات غیرمجاز به‌عنوان یک وسیله جهت سرگرمی تفریح و شکار بین مردم ۱۰- علاقه وافر مردم به داشتن سلاح و مهمات به‌عنوان یک ارزش در سطح جامعه (Choulaki, 2012: 55).

اشتغال اکثر مردم استان به دامداری و دامپروری و پراکندگی این دامداران در اقصی نقاط کور و دورافتاده که به‌تبع به علت بعد مسافت آنان را از پوشش عوامل حکومتی و پلیس خارج نموده و گاه‌نیز با حیوانات درنده و یا سارقین مسلح مواجه نموده است، باعث گردیده که مردم به سلاح به دیده یک نیاز اساسی نگاه کنند و در واقع به فکر خود تأمین بوده‌اند. از طرفی وقوع جنگ تحمیلی و تصرف قسمت‌هایی از خاک استان توسط رژیم بعث عراق و عقب‌نشینی این ارتش پس از جنگ تحمیلی، باعث به‌جا ماندن سلاح و مهمات فراوان گردید که نهایتاً این سلاح‌ها که اغلب در زیرزمین یا زاغه‌ها انبار گردیده بود، به دست عشایر و مردم استان افتاد. همچنین دستیابی مردم به مواد منفجره از جمله تی ان تی، مین‌های باقیمانده از جنگ و گلوله سلاح‌های سنگین عمل نکرده، اوضاع نابسامان داخل عراق و فقدان حاکمیت قوی در آن کشور، از عوامل ورود و قاچاق سلاح به استان‌های مرزی ایران و از جمله استان ایلام در طول سال‌های اولیه حمله آمریکا به عراق و سقوط حکومت بعث بوده است.

بافت سنتی و عشایری استان ایلام و جمعیت ۸۰ هزارنفری عشایر، این استان را از سایر استان‌های مرکزی کشور متفاوت نموده که به طبع با توجه به این حجم عشایر، برقراری امنیت این عشایر در اقصی نقاط استان برای دستگاه‌های امنیتی و انتظامی به‌صورت کامل امکان‌پذیر نیست. با توجه به آمارهای سرقت احشام طی سال‌های ۸۵ تا ۸۹، چیزی در حدود ۳۰۴ مورد سرقت احشام از عشایر و دامداران توسط سارقین -چه به‌صورت مسلحانه و غیرمسلحانه- انجام شده است. این موضوع به‌تبع خود باعث یک سری ناامنی‌ها در میان این قشر شده و عشایر استان که سهم قابل‌توجهی در تولید محصولات دامی برای کشور و استان دارند به دلیل وجود محدودیت‌هایی در زمینه تهیه سلاح به‌صورت قانونی و مجاز، به‌ناچار برای تأمین امنیت جان، مال، زن و فرزندان و نیز احشام خود در مقابل سارقین در مناطق دوردست، اقدام به تهیه سلاح به‌صورت غیرمجاز می‌نمایند که این امر به‌نوبه خود باعث ایجاد تقاضا برای خرید سلاح می‌گردد و قاچاقچیان نیز با سوءاستفاده از این موضوع، مبادرت به وارد نمودن سلاح و فروش آن به این قشر می‌نمایند. تهیه سلاح غیرمجاز توسط عشایر و دامداران علاوه بر داشتن تبعات منفی، تبعات مثبتی برای استان و عشایر به دنبال دارد چرا که فرصت و امکان هرگونه تجاوز سرقت را به‌نوعی از سارقین و خلافکاران که قصد سرقت از این قشر را داشته باشند گرفته، خود باعث ایجاد امنیت نسبی در مناطق مورد سکونت آنان می‌شود (Choulaki, 2012: 56).

از طرف دیگر، استان ایلام از دیرباز دارای آداب و ویژگی‌ها و رسوم خاص در زمینه باورها و سنت‌ها بوده و به دلیل این موضوعات استفاده از سلاح و مهمات را در زمینه‌های مختلف از جمله مراسم عروسی تفریح و شکار معمول بوده است. همچنین با توجه به اینکه بخش اعظم خاک استان ایلام را کوهستان تشکیل داده و دارای شکارگاه‌های مختلف است، در آن توجه و علاقه خاصی به سلاح وجود دارد؛ به‌طوری‌که از سلاح به‌عنوان ناموس خود نام برده و در حفظ و نگهداری آن حتی از جان و مال و زن و فرزند خود اهتمام به خرج می‌دهاند و یا در جای دیگر به‌عنوان یک وسیله تزئینی از آن بر روی دیوارهای خانه‌های خود استفاده نموده‌اند. همه این عوامل دست‌به‌دست هم داده که مردم استان بر اثر فرهنگ و سنت‌های قدیمی، از سلاح به‌عنوان یک ابزار ارزشمند در بین خود نام ببرند ولو اینکه این ابزار از طریق غیرقانونی و غیرمجاز به‌دست آمده باشد.

استان ایلام بعد از گذشت ۴۴ سال از عمر انقلاب اسلامی همچنان یکی از استان‌های توسعه‌نیافته و محروم بوده و به لحاظ اشتغال و کار در سطح کشور یکی از استان‌های فقیر به حساب می‌آید. نرخ بالای بیکاری ۲۱ درصد در این استان و نبود امکانات شغلی به‌ویژه در مناطق که جمعیت آن‌ها جوان می‌باشد منجر به بروز بحران‌های اجتماعی شده و جرم و جنایت را دامن می‌زند. در چنین شرایطی که افراد سعی دارند به هر نحو ممکن ولو خلاف قوانین و مقررات سعی در یافتن شغلی برای خود باشند، مجبورند با درآمد حاصل از این کار برای خود شغلی پیدا کنند و برای امرارمعاش خانواده‌های خود قدمی بردارند. در بررسی افراد دستگیرشده در رابطه با قاچاق سلاح بالغ بر ۳۱،۳ درصد از افراد دستگیرشده شغل خود را آزاد معرفی کرده‌اند؛ یعنی فاقد هرگونه پایداری در زمینه کسب درآمد بوده‌اند و همین امر باعث شده که در جریان مراودات و خریدوفروش‌هایی در زمینه سلاح و مهمات وارد شوند. بنابر اعلام اداره کل اطلاعات استان ایلام از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ در مجموع بیش از ۱۵۰ نفر عوامل قاچاق سلاح دستگیر و حدود ۷۰۰ قبضه انواع سلاح غیرمجاز که اکثر آن‌ها ساچمه زنی بوده، کشف گردیده است. لازم به ذکر است که توسط نیروی انتظامی استان طی سال‌های ۸۵ تا ۸۹، تعداد ۱۳۱۳ قبضه سلاح جنگی و نیز تعداد ۱۴۸۳ قبضه سلاح شکاری کشف و تعداد ۲۷۴۴ نفر در این رابطه دستگیرشده‌اند. در طول این مدت با استفاده از سلاح گرم تعداد ۴ فقره سرقت مسلحانه، ۶۳ فقره قتل و تعداد ۵۸ فقره خودکشی اتفاق افتاده که نشان از تأثیر مخرب سلاح‌های در دست مردم بر امنیت استان دارد (Choulaki, 2012: 61).

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

گردشگران که با هدف دیدار و آشنایی با آثار و آداب‌ورسوم یک منطقه، اقدام به انتخاب مقصدی برای سفر می‌کنند، هرگز در محیطی نا امن قادر به نیل به اهداف سفر خود نیستند. حتی اگر در منطقه‌ای امنیت وجود داشته باشد اما گردشگر به دلایل مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی احساس امنیت نکند؛ انگاره نبود احساس امنیت نسبت به مقصد سفر، گردشگر را از سفر بازمی‌دارد که در نتیجه، توسعه‌نیافتگی صنعت گردشگری در منطقه هدف را به دنبال خواهد داشت. احساس امنیت، بیشتر از خود امنیت برای گردشگران موردتوجه است و آنان بیشتر تحت تأثیر اطلاعات و آنچه از منطقه هدف شنیده‌اند، نسبت به آن قضاوت می‌کنند. بنابراین تصویر ذهنی از یک منطقه بر دیدگاه و ارزیابی گردشگران از امکانات و تسهیلات گردشگری محیط مقصد و حتی جاذبه‌ها، اثر می‌گذارد.

آینده‌پژوهی در حوزه گردشگری استان ایلام نشان‌دهنده اهمیت تقویت احساس امنیت در جذب گردشگران به این منطقه است. با توجه به موقعیت جغرافیایی و فرهنگی ویژه ایلام، نهادینه‌سازی احساس امنیت می‌تواند به عنوان یکی از عوامل کلیدی در توسعه صنعت گردشگری این استان محسوب شود. احساس امنیت نه تنها بر روی جذب گردشگران داخلی تأثیر مثبت دارد بلکه می‌تواند اعتماد گردشگران خارجی را نیز جلب کند؛ بنابراین، اتخاذ تدابیر لازم برای افزایش احساس امنیت از طریق بهبود زیرساخت‌ها، خدمات و تأمین محیطی امن و دلپذیر برای بازدیدکنندگان، ضرورت دارد. همچنین، با توجه به ویژگی‌های فرهنگی، تاریخی و طبیعی استان ایلام، ارائه برنامه‌های منسجم که بر احساس امنیت گردشگران تأکید داشته باشد، می‌تواند به تغییر نگرش‌ها و افزایش تمایل سفر به این استان کمک کند. توسعه تعاملات اجتماعی و فرهنگی بین گردشگران و ساکنان محلی نیز می‌تواند به تقویت احساس امنیت و اعتماد کمک کند و در نهایت به رشد پایدار گردشگری در استان ایلام منجر شود. لذا، سرمایه‌گذاری در این حوزه به عنوان یک اولویت، می‌تواند افق‌های جدیدی را در جذب و ماندگاری گردشگران در استان ایلام ایجاد کند.

تنش‌های مختلف در مرزهای غربی ایران، در ادراک منفی گردشگران و ایجاد تصویر نه‌چندان مثبتی در ذهن آنان در انتخاب مناطق جذابی همچون استان ایلام به‌عنوان مقصد سفر، بی‌تأثیر نبوده و نیست. این استان با وجود غنای کافی از حیث زیرساخت‌های طبیعی و جاذبه‌های فراوان گردشگری، دارای پایه‌های اقتصادی نابسامان و حتی متزلزل هست که دغدغه‌های امنیتی در بخش‌های مختلف را دامن زده است. پایین بودن شاخص‌های توسعه در بخش اقتصاد، مانند نرخ اشتغال و درآمد سرانه، ره‌آوردی جز ایجاد بحران و معضلات عدیده در دیگر بخش‌ها و در نهایت، گسترش فقر عمیق اقتصادی به‌عنوان یکی از عوامل عمده ایجاد تنش‌های امنیتی و اجتماعی از جمله قاچاق، خودکشی و دیگر ناهنجاری‌ها، به همراه نداشته است. امروزه دیگر مفهوم سنتی مرز به‌عنوان نقطه تلاقی نیروهای خودی و دشمنان خارجی مطرح نیست، بنابراین باید روی مؤلفه‌های دیگر مؤثر در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی حساب باز کرد. برقراری امنیت در مرزها لزوماً تقویت استحکامات مرزی برای بازدارندگی نیست، بلکه با توجه به عوامل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی می‌توان با ایجاد محیطی امن و جلوگیری از ناآرامی‌ها و اغتشاشات مرزی و احساس امنیت بیشتر برای ساکنان در این مناطق را رقم زد که بازتاب آن در کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی و ایجاد محیطی امن منجر به توسعه‌یافتگی در جامعه و بسترسازی زیرساخت‌های گردشگری نمود می‌یابد که در پی آن، اصلاح انگاره ذهنی گردشگران و افزایش رغبت آنان در انتخاب این استان مرزی به‌عنوان مقصد سفر را می‌توان به انتظار نشست.

در پایان راه‌کارهایی به‌منظور تأمین امنیت پایدار و اصلاح تصویر ذهنی گردشگران و انتخاب ایلام به‌عنوان مقصد گردشگری پیشنهاد می‌گردد:

- جهت حل مسائل و مشکلات متعدد امنیتی این مناطق، انجام مطالعات راهبردی روی شاخص‌های امنیت پایدار در سطوح مختلف تصمیم‌گیری در ابعاد سیاسی، نظامی و امنیتی در چارچوب مطالعات جامع آمایش نظامی - امنیتی مناطق مرزی ضروری هست.
- شناسایی و مهار پارامترهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که قابلیت تبدیل به تهدید امنیتی را دارند، باید با توجه به مؤلفه‌های امنیتی موردتوجه قرار گیرند زیرا در صورت بالا بودن ضریب رکود اقتصادی، بیکاری و فقر نمی‌توان نسبت به تحقق امنیت فراگیر در سطح استان خوش بین بود.
- توجه به مشکلات متعدد معیشتی مرزنشینان با گسترش و رونق بازارچه‌های مرزی و حذف تشریفات گمرکی آن‌ها، گسترش شبکه‌های ارتباطی، کمک به رونق اقتصاد کشاورزی منطقه، سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف صنعتی، یکجانشین کردن جمعیت کوچ رو، از جمله اقداماتی است که می‌تواند زمینه اشتغال پایدار و ارتقاء شاخص‌های توسعه را فراهم آورد.
- تبلیغات به‌عنوان یک رکن حیاتی برای پیشرفت و در معرض انتخاب قرار گرفتن گردشگران از مواردی است که متولیان حوزه گردشگری استان به آن توجه نکرده‌اند. از این رو، تربیت نیروی انسانی باکیفیت در بخش گردشگری در استان آشنا به منطقه جهت معرفی جاذبه‌های گردشگری استان از طریق سایت‌های خبری و سائر وسایل اطلاع‌رسانی، می‌تواند در اصلاح انگاره انتخابی در تصویر ذهنی گردشگران از استان مؤثر واقع گردد.

- همان‌گونه که ائمه جمعه و جماعات که با انعکاس کمبودها و نواقص شهرهای مختلف، در رفع آن‌ها نقش‌آفرین هستند در اصلاح باورهای غلط از جمله حمل سلاح در مراسم مختلف توسط عشایر که به استان چهره امنیتی می‌دهد، هم می‌توانند روشنگری داشته باشند.

References:

- Abdul Rahmani, R., Farmarzi, H., & Noor Mohammadzadeh, A. (2018). The reasons for the tendency of the people of Ilam to keep illegal firearms. The 6th Scientific Research Conference of Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Damages of Iran, Tehran, <https://civilica.com/doc/75955> [In Persian]
- Afshar, I. (1993). Ilam and its Ancient Civilization, first chapter, Tehran: Printing and Publishing Organization of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. [In Persian]
- Ahmadi, Z. (2009). Spatial analysis of tourism attractions in Ilam province with an emphasis on ecotourism, Isfahan University, Master's thesis, Faculty of Literature and Social Humanities [In Persian]
- Akbari, V.; Abu Nouri, A. (2014). Classification of factors affecting the economic indicators of foreign tourism; Case Study: Selected Countries, Geography and Development Quarterly, 12(34), 33-65. doi: 10.22111/gdij.2014.1431 [In Persian]
- Alipour, A., & Ahmadi, M. (2019). Analysis and investigation of political, defense and security considerations of land acquisition in border regions of the country (case study: Ilam province). Amad and Defense Technology Quarterly, 3(1), 11-40. https://amfad.sndu.ac.ir/article_2030.html [In Persian]
- Amir Azodi, T., Noori, A., & Jalalvand, M. (2021). Comparison of tourism industry development of Iran and Turkey, 7th international conference on modern researches in civil engineering, architecture, urban management and environment, Tehran, <https://civilica.com/doc/1250202> [In Persian]
- Andalib, A. (2001). The basis and principles of border area training, Tehran: Islamic Revolutionary Guard Corps, Command and Headquarters Academy. [In Persian]
- Anvar, E., Nazriner, A., Neorbaimra, A., & Noor, A. (2012). The effectiveness of safe cit ogram me as Safety basic in tourism industry. Case study in Putrajaya. Procedia- Social and Behavioral. Sciences(4)• 477-485.
- Asadi, M., Ahmadi, O., Baziar, N. (2014). Examining the factors affecting the tendency to violence (case study: secondary school students of Chavar district), Ilam Culture Quarterly, 15(42-43). 55- 27. [In Persian]
- Azadkhani, P., Hosseinzadeh, J., & Ghasemizadeh R. (2018). Analysis of the quality of the urban environment with an emphasis on the security components in the city of Ilam, Zagros Perspective Geography and Urban Planning Quarterly, 11(41), 151-173. [In Persian]
- Azadkhani, P., Hosseinzadeh, J., & Salimi Bavandpour, A. (2018). Investigation of the Socio-cultural effects of urban tourism development in Ilam, Urban Social Geography Quarterly, 5(1), 1-15. <https://www.sid.ir/paper/267443/en> [In Persian]
- Bayat, B. (2009). Sociology and sense of security, Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Boulding, K. E. (1956). The image: knowledge in life and society, University of Michigan press
- Brendan, C. (2016). Tourism Culture: Nexus, Characteristics, Context and Sustainability, Tourism Management, 53(2), 229–243. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517715300224>
- Chokhachizadeh Moghadam, M.; Amini Qeshlaghi, D. (2010). The foundations of creating insecurity in the border areas of West Azarbaijan province from the perspective of military-security geography, Geopolitics Quarterly, 6(3), 186-210. https://journal.iag.ir/article_56948.html. [In Persian]
- Cholaki, G. (2012). Investigating factors affecting the smuggling and storage of illegal weapons and ammunition in Ilam province and its effect on security, Ilam Police Knowledge Quarterly, 1 (3) ,47-64. http://ilam.jrl.police.ir/article_14133.html [In Persian]
- Dakhili Kahnaimoi, J. (2003). Survey of tourism development strategies in East Azerbaijan, master's thesis in the field of geography and urban planning, Tabriz University. [In Persian]
- Das, J. and Dirieno, Cassandra. E. (2006). Global tourism competitiveness & freedom of the press, Journal of Travel Research, 47(4), 470-492.
- Dunyaie Eqtesad newspaper (2018). The contribution of tourism in Iran's economy, April 23, issue number 871932. [In Persian]
- Eftekhari, A.; Zulfaqari, M. (2014). The modern model of America's psychological operations against the Islamic Republic of Iran", Majlis and Strategy Quarterly, 21 (78), 201-233. https://nashr.majles.ir/article_28.html [In Persian]
- Egresi, I. (2021). Alternative Tourism Turkey. Switzerland: Springer
- Etaat, J.; Mousavi, Z. (2008). "Country divisions and sustainable development: a case study: Iran", Geopolitics Quarterly, 4 (3), 57-74. [In Persian]
- Fallahi, S. (2021) Contamination of 84% of Ilam's lands with mines during the war, Kurdish Press news site, December 21:
- Ghanbari, A.; Sardari, A. (2018). Assessment of border areas with emphasis on planning strategies and priorities of border areas (Marivan and Baneh). Geography and Regional Planning Quarterly, 8(2) , 179 -193. doi: 20.1001.1.22286462.1397.8.2.12.1. [In Persian]
- Ghasemnejad, G.; Saei Ersi, I.; Aghajani Mursaa, H. (2021) "Identification and prioritization of effective factors in the development of rural tourism in Ilam province using TOPSIS method", Political Sociology Monthly, 4(4),840-868. doi: 10.30510/psi.2022.365584.4071. [In Persian]

- Hall, C. M, Timothy, Dallen J., Duval David Timothy (2012). Safety and security in tourism: Relationships, management, and marketing, Taylor and Francis Inc.
- Hall, C. M. (1997). Tourism and Politics, John Wiley and Sons, Brisbane
- Hause, R. (1996). Management of Organizational Behavior: Utilizing Human Resources, 5th ed. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall
- Henderson, J. (2003). Managing Tourism and Islam in Peninsular Malaysia. *Tourism Management*, 24, 447–456. doi: 10.1016/S0261-5177(02)00106-1
- Hezar Jaribi, J. (2011). Feeling of social security from the perspective of tourism development, *Geography and Environmental Planning Quarterly*, 22 (2), 121-143. doi: 20.1001.1.20085362.1390.22.2.7.0. **[In Persian]**
<https://www.kurdpress.com/news/25138> **[In Persian]**
- Jahanbin, R., Zaeri, R. (2013). Investigation and recognition of tourism development strategies of Dareh Shahr city case study, *Farhang Ilam Quarterly*, 14(38 – 39) , 194-208. https://www.farhangeilam.ir/article_4261.html **[In Persian]**
- Jensen, S. (2016). ociai trust, safety and Vthe choice of tourist destination. *Business and Management Horizons*, 1(4), 1-9. <http://dx.doi.org/10.5296/bmh.v4i1.9232>
- Kavaratzis, M. (2009). From city marketing to city branding: Towards a theoretical framework for developing city brand. *Place Branding*, 1(1), 58-73. <http://dx.doi.org/10.1057/palgrave.pb.5990005>
- Kazemi, M. (2008). *Tourism Management*, Tehran: Samt Publications. **[In Persian]**
- Kazemi, M., Pour, S., Saadat Yar, F., & Bitaraf, F.(2011).The effect of tourists' mental image on the perceived value of Caspian Sea coastal cities with emphasis on the mediating role of the quality of perceived factors; *Journal of Urban Research and Planning*, 2(6), 19-34. DOR: 20.1001.1.22285229.1390.2.6.1.7 **[In Persian]**
- Kılıçlar, A., Uşaklı, A., & Tayfun, A. (2018). Terrorism prevention in tourism destinations: Security forces vs. Civil authority perspectives. *Journal of Destination Marketing & Management*, 8, 232-246. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2017.04.006>
- Kirovska, Z. (2011). Strategic management within the tourism and the world globalization. *Journal of Economics*, 2(1), 69-76. <https://ideas.repec.org/a/ris/utmsje/0028.html>
- Langar, R. (2007). Tourism, migrations and co-development. *International Journal of Sociology*, 65(48), 221-41. DOI:10.3989/ris.2007.i48.75.
- Mehrabi, J. Khalili Shurini, S.; Khalfi, A. (2018). Investigation of obstacles to tourism development in the Islamic Republic of Iran", *Development and Transformation Management Quarterly*. 9(36), 1-10. <https://sanad.iau.ir/Journal/jdem/Issue/42537> **[In Persian]**
- Ministry of Interior. (2015). Survey to measure the country's social capital: Ilam province. Tehran: National Social Monitoring Center: Ministry of Interior. **[In Persian]**
- Mousavi, M. N., & Kahaki, F. S. (2017). Futures Study in territorial Spatial Arrangment. Urmia University. **[In Persian]**
- Mousavi, M., Waysian, M., & Halifipour, H. (2016). Prioritizing Sustainable Security Strategies in Borderline Areas Case Study: Kurdistan Province. *Research Political Geography Quarterly*, 1(2), 55-77. doi: 10.22067/pg.v1i2.43204 **[In Persian]**
- Nazari, M. (2023) .The development of Ilam is passing by, Bazar site, July 24: <https://www.tahlilbazaar.com/news/231573/> **[In Persian]**
- Nurai, E., Saidi, M. (2010). Sociological study of committing crime among the youth of Ilam city and social factors affecting it (case study: Ilam Central Prison), *Social Security Studies Quarterly*, 1 (2) , 105-121. http://sss.jrl.police.ir/article_11913.html **[In Persian]**
- Pena, S. (2005). Recent development in urban marginality alone Mexico,s northern border, *Journal of habitate International*, 6(29). <https://utminers.utep.edu/spena2/HIJ%20MARGINALITY.pdf>
- Perié, G. , Dramiéanin, S. , & Gaöié, M. (2020). Impact of service quality onsatisfaction and loyalty of tourists inrural tourism of Sumadija and Western Serbia. *Economics of Agriculture*,67(4), 1071-1086. <http://dx.doi.org/10.5937/ekoPolj2004071P>
- Pesonen, J., & Horster, E., (2012), Near Field Communication Technology in Tourism, *Tourism Management Perspectives*, 4 (14), 89-101. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tmp.2012.04.001>
- Quian, Sh. (2010). Research on behaviors of govwrnt's tourism marketing. *UTMS Journal of Economics*, 1(1), 99-106. <https://ideas.repec.org/a/ris/utmsje/0009.html>
- Rafiyani, M., & Molodi, J. (2011). Approaches and methods of measuring the quality of urban residential environment. First edition. Tehran: Azarakhsh. **[In Persian]**
- Rajabipour, M. (2005). An introduction to the factors affecting the feeling of security; Delving into various aspects of public safety and policing. Collection of articles . Vice-Chancellor of Research, University of Police Sciences. **[In Persian]**
- Ritzer, G. (2001). *Sociological theory in the contemporary era*. Translated by Mohsen Salesi. Tehran: Elmi Publication. **[In Persian]**
- Rostami, A., Aidi, M., Islambolchi, A., Rabiei Mandjin, M. (2021). Religious tourism model in the international border of Mehran, analyzes and strategies. *Educational Management Research Quarterly*, 12 (47), 165-200. <https://sanad.iau.ir/Journal/jearq/Article/1112978> **[In Persian]**
- Saydeh, T., Eshraghi Samani, R. (2016). The role of tourism on rural development (case study: Ilam city). *Rural Economy Research Quarterly*. 3(7), 65-57. <https://sanad.iau.ir/Journal/ruraleconomics/Article/1103123/FullText> **[In Persian]**
- Seidaie, E., Hedayati Moghadam, Z. (2010). The Role of Security in the Development of Tourism, *Social Sciences Quarterly of Shushtar Azad University*, 4(7), 79-110. <https://www.sid.ir/paper/201855/fa> **[In Persian]**

- Shiri, A., Mohammadi, E., & Omid, N. (2017). Compilation of tourism industry development strategies in Ilam province, Farhang Ilam, 18(56 – 57) , 32-54. https://www.farhangeilam.ir/article_61093.html [In Persian]
- Shohani, N., Nik Seresht, M. (2018) Evaluation of environmental capacity for the development of nature tourism in Ilam city using AHP model, Ilam Culture Quarterly, 19(58-59) , 77-93. https://www.farhangeilam.ir/article_78702.html [In Persian]
- Shohani, N., Nik Seresht, M., Tardast, Z., Moghimi, M. (2018). Evaluation of tourists' satisfaction with the tourism product using the HOLSAT model, a case study: Ilam Province. Urban Tourism Quarterly, 5(4), 87-104. doi: 10.22059/jut.2018.259899.498. [In Persian]
- Sobuti, H. (2007). Investigating the influencing factors in the development of tourism in Ilam Province, Ilam: Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Ilam Province. [In Persian]
- Sousa, C.M.P. & Lages, L.F. (2011). The PD scale: A measure of psychic distance and its impact on international marketing strategy, International Marketing Review, 28 (2): 201 – 222. <http://dx.doi.org/10.1108/02651331111122678>
- Tajzadeh, A., Ghazarian, G. (2010). Process and effective factors in the formation of tourism destination image, Tourism Management Studies Quarterly (Tourism Studies), 5 (13) ,139-167. doi: 20.1001.1.23223294.1389.5.13.7.7. [In Persian]
- Tucker, H. (2016). Empathy and tourism: Limits and possibilities. Annals of Tourism Research, 57(C), 31–43. Retrieved from https://econpapers.repec.org/article/eeeanture/v_3a57_3ay_3a2016_3ai_3ac_3ap_3a31-43.htm
- Werner S., Tankard. J. (2005) Theories of mass communication, translated by Dr. Alireza Dehghan, Tehran: Tehran University Press. [In Persian]
- Zaraqani, H. (2007). An introduction to the recognition of international borders, Tehran: University of Police Sciences. [In Persian]

Future studies of the factors affecting the development of Yazd province

Negin Fallah Haghighi ¹, Zeinab Sharifi ² and Hamin Ahmadi ³

1- Associate Professor of Agricultural Education and Entrepreneurship, Department of Technology Development Studies (DTDS), Iranian Research Organization for Science and Technology (IROST), Tehran, Iran.

2- PhD holder in Agricultural Development, Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, Iran

3- Assistant Professor of Political Sociology, Department of Political Science and Law, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran.

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Received:
2024/05/24

Accepted:
2024/11/25

pp:
87- 109

Keywords:
Yazd Province;
Development;
Desired situation;
Future studies;
Current situation.

ABSTRACT

One of the basic objectives of development is reducing inequality and the prerequisite for any action to reduce inequality is to identify the components affecting development. In Iran, Yazd is a province with spatial inequality. Hence, this study aimed at future studies of the factors affecting the development of Yazd province. This research was a survey descriptive-analytical study. Data were collected using a researcher-made questionnaire whose validity and reliability were confirmed through content validity and calculating Cronbach's alpha coefficient, respectively. The statistical population included 280 senior and executive managers related to the development affairs of the province; business elites, entrepreneurs and employers aware of the development issues of Yazd province; students and graduates of development majors, 163 of whom were selected as a sample based on Krejcie and Morgan table. Data were analysed using SPSS software. The results revealed that there was a significant difference between the current and desired conditions of components affecting the development of Yazd province. The largest and smallest gap was in the scientific and technological and social components, respectively. The findings indicated that the most important economic, social, cultural, scientific and technological, administrative and managerial components affecting the development of Yazd province include unemployment, immigration rate, the influence of foreign nationals on the work culture over a long time, the preparation of skilled workforce and discouragement of skilled workforce, respectively. Furthermore, the model of the most important components affecting the development of Yazd province was presented. Ultimately, these results can pave the way for the provincial policymakers in taking steps towards achieving the development of Yazd province.

Citation: Fallah Haghighi, N., Sharifi, Z., & Ahmadi, H. (2024). Future studies of the factors affecting the development of Yazd province. *Journal of Geography and Regional Future Studies*, 2(3), 87-109.

© The Author(s).

Publisher: Urmia University.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55369.1063>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.5.0>

Extended Abstract

Introduction

Development is defined as the movement from the existing situation to one that is provided with more opportunities and facilities for the effective use of resources. The overall goal of development is the excellence and all-round growth of human societies. Many development theorists consider the reduction of existing inequalities and the elimination of dualities as the basic goals of development. Accordingly, one of the pillars of development is its comprehensiveness and integration in eliminating socio-economic imbalances within the region. Nonetheless, Yazd province is one of the regions with spatial inequality and imbalance. Therefore, the current research was conducted aimed at predicting the factors affecting the development of Yazd province.

Methodology

This research was a survey descriptive-analytical study. Data were collected using a researcher-made questionnaire. The statistical population included 280 senior and executive managers related to the development affairs of the province; business elites, entrepreneurs and employers aware of the development issues of Yazd province; students and graduates of development majors, 163 of whom were selected as a sample based on Krejcie and Morgan table. The questionnaire included the personal characteristics of respondents and 5 groups of economic (41 items), social (49 items), cultural (30 items), scientific and technological (53 items), and administrative and managerial (41 items) components. All the items were examined in two conditions (current and desired), in the form of a 5-level Likert scale (including items from completely disagree (1) to completely agree (5)). The questionnaire's validity was confirmed through the method of content validity with a survey of experts in the field of development. Accordingly, the questionnaire was given to a number of experts in the field, summarizing their points of view and consulting with the research committee, and the final questionnaire was prepared. Its reliability was confirmed by conducting a pre-test and distributing 30 questionnaires. Cronbach's alpha coefficient was calculated for different parts of the questionnaire since it acquired higher than 0.75, it indicated the acceptability of the measuring tool for investigating the component. Data analysis was performed using descriptive and inferential statistics with the SPSS software.

Results and discussion

The results of the paired t-test showed that there was a significant difference between the current and

desired conditions of various economic, social, cultural, scientific and technological, and administrative and managerial components affecting the development of Yazd province. The largest and smallest gap was in the scientific and technological and social components, respectively. The findings of the coefficient of variation in order to rank the various components affecting the development of Yazd province indicated that the most important economic, social, cultural, scientific and technological, administrative and managerial components affecting the development of Yazd province include unemployment, immigration rate, the influence of foreign nationals on the work culture in the long term, the preparation of skilled workforce and discouragement of skilled workforce, respectively. In addition, a model of the most important components affecting the development of Yazd province was presented.

Conclusion

Based on the results of the research, in order to achieve the development of the province in terms of economic, social, cultural, scientific and technological, administrative and managerial components, the following solutions are suggested: Transformation in the structures of the higher education system in the province, such as providing professional training opportunities to university graduates and students, attracting a proportionate number of students according to the needs of the labor market and industry, moving towards profession-oriented fields needed by the region and the province, Providing employment opportunities in the organizations and departments of the province, giving priority to local workforces, especially the elites of the province, as well as financial and economic support for the plans and projects presented by the elites of the province, Putting serious restrictions on the presence of foreign nationals in the province and trying to reduce the number of foreign nationals and having complete control over their presence, places of residence and employment and their activities in the province, strict dealing with the foreigners who enter the country without permission, reflection and strictness in providing employment opportunities for foreigners, paying more attention to practical and skill training, along with internships for students in industry, agriculture and service sectors, Paying serious attention to the issue of motivating skilled workers by considering their individual needs, awarding appropriate rewards, delegating authority, creating a healthy environment, evaluating the performance of employees and appreciating their successes and unique skills in order to encourage the

workforce, skilled work and increasing their productivity and growth. Ultimately, the results of this research and the suggested solutions can pave the way for the provincial policymakers to prepare the future development plans of Yazd province and take steps towards achieving the development of Yazd province.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: The authors are sincerely grateful to the participants who generously spent their precious time and contributed to this study.

آینده‌نگاری مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد

نگین فلاح‌حقیقی^۱، زینب شریفی^۲ و حامین احمدی^۳

- ۱- دانشیار آموزش کشاورزی و کارآفرینی، گروه مطالعات تکنولوژی، پژوهشکده مطالعات فناوری‌های نوین، سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران، تهران، ایران.
 ۲- دانش‌آموخته دکتری توسعه کشاورزی، گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.
 ۳- استادیار جامعه‌شناسی سیاسی، گروه علوم سیاسی و حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	یکی از اهداف اساسی توسعه، کاهش نابرابری است و پیش‌نیاز هرگونه اقدام جهت کاهش نابرابری، شناسایی مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه است. استان یزد استانی با نابرابری فضایی می‌باشد؛ بنابراین، هدف پژوهش حاضر آینده‌نگاری مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد بود. این پژوهش مطالعه‌ای پیمایشی-توصیفی-تحلیلی بود. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که روایی و پایایی آن به ترتیب از طریق اعتبار محتوایی و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. جامعه آماری شامل ۲۸۰ نفر از مدیران ارشد و اجرایی مرتبط با امور توسعه استان، نخبگان کسب‌وکار، کارآفرینان و کارفرمایان آگاه به مسائل توسعه استان و دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته‌های توسعه بودند که بر اساس جدول کرجسی و مورگان ۱۶۳ نفر به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. نتایج نشان داد بین وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد تفاوت معناداری وجود دارد. بیشترین و کمترین این شکاف به ترتیب در مؤلفه‌های علمی و فناوری و مؤلفه اجتماعی بوده است. رتبه‌بندی مؤلفه‌های مختلف اثرگذار بر توسعه استان یزد گویای آن بود که مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و فناوری، اداری و مدیریتی اثرگذار بر توسعه استان یزد به ترتیب شامل بیکاری، میزان مهاجرپذیری، تأثیر اتباع خارجی بر فرهنگ کار در درآمدت، پرورش نیروی انسانی ماهر و دلسردی نیروی کار ماهر بوده است. افزون بر این، مدل مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد ارائه شد. در نهایت، این نتایج می‌تواند راهگشای سیاست‌گذاران استان یزد برای برنامه‌ریزی دقیق‌تر در گام برداشتن به سمت توسعه استان باشد.
دریافت: ۱۴۰۳/۳/۰۹	
پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۵	
صص: ۸۷-۱۰۹	
واژگان کلیدی: استان یزد، توسعه، وضعیت مطلوب، آینده‌نگاری، وضعیت موجود.	

استناد: فلاح‌حقیقی، نگین؛ شریفی، زینب؛ و احمدی، حامین. (۱۴۰۳). آینده‌نگاری مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد. فصلنامه جغرافیا و آینده‌پژوهی منطقه‌ای، ۲(۳)، ۸۷-۱۰۹.

ناشر: دانشگاه ارومیه.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55369.1063>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.5.0>

مقدمه

توسعه مفهومی چندوجهی، پیچیده و مبهم است که هم از لحاظ نظری و هم سیاسی همواره مورد بحث بوده است و بسته به زمینه به کاررفته، توسط صاحب نظران به شکل‌های مختلف تعریف شده است. در یک تعریف ساده، توسعه، گذار جامعه از مرحله‌ای به مرحله بالاتر است (Saeedi, 2023: 94-99). به بیان دیگر، توسعه حرکت از وضعیت موجود به وضعیتی که با فرصت و امکانات بیشتری برای کاربرد مؤثر منابع فراهم آمده تعریف شده است (Jamini et al., 2015: 76). در واقع، توسعه درجه‌ای از تحول است که جامعه را به سمت دستیابی به ایده‌آل‌ها و اهداف خود سوق می‌دهد. از منظر سازمان ملل، توسعه فرایندی است که تلاش‌های مردم و دولت را جهت بهبود اوضاع اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی هر منطقه متحد کرده و مردم این مناطق را در زندگی یک ملت ترکیب نموده و آن‌ها را برای مشارکت در پیشرفت توانمند می‌کند. شاید بتوان مفهوم توسعه را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی آن شناخت (Barandak & Hoseini, 2019: 142)؛ به دیگر سخن، هدف کلی توسعه، رشد و تعالی همه‌جانبه جوامع انسانی است، به همین دلیل در فرایند برنامه‌ریزی برای دستیابی به توسعه و قرار گرفتن در مسیر آن، شناخت و درک شرایط و مقتضیات جوامع انسانی و نیازهای آنان در ابعاد مادی و معنوی از اقدامات ضروری در این زمینه است (Mousavi et al, 2024 – Jamini et al., 2015: 76).

در دهه‌های اخیر، کشورهای درحال توسعه و توسعه‌نیافته تلاش کرده‌اند تا از توسعه‌نیافتگی رهایی یابند و با دستیابی به توسعه اقتصادی، شرایط مناسبی را برای زندگی افراد جامعه فراهم نمایند (Zali & Sajjadi Asl, 2017: 26). با این وجود، علی‌رغم تحولاتی که از ابتدای قرن بیستم در ایران به‌عنوان کشوری درحال توسعه رخ داده است، داده‌های ملی و نیز شاخص‌های جهانی؛ ایران از نظر توسعه از جمله توسعه اجتماعی در مقایسه با بسیاری از کشورها از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. به‌عنوان مثال، بر اساس نتایج مؤسسه لگاتوم که هر ساله رتبه‌بندی کشورهای جهان را به‌عنوان شاخص ارائه می‌کند (Mirfardi et al., 2019: 133)، ایران از نظر رتبه‌بندی کلی در بین ۱۶۷ کشور مورد بررسی در سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳، به ترتیب در جایگاه ۱۲۵ و ۱۲۶ جهان قرار گرفت است (Legatum Institute, 2023). در این شاخص ۸۹ متغیر که زیرمجموعه ۸ خرده شاخص (اقتصادی، کارآفرینی و فرصت حکمرانی، آموزش، سلامت، ایمنی و امنیت، آزادی فردی و سرمایه اجتماعی) هستند، سنجیده می‌شوند (Fallah Haghghi et al., 2014: 328; Mirfardi et al., 2019: 133). بر این اساس، فهم موانع توسعه ایران، یکی از دغدغه‌های بسیاری از نخبگان دانشگاهی و برنامه‌ریزان کشور بوده و هست. در این میان، فرهنگ و نظام شخصیتی ایرانیان، ساخت سرمایه دارانه اقتصاد ایران، غلبه ایدئولوژی چپ و یا ایدئولوژی بازار در میان برنامه‌ریزان و نخبگان و ناکارآمدی نهادهای موجود از جمله موانع توسعه کشور عنوان شده است. گاهی نیز پژوهشگران و صاحب نظران با ارائه مجموعه فراوانی از علل و عوامل، بدون قرار دادن آن‌ها در یک چارچوب نظری و تحلیلی منسجم، به تبیین علل توسعه‌نیافتگی کشور پرداخته‌اند (Rabiei, 2020: 106- Mousavi & Bayramzadeh, 2024).

لازم به ذکر است که بسیاری از نظریه پردازان توسعه، یکی از اهداف اساسی توسعه را کاهش نابرابری‌های موجود و رفع دوگانگی‌ها می‌دانند به طوری که یکی از ارکان توسعه، جامعیت و یکپارچگی آن در برطرف کردن عدم تعادل‌های اقتصادی-اجتماعی در درون منطقه است (Barandak & Hoseini, 2019: 142). در واقع، توسعه متعادل و هماهنگ مناطق، یک پیش‌نیاز بسیار مهم برای حصول پایداری اقتصادی و پیشرفت یکپارچه مناطق محسوب می‌شود (Ghadimi et al., 2023: 133)؛ بنابراین، عدم توازن در جریان توسعه بین مناطق مختلف که منجر به ایجاد شکاف و تشدید نابرابری منطقه‌ای می‌شود، خود مانعی در مسیر توسعه است (Jamini et al., 2015: 76). افزون بر این، نابرابری فضایی امکان بروز فقر، بیکاری، حاشیه‌نشینی، مهاجرت و بی‌عدالتی را افزایش داده و پیشرفت عمومی اقتصاد را نیز متوقف می‌سازد (Ghadimi et al., 2023: 134). بر اساس مطالعاتی از قبیل مؤمنی و حاتمی (۱۳۸۹)، حکمت‌نیا و همکاران (۱۳۹۴) و ملکی و همکاران (۱۳۹۵) استان یزد از جمله مناطق با نابرابری و عدم تعادل فضایی می‌باشد که منظور از این نابرابری فضایی، توزیع نابرابر فرصت‌ها و امکانات اقتصادی و اجتماعی است (Rostami & Malek Hosseini, 2021: 2). پیش از هرگونه اقدامی به منظور کاهش این نابرابری لازم است مشخص شود که چه مؤلفه‌هایی بر توسعه این استان اثرگذار هستند زیرا مهم‌ترین کار در راه دستیابی به توسعه، شناسایی علل و عوامل عقب‌ماندگی در توسعه (Taleb pour & Bastaminezhad, 2020: 254) یا به بیان دیگر شناسایی مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه است. از این رو، تحقیق حاضر با هدف آینده‌نگاری مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد انجام گرفت. یزد به‌عنوان یک استان با تاریخ غنی و ویژگی‌های فرهنگی خاص، نیازمند توجه خاص به جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی خود است و در این راستا آینده‌نگاری مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد از اهمیت بالایی برخوردار است زیرا این فرآیند به بررسی و تحلیل تغییرات اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی در راستای شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌رو کمک می‌کند؛ و با شناسایی روندها، چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌روی استان، باعث تدوین برنامه‌ریزی بهتر برای توسعه پایدار و متوازن این استان می‌گردد.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

مفهوم توسعه بعد از جنگ جهانی دوم به حوزه مطالعات اقتصادی وارد شد (Heidari Far & Mohseni Poor, 2022: 77). به دیگر سخن، تاریخچه شروع بحث‌های توسعه‌ای به دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ برمی‌گردد. در این دو دهه توسعه صرفاً معنای اقتصادی داشت به طوری که معادل با رشد سالانه تولید ناخالص ملی و رشد تولید ناخالص ملی سرانه بود؛ اما پس از دسترسی برخی از کشورهای جهان سوم به هدف‌های سازمان ملل در زمینه رشد اقتصادی، سطح زندگی اکثر مردم در این کشورها در بیشتر زمینه‌ها بدون تغییر باقی ماند. از این رو، در این شرایط بود که توسعه از حالت مکانیکی بدون انعطاف و یک‌سویگر با گرایش اقتصادی به مفهومی پویا، انعطاف‌پذیر، چندبعدی و فرآیندی تبدیل شد. انتقادات به نظریات توسعه‌ای که جنبه اقتصادی داشت سبب شد که تجدیدنظری اساسی در تعریف توسعه صورت گیرد (Motie Langroudi et al., 2018: 8).

به طور کلی درباره توسعه تا پایان ۱۹۷۰ دو دیدگاه مطرح بوده است: الف) توسعه از برون: توسعه بیشتر معادل رشد قلمداد می‌شد و توسعه‌نیافتگی را ناشی از مناسبات قدرت داخلی و غیره می‌دانستند. این اعتقاد وجود داشت که اگر کشورهای جهان سوم خواهان دستیابی به توسعه هستند، بایستی با الگوگیری از غرب و پذیرش فرهنگ آن‌ها راه توسعه را طی کنند. نمونه این تفکر را در برنامه‌های مارشال و ترومن برای کشورهای جهان سوم می‌توان دید. ب) توسعه از درون: در این دیدگاه، توسعه به مفهوم رشد یا توسعه اقتصادی نبوده و توسعه‌نیافتگی را در عدم انعطاف نهادی، ساختی و اقتصادی و تحت سلطه بودن و وابستگی کشورهای جهان سوم به کشورهای توسعه‌یافته دانسته و بر این اساس، عوامل بیرونی بر عوامل درونی مقدم بود و تلاش‌های جوامع جهان سوم (پیرامونی) در ارتباط با خوداتکایی و استقلال برای توسعه، مشکل و گاهی غیرممکن بوده است. پس از ۱۹۷۰، در تئوری‌های توسعه‌ای توجه به ابعاد انسانی (عاملیت انسانی، امنیت انسانی و غیره) جایگاه ممتازی پیدا کرد و نظریه‌پردازانی مانند گادامر، تایلور، سن و... نظریات قبلی توسعه را به چالش کشیدند و از لحاظ جبرگرایانه بودن آن‌ها، بی‌توجهی به آزادی عمل افراد، عدم توجه به اخلاق، عدم توجه به سنت‌ها و فرهنگ بومی در طرح‌های توسعه‌ای ایرادات جدی وارد کردند (Taleb pour & Bastaminezhad, 2020: 261). به دیگر سخن، از دهه ۱۹۷۰ به بعد برای توسعه، معنی متفاوت و چندجانبه‌ای قائل شدند، به طوری که سازمان ملل متحد نیز در قطعنامه ۲۶۲۶ درباره استراتژی بین‌المللی توسعه چنین اشاره کرده است: «تغییرات کیفی و ساختاری در جامعه باید به گونه تنگاتنگی به یک رشد اقتصادی سریع وابسته باشد، در عین حال نابرابری‌های موجود (منطقه‌ای، محلی و اجتماعی) بایستی به نحو قابل توجهی کاسته شود» (Fallah Haghighi et al., 2021: 6376; Motie Langroudi et al., 2018: 8). افزون بر این، در ادبیات جدید توسعه که سازمان ملل نیز با گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۰ به آن پیوست، توسعه مقوله‌ای کیفی، جامع و چندبعدی عنوان شده است که از گذر نوسازی یعنی تغییرات اجتماعی در ایستارها و ساختارهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی صورت می‌گیرد (Taleb pour & Bastaminezhad, 2020: 261).

در یک نگاه کلی، نظریه‌های توسعه بر حسب اینکه بر کدام عامل تأکید بیشتری دارند می‌توان به ۴ گروه تقسیم‌بندی نمود (Heidari Far & Mohseni Poor, 2022: 78):

- ۱- نظریه‌هایی که بر عوامل اقتصادی تأکید بیشتری دارند (مارکس، روستو، لوتیز، نورک، هیرشمن)
 - ۲- نظریه‌هایی که بر عامل فرهنگی تأکید دارند (وبر، تونیس، کنت و ...)
 - ۳- نظریه‌هایی که عوامل سیاسی را اولویت قرار داده‌اند (نظریه‌های رادیکال، وابستگی، فرانک، امین و ...)
 - ۴- نظریه‌هایی که بر جداسازی و تخصصی شدن ساختارهای نظام اجتماعی متمرکز هستند (وبر، دورکهایم اسپنسر، پارسونز و ...)
- لازم به ذکر است که مفهوم توسعه به هیچ‌وجه مفهوم واضحی نیست. به همین جهت توسعه هنگامی معنای در دسترس دارد که در حیطه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی مطرح است؛ از این رو، توسعه در معنایی کلی به تحول در زیرمجموعه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی اشاره دارد. اصولاً توسعه به منزله تغییر بنیادین در متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جامعه به حساب می‌آید و یک فرآیند همه‌جانبه محسوب می‌شود که در تحقق آن عوامل و متغیرهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، محیطی، امنیتی دخالت دارند (Heidari Far & Mohseni Poor, 2022: 77-79).

آینده‌پژوهی به دنبال مطالعه‌ی آینده‌های ممکن، مطالعه‌ی آینده‌های محتمل، مطالعه تصورات گذشته از آینده، دلایل و پیامدهای آن‌ها و فراهم‌سازی بستر تفسیر و تحلیل گذشته و حال می‌باشد تا از این طریق بتواند دانشی را کسب کند که ابهامات ما را از آینده بکاهد (Rajaei et al, 2024- Mousavi & Kahaki, 2017). مجموعه‌ای گسترده از فنون و روش‌ها در علم آینده‌پژوهی کاربرد دارند، برخی از این روش‌ها

را آینده‌پژوهان خلق کرده‌اند و برخی دیگر را از سایر علوم گرفته‌اند و در مطالعه آینده استفاده می‌کنند و به‌طور کلی این علم به‌عنوان پارادایمی نوین در برنامه‌ریزی بلندمدت و مشارکتی در بسیاری از علوم معاصر مسیر برنامه‌ریزی را تغییر داده است (Aftab, 2023). در زمینه آینده‌نگاری و بررسی مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه و چالش‌ها و موانع آن مطالعات مختلفی انجام شده است که به برخی از آن‌ها در ادامه پرداخته می‌شود:

احمدی و کریمی (۱۴۰۱) به مطالعه موانع توسعه‌نیافتگی اقتصادی در استان کرمانشاه از دیدگاه مردم پرداختند. بر اساس نتایج مصاحبه، موانع در سه دسته‌بندی کلی شامل اقتصادی (۴۰ مفهوم)، اجتماعی - فرهنگی (۳۳ مفهوم) و سیاسی و مدیریتی (۲۷ مفهوم) قرار گرفتند. بیکاری، فقر اقتصادی، فقدان کارخانه (مقولات اقتصادی)، مدیریت ضعیف و بی‌توجهی مسئولین (مقولات سیاسی) و اعتیاد (مقوله‌ای اجتماعی) متغیرهایی بودند که به‌عنوان مانع توسعه اقتصادی استان کرمانشاه و با بیشترین تکرار شناسایی شدند. حیدری فر و محسنی‌پور (۱۴۰۱) اشاره کردند که مهم‌ترین مانع توسعه استان کرمانشاه عدم اختصاص بودجه، نبود صنایع زیربنایی و عدم سرمایه‌گذاری از جانب دولت و سایر بازیگران غیردولتی بوده است. دولتخواه اجبرلو و همکاران (۱۴۰۱) به تبیین موانع توسعه‌نیافتگی با تأکید بر توسعه اجتماعی - فرهنگی در شهر بيله سوار پرداختند. نتایج گویای آن بود که شرایط علی این پژوهش بافت قومی و قبیله‌ای، عدم نخبه‌گرایی، وابستگی به دولت و ضعف سرمایه اجتماعی شناسایی شدند. شرایط مداخله‌گر شامل ضعف سرمایه فرهنگی، عدم کارایی و اثربخشی و فقدان روحیه فزون‌خواهی مشخص شدند. مشکلات اکولوژیک و پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری هم در شرایط بستری (زمینه‌ای) طبقه‌بندی شدند. توسعه نامتوازن به‌عنوان مقوله هسته این مطالعه شناسایی شد. تعارض با وضع موجود و سازگاری با شرایط حاکم به‌عنوان مقوله تعامل و تداوم توسعه‌نیافتگی، کیفیت پایین زندگی ساکنان و مهاجرت پیامدهای چنین کنش‌ها و واکنش‌هایی بود. در تحقیق دیگری سنگی (۱۴۰۱) به بازشناسی موانع و چالش‌های توسعه علمی جمهوری اسلامی ایران پرداخت. نتایج نشان داد که عوامل ساختاری همچون تعدد مراکز تصمیم‌گیر در امر توسعه علمی، نگاه کمی به پژوهش‌ها و مقالات علمی، ساختار دانشگاه‌ها و آئین‌نامه ارتقاء اساتید و عوامل سیاسی از قبیل تأثیر گرایش‌های سیاسی در انتخاب روسای دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها و اساتید، سیاست گسترش کمی دانشگاه‌ها و نیز نحوه جذب دانشجو به‌ویژه در مقاطع تحصیلات تکمیلی از موانع توسعه علمی ایران بوده است. کایدنژاد و همکاران (۱۴۰۱) به مطالعه آسیب‌شناسی مدیریت توسعه منطقه‌ای در استان خوزستان پرداختند. نتایج گویای آن بود که اصلی‌ترین آسیب‌های مدیریت توسعه منطقه‌ای در استان خوزستان شامل «عدم به‌کارگیری و استفاده از نیروهای متخصص و کارآمد»، «تقدم و ارجحیت مسائل سیاسی بر سیاست‌های توسعه منطقه‌ای»، «عدم ظرفیت‌سازی در حوزه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و تولیدی»، «بی‌توجهی به شرایط اقتصادی، سیاسی، اجتماعی»، «ناهماهنگی بین تقسیمات کشوری و نظام مدیریت منطقه‌ای» و «وابستگی نهادهای منطقه‌ای به منابع دولتی برون منطقه‌ای» بودند. به دیگر سخن از بین ابعاد مختلف، به ترتیب عوامل انسانی (نیروی متخصص)، عوامل نهادی، عوامل اقتصادی - اجتماعی و عوامل منطقه‌ای، دارای بیشترین میزان تأثیر بر عدم توسعه منطقه بودند. ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که عواملی از قبیل فقدان انگیزه توسعه، فقدان اعتماد، دخالت‌گری دولت، بوروکراسی، فساد اداری، عدم شفافیت، عدم حمایت نهادهای بین‌المللی، فقدان نظارت، تعارض دولت و حاکمیت از جمله عوامل نهادی توسعه در شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی محسوب می‌شود. میرفردی و همکاران (۱۳۹۸) به تحلیل موانع توسعه اجتماعی در ایران از دیدگاه اعضای هیات علمی جامعه شناسی دانشگاه‌های دولتی پرداختند. بر اساس نتایج، به‌صورت مصداقی مهم‌ترین موانع توسعه اجتماعی در کشور به ترتیب شامل شبکه فساد، اقتصاد دولتی و نبود شایسته‌سالاری بود. دانایی‌فرد و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی چالش‌های فرهنگی مدیریت توسعه در ایران پرداختند. نتایج نشان داد که این چالش‌ها به ترتیب اولویت شامل فرهنگ کم‌کاری در سطح ملی، فرهنگ نتیجه‌گرایی کوتاه‌مدت، فرهنگ دور زدن قانون، شیوع پدیده گزارشات عملکرد غیرواقعی در بین مدیران و انتظار عمومی از دولت به‌عنوان مآخذ ایجاد شغل در کشور بوده است. زالی و سجادی‌اصل (۱۳۹۶) به شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه‌نیافتگی منطقه‌ای در استان کهگیلویه و بویراحمد پرداختند. یافته‌ها نشان داد به‌طور کلی ۱۲ عامل به‌عنوان موانع اصلی توسعه استان شامل ۶ عامل ضعف مدیریت داخلی استان (مدیریت قومی و قبیله‌ای، نصب و عزل زیاد مدیران، عدم درک صحیح شرایط روز توسط مدیران، عدم توجه مدیران به خواسته‌های مردم، عدم نگاه کلان مدیران جهت توسعه کل استان، تعصبات بی‌جا و تنگ نظرانه مدیران جهت توسعه مناطق)، ۳ عامل ضعف مدیریت کلان کشور (عدم تخصیص بودجه مناسب، دور بودن از مرکز و عدم تسهیلات مناسب برای جذب سرمایه‌گذاران) و ۳ عامل ضعف فرهنگی استان (تقابل فرهنگ ایلیاتی با فرهنگ مدون، اختلافات بین اقوام مختلف، پایینی نرخ باسوادی) شناسایی شدند. وثوقی و همکاران (۱۳۹۱) به مطالعه موانع ساختاری چالش‌ها و راهکارها در جهت شکل‌گیری و ارتقاء توسعه فرهنگی در ایران پرداختند. نتایج گویای وضعیت نامساعد توسعه فرهنگی ایران بوده و عوامل تأثیرگذار این وضعیت شامل مقولات فرهنگ سنتی، سنت ایرانی، فرهنگ استبداد و تأخر فرهنگی بوده است. میرمحمدی و حسن‌پور (۱۳۹۰) به تحلیل

مشکلات و چالش‌های نظام اداری ایران پرداختند. نتایج نشان داد که عمده‌ترین مسائل و مشکلات نظام اداری با توجه به اجزای آن در هفت بخش (مدیریت منابع انسانی؛ ساختار، فرآیندها، رویه‌ها، قوانین و مقررات؛ فرهنگ اداری و خدمت‌رسانی؛ الگوها و شیوه‌های مدیریتی؛ نوآوری و بهبود مستمر؛ فناوری اطلاعات و ارزیابی و نظارت) مربوط به بخش مدیریت منابع انسانی بود. افزون بر این، چالش‌های عمده نظام اداری ایران در برگیرنده عدم حاکمیت حرفه‌گرایی، ناکارآمدی سیستم نظارتی، عدم حاکمیت تفکر بهبود مستمر و روحیه پژوهشگری و ناکارآمدی ساختارهای سازمانی بوده است. عظیمی و همکاران (۱۳۹۰) به مطالعه بررسی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم عوامل مدیریتی و سازمانی بر فساد اداری مالی در سازمان‌های دولتی مراکز استان‌های اصفهان و زنجان پرداختند. یافته‌ها گویای آن بود که در بین ۱۱ متغیر زیرمجموعه عوامل مدیریتی و سازمانی، به ترتیب متغیرهای ۱. ضعف سیستم نظارت و کنترل، ۲. ضعف ارتباطات، ۳. ضعف مدیران در رهبری و هدایت، ۴. ضعف مدیران در بسیج منابع و امکانات، ۵. ضعف مدیران در سازمندی و ۶. ضعف عوامل ساختاری در اولویت تأثیرگذاری بر فساد اداری مالی بودند. لی^۱ و همکاران (۲۰۲۲) به مطالعه توسعه منطقه‌ای یکپارچه در چین پرداختند. نتایج نشان داد برنامه‌ریزی توسعه تراکم شهری عمدتاً بر ساخت‌وساز صنعتی، با تأکید بیشتر بر «اکولوژی»، «خدمات»، «همکاری»، «نوآوری» و «منطقه» متمرکز بوده است. مک کینون^۲ و همکاران (۲۰۲۲) به چارچوب‌بندی مجدد «توسعه» شهری و منطقه‌ای برای مکان‌های عقب‌مانده پرداختند. در این تحقیق اقتصاد پایه، درآمد و معیشت، زیرساخت‌های اجتماعی و نوآوری اجتماعی به‌عنوان دغدغه‌های اصلی سیاست‌شناسی شدند. مک کان^۳ (۲۰۲۰) به بررسی این موضوع پرداخت که آیا انگلستان سطوح بالا یا متوسطی از نابرابری بین منطقه‌ای را دارد. نتایج نشان داد انگلستان یکی از نامتعادل‌ترین کشورهای منطقه‌ای در جهان صنعتی بوده است.

بررسی و مرور پیشینه تحقیق گویای آن است که اغلب مطالعات انجام‌شده مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه و موانع آن را در یک یا چند بعد موردتوجه قرار داده‌اند و کمتر مطالعه‌ای ابعاد مختلف توسعه را به‌طور جامع مطالعه کرده‌اند؛ بنابراین لحاظ نمودن هم‌زمان ابعاد مختلف توسعه را می‌توان تمایز تحقیق حاضر با مطالعات پیشین دانست. افزون بر این، مطالعه جامع و کاملی در زمینه بررسی مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد انجام نشده است. بر این اساس، این پژوهش به‌منظور پر کردن شکاف مطالعاتی موجود انجام شده است.

مواد و روش پژوهش

این تحقیق از لحاظ گردآوری داده‌ها پیمایشی و از نظر تحلیل داده‌ها توصیفی - تحلیلی بوده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه محقق ساخته بهره گرفته شد. روایی پرسشنامه از طریق روش اعتبار محتوایی تأیید شد به‌این ترتیب که پرسشنامه اولیه که بر اساس مرور ادبیات و بررسی پیشینه نظری و تجربی تهیه شده بود در اختیار تعدادی از استادان و آگاهان به مسائل توسعه استانی قرار گرفت و پس از جمع‌بندی نقطه نظرات ایشان و رایزنی با تیم پژوهش (نویسندگان مقاله)، نسبت به تنظیم پرسشنامه نهایی اقدام شد. پرسشنامه شامل مشخصات فردی پاسخگویان و ۵ گروه مؤلفه (اقتصادی (۴۱ گویه)، اجتماعی (۴۹ گویه)، فرهنگی (۳۰ گویه)، علمی و فناوری (۵۳ گویه) و اداری و مدیریتی (۴۱ گویه)) بود. همه گویه‌ها در دو شرایط موجود و مطلوب موردبررسی قرار گرفتند و در قالب طیف ۵ سطحی لیکرت (شامل موارد کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵)) تدوین شدند. با توجه به ماهیت تحقیق، لزوم پاسخگویی افراد آگاه به موضوعات مرتبط با توسعه استان یزد کاملاً مشهود بود و لذا جامعه آماری شامل ۲۸۰ نفر از مدیران ارشد و اجرایی مرتبط با امور توسعه استان یزد، نخبگان کسب و کار، کارآفرینان و کارفرمایان آگاه به مسائل توسعه استان یزد و دانشجویان و دانش‌آموختگان رشته‌های توسعه بودند که بر اساس جدول کرجسی و مورگان تعداد ۱۶۳ نفر از آنان به‌عنوان نمونه انتخاب شدند و پرسشنامه‌های تکمیل‌شده توسط آنان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. روش نمونه‌گیری تصادفی با انتساب متناسب بود و پرسشنامه‌ها به‌طور متناسب در جامعه آماری توزیع و نمونه‌گیری انجام شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. در تحقیق حاضر به‌منظور تعیین پایایی ابزار اندازه‌گیری، با انجام پیش‌آزمون و تکمیل ۳۰ پرسشنامه در بین اساتید و افراد آگاه به مسائل توسعه (خارج از نمونه آماری مورد مطالعه)، میزان ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه محاسبه شد. همان‌گونه که در جدول ۱ ملاحظه می‌گردد مقدار ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه بالاتر از ۰/۷۵ برآورد گردید که بیانگر قابل‌قبول بودن ابزار سنجش برای بررسی سازه موردنظر بود.

¹ Li

² MacKinnon

³ McCann

جدول ۱- مقادیر ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه

ضریب آلفای کرونباخ		تعداد گویه	مؤلفه‌ها
وضعیت موجود	وضعیت مطلوب		
۰/۹۴	۰/۷۸	۴۱	اقتصادی
۰/۸۸	۰/۸۶	۴۹	اجتماعی
۰/۸۲	۰/۹۱	۳۰	فرهنگی
۰/۸۷	۰/۹۵	۵۳	علمی و فناوری
۰/۸۷	۰/۹۰	۴۱	اداری و مدیریتی

(یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

جهت تحلیل داده‌ها، از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار، فراوانی تجمعی و ضریب پراکنندگی) و آمار استنباطی (آزمون t زوجی) استفاده شد و در نهایت به پیش‌بینی و آینده‌نگاری مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد پرداخته شده است.

بحث و ارائه یافته‌ها

یافته‌های توصیفی مربوط به متغیرهای جمعیت شناختی پژوهش در جدول ۲ قابل مشاهده است. بر اساس جدول مذکور، جنسیت عمده پاسخگویان مرد بود. میانگین سنی پاسخگویان ۳۷ سال و سطح تحصیلات اغلب آن‌ها لیسانس بود. میانگین سابقه کاری پاسخگویان ۱۳ سال و میانگین سابقه مدیریت آن‌ها حدود ۳ سال بوده است.

جدول ۲- آمار توصیفی پاسخگویان

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی	کمینه	پیشینه	نما	میانگین	انحراف معیار
جنسیت	مرد	۱۱۶	۷۱/۲	-	-	-	-	مرد	-	-
	زن	۴۰	۲۴/۵	-	-	-	-	-	-	-
سن (سال)	$X_i < 30$	۳۹	۲۳/۹	-	۲۳/۹	۲۳	۵۶	۴۰	۳۷/۶۹	۸/۰۵
	$(30 \leq X_i < 40)$	۵۹	۳۶/۲	-	۶۰/۱	-	-	-	-	-
	$(40 \leq X_i < 50)$	۴۹	۳۰/۱	-	۹۰/۲	-	-	-	-	-
	$50 < X_i$	۱۶	۹/۸	-	۱۰۰	-	-	-	-	-
سطح تحصیلات	متوسطه	۲	۱/۲	۱/۳	-	-	-	لیسانس	-	-
	فوق دیپلم	۱۴	۸/۶	۹/۳	-	-	-	-	-	-
	لیسانس	۵۶	۳۴/۴	۳۷/۳	-	-	-	-	-	-
	فوق لیسانس	۴۹	۳۰/۱	۳۲/۷	-	-	-	-	-	-
	دکتری	۲۹	۱۷/۸	۱۹/۳	-	-	-	-	-	-
سابقه کار	صفر	۱۳	۸/۰	-	۸/۰	۰	۳۷	۱۰	۱۳/۰۹	۸/۹۰
	$0 < X_i \leq 5$	۱۸	۱۱/۰	-	۱۹/۰	-	-	-	-	-
	$5 < X_i \leq 15$	۶۱	۳۷/۴	-	۵۶/۴	-	-	-	-	-
	$15 < X_i \leq 25$	۴۶	۲۸/۲	-	۸۴/۷	-	-	-	-	-
	$25 < X_i$	۲۵	۱۵/۳	-	۱۰۰	-	-	-	-	-
سابقه مدیریت	صفر	۸۹	۵۴/۶	-	۵۴/۶	۰	۳۰	۰	۳/۷۳	۶/۲۴
	$0 < X_i \leq 5$	۳۰	۱۸/۴	-	۷۳/۰	-	-	-	-	-
	$5 < X_i \leq 15$	۲۴	۱۴/۷	-	۸۷/۷	-	-	-	-	-
	$15 < X_i \leq 25$	۹	۵/۵	-	۹۳/۳	-	-	-	-	-
	$25 < X_i$	۱۱	۶/۷	-	۱۰۰	-	-	-	-	-

(یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

مقایسه وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های توسعه استان یزد

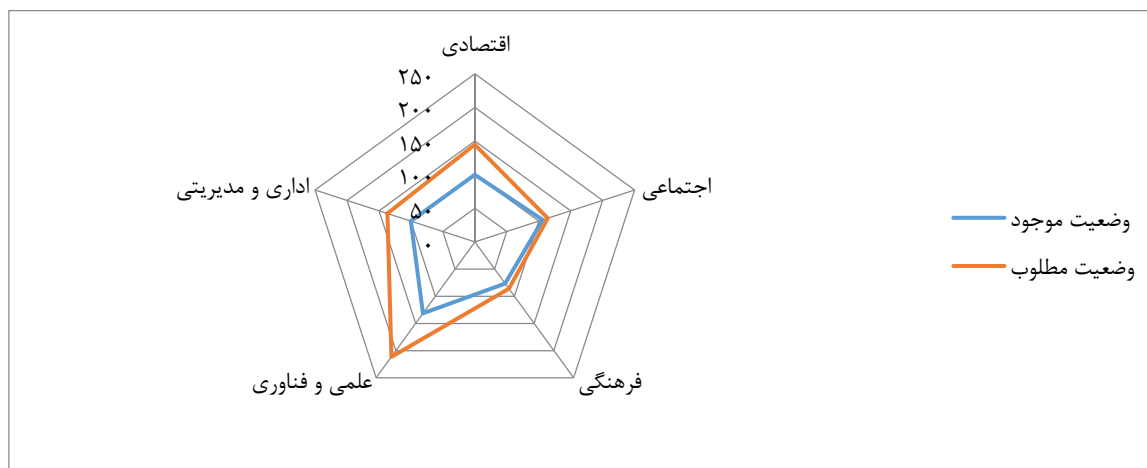
همان‌طور که اشاره شد، وضعیت موجود و مطلوب گویه‌های مؤلفه‌های پنجگانه (مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و فناوری) از دید پاسخگویان و در قالب طیف ۵ سطحی لیکرت سنجیده شد. به‌منظور بررسی و مقایسه بین وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های پنجگانه اثرگذار بر توسعه استان یزد، از آزمون t زوجی استفاده شد. نتایج این مقایسه در جدول ۳ و شکل ۱ ارائه شده است. در این جدول، میزان میانگین و انحراف‌معیار را در شرایط موجود و مطلوب و نتیجه حاصل از آزمون t زوجی و سطح معنی‌داری آزمون قابل مشاهده است. بر اساس این نتایج، بین وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های پنجگانه اثرگذار بر توسعه استان یزد در سطح ۱٪ خطا (۹۹٪ اطمینان) تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۳- مقایسه وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های اثرگذار بر استان یزد بر اساس نتایج آزمون t زوجی

مؤلفه‌ها	وضعیت مورد بررسی	میانگین	انحراف معیار	t	سطح معنی‌داری
اقتصادی	مطلوب	۱۴۴/۷۷	۸/۶۲	۴۵/۷۱**	۰/۰۰۰
	موجود	۱۰۰/۰۴	۹/۲۳		
اجتماعی	مطلوب	۱۱۴/۰۲	۱۳/۱۴۰	۱۵/۲۲۳**	۰/۰۰۰
	موجود	۱۰۶/۳۱	۱۳/۶۳۳		
فرهنگی	مطلوب	۸۶/۱۴	۶/۲۴۰	۱۴/۳۴۵**	۰/۰۰۰
	موجود	۷۶/۵۳	۶/۱۴۴		
علمی و فناوری	مطلوب	۲۱۱/۳۴	۱۵/۳۸۹	۵۵/۷۸۶**	۰/۰۰۰
	موجود	۱۳۱/۵۵	۱۰/۴۳۵		
اداری و مدیریتی	مطلوب	۱۳۶/۸۸	۷/۶۷۹	۴۶/۵۲۴**	۰/۰۰۰
	موجود	۱۰۰/۲۵	۶/۶۶۱		

(یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳) - ** سطح معنی‌داری ۱ درصد

افزون بر این، همان‌طور که در شکل ۱ دیده می‌شود، بیشترین میانگین وضعیت موجود و مطلوب مربوط به مؤلفه علمی و فناوری و کمترین میانگین وضعیت موجود و مطلوب مربوط به مؤلفه فرهنگی بوده است. همچنین بیشترین تفاوت بین وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد در مؤلفه علمی و فناوری مشاهده می‌شود. به بیان دیگر، اگرچه میانگین وضعیت موجود مؤلفه علمی و فناوری بیشتر از سایر مؤلفه‌ها بوده است، اما وضعیت مطلوب این مؤلفه نیز به‌طور قابل توجهی بیشتر از سایر مؤلفه‌ها است. از این رو، بیشترین شکاف بین وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد به مؤلفه علمی و فناوری اختصاص داشته است. در مقابل، کمترین تفاوت بین وضعیت موجود و مطلوب در مؤلفه اجتماعی بوده است. به دیگر سخن، کمترین شکاف بین وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد مربوط به مؤلفه اجتماعی بوده است.

شکل ۱- مقایسه وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد

(یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

رتبه‌بندی مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد

در این بخش مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد بر اساس نتایج حاصل از تحلیل پرسشنامه‌ها ارائه شده است. بخش اول مربوط به مؤلفه‌های اقتصادی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) بود که ۴۱ گویه مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS مقادیر میانگین و انحراف معیار مربوط به هر گویه حاصل شد. برای رتبه‌بندی گویه‌ها از مقدار ضریب پراکندگی استفاده شد که حاصل تقسیم مقدار انحراف معیار بر میانگین می‌باشد. متغیر ضریب پراکندگی شاخص‌های مرکزی و پراکندگی را با هم در رتبه‌بندی گویه‌ها وارد می‌کند و یکی از بهترین شاخص‌ها برای رتبه‌بندی می‌باشد. بر اساس آمار مقدار این شاخص هرچه قدر کوچک‌تر باشد بیانگر نزدیک‌تر بودن شاخص‌های پراکندگی و مرکزی می‌باشد و رتبه بالاتری را به خود اختصاص خواهد داد. مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصادی اثرگذار بر توسعه استان یزد در جدول ۴ با رنگ متفاوت نشان داده شده است.

جدول ۴- رتبه‌بندی مؤلفه‌های اقتصادی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود)

رتبه	ضریب پراکندگی	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۱۱	۰/۳۰۹	۱/۰۵۱	۳/۴۰	امنیت سرمایه‌گذاری در استان
۲۱	۰/۳۳۹	۰/۷۷۶	۲/۲۹	میزان سرمایه‌گذاری در صنایع استان
۶	۰/۲۳۲	۰/۸۷۴	۳/۷۶	توجه به صنایع کوچک و زودبازده در استان
۱	۰/۱۲۷	۰/۵۷۹	۴/۵۵	بیکاری
۲۹	۰/۳۷۹	۰/۹۰۵	۲/۳۹	فساد و رانت
۳۴	۰/۴۱۶	۰/۹۰۴	۲/۱۷	قانون‌گرایی در اقتصاد
۴۰	۰/۴۵۲	۰/۸۸۱	۱/۹۵	تعادل بین بخش‌های کارآفرینی، استخدام و خوداشتغالی
۹	۰/۲۶۵	۰/۵۲۷	۱/۹۹	وجود فضای کسب‌وکار و انجام سرمایه‌گذاری
۳۵	۰/۴۱۶	۰/۸۸۶	۲/۱۳	وجود زیربنای اقتصادی و بستر مناسب جهت کارآفرینی در استان
۲۸	۰/۳۷۸	۰/۹۰۵	۲/۳۹	تأثیرپذیری کارآفرینی استان از سیاست‌های کلان کشوری
۷	۰/۲۵۵	۱/۰۳۰	۴/۰۴	رکود اقتصادی و تورم
۲۶	۰/۳۵۰	۰/۷۰۷	۲/۰۲	وجود فضای اقتصادی مناسب و اشتغال برای فارغ‌التحصیلان بومی
۳۹	۰/۴۳۱	۰/۸۴۹	۱/۹۷	سطح کیفیت تولیدات داخلی
۱۹	۰/۳۳۷	۰/۸۱۶	۲/۴۲	رقابت اقتصادی
۳۶	۰/۴۱۷	۰/۸۳۹	۲/۰۱	تمرکز منابع انسانی بر روی مزیت‌های رقابتی اقتصادی
۳	۰/۱۳۷	۰/۶۱۱	۴/۴۷	نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی
۸	۰/۲۵۸	۰/۵۳۴	۲/۰۷	تناسب بین سهم کارگران ماهر و کارگران نیمه ماهر در بخش اقتصادی
۲۷	۰/۳۷۰	۰/۹۲۵	۲/۵۰	توجه به قانون الزام فراگیری آموزش‌های فنی و حرفه‌ای برای اشتغال مبنی بر تأکید بر برخورداری از گواهینامه‌های مهارت‌های فنی و حرفه‌ای
۳۷	۰/۴۲۰	۰/۸۶۶	۲/۰۶	وجود اتاق کارآفرینی
۲۵	۰/۳۴۸	۰/۷۱۰	۲/۰۴	تعریف صحیح از حمایت اقتصادی
۳۸	۰/۴۳۰	۱/۲۳۵	۲/۸۷	تأثیر سیاست‌های ملی و اقتصادی بر منابع انسانی
۵	۰/۱۸۵	۰/۷۲۷	۳/۹۸	دانش‌بنیان بودن صنایع استان برای جذب نخبگان
۲۰	۰/۳۳۸	۰/۶۹۶	۲/۰۶	جذابیت‌های اقتصادی برای حفظ نخبگان
۱۳	۰/۳۲۱	۰/۶۵۶	۲/۰۴	ایجاد فضای کسب‌وکار برای نخبگان
۳۲	۰/۳۹۹	۰/۸۰۵	۲/۰۲	سرمایه‌گذاری برای نخبگان
۲	۰/۱۲۹	۰/۵۸۱	۴/۵۰	جذابیت تسهیلات دیگر کشورها برای نخبگان
۲۳	۰/۳۴۶	۰/۷۱۰	۲/۰۵	مناسب بودن شرایط اقتصادی برای حفظ و نگهداری نخبگان در استان
۱۶	۰/۳۳۰	۰/۷۸۹	۲/۳۹	وجود زیرساخت مناسب جهت فعالیت اقتصادی و اشتغال نخبگان
۱۲	۰/۳۱۰	۰/۸۰۰	۲/۵۸	قدیمی بودن ماشین‌آلات و سطح فناوری‌های نوین و تکنولوژی‌ها
۳۰	۰/۳۸۲	۰/۸۳۳	۲/۱۸	کیفیت و کمیت تسهیلات ارائه شده به نخبگان
۱۸	۰/۳۳۴	۰/۶۶۲	۱/۹۸	وجود تسهیلات کافی برای نخبگان
۲۲	۰/۳۴۰	۰/۷۰۴	۲/۰۷	درآمد پایدار و مناسب برای نخبگان
۱۵	۰/۳۲۸	۰/۶۷۰	۲/۰۴	دایره فعالیت اقتصادی نخبگان
۴	۰/۱۶۰	۰/۶۴۳	۴/۰۲	وجود دغدغه اشتغال و فعالیت اقتصادی در میان نخبگان
۳۷	۰/۴۲۸	۰/۸۶۴	۲/۰۲	تناسب توسعه انسانی با توسعه صنعتی در استان

رتبه	ضریب پراکندگی	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۱۷	۰/۳۳۲	۰/۷۵۸	۲/۲۸	دانش محور بودن صنایع استان
۳۱	۰/۳۸۷	۰/۷۶۶	۱/۹۸	کارآمدی سیاست‌های اقتصادی برای حفظ نخبگان
۳۳	۰/۴۱۳	۱/۰۴۴	۲/۵۳	کارایی بنیاد نخبگان
۱۴	۰/۳۲۱	۰/۵۹۴	۱/۸۵	فضای اشتغال و فعالیت اقتصادی برای فارغ‌التحصیلان بومی
۱۰	۰/۳۰۴	۰/۷۹۱	۲/۶۰	میزان معافیت‌های مالیاتی و بیمه‌ای شرکت‌های خصوصی (پارک علم و فناوری)
۲۴	۰/۳۴۷	۰/۸۱۲	۲/۳۴	تخصصی بودن شهرستان‌ها در حوزه‌های خاص با توجه به شرایط و پتانسیل آن‌ها

همان گونه که ملاحظه می‌شود، مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصادی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) عبارت بودند از:

۱- بیکاری

۲- جذابیت تسهیلات دیگر کشورها برای نخبگان

۳- نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی

۴- وجود دغدغه اشتغال در میان نخبگان

۵- دانش بنیان بودن صنایع استان برای جذب نخبگان

۶- توجه به صنایع کوچک و زودبازده در استان

۷- رکود اقتصادی و تورم

۸- تناسب بین سهم کارگران ماهر و کارگران نیمه ماهر در بخش اقتصادی

۹- وجود فضای کسب‌وکار و انجام سرمایه‌گذاری

۱۰- میزان معافیت‌های مالیاتی و بیمه‌ای شرکت‌های خصوصی (پارک علم و فناوری)

بر اساس این نتایج، بیکاری به‌خصوص بیکاری در بین فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، دغدغه اشتغال در میان نخبگان، جذابیت تسهیلات دیگر کشورها برای نخبگان از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصادی اثرگذار بر توسعه بوده‌اند.

بخش دوم مربوط به مؤلفه‌های اجتماعی اثرگذار بر توسعه استان (وضعیت موجود) بودند که در ۴ حوزه مختلف مهاجرت، بومیت، عدالت اجتماعی و مشارکت زنان و در مجموع با ۴۹ گویه مورد بررسی قرار گرفتند. رتبه‌بندی مؤلفه‌های اجتماعی اثرگذار بر توسعه استان یزد در جدول ۵ نشان داده شده است. همچنین مهم‌ترین این مؤلفه‌ها با رنگ متفاوت نشان داده شده است.

جدول ۵- رتبه‌بندی مؤلفه‌های اجتماعی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود)

اولویت	ضریب پراکندگی	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۱۹	۰/۳۰۷	۰/۸۴۳	۲/۷۴	دسترسی برابر به امکانات بهداشتی در تمام مناطق استان
۲۰	۰/۳۱۰	۰/۸۸۴	۲/۸۵	دسترسی برابر به امکانات آموزشی در تمام مناطق استان
۳۶	۰/۴۱۵	۰/۸۹۳	۲/۱۵	دسترسی برابر به فرصت‌های اشتغال در تمام مناطق استان
۱۲	۰/۲۴۳	۰/۹۶۵	۳/۹۷	فرصت‌های برابر جنسیتی در اشتغال
۱۴	۰/۲۵۷	۰/۹۴۷	۳/۶۸	فرصت‌های برابر جنسیتی در آموزش
۳۳	۰/۴۰۱	۱/۰۹۸	۲/۷۴	مشارکت زنان
۳۵	۰/۴۱۴	۱/۰۰۶	۲/۴۳	اعتقاد به توانایی‌های زنان
۳۰	۰/۳۸۵	۰/۸۷۷	۲/۲۸	توجه به حقوق زنان در عرصه‌های مختلف
۲۵	۰/۳۶۹	۰/۹۱۲	۲/۴۷	سهم بهره‌گیری از زنان در اشتغال
۴۱	۰/۴۳۱	۰/۹۱۵	۲/۱۲	اعتقاد به استقلال زنان
۲۷	۰/۳۷۸	۰/۸۲۸	۲/۱۹	میزان فعالیت زنان در حوزه‌های مدیریتی و اداری
۱۸	۰/۲۸۲	۱/۰۳۷	۳/۶۷	اعتقاد به تضاد نقش اجتماعی و خانوادگی زنان در اشتغال
۹	۰/۲۲۹	۰/۸۶۱	۳/۷۵	اعتقاد به محدود کردن زنان در حد وظایف خانه‌داری و تربیت فرزند
۱۱	۰/۲۳۵	۰/۸۹۲	۳/۷۹	توجه به شایسته‌سالاری در اشتغال زنان و مردان
۱۷	۰/۲۸۱	۱/۰۰۳	۳/۶۶	تفاوت سطح حقوق و دریافتی‌ها در سطح دستگاه‌های اجرایی استان
۱	۰/۱۳۰	۰/۵۷۲	۴/۴۰	میزان مهاجرپذیری
۳۲	۰/۳۹۶	۰/۸۲۱	۲/۰۷	تعادل در مهاجرت
۴۰	۰/۴۲۵	۰/۸۱۶	۱/۹۲	کنترل اجتماعی از طریق رویکرد جذب و همگون سازی

اولویت	ضریب پراکندگی	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۴۵	۰/۴۷۱	۰/۹۸۴	۲/۰۹	بهره‌گیری از پتانسیل‌های اجتماعی اتباع خارجی
۴۸	۰/۵۰۵	۰/۹۴۴	۱/۸۷	اعتماد به اتباع خارجی
۴۷	۰/۴۸۴	۰/۸۶۶	۱/۷۹	سطح پذیرش اجتماعی اتباع خارجی
۴۶	۰/۴۸۳	۰/۷۹۸	۱/۶۵	شناسایی مغزهای متفکر از بین اتباع خارجی
۱۶	۰/۲۶۳	۰/۹۸۲	۳/۷۳	فراهم بودن زمینه تحصیل و فعالیت اجتماعی اتباع خارجی
۲۲	۰/۳۳۲	۰/۸۱۹	۲/۴۷	سرمایه‌گذاری اجتماعی برای اتباع خارجی
۱۵	۰/۲۶۱	۰/۹۶۸	۳/۷۱	برنامه‌ریزی برای فعالیت اجتماعی اتباع خارجی
۱۰	۰/۲۳۴	۰/۸۸۴	۳/۷۷	سهم حضور اتباع خارجی در بازار کار
۴۴	۰/۴۶۶	۰/۸۶۲	۱/۸۵	برنامه‌ریزی برای آمایش استان
۲	۰/۱۷۸	۰/۶۹۶	۳/۹۰	مهاجرت جوانان از روستا به شهر
۴	۰/۱۸۳	۰/۷۶۶	۴/۱۹	ایجاد اشتغال کاذب در اثر ورود روستاییان به شهر
۳۳	۰/۳۴۵	۱/۰۴۸	۳/۰۴	تغییر سیمای شهر ناشی از شکل‌گیری مشاغل کاذب
۵	۰/۱۹۸	۰/۸۰۹	۴/۰۸	ورود مهاجر کارگری به استان
۷	۰/۲۰۴	۰/۸۳۲	۴/۰۷	حاشیه‌نشینی در شهرها
۳۴	۰/۴۱۱	۰/۷۷۳	۱/۸۸	استفاده بهینه از سرمایه‌های اجتماعی در روستاها
۳۹	۰/۴۲۲	۰/۷۸۵	۱/۸۶	ظرفیت‌سازی برای مشارکت اجتماعی نیروهای بومی در فعالیت‌های استانی
۳۷	۰/۴۱۷	۰/۸۷۱	۲/۰۹	برنامه‌ریزی برای فعالیت اجتماعی جوانان بومی
۲۸	۰/۳۸۱	۰/۸۳۸	۲/۲۰	تمایل افراد بومی به مشارکت در کارهای یدی
۴۳	۰/۴۵۱	۰/۸۳۸	۱/۸۶	فراهم بودن بستر اجتماعی اشتغال افراد بومی
۴۲	۰/۴۴۶	۰/۹۳۲	۲/۰۹	سهم نیروی بومی در مشاغل ساده
۳۸	۰/۴۲۰	۰/۷۱۸	۱/۷۱	تقاضای کافی برای جذب نیروهای بومی
۶	۰/۲۰۲	۰/۸۲۲	۴/۰۶	بیکاری نیروی متخصص و بومی
۲۹	۰/۳۸۴	۰/۸۲۶	۲/۱۵	تناسب نسبت اشتغال نیروهای بومی و غیربومی
۳۱	۰/۳۸۹	۰/۸۸۲	۲/۲۷	مشارکت نیروی بومی در امور خدماتی و ساده
۸	۰/۲۱۹	۰/۷۹۸	۳/۶۵	جهت‌دار بودن رویکرد توسعه استان به سمت جذب نیروی غیربومی تا بومی
۲۶	۰/۳۷۱	۰/۸۵۴	۲/۳۰	استفاده از توانمندی‌های افراد بومی در جامعه
۲۱	۰/۳۲۷	۰/۷۶۵	۲/۳۴	شایسته‌سالاری در جامعه
۲۴	۰/۳۶۸	۰/۸۰۳	۲/۱۸	وجود انگیزه و مشوق برای جذب نخبگان بومی
۱۲	۰/۲۵۲	۰/۹۷۶	۳/۸۷	شرایط سختگیرانه در جذب افراد بومی
۳	۰/۱۸۲	۰/۷۱۷	۳/۹۴	مهاجرت نخبگان بومی
۱۳	۰/۲۴۷	۰/۹۲۹	۳/۷۶	سرخوردگی فارغ‌التحصیلان بومی

بر اساس نتایج مذکور، مهم‌ترین مؤلفه‌های اجتماعی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) شامل موارد زیر بودند:

۱- میزان مهاجرپذیری

۲- مهاجرت جوانان از روستا به شهر

۳- مهاجرت نخبگان بومی

۴- ایجاد اشتغال کاذب در اثر ورود روستاییان به شهر

۵- ورود مهاجر کارگری به استان

۶- بیکاری نیروی متخصص و بومی

۷- حاشیه‌نشینی در شهرها

۸- جهت‌دار بودن رویکرد توسعه استان به سمت جذب نیروی غیربومی تا بومی

۹- اعتقاد به محدود کردن زنان در حد وظایف خانه‌داری و تربیت فرزند

۱۰- سهم حضور اتباع خارجی در بازار کار

بر اساس این نتایج، مهاجرت، بیکاری نیروی متخصص و بومی و جذب نیروی غیربومی، حاشیه‌نشینی و اشتغال کاذب مهم‌ترین مؤلفه‌های اجتماعی اثرگذار بر توسعه بوده‌اند.

بخش سوم مربوط به مؤلفه‌های فرهنگی اثرگذار بر توسعه (وضعیت موجود) بودند که با ۳۰ گویه مورد بررسی قرار گرفت. رتبه‌بندی مؤلفه‌های فرهنگی اثرگذار بر توسعه و نیز مهم‌ترین مؤلفه‌های مذکور با رنگ متفاوت در جدول ۶ قابل مشاهده است.

جدول ۶- رتبه‌بندی مؤلفه‌های فرهنگی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود)

رتبه	ضریب پراکندگی	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۲۵	۰/۴۱۰	۰/۸۵۳	۲/۰۸	روحیه کارجمعی و کار تیمی در بین منابع انسانی
۴	۰/۲۱۱	۰/۸۷۱	۴/۱۲	رابطه‌گرایی و قوم‌گرایی
۱۸	۰/۳۶۱	۰/۸۰۱	۲/۲۲	گروه‌گرایی و تمایل به انجام فعالیت تیمی
۱۶	۰/۳۶۰	۰/۷۶۶	۲/۱۳	رقابت، تنگ‌نظری و دشمنی
۲۲	۰/۳۹۷	۰/۸۲۳	۲/۱۰	شایسته‌سالاری
۱۷	۰/۳۶۱	۰/۸۱۵	۲/۲۶	روحیه کارگر محوری به جای دانش‌محوری
۲۶	۰/۴۲۱	۰/۸۷۵	۲/۰۸	روحیه کارآفرینی و خوداشتغالی
۶	۰/۲۵۳	۰/۸۵۷	۳/۳۹	انتظار و سطح توقع فارغ‌التحصیلان از شغل
۵	۰/۲۲۳	۰/۹۲۷	۴/۱۵	انتظار و توقع فارغ‌التحصیلان از دولت جهت فراهم کردن اشتغال
۸	۰/۲۹۶	۰/۹۳۳	۳/۱۵	اعتقاد به خودکفایی
۱۱	۰/۳۲۸	۰/۸۷۵	۲/۶۷	تفکر مهارت‌گرایی در افراد
۲۱	۰/۳۸۸	۱/۰۰۹	۲/۶۰	ضرورت رویکرد ادغام فرهنگی
۷	۰/۲۸۷	۰/۸۴۰	۲/۹۳	تغییر آداب‌ورسوم در اثر حضور مهاجرین
۳۰	۰/۵۰۸	۱/۰۴۶	۲/۰۶	نگرش منفی به اتباع خارجی
۱	۰/۱۸۵	۰/۷۱۸	۳/۸۸	تأثیر اتباع خارجی بر فرهنگ کار در درازمدت
۲	۰/۱۸۷	۰/۷۰۵	۳/۷۷	تأثیرات فرهنگی مهاجرت اتباع خارجی و کارگران غیر ماهر به استان
۱۴	۰/۳۴۲	۱/۱۸۸	۳/۴۷	مشکلات ناشی از اختلافات فرهنگی از مهاجرت روستا به شهر
۲۳	۰/۴۰۵	۱/۱۰۹	۲/۷۴	روحیه خلاق در روستاییان جهت بهره‌برداری از پتانسیل‌ها
۱۵	۰/۳۵۹	۱/۰۳۱	۲/۸۷	تمایل نسبت به پیشرفت دیگران (نخبگان)
۱۹	۰/۳۸۵	۰/۸۷۸	۲/۲۸	پذیرش ریسک تحویل مسئولیت به نخبگان
۲۴	۰/۴۰۹	۱/۰۴۸	۲/۵۶	فرهنگ نخبه پروری
۲۰	۰/۳۸۶	۱/۰۶۹	۲/۷۷	روحیه نوآوری و خلق ایده‌های جدید
۳	۰/۱۹۷	۰/۷۸۱	۳/۹۷	روحیه مدرک‌گرایی به جای مهارت‌گرایی
۹	۰/۳۰۷	۰/۶۴۴	۲/۱۰	فرهنگ تشویق و حمایت از نوآوری و نوآوران
۲۷	۰/۴۲۲	۰/۹۵۵	۲/۲۶	طراحی، تولید، توزیع، انتشار و صدور خدمات و محصولات فرهنگی ترویج فرهنگ درستکاری، کارآفرینی و نوآوری در سطح استان
۱۲	۰/۳۳۳	۰/۸۸۹	۲/۶۷	ترویج و تقویت فرهنگ کار و استفاده از تولیدات داخلی
۱۰	۰/۳۱۶	۰/۸۷۰	۲/۷۵	میزان تغییر هویت یزدی‌ها ناشی از تفاوت‌های فرهنگی
۲۸	۰/۴۲۶	۱/۰۹۹	۲/۵۸	وجود فرهنگ اشتغال زنان
۲۹	۰/۴۶۳	۰/۸۷۱	۱/۸۸	وجود نگرش مثبت نسبت به اشتغال زنان
۱۳	۰/۳۴۱	۰/۷۲۰	۲/۱۱	اعتقاد به خودباوری و استقلال زنان

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی اثرگذار بر توسعه (وضعیت موجود) عبارت بودند از:

- ۱- تأثیر اتباع خارجی بر فرهنگ کار در درازمدت
- ۲- تأثیرات فرهنگی مهاجرت اتباع خارجی و کارگران غیر ماهر به استان
- ۳- فرهنگ و روحیه مدرک‌گرایی به جای مهارت‌گرایی
- ۴- رابطه‌گرایی و قوم‌گرایی
- ۵- انتظار و توقع فارغ‌التحصیلان از دولت جهت فراهم کردن اشتغال
- ۶- انتظار و سطح توقع فارغ‌التحصیلان از شغل
- ۷- تغییر آداب‌ورسوم در اثر حضور مهاجرین
- ۸- اعتقاد به خودکفایی

۹- فرهنگ تشویق و حمایت از نوآوری و نوآوران

۱۰- میزان تغییر هویت یزدی‌ها ناشی از تفاوت‌های فرهنگی

بر اساس این یافته‌ها، اثرات فرهنگی مهاجرت اتباع خارجی به استان، مدرک‌گرایی، رابطه‌گرایی و توقع فارغ‌التحصیلان از دولت جهت فراهم کردن اشتغال از مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی اثرگذار بر توسعه بوده‌اند.

در بخش چهارم پرسشنامه، مؤلفه‌های علمی و فناوری اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) با ۵۳ گویه موردبررسی قرار گرفتند. در جدول ۷، رتبه‌بندی مؤلفه‌های علمی و فناوری اثرگذار بر توسعه استان یزد به همراه مهم‌ترین مؤلفه‌های مذکور نشان داده شده است.

جدول ۷- رتبه‌بندی مؤلفه‌های علمی و فناوری اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود)

رتبه	ضریب پراکنندگی	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۱۰	۰/۲۸۲	۰/۶۸۵	۲/۴۳	بسترسازی برای آموزش کارآفرینی در آموزش عالی
۳۲	۰/۳۶۵	۰/۷۷۰	۲/۱۱	آموزش کارآفرینی از سال‌های پایه تحصیل
۳۹	۰/۳۷۶	۰/۷۹۰	۲/۱۰	حمایت ساختاری و مادی از کارآفرینی در دانشگاه‌ها
۴۸	۰/۴۰۸	۰/۸۴۱	۲/۰۶	حمایت از افراد کارآفرین و نوآور در نظام آموزش عالی
۳۷	۰/۳۷۱	۰/۷۲۸	۱/۹۶	خلاقیت و نوآوری در نظام آموزش عالی
۴۹	۰/۴۱۲	۰/۸۲۸	۲/۰۱	وجود آموزش‌های میدانی
۳	۰/۲۰۳	۰/۶۷۹	۳/۳۴	اتکای دانشگاه‌ها به آموزش‌های تئوری و آکادمیک
۱۸	۰/۳۰۹	۰/۷۰۹	۲/۲۹	آموزش مهارت در نظام آموزش عالی
۹	۰/۲۸۲	۰/۷۷۰	۲/۷۳	تطابق آموزش‌های مؤسسات آموزش عالی با نیازهای بازار
۲۰	۰/۳۱۳	۰/۷۹۵	۲/۵۴	تقاضامحوری در دانشگاه‌ها
۳۵	۰/۳۶۸	۱/۰۶۷	۲/۹۰	وجود رشته‌های تحصیلی مرتبط با نیاز بازار
۲۷	۰/۳۴۶	۰/۷۶۵	۲/۲۱	تربیت افراد متخصص
۱۳	۰/۲۹۲	۰/۷۰۰	۲/۴۰	میزان مهارت‌های عملی فارغ‌التحصیلان دانشگاهی
۴۳	۰/۳۷۸	۰/۸۶۳	۲/۲۸	توجه دانشگاه به کارآفرینی
۴۰	۰/۳۷۷	۰/۸۰۵	۲/۱۳	پیوند تحصیلات با کارآفرینی
۵۱	۰/۴۲۳	۰/۷۶۶	۱/۸۱	برنامه آمایش سرزمین در بحث آموزش عالی
۲۸	۰/۳۴۷	۰/۸۷۷	۲/۵۳	تطابق بین آموزش و نیازهای استان
۵۰	۰/۴۱۶	۰/۸۵۸	۲/۰۶	تناسب فرصت‌های شغلی با آموزش‌های ارائه شده در دانشگاه‌های استان
۴۷	۰/۴۰۱	۰/۷۶۳	۱/۹۰	توسعه متوازن مؤسسات آموزشی و پژوهشی
۲۴	۰/۳۳۳	۰/۶۹۰	۲/۰۷	متعادل بودن نسبت تعداد دانشجو به نیازهای استان
۳۶	۰/۳۶۸	۰/۸۰۳	۲/۱۸	همکاری سازمان مدیریت با نهادهای آموزشی استان
۸	۰/۲۵۴	۰/۷۳۰	۲/۸۷	محور قرار دادن نیازسنجی شغلی در برنامه‌های آموزش عالی استان
۲	۰/۱۶۷	۰/۶۷۱	۴/۰۱	فرار مغزها و مهاجرت نخبگان
۱۷	۰/۳۰۶	۰/۶۵۳	۲/۱۳	تقاضای کافی برای جذب دانشجویان در بازار کار
۵۲	۰/۴۲۵	۰/۸۳۴	۱/۹۶	برخورداری دانشگاه‌ها از تجهیزات و کارگاه‌های فنی
۳۱	۰/۳۶۰	۰/۷۴۶	۲/۰۷	وجود اولویت‌بندی شغلی و آموزشی
۵	۰/۲۳۶	۰/۶۷۹	۲/۸۸	ارتباط بین رشته‌های دانشگاهی با نیازهای جامعه
۱	۰/۰۸۲	۰/۷۰۶	۲/۶۱	پرورش نیروی انسانی ماهر
۴۴	۰/۳۸۱	۰/۷۰۵	۱/۸۵	نیازسنجی آموزشی و مهارتی
۴۱	۰/۳۷۸	۱/۱۷۶	۳/۱۱	کاربردی بودن آموزه‌های مراکز فنی و حرفه‌ای
۲۵	۰/۳۴۴	۰/۶۹۸	۲/۰۳	هدفمند بودن آموزش برای تولید نسل بعدی
۷	۰/۲۵۱	۰/۷۲۳	۲/۸۸	هدایت آموزش به سمت علاقه‌مندی‌های افراد
۳۸	۰/۳۷۲	۰/۷۸۹	۲/۱۲	تخصص و تجربه کاری اعضای هیئت‌علمی و مدیران در نظام آموزش عالی استان
۱۴	۰/۲۹۴	۱/۰۰۶	۳/۴۲	تعریف درست از نخبه و شرایط احراز نخبگی
۲۲	۰/۳۲۵	۰/۹۷۸	۳/۰۱	مشخص بودن محدوده نخبه و دایره نخبگی
۴۶	۰/۳۹۴	۰/۷۹۳	۲/۰۱	وجود سامانه مدون اطلاعاتی از تمامی نخبگان
۱۶	۰/۲۹۶	۰/۷۳۱	۲/۴۷	توازن بین تعداد دانشجویان رشته‌های مختلف تحصیلی با نیازهای جامعه
۴۵	۰/۳۹۰	۱/۰۵۰	۲/۶۹	تناسب بین سطح مهارت کارجو با سطح مهارت موردنیاز برای شغل
۲۳	۰/۳۲۶	۱/۰۰۹	۳/۰۹	تناسب بین زمینه تحصیلی فرد شاغل بامهارت موردنیاز شغل

رتبه	ضریب پراکندگی	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۱۲	۰/۲۹۲	۱/۰۳۲	۳/۵۴	تناسب بین سطح تحصیلات فرد شاغل با سطح تحصیلات موردنیاز شغل
۶	۰/۲۴۰	۰/۸۷۳	۳/۶۴	شایستگی (صلاحیت) بیشتر یا کمتر از آنچه شغل نیاز دارد
۲۵	۰/۳۴۰	۰/۸۳۳	۲/۴۵	حمایت از ثبت اختراعات
۴	۰/۲۳۰	۰/۵۴۴	۲/۳۷	حمایت فناورانه از شرکت‌های دانش‌بنیان
۳۴	۰/۳۶۷	۰/۷۶۸	۲/۰۹	استعدادیابی در سطوح مختلف تحصیلی
۳۰	۰/۳۵۵	۱/۱۲۵	۳/۱۷	پذیرش و استفاده از صنایع تکنولوژی برتر (High Tech) در استان
۲۱	۰/۳۲۲	۰/۸۷۷	۲/۷۲	ارتباط بین دانشگاه و جامعه
۲۹	۰/۳۴۹	۰/۷۴۰	۲/۱۲	ارتباط بین دانشگاه و صنعت
۱۹	۰/۳۱۱	۰/۷۶۳	۲/۴۵	کاربردی بودن پروژه‌های دانشگاه‌ها
۴۲	۰/۳۷۸	۰/۹۳۹	۲/۴۸	هم راستا بودن مهارت فارغ‌التحصیلان دانشگاهی با نیاز معدن، صنعت و خدمات استان
۱۱	۰/۲۹۱	۰/۶۲۸	۲/۱۶	نیازسنجی آموزشی و مهارتی برای برنامه‌ریزی آتی در نظام آموزش عالی
۵۳	۰/۴۴۴	۱/۰۳۸	۲/۳۴	تعادل در عرضه و تقاضای نیروی متخصص و دانشگاهی
۳۳	۰/۳۶۷	۰/۸۱۲	۲/۲۱	روابط دو به دو میان دولت، صنعت و دانشگاه
۱۵	۰/۲۹۴	۰/۷۴۰	۲/۵۲	مسئله محور بودن دستگاه‌ها و بازیگران حوزه علم و فناوری و نوآوری

بر این اساس مهم‌ترین مؤلفه‌های علمی و فناوری اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) شامل موارد زیر بوده‌اند:

۱- پرورش نیروی انسانی ماهر (در دانشگاه)

۲- فرار مغزها و مهاجرت نخبگان

۳- اتکای دانشگاه‌ها به آموزش‌های تئوری و آکادمیک

۴- حمایت فناورانه از شرکت‌های دانش‌بنیان

۵- ارتباط بین رشته‌های دانشگاهی با نیازهای جامعه

۶- شایستگی (صلاحیت) بیشتر یا کمتر از آنچه شغل نیاز دارد

۷- هدایت آموزش عالی به سمت علاقه‌مندی‌های افراد

۸- محور قرار دادن نیازسنجی شغلی در برنامه‌های آموزش عالی استان

۹- تطابق آموزش‌های مؤسسات آموزش عالی با نیازهای بازار

۱۰- بسترسازی برای آموزش کارآفرینی در آموزش عالی

بر اساس نتایج مذکور، پرورش نیروی انسانی ماهر، مهاجرت و فرار مغزها، اتکای دانشگاه‌ها به آموزش‌های تئوری و آکادمیک، هدایت آموزش به سمت علاقه‌مندی‌های افراد، تطابق آموزش‌های مؤسسات آموزش عالی با نیازهای بازار، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌های علمی و فناوری اثرگذار بوده‌اند.

در نهایت در بخش پنجم، مؤلفه‌های اداری و مدیریتی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) بودند که با ۴۱ گویه بررسی شدند. رتبه‌بندی این مؤلفه‌ها و نیز مهم‌ترین آن‌ها با رنگ متفاوت در جدول ۸ نشان داده شده است.

جدول ۸- رتبه‌بندی مؤلفه‌های اداری و مدیریتی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود)

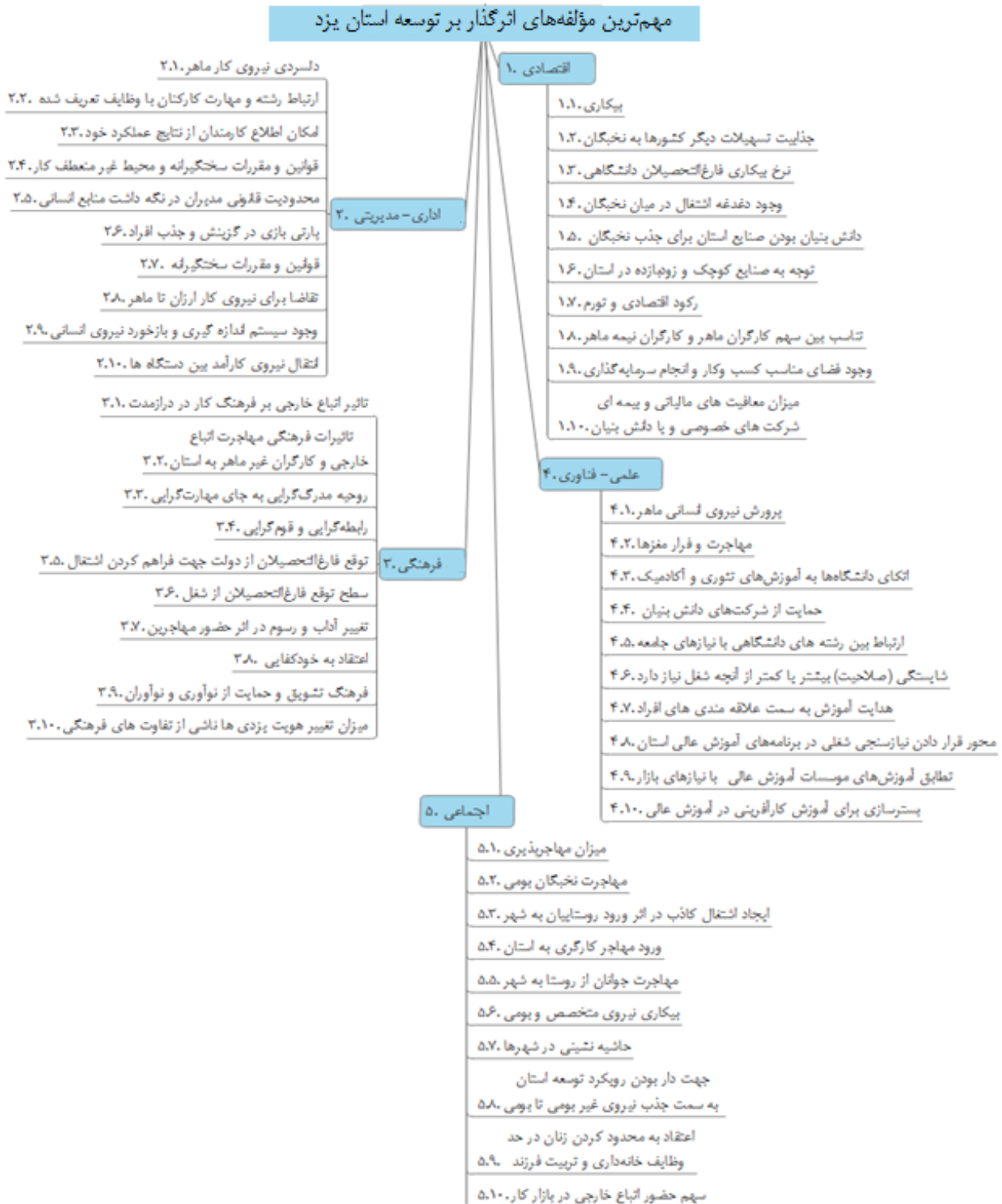
رتبه	ضریب پراکندگی	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۳۲	۰/۴۰۲	۱/۰۲۰	۲/۵۴	برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های تخصصی برای حوزه‌های مختلف
۳۸	۰/۴۸۵	۰/۸۲۹	۱/۷۱	تعهد کاری نیروی انسانی قراردادی
۳۴	۰/۴۲۰	۰/۸۱۰	۱/۹۳	شایسته‌سالاری در محل کار
۱۹	۰/۳۳۰	۰/۸۴۱	۲/۴۸	وجود انگیزه و مشوق در محل کار
۳۶	۰/۴۲۶	۰/۸۵۳	۲/۰۰	وجود سیستم تخصیص پاداش به کارمندان
۳۹	۰/۴۹۹	۰/۹۳۱	۱/۸۷	عدالت رفاهی بین کارکنان در یک واحد، اداره و یا دستگاه‌های دیگر
۳۳	۰/۳۵۲	۰/۷۰۳	۲/۰۰	تعریف وظایف به صورت امکان حضور در محل کار
۲۷	۰/۳۷۲	۰/۸۵۳	۲/۲۹	وجود شاخص و چارچوب جهت احراز پست‌های مدیریتی
۱۱	۰/۲۵۷	۱/۰۰۱	۳/۹۰	سرخوردگی در محل کار
۲۲	۰/۳۴۳	۰/۶۸۹	۲/۰۱	بها دادن به افراد جوان و تحصیل کرده در ادارات

رتبه	ضریب پراکندگی	انحراف معیار	میانگین رتبه‌ای	گویه‌ها
۷	-۰/۲۰۵	۰/۷۵۸	۳/۶۹	قوانین و مقررات سختگیرانه در محل کار
۲۶	-۰/۳۶۷	۱/۰۹۷	۲/۹۹	محصور شدن فعالیت‌های اجتماعی به محیط اداری
۱۲	-۰/۲۶۲	۰/۷۴۵	۲/۸۴	وجود بانک یکپارچه کارمندان و مدیران
۱۰	-۰/۲۵۲	۰/۸۹۶	۳/۵۶	انتقال نیروی کارآمد بین دستگاه‌ها
۲	-۰/۱۷۰	۰/۶۴۳	۳/۷۹	ارتباط رشته و مهارت کارکنان با وظایف تعریف شده
۲۵	-۰/۳۶۶	۰/۸۳۷	۲/۲۹	تعریف دقیق کار برای یک کارمند
۳۳	-۰/۴۱۴	۱/۱۴۶	۲/۷۷	تعریف استاندارد ساعات مفید کار اداری
۳	-۰/۱۸۵	۰/۶۵۱	۳/۵۲	امکان اطلاع کارمندان از نتایج عملکرد خود
۳۷	-۰/۴۳۴	۰/۹۳۳	۲/۱۵	وجود مکانیسم استفاده از نیروی انسانی لایق در پست‌های مدیریتی
۹	-۰/۲۴۳	۰/۶۰۲	۲/۴۸	وجود سیستم اندازه‌گیری و بازخورد نیروی انسانی
۱۷	-۰/۳۱۷	۰/۸۳۷	۲/۶۴	روزمرگی در محل کار
۱۶	-۰/۳۰۸	۰/۷۷۳	۲/۵۱	برگزاری کارگاه‌ها و آموزش‌های تخصصی مرتبط با پست کارشناسان
۱۵	-۰/۲۹۵	۰/۶۱۰	۲/۰۷	توانمندسازی نیروها و کارکنان در محل کار
۲۰	-۰/۳۳۶	۰/۸۸۸	۲/۶۴	جریان مدیریت دانش در سطح اداره و سازمان‌ها
۱۸	-۰/۳۱۸	۰/۷۵۳	۲/۳۷	وجود نظام اطلاع‌رسانی در سیستم اداری
۲۱	-۰/۳۴۰	۰/۷۲۷	۲/۱۴	انگیزه نیروی‌های قراردادی در ارائه خدمات
۴۰	-۰/۶۰۴	۰/۷۳۷	۱/۲۲	تناسب بین سطح اشتغال در بخش خصوصی و بخش دولتی
۲۸	-۰/۳۷۸	۰/۷۴۹	۱/۹۸	وجود یک سیستم پیش‌بینی و تدارک نیازهای مهارتی برای آینده
۱۴	-۰/۲۸۸	۰/۶۹۱	۲/۴۰	ظرفیت متناسب جذب نیروی انسانی توسط بخش‌های دولتی و خصوصی
۴	-۰/۱۸۹	۰/۷۵۸	۴/۰۱	محیط غیر منعطف کار
۲۴	-۰/۳۵۶	۰/۸۹۸	۲/۵۲	دیوانسالاری توانمند و منسجم بر پایه شایسته‌سالاری در محل کار
۳۵	-۰/۴۲۳	۰/۷۴۴	۱/۷۶	جذب و حفظ استعدادها در محل کار
۳۱	-۰/۳۹۵	۱/۰۱۲	۲/۵۶	گزینش و جذب با توجه به مهارت موردنیاز
۶	-۰/۱۹۴	۰/۷۶۲	۳/۹۲	پارتی بازی در گزینش و جذب افراد
۸	-۰/۲۱۲	۰/۸۱۱	۳/۸۲	تقاضا برای نیروی کار ارزان تا ماهر در محل کار
۲۹	-۰/۳۷۷	۰/۷۱۷	۱/۹۰	هوشمند بودن جذب در سیستم دولتی
۲۸	-۰/۳۷۳	۰/۷۶۱	۲/۰۴	کارایی سیستم نگه‌داشت منابع انسانی در دستگاه‌های دولتی
۵	-۰/۱۸۹	۰/۷۴۲	۳/۹۳	محدودیت قانونی مدیران در نگه‌داشت منابع انسانی
۳۰	-۰/۳۹۳	۰/۷۵۸	۱/۹۳	وجود سیستم تخصیص پاداش بر اساس عملکرد به کارکنان
۱	-۰/۱۶۳	۰/۶۹۵	۴/۲۵	دلسردی نیروی کار ماهر در محل کار
۱۳	-۰/۲۷۱	۰/۹۱۸	۳/۳۹	کافی بودن نیروی انسانی در بخش خدمات، نقلیه و نگهداری

بر اساس یافته‌های مذکور، مهم‌ترین مؤلفه‌های اداری و مدیریتی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) عبارت بودند از:

- ۱- دلسردی نیروی کار ماهر
 - ۲- ارتباط رشته و مهارت کارکنان با وظایف تعریف شده
 - ۳- امکان اطلاع کارمندان از نتایج عملکرد خود
 - ۴- محیط غیر منعطف کار
 - ۵- محدودیت قانونی مدیران در نگه‌داشت منابع انسانی
 - ۶- پارتی‌بازی در گزینش و جذب افراد
 - ۷- قوانین و مقررات سختگیرانه در محل کار
 - ۸- تقاضا برای نیروی کار ارزان تا ماهر
 - ۹- وجود سیستم اندازه‌گیری و بازخورد نیروی انسانی
 - ۱۰- انتقال نیروی کارآمد بین دستگاه‌ها
- بر اساس یافته‌های به‌دست‌آمده، دلسردی نیروی کار ماهر، قوانین و مقررات سختگیرانه و محیط غیر منعطف کار، پارتی‌بازی در گزینش و جذب افراد، ارتباط رشته و مهارت کارکنان با وظایف تعریف شده از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌های اداری و مدیریتی اثرگذار بوده‌اند.

بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، مدل مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) را می‌توان به صورت شکل ۲ نشان داد:

شکل ۲- آینده‌نگاری مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

با توجه به ویژگی‌ها و پتانسیل‌های خاص استان یزد، مانند ویژگی‌های تاریخی، فرهنگی و ظرفیت‌های صنعتی، آینده‌نگاری می‌تواند راهکارهای نوآورانه‌ای برای بهره‌برداری بهینه از این منابع ارائه دهد. همچنین، این رویکرد به تصمیم‌گیران محلی و برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا با شناخت

بهرتر از وضعیت موجود و پیش‌بینی روندهای آتی، استراتژی‌های مؤثری برای توسعه پایدار، ارتقای کیفیت زندگی و جذب سرمایه‌گذاری‌های جدید تدوین کنند. از این رو، اهمیت آینده‌نگاری در ایجاد یک چشم‌انداز روشن و توسعه متوازن برای استان یزد قابل انکار نیست. پژوهش حاضر با هدف آینده‌نگاری مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد انجام شد. نتایج آزمون t زوجی به‌منظور مقایسه بین وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، علمی و فناوری، اداری و مدیریتی اثرگذار بر توسعه استان یزد نشان داد تفاوت معنادار و شکاف بین این دو وضعیت وجود داشت. افزون بر این، بیشترین شکاف وضعیت موجود و مطلوب مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد در مؤلفه علمی و فناوری و کمترین این شکاف در مؤلفه اجتماعی بوده است.

بررسی رتبه‌بندی مؤلفه‌های اثرگذار بر توسعه استان یزد نشان داد که مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصادی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) شامل ۱- بیکاری، ۲- جذابیت تسهیلات دیگر کشورها به نخبگان، ۳- نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، ۴- وجود دغدغه اشتغال در میان نخبگان، ۵- دانش‌بنیان بودن صنایع استان برای جذب نخبگان، ۶- توجه به صنایع کوچک و زودبازده در استان، ۷- رکود اقتصادی و تورم، ۸- تناسب بین سهم کارگران ماهر و کارگران نیمه ماهر، ۹- وجود فضای کسب‌وکار و انجام سرمایه‌گذاری و ۱۰- میزان معافیت‌های مالیاتی و بیمه‌ای شرکت‌های خصوصی (پارک علم و فناوری) بود. لازم به ذکر است عمده این مؤلفه‌ها مربوط به اشتغال و موضوع بیکاری می‌باشد. این نتایج با یافته‌های احمدی و کریمی (۱۴۰۱) همخوانی دارد به‌طوری‌که در مطالعه مذکور نیز بیکاری از موانع توسعه اقتصادی شناسایی شده است. همچنین یافته‌ها مطابق با مطالعه حیدری‌فر و محسنی‌پور (۱۴۰۱) دولتخواه اجیرلو و همکاران (۱۴۰۱) به ترتیب به عدم سرمایه‌گذاری از جانب دولت و پایین بودن میزان سرمایه‌گذاری به‌عنوان موانع توسعه اشاره کرده‌اند. افزون بر این، نتایج منطبق با یافته‌های زالی و سجادی‌اصل (۱۳۹۶) مبنی بر عامل عدم تسهیلات مناسب برای جذب سرمایه‌گذاران به‌عنوان عامل کلیدی مؤثر بر توسعه‌نیافتگی منطقه‌ای در استان کهگیلویه و بویراحمد بوده است.

در راستای دستیابی به توسعه استان از لحاظ مؤلفه‌های اقتصادی راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد:

- تحول در ساختارهای نظام آموزش عالی در استان از قبیل فراهم نمودن فرصت‌های حرفه‌آموزی به فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و دانشجویان، جذب تعداد متناسب دانشجو با توجه به نیازهای بازار کار و صنعت، حرکت به سمت رشته‌های حرفه محور و موردنیاز منطقه و استان
- ایجاد شرایط و بستر مناسب برای طرح بنگاه‌های کوچک و زودبازده با تصویب قوانین مناسب برای این بنگاه‌ها و کاهش هزینه و زمان اخذ مجوز و شروع به کار
- تقویت صنایع کوچک و متوسط در استان یزد از طریق شناسایی مشکلات آنان و تلاش در رفع آن، تقویت و توسعه مقوله آموزش و بهره‌گیری از تکنولوژی و روش‌های نوین در راستای ارتقای کیفیت و بهره‌وری صنایع کوچک استان یزد و تمرکز بر صادراتی کردن تولیدات بنگاه‌های کوچک و متوسط
- آموزش‌های تخصصی به قشر وسیع کارگران در استان یزد به‌منظور افزایش مهارت‌های آنان
- فراهم نمودن شرایط مطلوب برای افزایش سرمایه‌گذاری و نیز جذب هر چه بیشتر سرمایه‌گذاری خارجی در استان مانند ایجاد امنیت و اصلاح قوانین بازار و ایجاد ثبات سیاسی و همچنین ثبات در سیاست‌های دولت
- استفاده از ظرفیت شرکت‌های خصوصی و یا دانش‌بنیان استان و حمایت‌های مختلف از قبیل معافیت‌های مالیاتی و معرفی نخبگان به آنها

از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌های اجتماعی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) شامل ۱- میزان مهاجرپذیری، ۲- مهاجرت جوانان از روستا به شهر، ۳- مهاجرت نخبگان بومی، ۴- ایجاد اشتغال کاذب در اثر ورود روستاییان به شهر، ۵- ورود مهاجر کارگری به استان، ۶- بیکاری نیروی متخصص و بومی، ۷- حاشیه‌نشینی در شهرها، ۸- جهت‌دار بودن رویکرد توسعه استان به سمت جذب نیروی غیربومی تا بومی، ۹- اعتقاد به محدود کردن زنان در حد وظایف خانه‌داری و تربیت فرزند و ۱۰- سهم حضور اتباع خارجی در بازار کار به دست آمد. این نتایج با یافته دولتخواه اجیرلو و همکاران (۱۴۰۱) تا حدودی همخوانی دارد به‌طوری‌که آن‌ها نیز به مهاجرت به‌عنوان پیامد توسعه‌نیافتگی اشاره کرده‌اند؛ بنابراین، راهکارهای زیر به‌منظور دستیابی به توسعه از لحاظ مؤلفه‌های اجتماعی پیشنهاد می‌شود:

- فراهم شدن فرصت‌های استخدام در سازمان‌ها و ادارات استان، اولویت به نیروهای بومی خصوصاً نخبگان استان و نیز حمایت‌های مالی و اقتصادی از طرح‌ها و پروژه‌های ارائه شده توسط نخبگان استان

- فراهم کردن زمینه‌های اشتغال برای جوانان روستا با مهارت‌آموزی آنان و ایجاد زمینه و تشویق مهاجرت معکوس از شهر به روستا برای آنان
- تشکیل بانک اطلاعاتی از نیروهای متخصص و بومی جویای کار استان و معرفی آنان به شهرک‌های صنعتی، مراکز آموزشی و غیره
- تلاش در محدود کردن فعالیت‌های اتباع خارجی در بازار کار استان و برقراری قوانین سخت‌گیرانه برای مهاجرت آنان به استان
- ایجاد پل ارتباطی میان کارجویان ماهر بومی و کارفرمایان از طریق دریافت فرصت‌های شغلی توسط سازمان‌های مربوطه (اداره اشتغال و کارآفرینی) و فراهم آوردن بستر لازم جهت ورود نیروهای بومی به بازار کار و کسب تجربه کاری و فراگیری مهارت‌های عملی توسط جوانان جویای کار در استان یزد بر مبنای نیاز بازار استان
- مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) شامل ۱- تأثیر اتباع خارجی بر فرهنگ کار در درازمدت، ۲- تأثیرات فرهنگی مهاجرت اتباع خارجی و کارگران غیر ماهر به استان، ۳- روحیه مدرک‌گرایی به جای مهارت‌گرایی، ۴- رابطه‌گرایی و قوم‌گرایی، ۵- توقع فارغ‌التحصیلان از دولت جهت فراهم کردن اشتغال، ۶- سطح توقع فارغ‌التحصیلان از شغل، ۷- تغییر آداب‌ورسوم در اثر حضور مهاجرین، ۸- اعتقاد به خودکفایی، ۹- فرهنگ تشویق و حمایت از نوآوری و نوآوران و ۱۰- میزان تغییر هویت یزدی‌ها ناشی از تفاوت‌های فرهنگی به دست آمد. این یافته‌ها با مطالعه دولتخواه اجیرلو و همکاران (۱۴۰۱) همخوانی دارد به طوری که در مطالعه مذکور نیز بافت قومی و قبیله‌ای و عدم نخبه‌گرایی از عوامل توسعه‌نیافتگی فرهنگی شناسایی شده است. کایدنژاد و همکاران (۱۴۰۱) نیز به «عدم به‌کارگیری و استفاده از نیروهای متخصص و کارآمد»، به‌عنوان آسیب‌های مدیریت توسعه منطقه‌ای اشاره کرده‌اند. همچنین میرفردی و همکاران (۱۳۹۸) نبود شایسته‌سالاری را به‌عنوان موانع توسعه در ایران مطرح کرده‌اند. عدم حاکمیت حرفه‌گرایی نیز در میرمحمدی و حسن‌پور (۱۳۹۰) اشاره شده است.
- بر اساس نتایج به‌دست‌آمده در راستای دستیابی به توسعه در استان یزد از لحاظ مؤلفه‌های فرهنگی پیشنهادات زیر قابل‌ملاحظه است:
- قرار دادن محدودیت‌های جدی برای حضور اتباع خارجی در استان و تلاش برای کاهش حجم پذیرش اتباع خارجی و کنترل کامل بر حضور آنان، مکان‌های اسکان و اشتغال و فعالیت‌های آنان در استان، برخورد سختگیرانه با اتباعی که بدون مجوز وارد خاک ایران می‌شوند، تأمل و سخت‌گیری در فراهم نمودن امکان اشتغال برای اتباع خارجی.
- جایگزینی مهارت‌گرایی به جای مدرک‌گرایی و رواج فرهنگ کار و مهارت‌آموزی در بین جوانان خصوصاً فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، چرا که برای توسعه استان نیاز به نیروی ماهر می‌باشد و به‌ویژه باید به بنگاه‌های خرد و کوچک توجه شود و مهارت‌آموزان بایستی برای ایجاد تحول در استان نقش‌آفرینی نمایند.
- جلوگیری از انجام انتصاباتاتی که هیچ‌گونه تناسبی با شایسته‌سالاری و کارآمدی نداشته و فقط بر پایه رابطه‌گرایی و قوم‌گرایی صورت گرفته‌اند.
- تلاش برای کاهش توقع دانش‌آموختگان دانشگاهی و دانشجویان از دولت برای فراهم آوردن امکان اشتغال و ایجاد تفکر خوداشتغالی و کارآفرینی در آنان
- تلاش برای تشویق و حمایت از نوآوری و نوآوران در استان با تدوین برنامه‌ها و جشنواره‌ها و مسابقات مختلف استانی برای معرفی ایده‌های برتر، طرح‌های برتر، اختراعات برتر یا محصولات ویژه و سرمایه‌گذاری روی طرح‌هایی که بر اساس امتیازات منصفانه ارائه شده دارای درجه ممتاز می‌شوند.
- مهم‌ترین مؤلفه‌های علمی و فناوری اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) به‌دست‌آمده شامل ۱- پرورش نیروی انسانی ماهر؛ ۲- مهاجرت و فرار مغزها؛ ۳- اتکای دانشگاه‌ها به آموزش‌های تئوری و آکادمیک؛ ۴- حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان؛ ۵- ارتباط بین رشته‌های دانشگاهی با نیازهای جامعه؛ ۶- شایستگی بیشتر یا کمتر از آنچه شغل نیاز دارد؛ ۷- هدایت آموزش به سمت علاقه‌مندی‌های افراد؛ ۸- محور قرار دادن نیازسنجی شغلی در برنامه‌های آموزش عالی استان؛ ۹- تطابق آموزش‌های مؤسسات آموزش عالی با نیازهای بازار کار و ۱۰- بسط‌سازی برای آموزش کارآفرینی در آموزش عالی بوده است. با توجه به اهمیت پرورش نیروی انسانی ماهر، میرمحمدی و حسن‌پور (۱۳۹۰) نیز در مطالعه خود به عدم حاکمیت حرفه‌گرایی اشاره کرده‌اند.
- بر این اساس در راستای دستیابی به توسعه از لحاظ مؤلفه‌های علمی و فناوری پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:
- توجه بیشتر به آموزش‌های عملی و مهارتی، همراه با کارآموزی به دانشجویان در بخش‌های صنعت، کشاورزی و خدمات
- جذب نیروهای نخبه استان در دانشگاه‌ها اعم از هیئت‌علمی و دانشجو و حمایت‌های مختلف از آنان به‌منظور جلوگیری از مهاجرت آن‌ها

- تلاش برای شناسایی استعدادهای کارآفرینانه و نابغه‌های کسب‌وکار در دانشگاه‌ها و حمایت از آن‌ها برای قرار گرفتن در حوزه‌های موردعلاقه‌شان برای راه‌اندازی کسب‌وکارهایی که به آن علاقه‌مندی لازم را دارند و حمایت از آن‌ها در مسیر کارآفرینی تا به نتیجه رسیدن کسب‌وکار
- تلاش برای توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان و نیز کمک به راه‌اندازی و تأسیس شرکت‌های دانش‌بنیان جهت ارتقاء مهارت‌های عملی دانشجویان
- رصد بازار و تلاش برای شناخت دقیق نیازهای بازار کار در راستای ایجاد تناسب بین رشته‌های ارائه شده در دانشگاه‌ها و برنامه‌ریزی شغلی برای دانشجویان
- برقراری ارتباط مؤثر دانشگاه‌های استان با صنایع استان و حل مشکلات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری آن‌ها
- مهم‌ترین مؤلفه‌های اداری و مدیریتی اثرگذار بر توسعه استان یزد (وضعیت موجود) عبارت بودند از: ۱- دلسردی نیروی کار ماهر، ۲- ارتباط رشته و مهارت کارکنان با وظایف تعریف‌شده، ۳- امکان اطلاع کارمندان از نتایج عملکرد خود، ۴- قوانین و مقررات سختگیرانه و محیط غیر منعطف کار، ۵- محدودیت قانونی مدیران در نگه داشتن منابع انسانی، ۶- پارتی‌بازی در گزینش و جذب افراد، ۷- قوانین و مقررات سختگیرانه، ۸- تقاضا برای نیروی کار ارزان تا ماهر، ۹- وجود سیستم اندازه‌گیری و بازخورد نیروی انسانی و ۱۰- انتقال نیروی کارآمد بین دستگاه‌ها. میرفردی و همکاران (۱۳۹۸) نیز به نبود شایسته‌سالاری ملی به‌عنوان مهم‌ترین موانع توسعه و دانایی فرد و همکاران (۱۳۹۶) به فرهنگ کم‌کاری در سطح ملی به‌عنوان چالش‌های مدیریت توسعه در ایران اشاره کرده‌اند. همچنین یافته‌های به‌دست‌آمده با مطالعات میرمحمدی و حسن‌پور (۱۳۹۰) و عظیمی و همکاران (۱۳۹۰) مطابقت دارد به‌گونه‌ای که به ناکارآمدی سیستم نظارتی و ضعف سیستم نظارت به‌عنوان چالش‌های نظام اداری ایران اشاره کرده‌اند.
- بر اساس نتایج تحقیق، به‌منظور دستیابی به توسعه استان یزد از لحاظ مؤلفه‌های اداری و مدیریتی پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:
- توجه جدی به مسئله انگیزش کارکنان ماهر از طریق توجه به نیازهای فردی آنان، اعطای لوح تقدیر و پاداش‌های مناسب مادی، تفویض اختیار، ایجاد محیط سالم، ارزیابی از عملکرد کارمندان و قدردانی از موفقیت‌ها و مهارت‌های منحصربه‌فرد آنان به‌منظور دلگرم نمودن نیروی کار ماهر و بالا بردن بهره‌وری و بالندگی آنان
- توجه ویژه به نیروی کار ماهر و متخصص در جذب و ارتقا در سیستم‌های کاری استان و ترجیح دادن این افراد نسبت به نیروهای کاری ارزان
- توجه به تناسب رشته و مسؤولیت تعریف‌شده برای افراد در استخدام نیروی کار
- انجام ارزیابی‌های دقیق و نظام‌مند از عملکرد کارکنان در ادارات و سازمان‌ها و کارخانجات و توجه به ارائه ایده‌های خلاقانه و نوآورانه کارکنان در محیط کاری
- به‌کارگیری نیروی انسانی به‌صورت آگاهانه و هوشیارانه و حذف قوانین و مقررات سختگیرانه و دست و پاگیر در محیط کار
- پرهیز از پارتی‌بازی در گزینش و جذب افراد و رعایت اصل شایسته‌سالاری در استخدام و جذب نیروی انسانی در ادارات و سازمان‌های استان
- تهیه برنامه‌های منطقی و نقشه راه درست برای حرکت دستگاه‌های اجرایی در امور مهمی چون استخدام، انتقال و ساماندهی نیروهای انسانی و ممانعت از جابه‌جایی و انتقال نیروهای کاردان و ماهر بین سیستم‌ها و ادارات با هدف افزایش کارآمدی نیروی انسانی خصوصاً در بخش دولتی، ایجاد نظام اداری بهره‌ور و بهینه‌سازی ساختار و ترکیب نیروی انسانی در استان یزد.
- تلاش برای کاهش محدودیت‌های قانونی مدیران در نگه داشتن منابع انسانی و دادن اختیار به آنان برای حفظ نیروهای قراردادی و پیمانی با عملکرد مناسب
- نتایج این تحقیق می‌تواند راهگشای سیاست‌گذاران، تصمیم‌گیرندگان و مدیران استانی در تدوین برنامه‌های آتی پیشرفت و توسعه استان یزد باشد و با به‌کارگیری راهکارهای پیشنهادشده می‌توان گامی هر چند کوچک به‌منظور دستیابی به توسعه استان یزد برداشت.

References:

- Aftab, A. (2023). Approaches and methods of futurology and scenario planning in urban and regional planning. *Geography and Regional Future Studies*, 1(1), 82-107. <https://doi.org/10.30466/grfs.2023.121360> [In Persian]
- Ahmadi, V., & Karimi, J. (2023). A qualitative research on the barriers of economic underdevelopment in Kermanshah Province. *International Political Economy Studies*, 5(2), 729-758. <https://doi.org/10.22126/ipes.2022.5562.1295> [In Persian].

- Azimi, H., Atafar, A., & Shaemi Barzoki, A. (2011). Investigating the direct and indirect effective of managerial and organizational factors on administrative- financial corruption in government organizations (Case Study: Government Organizations in Isfahan and Zanjan Provinces). *Organizational Culture Management*, 9(24), 61-82. https://jomc.ut.ac.ir/article_29907.html?lang=en [In Persian].
- Barandak, F., & Hoseini, A. (2019). Multi-criteria optimization and compromise solution in prioritization of spatial development (Case Study: Townships of Ardabil). *Journal of Iranian Social Development Studies*, 11(44), 141-156. <https://sanad.iau.ir/en/Journal/jisds/Article/820432/FullText> [In Persian].
- DanaiiFard, H., Khaefelahi, A., & Sarbaz Kol Tapeh, F. (2017). Basic challenges of development management in Iran: a hybrid research. *Journal of Development & Evolution Management*, 9(29), 1-12. https://journals.iau.ir/article_533119.html?lang=en [In Persian].
- Dolatkhah Ajirloo, G., Mirsardoo, T., & Adhami, A. (2022). Explaining barriers of development with emphasis on social-cultural development with GT approach (Case of study: Bilesavar city). *Sociological Researches*, 15(4), 25-49. https://journals.iau.ir/article_700096.html?lang=en [In Persian].
- Ebrahimi, J., Azkiya, M., Rasolzade Aghdam, S. (2020). Analysis of institutional barriers of economic development in Eastern Azerbaijan province using data foundation method. *Journal of Sociology Studies*, 13(3), 33-52. <https://doi.org/10.30495/jss.2020.1913333.1254> [In Persian].
- Fallah Haghighi, N., Mirtorabi, M. S., Bijani, M., Valizadeh, N. (2021). Appropriate strategies to establish knowledge-based companies: Evidence from Iran. *International Journal of Finance and Economics*, 26(4), 6375-6389. <https://doi.org/10.1002/IJFE.2124>
- Fallah Haghighi, S. M., Rezvanfar, A., Kalantari, K. (2014). Evaluating Faculty Member's Attitudes Regarding to Entrepreneurship Obstacles in Agricultural Faculties of Iran. *Organizational Culture Management*, 12(2), 325-343. [In Persian].
- Ghadimi, A., Nazmfar, H., Zali, N. & Masoumi, M.T. (2023). Solutions provide for space organizing in regional planning and development (Case study: Cities of Gilan province). *Journal of Studies Of Human Settlements Planning*, 18(63), 131-147. https://journals.iau.ir/article_690416.html?lang=en [In Persian].
- Heidari Far, M. R., & Mohseni Poor, D. (2022). The study of the development capabilities and obstacles of Kermanshah province through the approach of political geography. *Research Political Geography Quarterly*, 7(1), 75-96. <https://doi.org/10.22067/pg.2021.69115.1025> [In Persian].
- Hekmat Nia, H., Tavosian, A., Allahvardi, M. A. & Rezaei, H. (2015). Spatial analysis of development the township of Yazd province with emphasis on cultural factors. *Journal of Spatial Planning*, 19(3), 99-128. <http://hsmmsp.modares.ac.ir/article-21-1876-fa.html> [In Persian].
- Jamini, D., Sajadi, M., Sajadi, M., & Amraii, I. (2015). Assessment of the Level of development in the field education indicators city of isfahan using techniques TOPSIS, cluster analysis and GIS. *Technology of Education Journal (TEJ)*, 9(2), 75-85. <https://doi.org/10.22061/tej.2015.302> [In Persian].
- Kayednejad, R., Pishgah hadian, H., Bolandian, G., & Hojjatollah, D. (2022). Pathology of regional development management in Khuzestan Province. *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 16(3), 179-201. <https://doi.org/10.22055/qjsd.2022.38004.2475> [In Persian].
- Legatum Institute. (2023). The Legatum Prosperity Index, Available at: <https://www.prosperity.com/rankings>
- Li, L., Ma, S., Zheng, Y., & Xiao, X. (2022). Integrated regional development: Comparison of urban agglomeration policies in China. *Land Use Policy*, 114, 105939. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837721006621>
- MacKinnon, D., Kempton, L., O'Brien, P., Ormerod, E., Pike, A., & Tomaney, J. (2022). Reframing urban and regional 'development' for 'left behind' places. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 15(1), 39-56. <https://doi.org/10.1093/cires/rsab034>
- Maleki, S., Firozi, M. A. & Mavedat, E. M. (2016). Development level measurement of the Yazd Province townships by using of HDI and TOPSIS Model. *Refahj*. 16(60), 203-229. <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-2481-fa.html> [In Persian].
- McCann, P. (2020). Perceptions of regional inequality and the geography of discontent: Insights from the UK. *Regional Studies*, 54(2), 256-267. <https://www.tandfonline.com/doi/shareview/10.1080/00343404.2019.1619928>
- Mirfardi, A., Sadeghnia, A. & Moradi, R. (2019). The sociological analysis of barriers to social development in iran, from Iranian sociologist's point of view. *Journal of Socio - Cultural Development Studies*, 7(4), 131-162. <http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-۱-۸-۲-fa.html> [In Persian].
- Mirmohammadi, S. M. & Hasanpoor, A. (2012). Administrative system of Iran: The problems and challenges, *Journal of Public Administration Perspective*, 2(8), 9-22. https://jpap.sbu.ac.ir/article_94515.html?lang=fa [In Persian].
- Momeni, M. & Hatami, M. (2010). Geographical analysis of inequality and spatial imbalance of development in Yazd province. *Geography and Environmental Studies*, 2(4), 15-25. <https://www.sid.ir/paper/459700/en> [In Persian].
- Motie Langroudi, S. H., Derban Astane, A., Faraji Sabokbar, H., & rezaie, H. (2018). Analysis of the spatial distribution of developmental levels and regional inequalities in Yazd province using the ORESTE & Cluster Analysis technique. *Geography (Regional Planning)*, 8(30), 7-20. <https://20.1001.1.22286462.1397.8.2.1.0> [In Persian].
- Mousavi, M. N., & Kahaki, F. S. (2017). Futures Study in territorial Spatial Arrangment. Urmia University. [In Persian]
- Mousavi, M., & Bayramzadeh, N. (2024). Spatial analysis of the trend of regional inequalities in Iran. *Scientific- Research Quarterly of Geographical Data (SEPEHR)*, Articles in Press. doi: 10.22131/sepehr.2024.2017054.3039 [In Persian].

- Mousavi, M., Jafarpour Ghalehtimouri, K., Bagheri Kashkouli, A., & Bayramzadeh, N. (2024). Mitigating development barriers and addressing disparities in border cities of Iran: a comprehensive analysis of border provinces and influential factors. *Geojournal*, 89(4), 1–20. doi: 10.1007/s10708-024-11181-9 [In Persian].
- Rabiei, K. (2020). Developmental state and the challenges of economic development in Iran (1979-2020). *Journal of Historical Sociology*, 12(1), 105-143. <http://jhs.modares.ac.ir/article-25-41750-fa.html> [In Persian].
- Rajaei, S. A., Badri, S. A., Mansourian, H., & Babaei, M. (2024). Future study of residential system in border area (Case study: Kermanshah province). *Geography and Regional Future Studies*, 2(1), 1-19. <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55178.1049> [In Persian]
- Rostami, H. & Malek Hosseini, A. (2021). Leveling the development rate of the cities of hamedan province using the approach of decreasing spatial and regional inequalities. *Amayesh Journal*, 14(54), 1-20. https://journals.iau.ir/article_686875.html?lang=en [In Persian].
- Saeedi, J. (2023). Structural analysis of regional development drivers (Case study: Chaharmahal and Bakhtiari province), *Journal of Urban and Regional Development Planning*, 8(27), 83-132. <https://doi.org/10.22054/URDP.2023.69285.1467> [In Persian].
- Sangi, L. (2023). Recognizing the obstacles and challenges of the scientific development of the Islamic Republic of Iran. *Transformations in Human Science*, 1(4), 33-49. <http://20.1001.1.23830263.1401.1.4.2.3> [In Persian].
- Taleb pour, A., & Bastaminezhad, M. (2020). Iran's development model design by using Delphi method. *Journal of Economic & Developmental Sociology*, 9(2), 253-283. <https://doi.org/10.22034/jeds.2020.11478> [In Persian].
- Vosoughi, M., Aram, H. & Salmani, G. (2012). The investigation of structural obstacles for emergence and improving cultural development in Iran; challenges and strategies. *Iranian Social Development Studies*, 4(3), 81-96. https://journals.srbiau.ac.ir/article_1868.html?lang=en [In Persian].
- Zali, N., & Sajjadi Asl, S. A. (2017). Identification the main affective factors on regional undevelopment (Case Study: Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province). *Regional Planning*, 7(26), 25-40. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_2347.html [In Persian].

Future studies on regeneration of the inefficient textures in urban areas (Case study: Fardis City, Alborz Province)

Saeed Maleki ¹, Zari Hassani ² and Parya Khoshnoud Moghadam ³

1- Professor of Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University, Ahvaz, Iran.

2- MSc in the Department of Human Geography, Faculty of Geography Science, Kharazmi University, Tehran, Iran

3- PhD Researcher in the Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Received: 2024/09/09</p> <p>Accepted: 2024/12/04</p> <p>pp: 110- 124</p> <p>Keywords: Future Studies; Inefficient Texture; Urban Regeneration; Fardis City.</p>	<p>Among the issues that are evident in Fardis City and require a comprehensive and future-oriented regeneration plan is the existence of worn-out texture and settlements, which have a significant physical density considering their population. The statistical population of the research is the residents of Fardis City, and to determine the sample size, 30 experts and specialists were selected, respectively, for a) specifying the reasons using the Delphi method, b) completing the cross-impacts matrix and entering it into the MicMac software, and c) determining the level of importance and uncertainty of key factors. The Delphi method is a structured process for collecting and classifying the knowledge available to experts. In cross-impact analysis, the interrelationships among various subsystems are examined. Based on the data, the ownership issue with a score of 73 was identified as the most effective and the disturbance of the image and landscape with a score of 77 was identified as the most susceptible driving force. Key factors include ownership issues, non-compliance with urban development plans, lack of municipal oversight, low economic level, unprincipled decision-making, lack of homogeneity among existing parcels, lack of a comprehensive attitude to the region, organic nature of the texture, and lack of a coherent texture development plan. Considering the importance of regeneration for the inefficient urban texture of Fardis and considering the future studies approach in the research, three scenarios are developed focusing on the ownership issue, low economic level, and lack of a coherent urban development plan. Based on the results, scenario 1 is considered the most desirable and scenario 3 is considered the worst for the area under study in Fardis.</p>

	<p>Citation: Maleki, S., Hassani, Z., & Khoshnoud Moghadam, P. (2024). Future studies on regeneration of the inefficient textures in urban areas (Case study: Fardis City, Alborz Province). <i>Journal of Geography and Regional Future Studies</i>, 2(3), 110-124.</p> <p> © The Author(s).</p> <p>Publisher: Urmia University.</p> <p>DOI: https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55772.1075</p> <p>DOR: https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.6.1</p>
---	--

¹ Corresponding author: Zari Hassani, Email: z.hassani9196@gmail.com, Tell: +989023705660

Extended Abstract

Introduction

Inefficient urban textures are part of underdeveloped areas that are disconnected from the evolutionary cycle of life and have become the centers of problems and heterogeneity. These textures accommodate a high percentage of the urban population and also have numerous capacities for urban infill development. Urban regeneration is a step beyond the goals of urban renewal and improvement, and it has an integrated and sustainable perspective by considering all physical, economic, environmental, and social dimensions. The city of Fardis is affected by the daily flow of activity in Karaj and Tehran, and due to reasons such as migration, inefficient textures have emerged over time, and urban management has failed to establish organization and balance in the city area, to the extent that nowadays this city has 57 hectares of worn-out textures.

Methodology

The present research is descriptive-analytical with future studies and scenario planning approach. In terms of data, it has a qualitative nature and is cross-sectional. The statistical population includes citizens of Fardis City, and the sample is groups of experts in the field of urban planning and management including independent academic researchers and those working in the governorship and municipality institutions of Fardis. The sample number includes three groups: a) 12 people to examine the main reasons, which was done using the Delphi method in two rounds; b) 10 people to score the cross-effects matrix from zero to three based on no or high impact; and c) 8 people to determine the level of importance and uncertainty of key factors. MicMac software was used to identify the most effective and susceptible drivers and identify key factors. The scenario logic is based on expert opinions and the importance of key factors and is developed based on the characteristics of the inefficient texture of Fardis City.

Results and discussion

Thirty-three reasons were selected and entered into MicMac software in the form of a cross-effects matrix. Based on the software output, "Property issue" has the highest effectiveness with a score of 73, and "image and landscape disturbance" has the most susceptibility with a score of 77. The issue of ownership in the inefficient areas of Fardis is also clear, and a significant number of residents of these areas lack official documents, and the lack of documents has prevented them from being included in some reorganization programs and from enjoying the benefits of banking facilities and tax exemptions,

etc. Key factors include ownership issues, non-compliance with urban development plans, lack of municipal oversight, low economic level, unprincipled decision-making, lack of homogeneity, lack of a comprehensive attitude to the region, being organic of the texture, and lack of a coherent texture development plan. The most important challenge of the inefficient urban areas of Fardis is the issue of ownership, as many residential units and mixed-use units do not have official documents, and at the same time, significant areas of land also lack documents. This legal issue, along with the identified key factors and biological realities in the studied territory, requires an integrated approach to generate relevant scenarios and provide a roadmap for preparing future plans for the regeneration of this part of the urban areas of Fardis. Scenario 1: The ownership status of all properties is clear and there is no multi-ownership for them. The main reason for this transparency is the reform and updating of laws, the elimination of unnecessary bureaucracy and multiple decision-making centers on the one hand, and the provision of training workshops and legal foundations for residents and owners on the other. The feasibility of the regeneration plan increases the financial ability of residents and household heads to live, provide adequate livelihoods, and also provide investment conditions. Its main features are coherence and comprehensiveness, leading to integration in the development of the texture. Scenario 2: The ownership status of real estate or part of real estate is fraught with various conflicts, which prevents them from having official documents and does not include the benefits of providing facilities such as mortgages. In this situation, the current laws, double bureaucracy, and the intervention of decision-making institutions increase the scope and complexity of the issue. The ownership conflict also extends to workshops and micro-enterprises, and activities are not registered, and as a result, the "production" factor is gradually eliminated and replaced by a group of service-oriented jobs. The income generated by these jobs is only for the owners of these jobs, which leads to an average level of living only for them and cannot cover all the target residents. Scenario 3: The studied texture has multiple properties with opaque ownership and various legal and judicial conflicts exist. The lack of transparency of ownership does not include any provision of related services, including official documents, construction facilities, property exchange, etc., and no action can be taken to improve the situation. The state of multiple ownership also affects workshops and micro-economic enterprises, which, in addition to not

improving livelihoods, also affects the economic level of residents. Local employment and production generally disappear and residents engage in false economic activities outside their place of residence.

Conclusion

Understanding the characteristics of this part of urban areas provides the basis for a realistic approach to their development, because intervention and a destructive perspective have long had no place in the planning and decision-making system, and interventions in the development of these areas themselves have a significant history. Despite this, the inefficient texture, whether in a state of decay or in the form of informal settlements, has become the center of settlement for a significant number of the population in Iranian cities, and the implementation of development plans such as rehabilitation, renovation, reconstruction, and, in some cases, a plan for regeneration and gentrification, has not led to a definitive solution to the disorders. In addition

to revitalizing inefficient textures, regeneration addresses a competitive economy and quality of life. In the meantime, the authors believe that adopting future studies and determining key factors will help prepare a regeneration plan for the inefficient texture of Fardis that encompasses various dimensions and leads to integrated development and vitality in this city. Therefore, in the present study, the authors identified the drivers and key factors affecting the inefficient texture of the city of Fardis as very important items for its regeneration.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

آینده پژوهی باز آفرینی بافت‌های ناکارآمد در مناطق شهری (مورد مطالعه: شهر فردیس، استان البرز)

سعید ملکی^۱، زری حسنی^۲ و پریا خوشنود مقدم^۳

۱- استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران

۲- کارشناسی ارشد گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

۳- پژوهشگر دکتری گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

دریافت:

۱۴۰۳/۰۶/۱۹

پذیرش:

۱۴۰۳/۰۹/۱۴

صص:

۱۱۰ - ۱۲۴

واژگان کلیدی:

آینده‌پژوهی،

بافت ناکارآمد،

بازآفرینی شهری،

شهر فردیس.

چکیده

از جمله مسائلی که در شهر فردیس مشهود است و طرح بازآفرینی جامع و آینده‌محوری را برای آن می‌طلبد، وجود بافت فرسوده و سکونتگاه غیررسمی است که با توجه به تعداد جمعیت آن، از تراکم فیزیکی قابل توجهی برخوردار است. جامعه آماری پژوهش، ساکنان شهر فردیس است و برای تعیین حجم نمونه، تعداد ۳۰ نفر از کارشناسان و متخصصان به ترتیب الف) برای تدقیق پیش‌رناها با استفاده از روش دلفی، ب) تکمیل ماتریس اثرات متقاطع و ورود آن به نرم‌افزار Micmac و پ) تعیین سطح اهمیت و عدم قطعیت عوامل کلیدی برگزیده شدند. روش دلفی فرایندی ساختار یافته برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود در نزد متخصصان است. در تحلیل اثرات متقاطع، روابط متقابل در میان خرده سیستم‌های گوناگون بررسی می‌شود. بر اساس داده‌های نرم‌افزار، مسئله مالکیت با امتیاز ۷۳ به‌عنوان اثرگذارترین و آشفته‌گی سیما و منظر با امتیاز ۷۷ به‌منزله اثرپذیریت نیروهای پیشران مشخص شدند. عوامل کلیدی تحقیق برای ایجاد منطق سناریو عبارت‌اند از مسئله مالکیت، عدم تطبیق با طرح‌های توسعه شهری، فقدان نظارت شهرداری، سطح اقتصادی پایین، اتخاذ تصمیم‌های غیراصولی، فقدان تجانس در میان پارسل‌های موجود، عدم نگرش جامع به منطقه، ارگانیک بودن بافت، نبود طرح منسجم توسعه بافت. با توجه به سطح اهمیت بازآفرینی برای بافت ناکارآمد شهر فردیس و نظر به رویکرد آینده‌پژوهی در پژوهش، سه سناریو با محوریت مسئله مالکیت، سطح اقتصادی پایین و نبود طرح منسجم توسعه بافت تدوین می‌شود که در این میان سناریوی ۱ به‌عنوان مطلوب‌ترین و سناریوی ۳ به‌عنوان بحرانی‌ترین مورد برای محدوده مطالعاتی در شهر فردیس موردتوجه است.

استناد: ملکی، سعید؛ زری، پریا؛ و خوشنود مقدم، پریا. (۱۴۰۳). آینده‌پژوهی بازآفرینی بافت‌های ناکارآمد در مناطق شهری (مورد مطالعه: شهر فردیس، استان البرز). *فصلنامه جغرافیا و آینده‌پژوهی منطقه‌ای*، ۲(۳)، ۱۱۰-۱۲۴.

ناشر: دانشگاه ارومیه.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55772.1075>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.6.1>

مقدمه

بسیاری از مناطق شهری کشور در طول دهه‌ها با پدیده رشد پراکنده و گسسته روبرو بوده‌اند که خود این عامل نیز متأثر از عوامل متعدد همچون مهاجرت روستا شهری، شکل‌گیری شهرک‌های اقماری با نقش عمده خوابگاهی، انضمام نواحی روستایی (Karimpourreghan et al. 2024: 18) و همچنین مهاجرت‌های درون‌شهری به سمت نواحی پیرامون شهرها به دلیل عمدتاً اقتصادی است که مورد اخیر در چند سال اخیر اتفاق افتاده و از آن به‌عنوان مهاجرت معکوس نیز یاد می‌شود (Bayramzadeh et al. 2021: 55). برخی از سکونتگاه‌های شکل‌گرفته پیرامونی با ویژگی بافت روستایی و دارای ریشه‌های عمیق اجتماعی، به دلیل عدم تطبیق با بافت شهر، ناخواسته به شکل‌گیری تضادهای پیچیده در پهنه درونی مناطق شهری دامن زده‌اند و رویارویی کارکردی و ساختاری را در میان سیستم‌های سکونتگاهی شهر و روستا به وجود آورده‌اند. کارکردهای نامتناسب و ناسازگار با فناوری‌ها و شیوه‌های روز مدیریتی، ضرورت توجه به مناطق شهری متأثر از پراکنده‌رویی و لزوم هوشمندسازی و بازآفرینی را بیش از گذشته پراهمیت جلوه می‌دهد (Jenks & Burgess, 2020: 46, 90; Metternicht, 2022: 26) و رویکرد بازآفرینی امروزه نه فقط برای بخش مرکزی و بافت تاریخی شهرها، بلکه برای پهنه‌های میانی و پیرامون شهرها نیز بسیار سازگار و مناسب بر اساس ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی آنها است. بافت‌های مستعد بازآفرینی در مناطق شهری، این فرصت را دارند که وارد مدار پویایی محیطی شوند و سرزندگی را در عرصه‌های مختلف تجربه کنند. بازآفرینی مناطق شهری، زمینه‌ساز مداخله به دلیل ناپایداری و ناهنجاری‌های است که بهتر و دقیق‌تر می‌توان برای فعالیت‌های مطلوب به برنامه‌ریزی اقدام کرد (Wei et al. 2024: 5). در عرصه برنامه‌ریزی و بازآفرینی، درک آینده و تأکید بر تداوم سرزندگی در منطقه شهری مورد هدف بسیار حائز اهمیت است و امروزه در طرح‌های بازآفرینی، رویکرد آینده‌نگاری و آینده‌پژوهی به‌ویژه سناریونویسی جایگاهی ویژه دارد و به اتخاذ راهبردهای منطقی و متناسب با ویژگی‌های کلان و خرد منطقه شهری مورد هدف کمک می‌کند.

بافت‌های ناکارآمد شهری جزئی از پهنه‌های با توسعه عقب‌افتاده و گسسته از چرخه تکاملی زندگی هستند و به کانون‌های مسائل و ناهمگونی‌ها در آمده‌اند. این بافت‌ها درصد بالایی از جمعیت شهری را در خود جای داده و در عین حال از ظرفیت‌های نهفته متعدد برای توسعه درون‌شهری برخوردارند. بازآفرینی شهری، گامی فراتر از اهداف نوسازی و بهسازی شهری است و با در نظر گرفتن همه ابعاد کالبدی، اقتصادی، محیطی و اجتماعی دارای نگاهی یکپارچه و پایدار است. از جمله مسائلی که در شهر فردیس به‌عنوان مورد مطالعه این تحقیق مشهود بوده و طرح بازآفرینی جامع و آینده‌محور را برای آن می‌طلبد، توزیع نامناسب و ناعادلانه مراکز خدمات بهداشتی و درمان در سطح شهر، حمل‌ونقل عمومی ضعیف، آلودگی صوتی و هوایی است و در همین راستا اهداف ستاد بازآفرینی پایدار شهری محقق نشده و در نتیجه بر دامنه و شدت مسائل شهر افزوده شده است.

شکل ۱- تصویری از بافت فرسوده در شهر فردیس

شهر فردیس تحت تأثیر جریان آلوده‌شد روزانه فعالیت در کلان‌شهرهای کرج و تهران است و از منظر فضایی، یکی از نقاط زیستی و اقماری برای مرکز استان البرز محسوب می‌شود و در عین حال به دلایل پیش‌گفته (مهاجرت‌ها و شکل‌گیری پراکنده شهر) به‌مرور زمان بافت‌های ناکارآمد در آن به وجود آمده و مدیریت شهری در برقراری سازمان‌دهی و تعادل در پهنه شهر ناموفق عمل کرده است؛ آن‌چنان‌که امروز این شهر دارای ۵۷ هکتار بافت فرسوده است و کانون ناکارآمدی کالبدی بیشتر متوجه مناطق "اهری" و "پیک" در شهر فردیس می‌باشد و علاوه

بر این، سکونتگاه‌های غیررسمی نسبتاً متراکم نیز از دیگر ناکارآمدی در بافت‌های شهر فردیس بوده که می‌توان از این منظر به محله‌های اسکویی و سپیددشت اشاره کرد. در یک نگاه کلی، کارکرد تشکیلات اداری - اجرایی فردیس در موضوع بازآفرینی شهری تناسبی با برآوردن نیازهای شهر ندارد و پایش میدانی شهر نشان می‌دهد که شهر نیازمند زیرساخت‌های متعددی است که بتواند به مطالبات عمومی ساکنان پاسخ دهد. بر این اساس در تحقیق حاضر و از منظر آینده‌پژوهی به تدوین سناریو(ها) برای بازآفرینی بافت‌های ناکارآمد فردیس اقدام می‌شود که ویژگی اصلی آن‌ها تطبیق و پوشش فراگیر خصوصیات بافت‌های فرسوده و سکونتگاه‌های غیررسمی شهر است.

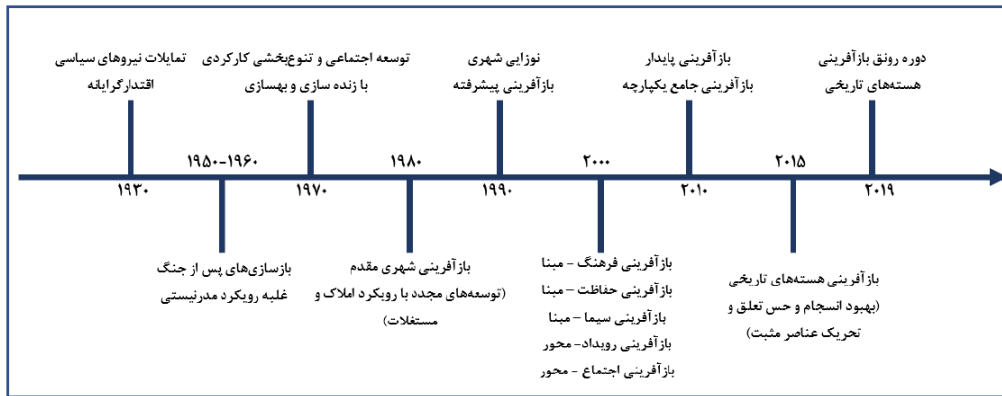
پیشینه و مبانی نظری پژوهش

مطالعه پیشینه تحقیق به آشنایی بهتر با روش‌ها و دستاوردهای مرتبط و همچنین شناسایی و مقایسه نتایج کمک می‌کند. در جدول ۱، به تعدادی از نمونه‌های صورت گرفته در سال‌های اخیر اشاره شده است.

جدول ۱- نمونه‌های برگزیده از مطالعات مشابه

ردیف	پژوهشگر(ان)	نتایج
۱	Chahardowli et al. (2020)	بررسی بازآفرینی هسته‌های تاریخی و فرهنگی موجود در درون بافت‌های فرسوده در شهرهای جهان، مستلزم در نظر گرفتن شاخص‌های پایداری و محرک‌های توسعه شهری است و در این میان الگوی مفهومی جامع با توجه به معیارها و شاخص‌های بازآفرینی پایدار ارائه می‌شود.
۲	Abdollahi et al. (2021)	پرداختن به بازشناسی قابلیت‌های بازآفرینی در بافت‌های ناکارآمد در منطقه چهار شهرداری تبریز با استفاده از مدل بولین نشان می‌دهد که بخش شمال شرقی و قسمت‌هایی از محدوده مرکزی بیشترین قابلیت را برای اجرای طرح‌های بازآفرینی دارند.
۳	Rajabi et al. (2021)	در شناسایی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر بازآفرینی بافت تاریخی شهر تبریز، ۱۰ شاخص جزو عوامل و عناصر کلیدی هستند و ۱۰ سناریوی برتر مطلوب، میانه و بحرانی ارائه می‌شوند.
۴	Awad & Jung. (2022)	در پردازش استخراج عناصر برنامه‌ریزی برای بازآفرینی شهری پایدار در دوی امارات، شاخص محیط‌زیست شهری مهم‌ترین عامل در عناصر برنامه‌ریزی بازآفرینی شهری است.
۵	dos Santos Figueiredo et al. (2022)	در بازآفرینی شهری یکپارچه و نظام‌مند و مبتنی بر نوآوری اجتماعی، شاخص‌هایی چون شبکه‌ها و روابط اجتماعی، همکاری و انسجام اجتماعی، ارضای نیازهای انسانی، بهبود کیفیت زندگی، توانمندسازی و پایداری برای دستیابی به نتایج فراگیرتر و پایدارتر کمک می‌کنند.
۶	Toobchi Sani et al. (2022)	بررسی کاربرد برنامه‌ریزی سناریو در بازآفرینی شهری پایدار برای بافت فرسوده شهری در گهران در جزیره قشم نشان می‌دهد اجرای رویکرد بهینه بازآفرینی فرهنگی - اقتصادی با پرهیز از سطحی‌نگری و بی‌توجهی به لایه‌های پنهان اجتماعی - اقتصادی، چرخه افت و زوال را معکوس نموده و فرصتی جدید برای توسعه و تحقق چشم‌اندازی مشترک فراهم می‌کند.
۷	Ghorbani et al. (2023)	در تحلیل بازآفرینی پایدار شهری محلات شمالی بافت تاریخی و فرهنگی شهر تبریز ۳۹ عامل شناسایی شد و از میان آن‌ها، تعداد ۱۵ عامل در بازآفرینی محدوده نقش دارند که بر اساس اهمیت و عدم قطعیت دو عامل اقتصادی و مدیریتی چهار سناریو مطرح گردیده است.
۸	Yawer et al. 2023	در بررسی توسعه شهری پایدار شهر تاریخی موصول در عراق تأکید می‌شود که باید رویکرد منسجمی برای حفظ و ارتقای بافت تاریخی سودمند برای محیط‌زیست، جامعه، فرهنگ و اقتصاد با توجه به راهبردهای آینده و ابزارهای مرتبط به کار برده شود.

بازآفرینی در مطالعات شهری به معنای تجدید حیات و باززنده‌سازی، معاصر سازی، بازتولید مکانی است که در آستانه زوال قرار دارد (Dutta, 2023: 44) که گستره‌ای از اقدام‌های قانونی - حقوقی را برای بهبود شرایط پوشش می‌دهد (Felli & Zullo, 2024: 5). بازآفرینی شهری، مجموعه فعالانه از مداخله‌های شهری برای بهبود آثار منفی افت و زوال شهری است (Deil' Anna et al. 2024: 483) که بر استفاده بهینه از منابع طبیعی - اقتصادی و تهیه شیوه‌نامه برنامه‌ریزی به‌منظور همسویی با زندگی شهری تأکید می‌کند (Hu et al. 2024: 9; Xia et al. 2024; Zhao et al. 2024). بازآفرینی شهری مبتنی بر مفاهیم و مضامین مشارکت، ترکیب و سرمایه اجتماعی است (de Paula et al. 2023; Health et al. 2023: 527) و فراتر از مؤلفه‌هایی چون فرهنگ، حس مکان، امنیت، رفاه، سرزندگی و کیفیت زندگی موردبررسی قرار می‌گیرد (Shahryari, 2021: 341; Bakhshi et al. 2022: 245; Ghorbani et al. 2023: 44- Bayramzadeh & Foadmarashim, 2023). بازآفرینی شهری دارای تاریخچه حدود یک قرن اخیر است و مراحل مختلفی را در این بازه زمانی سپری کرده و به تکامل رسیده است (شکل ۲). با وجود این دوره تکاملی آن از قرن بیست و یکم برقرار و در طول سه دهه از آن برحسب ضرورت به سه دوره تقسیم می‌گردد (جدول ۲).

شکل ۲- رویکردهای بازاریابی در دوره زمانی ۱۹۳۰-۲۰۲۰ (Source: Chahardowli et al. 2020; Ghorbani et al. 2023)

جدول ۲- سیر تکاملی رویکرد بازاریابی

ردیف	بازه زمانی	شرح	مأخذ
۱	۲۰۰۹-۲۰۰۰	تأکید بر معیارهای کالبدی و اقتصادی در بازاریابی بافت‌های تاریخی به‌ویژه در بخش مرکزی شهرها	Chahardowli et al. 2020; Ghorbani et al. 2023
۲	۲۰۱۵-۲۰۱۰	نقش برجسته معیارهای اجتماعی و فرهنگی در بازاریابی بافت‌های تاریخی، راهی از نگرش کالبدی محض و تأکید بر اهمیت نقش ذینفعان	Khaksar & Mahdavi, 2023; Fusco Girard, 2024
۳	۲۰۱۶ به بعد	- علاوه بر بافت تاریخی، به بافت‌های فرسوده و ناکارآمد نیز توجه می‌شود. - بر یکپارچگی توسعه بافت‌های هدف با در نظر گرفتن خواسته‌های ساکنان بافت‌ها تأکید می‌شود. - تطبیق با طرح‌های اصالت‌بخشی (ایمانی‌سازی) برای ایجاد سرزندگی	Khaksar & Mahdavi, 2023; Meshkini et al. 2024; Wang et al. 2024

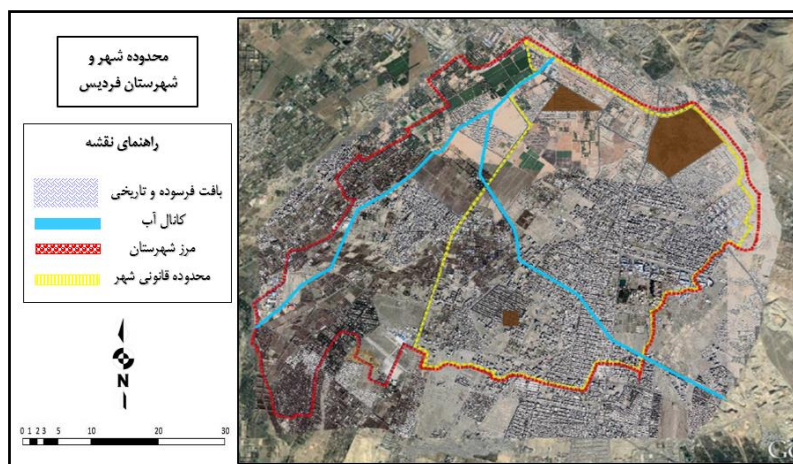
این مفهوم در قالب طرح‌های تجدید حیات و ایجاد شکوفایی و سرزندگی در بافت‌های ناکارآمد و فرسوده شهری و تا حدودی برای سکونتگاه‌های غیررسمی استفاده می‌شود و شهرداری‌ها امروزه سازمان مشخص با اساسنامه، اهداف، وظایف و مأموریت‌های جداگانه در زیرمجموعه خود تأسیس نموده‌اند (Shahsavari et al. 2022: 346). بازاریابی شهری علاوه بر پوشش معیار کالبدی، هم‌راستا با اهداف کلیدی توسعه پایدار یعنی جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی برای مکان‌های لزوم مداخله در محدوده‌های شهری است (Shahsavari et al. 2019; Horita & Koizumi, 2020: 182). هدف از اجرای طرح‌های بازاریابی، به حداقل رساندن پیامدهای نامطلوب توسعه شهری بر محیط و ایجاد چارچوب متناسب و تطبیقی به‌منظور بهبود شرایط ساکنان بافت‌های ناکارآمد شهری است (Mahdavi et al. 2024: 168; Paknezhad, 2024: 11). بازاریابی برای حل مسائل شهری به اقدام جامع و یکپارچه توجه دارد و در آن، روابط قدرت در میان دولت، اجتماعات محلی و نظام اقتصادی موجود (بازار) نیز تحلیل می‌شود (Chen & Duan, 2022) و بنابراین بازاریابی عامل بسیار پراهمیت در مدیریت و سیاست شهری است.

مواد و روش پژوهش

روش تحقیق حاضر توصیفی - تحلیلی با رویکرد آینده‌پژوهی و سناریونگاری است. به لحاظ داده، جنبه کیفی و از نظر زمانی نیز جنبه مقطعی دارد. جامعه آماری شامل شهروندان شهر فردیس بوده و حجم نمونه شامل گروه‌های کارشناسان در حوزه برنامه‌ریزی و مدیریت شهری در قالب پژوهشگران مستقل و دانشگاهی و شاغل در نهادهای فرمانداری و شهرداری فردیس است و تعیین شمار آن‌ها نیز برحسب توافقی و نیازسنجی مطالعه بوده و به سه گروه تقسیم شده است: گروه اول به تعداد ۱۲ نفر برای تدقیق پیشران‌ها که با استفاده از روش دلفی و در دو دور انجام شده است؛ گروه دوم به تعداد ۱۰ نفر برای امتیازدهی ماتریس اثرات متقاطع از صفر تا سه بر اساس فقدان تأثیر یا اثرگذاری زیاد و گروه سوم به تعداد ۸ نفر برای تعیین سطح اهمیت و عدم قطعیت عوامل کلیدی برگزیده شده است. برای شناسایی اثرگذارترین و اثرپذیرترین پیشران‌ها و شناسایی عوامل کلیدی از نرم‌افزار Micmac استفاده شده است و منطبق سناریو به آرای کارشناسی و اهمیت عوامل کلیدی استناد و بر اساس ویژگی‌های بافت ناکارآمد شهر فردیس، تدوین گردیده است.

محدوده مورد مطالعه

شهر فردیس، مرکز شهرستان فردیس در استان البرز، در ۱۰ کیلومتری جنوب غربی کرج قرار گرفته و به دلیل فاصله نزدیک با دو کلان‌شهر کرج و تهران، مهاجرپذیر بوده دارای ۲ منطقه است. جمعیت شهر بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ برابر با ۱۸۱۱۷۴ نفر برآورد شده است. فردیس متشکل از شهرک‌های متعددی مانند "ناز" در جنوب غربی، "طلاییه" در جنوب، "طالقانی" در شمال و "دهکده (خانه)" در غرب است.

شکل ۱- محدوده شهر و شهرستان فردیس

(ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۳)

بحث و ارائه یافته‌ها

ابتدا برای تدوین سناریو به تهیه فهرستی از نیروهای پیشران اقدام می‌شود. به همین منظور از طریق پرسشنامه و به روش دلفی با نظرخواهی از خبرگان به گردآوری آن‌ها پرداخته شد و در نهایت پس از دو دور پردازش، متغیرهای نهایی به شرح جدول ۳ مشخص شدند:

جدول ۳- پیشران‌های نهایی پژوهش

ردیف	پیشران	نشانه اختصار	مأخذ
۱	ناهمگونی فرهنگی بین مناطق شهر	D1	Beigvand&Bijani, 2022; Moulavi, 2023
۲	اراضی فاقد سند	D2	Riahi, 2023
۳	مسئله مالکیت	D3	Rahnama et al. 2019
۴	پدیده بورس‌بازی زمین	D4	Rahnama et al. 2019
۵	وجود املاک وقفی	D5	Rahnama et al. 2019; Ahmadi et al. 2023
۶	قیمت نسبتاً پایین املاک در محدوده	D6	Akhundi et al. 2020
۷	قیمت نسبتاً پایین اجاره‌بها	D7	Akhundi et al. 2020
۸	تراکم بالا	D8	Parizadi et al. 2022
۹	سطح اقتصادی پایین	D9	نگارندگان، ۱۴۰۳
۱۰	عدم نگرش جامع به منطقه	D10	نگارندگان، ۱۴۰۳
۱۱	کاربری‌های ناسازگار	D11	نگارندگان، ۱۴۰۳
۱۲	کمبود کارکردی	D12	Sheikhi & Alhayari, 2019; Abedini & Varse, 2021
۱۳	توزیع ناعادلانه خدمات شهری	D13	نگارندگان، ۱۴۰۳
۱۴	ناعدالتی و نگاه گزینشی در ارائه خدمات	D14	Abedini & Varse, 2021
۱۵	نفوذپذیری پایین بافت	D15	نگارندگان، ۱۴۰۳
۱۶	یکنواختی نسبی بافت	D16	نگارندگان، ۱۴۰۳
۱۷	گسیختگی کالبدی بافت	D17	Hadavi et al. 2017
۱۸	ناخوانایی در درون بافت	D18	نگارندگان، ۱۴۰۳
۱۹	ارگانیک بودن بافت	D19	Rahnama et al. 2019

ردیف	پیشران	نشانه اختصار	مأخذ
۲۰	فقدان تجانس در میان پارسل‌های موجود	D20	نگارندگان، ۱۴۰۳
۲۱	آشفته‌گی سیما و منظر	D21	نگارندگان، ۱۴۰۳
۲۲	فرسودگی بالای بافت	D22	نگارندگان، ۱۴۰۳
۲۳	ریزدانگی	D23	Hadavi et al. 2017
۲۴	کریدورهای مانع دید	D24	Zolfigol & Sajadzadeh, 2018
۲۵	عرض پایین معابر	D25	نگارندگان، ۱۴۰۳
۲۶	ساخت‌وساز غیرمجاز	D26	نگارندگان، ۱۴۰۳
۲۷	عدم تطبیق با طرح‌های توسعه شهری	D27	Hadavi et al. 2017
۲۸	نبود طرح منسجم توسعه بافت	D28	نگارندگان، ۱۴۰۳
۲۹	فقدان نظارت شهرداری	D29	نگارندگان، ۱۴۰۳
۳۰	فقدان سیستم ارزشیابی بازآفرینی	D30	Esmailpoor et al. 2022
۳۱	ناهماهنگی میان نهادهای تصمیم‌گیری	D31	Esmailpoor et al. 2022
۳۲	اتخاذ تصمیم‌های غیراصولی	D32	نگارندگان، ۱۴۰۳
۳۳	عدم تطبیق مقررات با بافت‌های مسئله‌دار	D33	Rahnama et al. 2019

پس از شناسایی پیشران‌ها به شناسایی عوامل کلیدی اقدام می‌شود و ماتریس $n \times n$ تهیه می‌گردد. در این تحقیق، ۳۳ پیشران شناسایی شده در جدول (۱) در ماتریس ۳۳×۳۳ تنظیم شدند و در اختیار گروه دوم خبرگان برای امتیازدهی بر اساس شیوه تأثیر متقاطع و ورود داده‌ها به نرم‌افزار Micmac قرار گرفتند. در روش مذکور، میزان ارتباط متغیرهای تحقیق با اعداد میان صفر (فاقد تأثیر) تا سه (تأثیر قوی) سنجیده می‌شود. پس از تکمیل ماتریس و ورود داده‌ها به نرم‌افزار، امتیاز تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها به شرح جدول ۴ استخراج گردید.

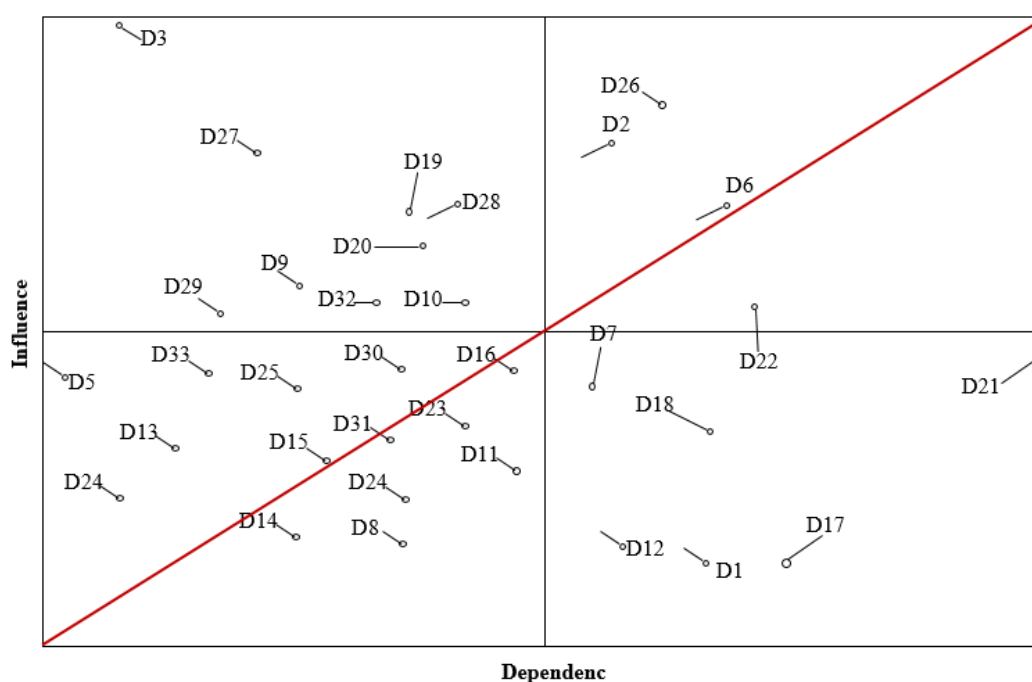
جدول ۴- میزان اثرگذاری و اثرپذیری پیشران‌های پژوهش

ردیف	پیشران	نشانه اختصار	اثرگذاری	اثرپذیری
۱	ناهمگونی فرهنگی بین مناطق شهر	D1	۵۴	۶۱
۲	اراضی فاقد سند	D2	۸۴	۴۶
۳	مسئله مالکیت	D3	۷۳	۶۷
۴	پدیده بورس‌بازی زمین	D4	۵۷	۵۲
۵	وجود املاک وقفی	D5	۵۶	۴۶
۶	قیمت نسبتاً پایین املاک در محدوده	D6	۵۲	۵۶
۷	قیمت نسبتاً پایین اجاره‌بها	D7	۵۹	۶۷
۸	تراکم بالا	D8	۵۹	۶۰
۹	سطح اقتصادی پایین	D9	۶۱	۵۴
۱۰	عدم نگرش جامع به منطقه	D10	۶۲	۵۶
۱۱	کاربری‌های ناسازگار	D11	۵۲	۵۹
۱۲	کمبود کارکردی	D12	۴۵	۵۷
۱۳	توزیع ناعادلانه خدمات شهری	D13	۵۳	۶۰
۱۴	ناعدالتی و نگاه‌گزینی در ارائه خدمات	D14	۴۹	۵۶
۱۵	نفوذپذیری پایین بافت	D15	۵۳	۵۱
۱۶	یکنواختی نسبی بافت	D16	۵۷	۵۷
۱۷	گسیختگی کالبدی بافت	D17	۵۶	۷۲
۱۸	ناخوانایی در درون بافت	D18	۵۹	۶۸
۱۹	ارگانیک بودن بافت	D19	۶۲	۵۸
۲۰	فقدان تجانس در میان پارسل‌های موجود	D20	۶۴	۵۸
۲۱	آشفته‌گی سیما و منظر	D21	۵۸	۷۷
۲۲	فرسودگی بالای بافت	D22	۵۵	۷۰
۲۳	ریزدانگی	D23	۵۳	۴۸
۲۴	کریدورهای مانع دید	D24	۴۶	۵۶
۲۵	عرض پایین معابر	D25	۴۷	۵۵

ردیف	پیشران	نشانه اختصار	اثرگذاری	اثرپذیری
۲۶	ساخت‌وساز غیرمجاز	D26	۷۰	۶۴
۲۷	عدم تطبیق با طرح‌های توسعه شهری	D27	۶۰	۵۶
۲۸	نبود طرح منسجم توسعه بافت	D28	۶۵	۴۷
۲۹	فقدان نظارت شهرداری	D29	۶۱	۵۲
۳۰	فقدان سیستم ارزشیابی بازآفرینی	D30	۵۰	۴۱
۳۱	ناهماهنگی میان نهادهای تصمیم‌گیری	D31	۵۷	۴۸
۳۲	اتخاذ تصمیم‌های غیراصولی	D32	۵۵	۵۱
۳۳	عدم تطبیق مقررات با بافت‌های مسئله‌دار	D33	۶۹	۶۵

(یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

بر اساس جدول ۴ "مسئله مالکیت" با امتیاز ۷۳ بیشترین اثرگذاری و "آشفستگی سیما و منظر" با امتیاز ۷۷ بیشترین اثرپذیری را دارد. موضوع مالکیت زمین و مسکن در بافت‌های ناکارآمد فردیس نیز روشن است و شمار قابل توجهی از ساکنان این مناطق، فاقد اسناد رسمی لازم برای ملک خود هستند و فقدان سند باعث شده تا مشمول برخی برنامه‌های ساماندهی قرار نگیرند و از مزایای تسهیلات بانکی و معافیت مالیاتی و غیره برخوردار نباشند.

شکل ۳. موقعیت پیشران‌ها بر اساس اثرگذاری و اثرپذیری

(یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

شکل ۳ پراکنش پیشران‌ها بر اساس وابستگی/اثرپذیر و اثرگذاری نشان می‌دهد. بر اساس قاعده، پیشران‌های واقع در ناحیه اول، کلیدی‌ترین مواردی هستند که بایستی در تهیه طرح‌های بازآفرینی برای بافت‌های ناکارآمد شهر فردیس مورد توجه قرار بگیرند و عبارت‌اند از: مسئله مالکیت، عدم تطبیق با طرح‌های توسعه شهری، فقدان نظارت شهرداری، سطح اقتصادی پایین، اتخاذ تصمیم‌های غیراصولی، فقدان تجانس در میان پارسل‌های موجود، عدم نگرش جامع به منطقه، ارگانیک بودن بافت، نبود طرح منسجم توسعه بافت، با ارائه راه‌حل‌های متناسب برای حل مسائل مذکور، قلمرو هدف وارد فاز تجدید حیات شده و بهتر می‌توان نسبت به بازآفرینی آن و متناسب طرح مدون اقدام کرد. در مرحله بعد، به اولویت‌بندی عوامل کلیدی بر اساس میزان اهمیت و عدم قطعیت اقدام می‌شود که این مبتنی بر پیش‌بینی ناپذیر بودن تحولات و نتایج آینده است و با مشورت از گروه سوم کارشناسان در تحقیق حاضر طبق جدول ۵ به دست آمده است.

جدول ۵- ماتریس سطح اهمیت و عدم قطعیت عوامل کلیدی تحقیق

کم	متوسط	زیاد	سطح اهمیت و عدم قطعیت
• فقدان تجانس در میان پارسل‌های موجود	• ارگانیک بودن بافت • فقدان نظارت شهرداری	• مسئله مالکیت • سطح اقتصادی پایین • نبود طرح منسجم توسعه بافت	زیاد
• اتخاذ تصمیم‌های غیراصولی	• عدم تطبیق با طرح‌های توسعه شهری	-	متوسط
-	-	-	کم

(یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳)

در گام بعد به تولید سناریو(ها) اقدام می‌شود و در تحقیق حاضر مبتنی بر روابط دوسویه میان عوامل کلیدی است و در اصل تابع محور راهبردی در فرایند سناریونگاری می‌باشد تا تفاوت‌ها، بهتر شناخته شوند. مهم‌ترین چالش بافت‌های ناکارآمد فردیس، مسئله مالکیت است و بسیاری از واحدهای سکونت و واحدهای دارای کاربری مختلط سند رسمی ندارند و درعین حال، اراضی قابل توجهی نیز فاقد سند هستند. این مسئله حقوقی در کنار عوامل کلیدی شناسایی شده و واقعیت‌های زیستی در قلمرو مکانی مورد مطالعه، نگرش تلفیقی را برای تولید سناریوهای مرتبط و ارائه نقشه راه برای تهیه طرح‌های آتی بازآفرینی این بخش از مناطق شهری فردیس ایجاب می‌کند و به شرح جدول ۶ و توضیحات مرتبط ارائه می‌گردد:

جدول ۶- وضعیت عوامل کلیدی در سناریوهای سه گانه

ردیف	سناریو	عوامل کلیدی	سناریو ۱	سناریو ۲	سناریو ۳
۱	مسئله مالکیت	مالکیت مشخص و شفاف	تعارض در مالکیت	شفاف نبودن مالکیت	
۲	سطح اقتصادی پایین	سطح اقتصادی خوب	سطح اقتصادی متوسط	سطح اقتصادی پایین	
۳	نبود طرح منسجم توسعه بافت	وجود طرح منسجم ویژه	وجود طرح منسجم تطبیقی	عدم وجود طرح منسجم	

سناریو ۱: وضعیت مالکیت تمام املاک مشخص است و چندتملکی برای آن‌ها وجود ندارد. دلیل اصلی این شفافیت، اصلاح و به‌روزرسانی قوانین، حذف بروکراسی زائد و به کنار گذاشتن مراکز متعدد تصمیم‌گیری از یک‌سو و ارائه کارگاه‌های آموزشی و مبنای حقوقی برای ساکنان و مالکان از سوی دیگر است. شرایط ویژه بافت‌های ناکارآمد پس از تثبیت مالکیتی و در صورت لزوم با تاسی از رهیافت دارایی‌مبنا که کارایی آن برای اجتماعات محلی ثابت شده، مورد توجه قرار می‌گیرد و در تهیه طرح بازآفرینی فراگیر و یکپارچه اعمال می‌شود. تحقق‌پذیری طرح بازآفرینی که شامل ملاحظه بنگاه‌های خرد اقتصادی و حمایت از مشاغل در مقیاس ناحیه‌ای و محلی است، توانایی مالی ساکنان و سرپرستان خانوار را برای زندگی و تأمین مناسب معیشتی بالا می‌برد و آن‌ها را امیدوار می‌کند که بتوانند در بازه زمانی مشخص و نه بلندمدت به تهیه مسکن یا زمین برای ساخت اقدام کنند. باید توجه داشت که تداوم تحقق‌پذیری در این زمینه، شرایط سرمایه‌گذاری را نیز فراهم می‌سازد. بهبود وضعیت مالکیتی و شرایط اقتصادی ناشی از تحقق‌پذیری طرح‌های بازآفرینی، بافت مورد مطالعه را وارد فاز سوم توسعه درونی یعنی تدوین طرح ویژه توانمندسازی و اقدام توسعه‌محور می‌کند که شامل ملاحظه ابعاد گوناگون لازم از جمله اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، محیطی، مدیریتی، تاریخی و فرهنگی است و از این رو، ویژگی اصلی آن انسجام و جامعیت می‌باشد و به یکپارچگی در توسعه بافت منجر می‌شود.

سناریو ۲: وضعیت مالکیت املاک یا بخشی از املاک آستان تعارض‌های گوناگون است و این امر باعث عدم صدور سند رسمی برای آن‌ها می‌شود و مزایای ارائه تسهیلاتی چون وام مسکن برای آن‌ها شامل نمی‌شود. در این وضعیت، قوانین کنونی، بروکراسی مضاعف و مداخله نهادهای تصمیم‌گیر به دامنه و پیچیدگی موضوع را افزایش می‌دهد. تعارض مالکیتی به کارگاه‌ها و بنگاه‌های اقتصادی خرد نیز تسری می‌یابد و فعالیت‌ها ثبت نشده و در نتیجه عامل "تولید" به تدریج حذف و گروهی از مشاغل خدمات‌محور جایگزین می‌گردد که درآمد حاصل نیز تنها برای صاحبان این مشاغل بوده و سطح متوسط معیشت را فقط برای آن‌ها به دنبال دارد و نمی‌تواند تمام ساکنان هدف را دربر بگیرد. ادامه وضعیت تعارض مالکیتی و فقدان پویایی اقتصادی، تهیه طرح منسجم و فراگیر برای توسعه بافت مورد مطالعه را با دشواری روبرو می‌کند و به‌ناچار بایستی از طرح‌های پیشینی چون جامع، تفصیلی یا هادی شهری استناد شود که به‌طور معمول، امکان‌سنجی آن‌ها نیز زمان‌بر بوده و در عمل نمی‌تواند نیازهای گوناگون این محدوده‌ها به دلایل حقوقی و مالی حل‌وفصل نماید.

سناریو ۳: در این سناریو، با پدیده چندتملکی برای املاک روبرو هستیم. بافت مورد مطالعه دارای املاک متعدد با مالکیت غیرشفاف است و درگیری‌های مختلف حقوقی - قضایی برای آن‌ها برقرار است. فقدان شفافیت مالکیت، هرگونه ارائه خدمات مرتبط را از جمله سند رسمی،

تسهیلات ساخت‌وساز، مبادله ملکی و غیره دربر نمی‌گیرد و نمی‌توان اقدامی برای بهبود وضعیت انجام داد. حالت چندتملکی متوجه کارگاه‌ها و بنگاه‌های خرد اقتصادی نیز هست و نه تنها به بهبود معیشت منجر نمی‌شود، بلکه در پایین آمدن سطح اقتصادی ساکنان نیز تأثیر دارد. امر اشتغال و تولید محلی به‌طور کلی رخت برمی‌بندد و ساکنان را وارد فعالیت‌های اقتصادی کاذب در بیرون از محل سکونت خود می‌کند. با تداوم چندتملکی و شرایط پایین اقتصادی ناشی از نبود تولید به دلایل حقوقی، نه طرح توسعه ویژه و نه طرح‌های تطبیقی کوتاه‌مدت، برای بافت هدف کارایی نخواهد داشت و به دلیل فقدان خاصیت درون‌زایی برای توسعه و نگاه عمرانی صرف که آن‌هم عطف به تعارض‌های مالکیتی با دشواری صورت می‌گیرد، دورنمای روشنی برای تجدید حیات بافت و سرزندگی در آن مشاهده می‌شود.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

گوناگونی دلایل پیدایش و وجود تفاوت‌های ساختار گونه در بافت‌هایی ناکارآمد مناطق شهری، عدم تطبیق با اصول برنامه‌ریزی شهری را به‌روشنی نشان می‌دهد که نه تنها شامل ویژگی‌های کالبدی - محیطی است بلکه خصوصیات اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی را نیز در این مقوله تطبیق‌ناپذیری دربر می‌گیرد. شناخت ویژگی‌های این بخش از مناطق شهری زمینه‌ساز نگرشی واقع‌بینانه برای توسعه آن‌ها است، چراکه مدت‌هاست مداخله و نگاه بولدوزری دیگر جایگاهی در ارکان برنامه‌ریزی و تصمیم‌سازی ندارد و مداخلات در امر توسعه این مناطق، خود دارای تاریخچه قابل توجهی است. با وجود این، بافت ناکارآمد چه در حالت فرسودگی و چه به فرم سکونتگاه غیررسمی به کانون اسکان جمعیت قابل توجهی در شهرهای کشور تبدیل شده و پیاده‌سازی طرح‌های توسعه همچون بهسازی، نوسازی، بازسازی و برای بخشی نیز طرح بازآفرینی و اصالت‌بخشی، به راه‌حل قطعی برای حل نابسامانی‌ها نینجامیده است. بازآفرینی، علاوه بر باز زنده‌سازی بافت‌های ناکارآمد به اقتصاد رقابتی و کیفیت زندگی می‌پردازد و در این میان، نویسندگان بر این باورند که اتخاذ نگرش آینده‌پژوهی و تعیین عوامل کلیدی، به تهیه طرح بازآفرینی برای بافت ناکارآمد فردیس که ابعاد مختلف را در بر بگیرد و این قلمرو مکانی را به توسعه یکپارچه و سرزندگی رهنمون سازد، کمک می‌کند. بنابراین در تحقیق حاضر به شناسایی پیشران‌ها و عوامل کلیدی اثرگذار بر بافت ناکارآمد شهر فردیس و به‌عنوان آیت‌های بسیار مهم برای بازآفرینی آن اقدام شد. ابتدا پیشران‌ها با روش دلفی تثبیت و تدقیق شده و ماتریس اثرات متقاطع برای آن‌ها شکل گرفت. پس از امتیازدهی و مشاهده خروجی نرم‌افزار Micmac عوامل کلیدی برای ایجاد منطق سناریو و تقسیم‌بندی آن‌ها در قالب اثرگذاری زیاد، متوسط و کم معلوم شدند و سناریوها تدوین گشتند که در این میان سناریوی ۱ با دربرگرفتن مالکیت شفاف، سطح اقتصادی مناسب و امکان‌پذیری بافت برای برخورداری از پیاده‌سازی طرح منسجم ویژه، به‌منزله سناریوی برتر برای پیشبرد بازآفرینی بافت ناکارآمد شهر فردیس برگزیده می‌شود. نتایج تحقیق حاضر صرف‌نظر از تفاوت آن به دلیل موقعیت مکانی شهر فردیس که نخستین بار مورد مطالعه قرار گرفته است با دستاوردهای پژوهش تقی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) بر اساس تأکید بر سیاست‌های تشویقی و حمایت از خلاقیت محوری؛ ایزدفر و ایزدفر (۱۴۰۰) با توجه به دستیابی بافت فرسوده مورد مطالعه برای دستیابی به توسعه پایدار؛ رضوانی و همکاران (۱۴۰۰) از نظر توجه آینده‌نگر به بافت فرسوده و طرح سه سناریوی قوی، متوسط و ضعیف؛ حیدری و همکاران (۱۴۰۱) از نظر پیشران‌های کلیدی بازآفرینی بافت‌های ناکارآمد به لحاظ روش‌شناختی، رویکرد آینده‌پژوهی و ماهیت کاربردی؛ صفوری و همکاران (۱۴۰۱) از نظر توجه به بحرانی‌ترین شرایط در بافت فرسوده؛ مطابقت دارد و از سازگاری برخوردار است.

در راستای پیشبرد سناریوی مطلوب برای بازآفرینی بافت مورد مطالعه فردیس، پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد:

- توجه به خواسته‌های ساکنان و مشارکت دادن آن‌ها در امور؛
- راه‌اندازی دفاتر نوسازی یا تسهیلگری برای نقاط هدف فردیس با چارچوب و دستورالعمل مشخص؛
- در نظر گرفتن قواعد معین به‌منظور تثبیت مالکیت و صدور اسناد رسمی برای املاک و اراضی موجود پس از مشخص شدن وضعیت مالکیتی آن‌ها؛
- حمایت از مشاغل خانگی و بنگاه‌های اقتصادی خرد در بافت هدف؛
- تهیه طرح‌های اقدام توسعه‌ای و ضابطه‌مند؛
- ارائه تسهیلات برای ساخت و مقاوم‌سازی واحدهای مسکونی؛
- در نظر گرفتن اراضی دارای مالکیت خصوصی و دارای کاربری‌های خدماتی عمومی از جمله آموزشی و فرهنگی و فضای سبز برای احداث مدرسه، فرهنگسرا و پارک با توافق برای معاوضه زمین.

References:

- Abedini, G., & Varse, M. (2021). Organizing and rehabilitating worn-out tissue with emphasis on development-stimulating projects With the approach of improving the quality of life (Case study: Baghestan city). *Geography and Human Relationships*, 3(4), 473-495. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26453851.1400.3.4.30.5>. [In Persian]
- Ahmadi, V., Mansouri, O., & Rezaei, N. (2023). Endowment (Waqf) Governance and Production of Urban Spaces in Kermanshah. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 1(2), 241-264. doi: 10.22108/ecs.2023.138148.1058. [In Persian]
- Akhundi, N., Sharifi Renani, H., & Sameti, M. (2020). Factors affecting housing prices in the metropolis of Isfahan with emphasis on local tolls. *Urban Economics*, 5(1), 149-168. doi: 10.22108/ue.2022.131795.1198. [In Persian]
- Awad, J., & Jung, C. (2022). Extracting the planning elements for sustainable urban regeneration in Dubai with AHP (analytic hierarchy process). *Sustainable Cities and Society*, 76, 103496. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.103496>
- Bakhshi, M., Piri, S., & Estalaji, A. (2022). Regeneration the cultural axis Emphasizing the enhancement of the quality of the environment (case study: Enghelab Street, Intersection of Enghelab Square and Ferdowsi Square). *Jgs*, 22 (67), 241-257. <http://dx.doi.org/10.52547/jgs.22.67.241>. [In Persian]
- Bayramzadeh, N., & Foadmarashi, M. (2023). Spatial analysis of the development of townships from the perspective of physical indicators of livability (Case study: the townships of West Azerbaijan province). *Geography and Regional Future Studies*, 1(2), 1-16. doi: 10.30466/grfs.2023.54809.1007 [In Persian]
- Bayramzadeh, N., Shahsavar, A., & Baghban Novini, M. (2021). Policy-making of Promotion the Local Management Status in Informal Settlements. *Urban Environmental Planning and Development*, 1(2), 51-66. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27833496.1400.1.2.4.4> [In Persian]
- Beigvand, H., & Bijani, A. (2022). Explaining the political organization of urban space with the approach of security and social discipline (Case study: zone 12 of Tehran). *National Security*, 11(42), 319-350. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.33292538.1400.11.42.10.0>. [In Persian]
- Chahardowli, M., Sajadzadeh, H., Aram, F., & Mosavi, A. (2020). Survey of Sustainable Regeneration of Historic and Cultural Cores of Cities. *Energies, Publisher: MDPI*, 13(11), 50-72. <https://doi.org/10.3390/en13112708>
- Chen, X., & Duan, J. (2022). What they talk about when they talk about urban regeneration: Understanding the concept 'urban regeneration' in PRD, China. *Cities*, 130, 103880. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103880>
- de Paula, P. V., Marques, R. C., & Gonçalves, J. M. (2023). Public-private partnerships in urban regeneration projects: a review. *Journal of Urban Planning and Development*, 149(1), 04022056. <https://doi.org/10.1061/JUPDDM.UPENG-4144>
- Dell'Anna, F., Berta, M., Bottero, M., Mallia, G., & Morgese, V. (2024). Multicriteria-decision support for master plan scheduling: urban regeneration of an industrial area in Northern Italy. *Construction Management and Economics*, 42(5), 476-501. <https://doi.org/10.1080/01446193.2024.2327066>
- dos Santos Figueiredo, Y. D., Prim, M. A., & Dandolini, G. A. (2022). Urban regeneration in the light of social innovation: A systematic integrative literature review. *Land Use Policy*, 113, 105873. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105873>
- Dutta, M. (2023). *Creative Economy and Sustainable Development: The Context of Indian Handicrafts*. Taylor & Francis.
- Esmailpoor, N., Piroozmehr, D., Akbari, R., & Esmailpoor, F. (2022). Explaining the Social Factors Affecting Resident's Participation in Community-Based Regeneration in Dysfunctional Urban Contexts (Case Study: Vakil Abad Castle Neighborhood in Mashhad City). *Spatial Planning*, 12(3), 1-24. doi: 10.22108/sppl.2022.132614.1643. [In Persian]
- Felli, A., & Zullo, F. (2024). Legislative Foundations: Exploring Land Take Laws and Urban Regeneration Policies in Italy and Europe. *Land*, 13(5), 713. <https://doi.org/10.3390/land13050713>
- Fusco Girard, L. (2024). The circular "human-centred" adaptive reuse of cultural heritage: theoretical foundations. In *Adaptive Reuse of Cultural Heritage: Circular Business, Financial and Governance Models* (pp. 15-69). Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-67628-4_2
- Ghorbani, R., Zamani, A., & tahooni, M. (2023). An analysis of sustainable urban regeneration with the approach of cohesion and continuity based on scenario-based future research The case study northern neighborhoods of historical-cultural context Tabriz city. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 10(4), 41-63. doi: 10.22059/jurbangeo.2023.342899.1696. [In Persian]
- Hadavi, F., Pourahmad, A., Keshavarz, M., & Aliakbari, E. (2017). Analysis of sustainable regeneration urban distressed area, case study: (District 10, Tehran city). *Quarterly Journal of Environmental Based Territorial Planning*, 37, 167-194. <https://sanad.iau.ir/en/Journal/ebtp/Article/986494>. [In Persian]

- Heath, S. C., Rabinovich, A., & Barreto, M. (2023). Exploring the social dynamics of urban regeneration: A qualitative analysis of community members' experiences. *British Journal of Social Psychology*, 62(1), 521-539. <https://doi.org/10.1111/bjso.12578>
- Heydari, A., Hataminejad, H., Zanganeh Shahraki, S., PourAhmad, A., & Hosseini, A. (2022). Future study and identification of key Factor for the regeneration of inefficient urban tissues (case study: historical tissue of Kerman city). *Journal of Urban Social Geography*, 9(2), 149-170. doi: 10.22103/JUSG.2022.2079. [In Persian]
- Horita, M., & Koizumi, H. (2020). *Innovations in Collaborative Urban Regeneration*. Translated by Amin Shahsavari, Shahrzad Sharif Jahed and Pouya Amiri. Tehran. Parham Naghsh Publication. [In Persian]
- Hu, J., Chen, J., Li, P., Yan, J., & Wang, H. (2024). Systematic Review of Socially Sustainable and Community Regeneration: Research Traits, Focal Points, and Future Trajectories. *Buildings*, 14(4), 881. <https://doi.org/10.3390/buildings14040881>
- Izadfar, N., & Izadfar, E. (2021). Identifying a conceptual model for achieving urban sustainable regeneration from the perspective of a future studies. *Urban Environmental Planning and Development*, 1(1), 27-44. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27833496.1400.1.1.12.0>. [In Persian]
- Jenks, M., & Burgess, R. (2020). *Compact Cities: Sustainable Urban Forms for Development Countries*. Translated by Amin Shahsavari et al. Tehran. Ariadanesh Publication. [In Persian]
- Karimipour Reyhan, M., Momeni, H., & Shahsavari, A. (2024). Analyzing the regional relations of urban peripherals with the center of Zanjan province. *Geography and Regional Future Studies*, 1(3), 14-29. <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.54960.1026> [In Persian]
- Khaksar, A., & Mahdavi, E. (2023). Regenerating Historical Contexts, with an Approach to Enhancing Urban Livability. *Journal of Art and Civilization of the Orient*, 11(42), 54-63. <https://doi.org/10.22034/jaco.2023.405597.1328>. [In Persian]
- Mahdavi, D., Mohammadi Gojani, A., & Nazari, W. (2024). Analyzing Worn-Out Texture Regeneration from Urban Branding Perspective Using Structural Equation Modeling (SEM) (Case Study: Worn-Out Texture of Shahr-e-Kord). *Spatial Planning*, 14(2), 163-186. doi: 10.22108/sppl.2024.139781.1758. [In Persian]
- Meshkini, A., Bozorgvar, A., & Alipour, S. (2024). Spatial analysis of the physical resilience of old urban neighborhoods against earthquakes: a case study of the old texture of Tehran. *GeoJournal*, 89(3), 118. <https://doi.org/10.1007/s10708-024-11101-x>
- Metternicht, G. (2022). *Land Use and Spatial Planning: Enabling Sustainable Management of Land Resources*. Translated by Majid Karimipour Reyhan, Shahrzad Sharijahed, Pouya Amini & Amin Shahsavari. Tehran. Tehran University Press. Second Publication. [In Persian]
- Motahari, A., Rasoli, M., & Saidpour, S. (2024). Future research on the regeneration of worn-out urban textures using mixed models from experts' points of view (case study: Saqqez city). *Geography and Regional Future Studies*, 2(1), 37-53. <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.54918.1023>. [In Persian]
- Moulavi, E. (2023). Determining and verifying the physical-spatial boundaries of the historical fabric and central core of Hamadan city. *Journal of the Geographical Studies of Mountainous Areas*, 4(1), 25-46. <http://dx.doi.org/Doi:10.52547/gsma.4.1.25>. [In Persian]
- Paknezhad, T. (2024). Analyzing the consequences of renovating dilapidated structures from the perspective of gentrification and providing suggested guidelines. *Monthly Journal of expert reports of the Islamic Consultative Assembly Research Center*, 32(7), 1-50. <https://doi.org/10.22034/report.mrc.2024.1403.32.7.20092> [In Persian]
- Parizadi, T., Shamai, A., & Tagipour, F. (2022). Designing the Model of Factors Affecting the Income of Districts of Tehran Municipality Using Panel Data Models (FGLS & PCSE). *Urban Economics*, 7(1), 73-92. doi: 10.22108/ue.2023.121727.1137. [In Persian]
- Rahnama, M. R., Ajza shokouhi, M., & Lotfollahi, S. (2019). Analysis the Scenarios of Regeneration in Abkouh castle of Mashhad. *Research and Urban Planning*, 10(38), 63-76. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285229.1398.10.38.6.2>. [In Persian]
- Rajabi, E., Hosseinzadeh Dalir, K., & Ezzatpanah, B. (2021). Identifying the Regeneration Affecting Key Drivers of Tabriz City Historical Textures Using Future Studies Approach. *CIAUJ*, 6(2), 211-237. <http://dx.doi.org/10.52547/ciauj.6.2.211>. [In Persian]
- Rezvani, L., Ahmadzaseh, H., & Houshyar, H. (2021). Regeneration of worn-out textures with a scenario-based planning approach. Case study: worn-out texture of the border city of Urmia. *Research paper on border studies*, 32, 86-120. <https://ecc.isc.ac/showJournal/26456/260087/3296007>. [In Persian]
- Riahi, N. (2023). Pathology of citizenship rights from the perspective of the law determining the registration status of lands and buildings without official documents. *Quarterly Journal of Modern Interdisciplinary Research in Law*, 3(2), 85-107. <https://www.jmirl.apadana.ac.ir/downloadfilepdf/1001200>. [In Persian]

- Safari, S., Beygbabaye, B., & Nowrozi Sani, P. (2022). Evaluating and Recognizing the Effective Factors on Regenerating Urban old texture with Futures Study Approach (Case Study: Eighth District of Tabriz city). *Geography (Regional Planning)*, 12(49), 411-429. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2022.162812>. [In Persian]
- Shahriyari, M. (2021). Assessing urban regeneration indicators and its impact on the quality of life of citizens (Case study of Sharifabad neighborhood). *Geography and Human Relationships*, 4(2), 336-356. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26453851.1400.4.2.19.3>. [In Persian]
- Shahsavari, A., Baghban Novini, M., Daghighi, S., Nouhi, H. (2022). *Informal Settlements in the age of Globalization*. Tehran. Ariadanesh Publication. [In Persian]
- Shahsavari, A., Kasraie, A., & Raoufi, A. (2019). Analysis of the housing problem in the old urban texture (Case study: Chaharmahal, Bushehr city). *International Congress of the World Conference on Civil Engineering, Architecture and Regeneration of Metropolises*. Munich. Germany.
- Sheikhi, H., & Alhayari, G. (2020). Analyzing the Role of People's Participation in Improving the Old Urban Structures (Case Study: Jalili Neighborhood in Kermanshah). *Geography (Regional Planning)*, 9(37), 531-545. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1398.10.37.30.9>. [In Persian]
- Shen, T., Yao, X., & Wen, F. (2021). The Urban Regeneration Engine Model: An analytical framework and case study of the renewal of old communities. *Land use policy*, 108, 105571. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105571>
- Taghinejad, K., Yazdani, S., Sheikholeslami, A., & MalekHoseini, A. (2020). Futuristic Future Approach to Creative Recreation of the Historical Context of Gorgan City. *Geography (Regional Planning)*, 10(3-1), 201-217. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1399.10.39.42.9>. [In Persian]
- Toobchi Sani, A., Masoud, M., Rabbani, A., & Sarami Foroshani, G. (2022). Scenari- Based Planning and Its Application in Sustainable Urban Regeneration (Case Study: Deteriorated Urban Context of Dargahan, Qeshm Island). *Journal of Urban Sustainable Development*, 3(7), 39-58. doi: 10.22034/usd.2022.697956. [In Persian]
- Wang, Y., Jin, C., Xu, D., Wang, T., & Wang, B. (2024). Analysis of Multi-Dimensional Layers in Historic Districts Based on Theory of the Historic Urban Landscape: Taking Shenyang Fangcheng as an Example. *Land*, 13(11), 1736. <https://doi.org/10.3390/land13111736>
- Wei, Y., Yuan, H., & Li, H. (2024). Exploring the Contribution of Advanced Systems in Smart City Development for the Regeneration of Urban Industrial Heritage. *Buildings*, 14(3), 583. <https://doi.org/10.3390/buildings14030583>
- Xia, J., Zhao, Z., Chen, L., & Sun, Y. (2024). How urban renewal affects the sustainable development of public spaces: trends, challenges, and opportunities. *Frontiers in Environmental Science*, 12, 1482169. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1482169>
- Yawer, A. S., Bakr, A. F., & Fathi, A. A. (2023). Sustainable urban development of historical cities: Historical Mosul City, Iraq. *Alexandria Engineering Journal*, 67, 257-270. <https://doi.org/10.1016/j.aej.2022.12.042>
- Zhao, P., Ali, Z. M., Hashim, N. H. N., Ahmad, Y., & Wang, H. (2024). Evaluating social sustainability of urban regeneration in historic urban areas in China: The case of Xi'an. *Journal of Environmental Management*, 370, 122520. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.122520>.
- Zolfigol, S., & Sajadzadeh, H. (2018). A Study of Spatial Syntax of Traditional Neighborhood Structure with Catalyst Approach, Case Study: Haji Neighborhood in Hamedan. *Geography and Environmental Planning*, 28(4), 53-70. doi: 10.22108/gep.2017.103306.1034. [In Persian]

Analyzing the sustainable future of worn-out fabric with a future studies approach (Case study: historical areas of Urmia city)

Ayoub Manouchehri Miandoab ¹

1- Assistant Professor of Geography and Urban Planning, Faculty of Literature and Humanities, Urmia University, Urmia, Iran.

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Received: 2024/09/10</p> <p>Accepted: 2024/12/05</p> <p>pp: 125- 142</p> <p>Keywords: Texture; Worn-out; Sustainable; Future research; Urmia.</p>	<p>In the contemporary world, with the rapid advances in science and technology, the urban planning system has also faced changes. Urban planning which was previously based on the traditional system, seems not to have the necessary balance and responsiveness to correct and solve the problem of worn-out tissues anymore. Therefore, the future research approach helps planners to see the future better and prevent negative consequences, especially in old fabrics. Future studies on worn-out tissues seem necessary in order to improve the standard of living and urban prosperity in the coming years. In terms of its nature, this research is considered to be applied research and in terms of data, it is quantitative research, which was carried out by descriptive-analytical method. Collecting data from the opinions of specialists and experts in the form of survey forms, and using prospective research techniques for data analysis, the data analysis tool in this research was Micmac software. The main goal of this research is to achieve the scenarios facing the old fabric of the Urmia metropolis by 1420. The most important driving factors were identified in relation to future research on worn-out fabric in Urmia. The results of this research show that 13 key factors will be influential in the future of the old fabric of Urmia city, then, according to the known key factors, the scenarios are predicted in four modes (white, grey, orange and black) for the old texture.</p>

Citation: Manouchehri Miandoab, A. (2024). Analyzing the sustainable future of worn-out fabric with a future studies approach (Case study: historical areas of Urmia city). *Journal of Geography and Regional Future Studies*, 2(3), 125-142.

© The Author(s).

Publisher: Urmia University.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55708.1074>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.7.2>

Extended Abstract

Introduction

The issues and problems of dilapidated urban fabrics pose a human, social, and environmental threat to various cities, including the metropolis of Urmia. The dilapidated areas of Urmia, particularly in the central district, have diverse impacts on the structural dimensions—physical, social, economic, and environmental—of the city due to their location and significance. Today, traditional planning is insufficient to address the complex and existing issues of dilapidated and inefficient urban fabrics. Therefore, redefining the urban management system and conducting future studies in these old and dilapidated areas, along with thorough research to propose programs and solutions aimed at improving the quality of life and urban prosperity in these areas in the coming years, appears essential and important. Consequently, the concept of future studies has gained attention from specialists and researchers in recent decades. This approach has significant potential for analyzing economic, social, political, cultural, environmental, and physical issues. Future studies enhance human preparedness to confront these challenges by identifying future opportunities and threats, helping individuals to benefit from future opportunities while avoiding negative consequences (Rahnama and Hosseini, 20:2016). In this context, the future of dilapidated fabrics, which are considered the core of urban life, is highly significant, as the issues and problems will gradually increase over time. If these issues are not addressed, they will have multiple physical, economic, social, and environmental impacts on the entire city according to the criteria defined by the Supreme Council of Architecture and Urbanism of the country (fine-grained, impermeability, and unsustainability). According to estimates from the Urmia Municipality, out of the 11,200 hectares of Urmia, 417 hectares fall within dilapidated fabrics, and of this area, 330 hectares are historical fabrics (Urmia Municipality, 2020), indicating the importance of the dilapidated areas of Urmia. Future studies based on a scenario-writing approach represent an efficient means for sustainable urban development, focusing on sustainable urban development through a precise analysis of the current situation in the central part of Urmia across physical, social, economic, and environmental dimensions. This involves identifying and prioritizing the most important factors and variables that influence the favorable advancement of the planning process for urban

dilapidated fabrics. This research aims to identify the key factors and drivers for achieving a desirable future of sustainable urban development, examining the current condition of the historical fabric of Urmia according to sustainable development indicators, and recognizing the scenarios ahead for the dilapidated fabric of District 4 of the Urmia metropolis by the year 2041.

Methodology

In order to identify key factors, the Delphi technique was used, and structural analysis was employed to analyze these key factors. The structural analysis method aims to identify key variables (whether observable or latent) in order to gather opinions and encourage participants and stakeholders regarding the complex and unpredictable aspects and behaviors of a system. The structural analysis method is a tool for linking ideas and thoughts, which describes and identifies the system through a matrix that connects all variables of the system. This study focuses on the historical context of the city of Urmia.

Results and discussion

This research aims to identify the most important factors affecting and the extent and manner of the impact of these factors on the future sustainability of the urban dilapidated areas in the city of Urmia. In this study, the Delphi method was used to identify the primary variables influencing the future of these dilapidated areas, gathering insights from professors and experts in the field. Additionally, the structural impact analysis method was employed to investigate the extent and manner of the influence of these factors, ultimately identifying the key elements in the sustainability of urban dilapidated areas. After conducting library studies on identifying the effective factors in the livability of urban dilapidated areas, 49 factors were identified, and a matrix with dimensions of 49x49 was prepared. The number of repetitions was considered twice, and the matrix fill rate was 31%, indicating a significant impact of the variables on each other and their dispersion. The dispersion of the key and effective variables regarding the future status of the urban dilapidated areas in Urmia reflects the instability of the system.

Conclusion

Among the 49 factors examined in this research, 13 factors are selected as key elements affecting the sustainability of deteriorating urban fabrics. Variables such as land use change, insufficient

housing loans, and illegal construction have been identified by experts on deteriorating urban fabrics as the most significant and critical factors. Ultimately, considering the current situation of the influencing factors, four scenarios are proposed for the deteriorating fabric of Urmia, each of which could represent a possible future for the city's deteriorating urban fabric.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The author approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The author declared no conflict of interest.

Acknowledgments: The author is grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل آینده پایدار بافت فرسوده با رویکرد آینده‌پژوهی (نمونه موردی: مناطق تاریخی شهر ارومیه)

ایوب منوچهری میانداوب^۱ ID

۱- استادیار، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

دریافت:

۱۴۰۳/۰۶/۲۰

پذیرش:

۱۴۰۳/۰۹/۱۵

صص:

۱۴۲-۱۲۵

واژگان کلیدی:

بافت،

فرسوده،

پایدار،

آینده‌پژوهی،

ارومیه.

چکیده

در جهان معاصر با پیشرفت سریع علم و تکنولوژی، سیستم برنامه‌ریزی شهری نیز با دگرگونی‌هایی مواجه شده است. آثار آن‌ها می‌تواند جهت پیشرفت شهر چالش‌برانگیز باشد. برنامه‌ریزی شهری که قبلاً مبتنی بر سیستم سنتی بوده است. امروزه به نظر می‌رسد از توازن و پاسخگویی لازم جهت اصلاح و حل مشکل بافت‌های فرسوده برخوردار نیست؛ بنابراین رویکرد آینده‌پژوهی به برنامه ریزان کمک می‌کند تا آینده را بهتر دیده و از پیامدهای منفی به‌ویژه در بافت‌های قدیمی تا حد امکان جلوگیری نماید. آینده‌پژوهی بافت‌های فرسوده به منظور ارتقاء سطح زندگی و رونق شهری در سال‌های آتی ضروری به نظر می‌رسد. این پژوهش از نظر ماهیت از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ داده از نوع تحقیقات کمی محسوب می‌شود که به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. گردآوری داده‌ها از نظرات متخصصین و کارشناسان در قالب فرم‌های نظرسنجی، تهیه و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک آینده‌پژوهی استفاده شده است. ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش نیز نرم‌افزار Micmac بوده است. هدف اصلی این تحقیق دستیابی به سناریوهای پیش روی بافت قدیمی کلان‌شهر ارومیه در افق ۱۴۲۰ است. مهم‌ترین عوامل کلیدی و پیشران در رابطه با آینده‌پژوهی بافت فرسوده در بافت قدیم شهر ارومیه شناسایی گردید. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد ۱۳ عامل کلیدی در آینده بافت قدیمی شهر ارومیه تأثیرگذار خواهد بود؛ و سپس با توجه به عوامل کلیدی شناخته‌شده سناریوها در چهار حالت (سفید، خاکستری، نارنجی و سیاه) برای بافت قدیمی پیش‌بینی شده است.

استناد: منوچهری میانداوب، ایوب. (۱۴۰۳). تحلیل آینده پایدار بافت فرسوده با رویکرد آینده‌پژوهی (نمونه موردی: مناطق تاریخی شهر ارومیه). فصلنامه جغرافیا و آینده‌پژوهی منطقه‌ای، ۲(۳)، ۱۲۵-۱۴۲.

ناشر: دانشگاه ارومیه.

© نویسنده‌گان

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55708.1074>

DOR: <https://dori.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.3.7.2>

مقدمه

جمعیت شهری جهان از ۰/۵۷ میلیارد (۲۹ درصد از جمعیت جهان) در سال ۱۹۵۰ به ۳/۶۳ میلیارد (۵۲/۱ درصد) در سال ۲۰۱۱ رسیده است و انتظار می‌رود به ۶/۲۵ درصد در سال ۲۰۵۰ برسد که سازمان ملل تخمین زده که جمعیت شهری مناطق در حال توسعه سالانه به طور متوسط حدود ۲/۰۲ درصد افزایش می‌یابد و ۲/۶۷ میلیارد در سال ۲۰۱۱ به ۳/۹۲ در سال ۲۰۳۰ خواهد رسید (Ghadami et al., 2021). روند افزایشی رشد جمعیت در شهرها تأثیرات مختلفی بر محیط شهری ایجاد کرده است به طوری که با شهری شدن جمعیت جهان و جهانی شدن شهرها، مسائل شهری و شهروندی به مهم‌ترین مسائل مؤثر بر ابعاد کمی و کیفی زندگی انسان تبدیل شده است (Taleshi Anbohi et al., 2020).

شهرها از جمله مهم‌ترین و بهترین آثار ساخته شده به دست بشر هستند که در طول زمان تغییرات بسیار زیادی را تجربه کرده‌اند (Bayramzadeh & Shamsavar, 2023: 18). اغلب کیفیت فضاهای عمومی نشان‌دهنده کیفیت کلی زندگی شهری است و شهرها زمانی می‌توانند موفق تلقی شوند که بتوانند میزبان خوبی برای فعالیت‌ها و افراد باشند (Mousavi et al., 2022: 2). اما امروزه با بی‌برنامه‌گی‌ها و عدم مدیریت صحیح سبب ظهور مشکلات متعددی در حوزه‌های اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی شده و این موضوع باعث کاهش کیفیت زندگی در فضاهای شهری شده است (Karbasi Salmasi & Kargar, 2023: 21- Bayramzadeh, 2024). امروزه مسائلی مانند آلودگی محیطی، کاهش منابع، انقراض گونه‌ها، شکاف عمیق بین اقشار فقیر و غنی، جرم، فقر، بد مسکنی و ... وجود دارد که پیش‌ازاین افراد با آن روبه‌رو نبوده‌اند. با این چالش‌های جدی، تعدادی از شهرها تخریب شده‌اند یا قسمتی از آن‌ها فرسوده و غیرقابل زیست شده است (Ruth & Franklin, 2014: 19). در کشورهای توسعه‌یافته که دارای میراث فرهنگی-تاریخی‌اند، حفظ و احیای بافت تاریخی و فرسوده شهر در چارچوب سازمان فضایی آن و توسعه فضاهای جمعی، همواره جایگاهی ارجمند داشته و همیشه نیز با موفقیت همراه بوده است و این امر ناشی از تفکر مدیران شهری در زمینه ضرورت آینده‌نگاری در زمینه مدیریت شهری و مخصوصاً توجه به جایگاه بناها و فضاهای تاریخی شهری در شهرها از نظر هویت شهری، گردشگری شهری، بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری و توسعه هوشمند شهری می‌باشد (Pourghorban et al., 2023).

طی چند سال اخیر ساماندهی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد به یکی از موضوعات اصلی سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با مدیریت شهری تبدیل گشته است (Safari et al., 2022). بافت‌های ناکارآمد در محله‌های هدف بازآفرینی به عنوان کوچک‌ترین سلول و مهم‌ترین عامل در تداوم حیات شهری، نقش بسیار مهمی را در آینده شهری به همراه دارند؛ بنابراین توجه به چشم‌انداز آینده این بافت‌ها، سبب پایداری محلات و در نهایت پایداری کل شهر می‌شود (Izadfar et al., 2020). این بافت‌ها که در فرآیند زمانی طولانی شکل گرفته و تکوین یافته و امروزه در محاصره فناوری عصر حاضر گرفتار شده است، چنانچه این بافت‌ها در گذشته به مقتضای زمان دارای عملکردهای منطقی و سلسله‌مراتبی بوده، ولی امروزه از لحاظ ساختاری و عملکردی دچار کمبوهایی شده و آن‌گونه که باید و شاید نمی‌تواند جوابگوی نیاز ساکنان خود باشد (Izadfar & Rezaei, 2020). در این راستا علم برنامه‌ریزی شهری برای مواجهه با مسائل موجود و پیچیده بافت فرسوده نیازمند اتخاذ تصمیم و رویکرد جدید است. بر این اساس رویکرد آینده پژوهش می‌تواند چشم مردم را نسبت به رویدادها، فرصت‌ها و مخاطره‌های احتمالی آینده باز نگه دارد و ابهام‌ها، تردیدها و دغدغه‌های فرساینده مردم را بکاهد، در نتیجه توانایی انتخاب هوشمندانه جامعه و مردم را افزایش می‌دهد (Hataminejad et al., 2019).

بافت تاریخی شهر شامل همه آثار است که باورها، فعالیت‌ها و دستاوردهای بشر را طی زمان مستندسازی می‌کند و حفظ آن برای تعادل روحی و روانی، کیفیت زندگی و هویت فرهنگی نسل‌های فعلی و آینده ضروری است (Borani et al., 2023). آینده بافت‌های فرسوده که هسته حیات شهرها تلقی می‌گردد بسیار حائز اهمیت است چرا که مسائل و مشکلات آتی به‌مرورزمان افزایش می‌یابد و این مسائل در صورت عدم رسیدگی به کل شهر اثرات متعدد کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را خواهد داشت. بر اساس برآوردهای شهرداری ارومیه از ۱۱ هزار و ۲۰۰ هکتار مساحت شهر ارومیه ۴۱۷ هکتار آن در بافت‌های فرسوده قرار گرفته است و از این میزان ۳۳۰ هکتار بافت تاریخی می‌باشند؛ که نشان‌دهنده اهمیت بافت‌های فرسوده شهر ارومیه می‌باشد. آینده‌پژوهی مبتنی بر رویکرد سناریونویسی که مقوله‌ای کارآمد در جهت توسعه پایدار شهری است و نگاه به توسعه پایدار شهری بر اساس تحلیل دقیق شناخت وضع موجود بخش مرکزی شهر ارومیه در ابعاد کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی و با شناسایی و اولویت‌بندی مهم‌ترین عوامل و متغیرهای مؤثر و مرتبط در جهت پیشبرد مطلوب فرآیند برنامه‌ریزی بافت‌های فرسوده شهری موردتوجه قرار گرفته است. پژوهش حاضر به دنبال این است برای دستیابی به آینده مطلوب توسعه پایدار شهری که در حال حاضر بافت تاریخی شهر ارومیه با توجه به شاخص‌های توسعه پایدار در چه شرایطی است، عوامل کلیدی و پیشران‌های آن کدامند و سناریوهای پیش روی بافت فرسوده منطقه ۴ کلان‌شهر ارومیه در افق ۱۴۲۰ شناسایی شوند.

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

تنوع تجارب جهانی در زمینه بافت فرسوده بسیار شایان توجه است. امروز در سطح جهان به‌ویژه در کشورهای توسعه‌یافته، ارزش‌ها و مفاهیم فرهنگی در فضاهای ساخته‌شده شهری، یکی از دلایل اصلی توجه به بافت‌های فرسوده شهرها است. بر اساس بررسی‌های به‌عمل‌آمده، کشور انگلستان و آمریکا از تجارب نسبتاً غنی‌تری در زمینه اجرای طرح‌های احیا و بازسازی بافت‌های فرسوده به‌ویژه بعد از سال‌های جنگ جهانی دوم برخوردار بوده‌اند. این طرح‌ها غالباً بر احیاء و بازسازی بافت‌های درونی شهر و نه تاریخی متمرکز بوده‌اند که در مقطع زمانی قبل از دهه ۱۹۸۰ با هدف جایگزین کردن این مناطق با مسکن دولتی اجرا شد و بعد از سال‌های ۱۹۸۰ توانمندسازی ساکنین از طریق باز ساخت اقتصادی این بافت‌ها موردتوجه قرار گرفت و از اواخر دهه ۱۹۹۰ رهیافت توانمندسازی و توسعه شهری پایدار در توسعه بافت‌های قدیمی شهری مطرح شد. نظریات توسعه کالبدی و احیاء و نوسازی بافت‌های کهن و قدیمی غالباً در ۱۵۰ سال اخیر از طرف محققان به نامی همچون جان راسکین (۱۸۱۸ - ۱۹۰۰)، کامیلو بویی تو (۱۹۱۴-۱۸۳۶)، کامیلوسیتته (۱۹۰۳-۱۸۴۳)، لوکابلترامی (۱۹۳۳-۱۸۵۴)، لئونارد وینه ولو (۱۹۳۳)، لودیکو کوارونی (۱۹۸۷-۱۹۱۱)، گوستاو جیووانی، پاتریک گدس (۱۸۵۴-۱۹۳۲)، لوکوربوزیه (۱۹۶۵-۱۸۸۷)، لوئیس مامفورد (۱۹۸۵)، کوین لینچ (۱۹۱۸-۱۹۸۴)، آلدوراسی (۱۹۳۱-۱۹۹۷)، کریستو فرالکساندر (۱۹۳۶)، کنستانتین دوکسیادس (۱۹۷۵-۱۹۱۳)، ریچاردراجرز (۱۹۳۳) ارائه‌شده است. در ادامه به بررسی مطالعات انجام‌شده در خارج از کشور و نتایج تحقیق آن‌ها در جدول شماره ۱ پرداخته شده است:

جدول ۱- مطالعات انجام‌شده در خارج کشور و نتایج تحقیق آن‌ها

محقق / محققین	نام اثر	سال	نتایج
Nakajima & Murayama	Inclusive urban regeneration approaches through small projects: A comparative study of three Japanese machizukuri cases	۲۰۲۴	این مطالعه به دنبال جایگاه‌دهی «مچی‌زکوری» در این زمینه و شناسایی فرآیندهای فراگیر آن از منظر منابع است و سه مورد مقایسه‌ای را بررسی کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که «مچی‌زکوری» به مشکلات موقتی و نهادینه‌سازی پاسخ می‌دهد و احیای شهری فراگیر را از طریق پروژه‌های کوچک که فرآیندهای جستجوی مناطق مناسب و کاهش نابرابری منابع را خودسازمان‌دهی می‌کنند، تحقق می‌بخشد. این مطالعه همچنین یک نوع‌شناسی کلی از سه رویکرد فراگیر ارائه می‌دهد. به‌عنوان یک عمل برنامه‌ریزی و پیامد سیاستی، مدل حاکمیت نوظهور با ویژگی‌های انعطاف‌پذیر در این مطالعه، نیاز به هماهنگی مداوم اندازه‌ها و مرزهای حاکمیت مناطق با استفاده از نهادهای دینامیک شهروندان را فراتر از مناطق اداری و سازمان‌های بخشی پیشنهاد می‌کند.
Wenander	Whose visions and goals for sustainability? Planning, participation and depoliticisation in new urban neighbourhoods in Sweden	۲۰۲۴	این مقاله به بررسی چشم‌اندازها و اهداف پایداری در محله‌های جدید می‌پردازد و هدف آن جلب توجه توسعه‌دهندگان و شهروندان به فرآیند برنامه‌ریزی است. در زمینه سیستم برنامه‌ریزی بازارمحور سوئد، مقاله سعی دارد درک بهتری از چگونگی تعادل برنامه‌ریزان میان منافع مختلف در تدوین چشم‌اندازها و اهداف در محله‌های جدید با مشخصه پایداری به‌دست آورد و تأثیرات آن بر پایداری را بررسی کند. مفاهیم سیاسی‌سازی و غیرسیاسی‌سازی برای درک چگونگی بسیج منافع مختلف از طریق چشم‌اندازها و اهداف در دو محله جدید با مشخصه پایداری در سوئد به‌کار رفته است. مصاحبه‌ها با برنامه‌ریزان نشان می‌دهد که مشارکت در برنامه‌ریزی بصری عمدتاً معطوف به توسعه‌دهندگان بوده است. مقاله نوعی برنامه‌ریزی پایدار بازارمحور غیرسیاسی‌شده را به تصویر می‌کشد که در مراحل اولیه تدوین چشم‌اندازها و اهداف، مشارکت توسعه‌دهندگان را به قیمت مشارکت شهروندان تسهیل می‌کند.
Sarvari et al	Evaluating urban housing development patterns in developing countries: Case study of Worn-out Urban Fabrics in Iran	۲۰۲۱	در این پژوهش الگوهای توسعه مسکن شامل مسکن حمایتی، مسکن مهر، مسکن اجاره‌ای و مسکن اجتماعی در منطقه همت‌آباد اصفهان مورد بررسی قرار گرفت. نظرات کارشناسان در زمینه معیارهای تأثیرگذار بر انتخاب الگوهای توسعه مسکن از ۴۰ متخصص در مدیریت شهری جمع‌آوری و با استفاده از روش‌های تحلیلی و VIKOR تحلیل شد. نتایج نشان داد که برای احیای بازسازی بافت‌های فرسوده شهری منطقه همت‌آباد، مسکن اجتماعی الگوی مطلوب‌تری نسبت به مسکن حمایتی، مسکن مهر و مسکن اجاره‌ای است. این نتایج به دولت‌های کشورهای در حال توسعه کمک می‌کند تا در انتخاب الگوی مناسب توسعه مسکن برای بازسازی بافت‌های فرسوده شهری تصمیم‌گیری کنند.

در ایران سابقه توجه به احیاء نواحی مرکزی و محلات قدیمی شهرها، به دهه اول قرن حاضر برمی‌گردد. در دهه ۱۳۵۰ با برگزاری سمینارها و ارائه کتب و مقالات علمی، توجه به نقش و اهمیت ناحیه فرسوده و قدیمی مرکز شهرها بیشتر شد. با پیروزی انقلاب اسلامی به دلایلی تلاش‌های علمی در این زمینه محدود گردید. از سال ۱۳۶۴ به بعد با اجرای طرح‌های تحقیقاتی، چاپ کتب و... فعالیت‌ها در این زمینه سرعت گرفت (Haeri, 1992) دفتر بهسازی و بازسازی بافت فرسوده شهری در وزارت مسکن و شهرسازی تأسیس شد. در برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸) مسئله بافت‌های قدیمی به‌صورت قانونی، موردتوجه مسئولان قرار گرفت. در این برنامه، ساماندهی بافت‌های مسئله‌دار شهری در بخش عمران شهری موردتوجه قرار گرفت و در این برنامه فصلی با عنوان

«تهیه و اجرای طرح‌های نوسازی و بهسازی برای چهل هزار هکتار بافت مسئله‌دار شهری» به خود اختصاص یافت. طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن در ایران تا دهه ۷۰، غالباً در چارچوب طرح‌های جامع و تفصیلی صورت می‌گرفت، اما در ۱۵ سال اخیر به اشکال طرح‌های باز زنده سازی، طراحی، ساماندهی و نوسازی توسط سازمان‌های مختلفی صورت گرفته است (Kalantari & Hatami Nejad, 2005). کاربرد رویکرد آینده‌پژوهی در ایران از قدمت طولانی برخوردار نیست و مربوط به سال‌های اخیر می‌باشد؛ اما مطالعات بسیار زیادی درباره بافت شهری به‌خصوص بافت‌های فرسوده انجام پذیرفته است. به دلیل گستردگی موضوع آینده‌پژوهی، محققان و پژوهشگران یک جنبه از مسائل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی موجود در شهرها را مطالعه و بررسی نموده‌اند. بر این اساس، پژوهش‌های آینده‌پژوهی زیادی در ارتباط با بافت‌های فرسوده و ناکارآمد در ایران صورت نگرفته و تحقیق‌هایی را که به‌صورت خلاصه در جدول ۲ به آن اشاره می‌گردد، به نحوی با آینده‌پژوهی و بافت فرسوده در ارتباط می‌باشند.

جدول ۲- مطالعات انجام‌شده در داخل کشور و نتایج تحقیق آن‌ها

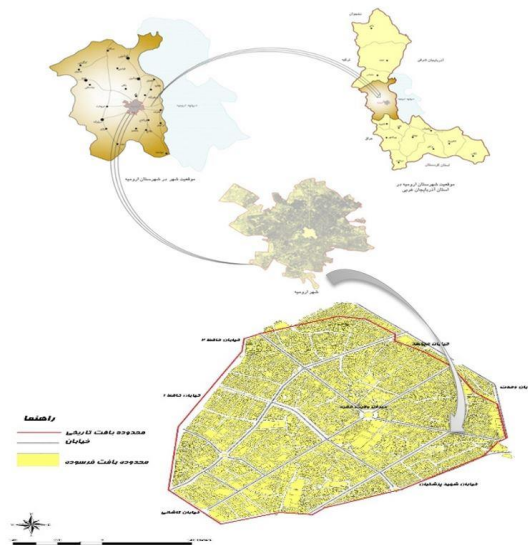
محقق / محققین	نام اثر	سال	نتایج
صفوری و همکاران	ارزیابی و شناخت پیشران‌های حیاتی موثر در بازآفرینی شهری بافت‌های فرسوده با رویکرد آینده‌پژوهی (نمونه موردی: منطقه هشت تبریز)	۱۴۰۱	این تحقیق کاربردی-توسعه‌ای و توصیفی-تحلیلی، به شناسایی پیشران‌های کلیدی در بازآفرینی منطقه هشت می‌پردازد. با استفاده از روش‌های آینده‌پژوهی مانند تکنیک دلفی و تحلیل ساختاری با نرم‌افزار MICMAC، ۲۷ شاخص موثر شناسایی و ۹ شاخص کلیدی انتخاب شدند. نتایج نشان داد که توسعه گردشگری شهری، بحرانی‌ترین عامل برای بازآفرینی منطقه هشت است و ارتقای بازار تبریز بهترین وضعیت را دارد.
پورقربان و همکاران	آینده پژوهی مدیریت بافت‌های بالارزش تاریخی شهری مطالعه موردی: منطقه ۸ شهرداری کلانشهر تبریز	۱۴۰۱	این پژوهش به شناسایی چالش‌های مدیریت بافت‌های تاریخی در کلانشهر تبریز می‌پردازد. بافت‌های تاریخی به دلیل مشکلات مالی، مدیریتی و کالبدی نتوانسته‌اند به توسعه مطلوب دست یابند. تحقیق به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از نمونه‌ای شامل ۳۶۷ خانوار و ۲۰ کارشناس انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که کمبود زیرساخت‌های شهری، مشکلات ترافیکی و تراکم ساخت و ساز از جمله چالش‌های کلیدی مدیریت این بافت‌ها هستند. همچنین، مهم‌ترین راهکارها شامل اتخاذ رویکرد یکپارچه در مدیریت، هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی و تقویت توانمندی مدیران محلی است. در نهایت، توجه همزمان به جنبه‌های مدیریتی، مالی، اجتماعی و زیرساختی برای رفع چالش‌ها ضروری است.
جاهد قدمی و همکاران	شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی موثر بر بازآفرینی بافت‌های ناکارآمد با رویکرد آینده پژوهی مطالعه موردی: منطقه ۱۲ کلانشهر تهران	۱۴۰۰	در این پژوهش، پیشران‌های کلیدی موثر بر بازآفرینی محلات فرسوده منطقه ۱۲ تهران شناسایی و تحلیل شده‌اند. ابتدا ۴۰ عامل در شش حوزه مختلف استخراج و سپس با استفاده از روش دلفی، ماتریس اثرات مقاطع تشکیل گردید. تحلیل این ماتریس نشان‌دهنده ناپایداری سیستم در بازآفرینی بود و پنج دسته متغیر شناسایی شد. در نهایت، ده عامل اصلی به‌عنوان پیشران‌های کلیدی شناسایی شدند که از بین آن‌ها، متغیرهای اجتماعی-فرهنگی بیشترین تاثیر و عوامل سیاسی کمترین تاثیر را داشتند.
مؤیدفر و صابری	آینده‌پژوهی در بافت تاریخی با رویکرد توسعه پایدار (مطالعه موردی: برزن شش بادگیری یزد)	۱۳۹۹	پژوهش حاضر با هدف شناسایی متغیرهای کلیدی مؤثر بر رفع مشکلات این بافت بر مبنای توسعه پایدار و بررسی روابط بین این متغیرها انجام شده است. داده‌ها به صورت کیفی و از طریق نظرات ۱۵ کارشناس بافت تاریخی جمع‌آوری شده است. عوامل کلیدی شامل فرسودگی کالبدی، مهاجرت، حس تعلق و امنیت اجتماعی بوده است. پس از شناسایی نیروهای مؤثر در توسعه، سناریوهایی از محتمل‌ترین تا مطلوب‌ترین ایجاد شده است. نتایج نشان می‌دهد که رفع فرسودگی و کاهش جمعیت‌گریزی از مهم‌ترین اولویت‌ها هستند، در حالی که ارتقای امنیت نیز اهمیت دارد. راهکارهایی نظیر اعطای وام‌های نوسازی، بهسازی واحدهای مسکونی و افزایش آگاهی مردم از هویت تاریخی شهر پیشنهاد شده است.
ایزدفر و همکاران	بازآفرینی پایدار شهری بر پایه سناریونگاری (مورد شناسی: منطقه ۱۴ شهرداری اصفهان)	۱۳۹۹	این پژوهش به بررسی سناریوهای پیش‌روی منطقه ۱۴ شهرداری اصفهان با استفاده از بازآفرینی پایدار شهری پرداخته است. پژوهش از نوع کاربردی و توصیفی-تحلیلی است و اطلاعات آن از طریق مطالعات میدانی و اسنادی جمع‌آوری شده است. برای تحلیل متغیرها، از روش تحلیل اثرات متقابل و نرم‌افزار سناریو ویزارد استفاده شده است. در این تحقیق، ۹ عامل کلیدی شناسایی و عدم‌قطعیت‌های آن‌ها تعیین شده و با تشکیل ماتریس اثرات متقابل، ۵ سناریوی قوی، ۱۳ سناریوی باورکردنی و ۹۱۱ سناریوی ضعیف به‌دست آمده است. نتایج نشان می‌دهد که ۵ سناریو با احتمال وقوع بالا وجود دارد که دو سناریو شرایط مطلوب و سه سناریو شرایط بحرانی را نمایان می‌کند.
ایزدفر و رضایی	شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر بازآفرینی پایدار شهری با رویکرد آینده‌پژوهی (مورد شناسی: بافت ناکارآمد شهر یزد)	۱۳۹۹	این مقاله به شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر بازآفرینی پایدار شهر یزد تا سال ۱۴۱۴ پرداخته و از روش‌های اسنادی و پیمایشی و تحلیل‌های کیفی و کمی برای بررسی این عوامل استفاده کرده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که عوامل کلیدی شامل تحریم‌های بین‌المللی، نهادهای اجتماعی، تورم، نهادهای موازی حکومتی، تمرکز مراکز دولتی در پایتخت، عملکرد نظارتی، سرمایه‌گذاری، فناوری‌های نوین و بحران‌های اداری و مالی هستند.
طالشی انبوهی و همکاران	تحلیل ساختاری زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده شهری با رویکرد آینده پژوهی (مطالعه موردی: بافت فرسوده منطقه یک شهر قزوین)	۱۳۹۸	این پژوهش به تحلیل ساختاری زیست‌پذیری بافت‌های فرسوده شهری در منطقه یک قزوین می‌پردازد و هدف آن افزایش کیفیت این فضاها و ایجاد محله‌های پایدار است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و داده‌ها از طریق مطالعات میدانی و اسنادی جمع‌آوری شده‌اند. جامعه آماری شامل ۱۶ کارشناس شهری است. ۱۴ متغیر برای بررسی آینده زیست‌پذیری شناسایی و با نرم‌افزار MIC MAC تحلیل شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که ۷۹،۰۸٪ از عوامل تأثیر متقابل دارند و از ۱۵۵ رابطه ارزیابی شده، ۹۲ رابطه نشان‌دهنده تأثیر بسیار زیاد و ۴۱ رابطه عدم تأثیر است. یافته‌ها نشان‌دهنده ناپایداری بافت‌های فرسوده شهری در آینده از نظر زیست‌پذیری هستند.

محقق / محققین	نام اثر	سال	نتایج
حاتمی‌نژاد و همکاران	آینده پژوهی در بافت فرسوده شهری - مطالعه موردی: ناحیه یک، منطقه ۹ شهر تهران	۱۳۹۸	محل‌های مرکزی شهرها که زمانی از نظر فرهنگی غنی بودند، اکنون با معضل بافت فرسوده و ناکارآمد مواجه‌اند. پیشرفت علم و تکنولوژی برنامه‌ریزی شهری را دچار تغییرات کرده است، اما این سیستم‌های جدید قادر به حل مشکلات بافت‌های فرسوده نیستند. بنابراین، رویکرد آینده‌پژوهی می‌تواند با شناسایی فرصت‌ها و تهدیدها به حل این مسائل کمک کند. هدف این پژوهش شناسایی متغیرهای کلیدی مؤثر در کاهش بافت‌های فرسوده و بررسی روابط بین این متغیرها تا افق ۱۴۱۶ است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و داده‌ها کیفی هستند. نتایج نشان می‌دهد که مهم‌ترین متغیرها شامل تغییر دولت‌ها، فقدان قانون خاص، نیاز به عدالت اجتماعی، ضعف دانش مدیران شهری و ضرورت برپایی تشکلهای محلی هستند.

مطالعات بسیار زیادی درباره بافت شهری به‌خصوص بافت‌های فرسوده صورت گرفته است؛ اما روش‌های آینده‌پژوهی در ایران از قدمت طولانی برخوردار نیست و مربوط به سال‌های اخیر می‌باشد. تاکنون پژوهشی درباره روش آینده‌پژوهی با رویکرد سناریونویسی در ارتباط با بافت‌های فرسوده شهر ارومیه صورت نگرفته و این پژوهش با سایر پژوهش‌های انجام‌شده متفاوت است.

محدوده مورد مطالعه

بافت تاریخی شهر ارومیه هسته اولیه تشکیل دهنده این شهر بوده و با قدمت و ارزش تاریخی بالا، محل زندگی ساکنین بومی و قدیمی می‌باشد و به نوعی هویت شهر ارومیه محسوب می‌شود. با گذشت زمان متأسفانه محلات تاریخی دچار فرسودگی‌های کالبدی و عملکردی شدند. بافت تاریخی و مرکزی شهر ارومیه، به عنوان شناسنامه تاریخی این شهر و اندام زنده پیکر شهری و با توجه به نیازهای ساختاری و عملکردی عمومی شهر، باید جایگاه مناسبی به آن اختصاص داده شود. بافت قدیمی شهر ارومیه به مساحت ۲۷۷/۷ هکتار در قسمت هسته مرکزی شهر واقع شده که ۳/۵ درصد از کل مساحت شهر ارومیه را به خود اختصاص داده است (Abedini et al., 2024).

شکل ۲- موقعیت شهرستان ارومیه، شهر ارومیه و بافت تاریخی

مواد و روشی پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ داده از نوع تحقیقات کمی محسوب می‌شود که به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است. گردآوری داده‌ها از نظرات متخصصین و کارشناسان در قالب فرم‌های نظرسنجی، تهیه و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک آینده‌پژوهی استفاده شده است. ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش نیز نرم‌افزار MICMAC بوده است. به منظور شناسایی عوامل کلیدی از تکنیک دلفی استفاده شده است و برای تجزیه و تحلیل عوامل کلیدی از روش تحلیل ساختاری استفاده گردید. روش تحلیل ساختاری به دنبال مشخص کردن متغیرهای کلیدی (آشکار یا پنهان) به منظور دریافت نظرات و تشویق مشارکت کنندگان و ذینفعان در مورد جوانب و رفتارهای پیچیده و غیرقابل پیش‌بینی یک سیستم است. روش تحلیل ساختاری ابزاری است برای پیوند عقاید و تفکرات که از طریق ماتریس ارتباط تمامی متغیرهای سیستم، به توصیف و شناسایی سیستم می‌پردازد.

بحث و ارائه یافته‌ها

استخراج عامل‌های تأثیرگذار بر آینده پایدار بافت تاریخی شهر ارومیه

لذا با آگاهی از جایگاه بافت تاریخی شهر ارومیه از نظر وضعیت توسعه با مشکلاتی مواجه هستند، بررسی عوامل تأثیرگذار بر آینده پایدار شهر بافت تاریخی شهر ارومیه ضرورت دارد. بدین روی در ادامه با به‌کارگیری تکنیک دلفی و اخذ نظرات متخصصی و صاحب‌نظران در زمینه برنامه‌ریزی شهری و به‌ویژه بافت‌های تاریخی در شهر ارومیه آینده پیش روی آن روشن خواهد شد.

دلفی دور اول

در دور اول این دلفی بر اساس پرسشنامه‌ای با سؤالات باز از خبرگان خواسته شده است تا حداقل ۱ و حداکثر ۵ مورد از عوامل کلیدی تأثیرگذار در پایداری بافت تاریخی شهر ارومیه را نام برده و توضیحی مختصر ذیل آن بیان نمایند. بدین ترتیب پس از ارائه پرسشنامه‌ها به ۳۰ نفر از خبرگان ۲۸ پرسشنامه برگشت داده شد. در گام اول پس از بررسی و تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌ها توسط تیم دلفی مجموعاً حدود ۱۲۵ مورد از عوامل کلیدی استخراج گردید. در گام دوم با خلاصه‌سازی موارد ذکر شده تیم دلفی موفق شد ۹۵ مورد یادشده در سؤالات باز را مجموعاً در ۵۱ مورد، خلاصه و جمع‌بندی نمایند. در جدول ذیل این موارد به ترتیب بیشترین فراوانی تکرار در نظرات خبرگان ارائه شده است. آنچه بر اساس دور اول دلفی بر اساس سؤالات باز استخراج گردید بیشترین عواملی که به‌عنوان عامل کلیدی اصلی توسعه پایدار بافت تاریخی شهر ارومیه مطرح گردیده‌اند شامل: ترجیح و اولویت سازندگان در مناطق دیگر، نفوذناپذیری معابر (۱۸ مورد فراوانی) و انگیزه اقتصادی سرمایه‌گذاران در بافت، آلودگی بصری و ناکافی بودن وام‌های ساخت مسکن (۱۶ مورد فراوانی) و ریزدانی بافت فرسوده، عمر ساختمان‌های بافت فرسوده و تخصیص اعتبار به بافت فرسوده و مشکلات شبکه معابر (۱۵ مورد فراوانی) است. عوامل دیگر نیز جدول شماره آورده شده است. البته باین وجود، هنوز نمی‌توان از رتبه‌بندی حاصله، نتیجه‌گیری مناسبی را ارائه نمود زیرا صرفاً بر اساس اینکه اگر در موارد ذکر شده از سوی خبرگان، موردی بیش از سایرین تکرار شده باشد، نمی‌تواند پایه و اساس منطقی برای درجه اهمیت بالاتر آن نسبت به سایر موارد باشد. چه بسا موردی که فقط و فقط از سوی یکی از خبرگان مطرح شده، یا به ذهن سایرین خطور نکرده است، از همه موارد مهم‌تر باشد.

جدول ۳- خلاصه و جمع‌بندی دور اول دلفی

ردیف	اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر آینده پایدار بافت تاریخی	فراوانی	سهم درصد	ردیف	اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر آینده پایدار بافت تاریخی	فراوانی	سهم درصد
۱	ریزدانی بافت فرسوده	۱۵	۲/۷۳	۲۷	عدم آگاهی ساکنان از بسته‌های تشویقی برای بافت	۱۱	۲/۰۰
۲	تراکم بالای کالبدی بافت فرسوده	۹	۱/۶۴	۲۸	ناکافی بودن وام‌های ساخت مسکن	۱۶	۲/۹۱
۳	نفوذناپذیری معابر	۱۸	۳/۲۷	۲۹	تراکم جمعیت بافت	۱۲	۲/۱۸
۴	نوع مصالح ساختمان‌های بافت	۱۳	۲/۳۶	۳۰	مهاجرت‌پذیری بافت	۱۳	۲/۳۶
۵	عمر ساختمان‌های بافت فرسوده	۱۵	۲/۷۳	۳۱	سطح تحصیلات ساکنان بافت	۷	۱/۲۷
۶	رعایت استانداردهای ساخت‌وساز بافت	۱۰	۱/۸۲	۳۲	میزان سن ساکنان بافت فرسوده	۱۲	۲/۱۸
۷	وجود کاربری‌های ناسازگار (کارگاهی و تولیدی) در بافت	۱۱	۲/۰۰	۳۳	نوع مالکیت ساکنان بافت فرسوده	۷	۱/۲۷
۸	ساخت‌وسازهای غیرقانونی	۸	۱/۴۵	۳۴	میزان اعتماد ساکنان بافت فرسوده به شهرداری	۱۱	۲/۰۰
۹	مقدار سرانه زیرساختی در بافت	۹	۱/۶۴	۳۵	میزان مشارکت اجتماعی ساکنان بافت	۹	۱/۶۴
۱۰	کیفیت خانه‌های نوساز در بافت فرسوده	۵	۰/۹۱	۳۶	میزان روابط همسایگی ساکنان بافت	۹	۱/۶۴
۱۱	مقدار سرانه زیرساختی در بافت فرسوده	۱۰	۱/۸۲	۳۷	نارضایتی مالکان نسبت به طرح نوسازی و بسته‌های تشویقی آن	۱۲	۲/۱۸
۱۲	وجود خانه‌های غیر آپارتمانی	۹	۱/۶۴	۳۸	ریسک‌پذیری پائین ساکنان بافت	۱۳	۲/۳۶
۱۳	کمبود پارکینگ در بافت فرسوده	۱۱	۲/۰۰	۳۹	محرومیت اجتماعی موجود در بافت	۱۰	۱/۸۲
۱۴	نزدیکی بافت به بازار شهر	۶	۱/۰۹	۴۰	تنوع قومی در بافت فرسوده	۵	۰/۹۱
۱۵	ترافیک شدید	۱۲	۲/۱۸	۴۱	آلودگی ناشی از برخی فعالیت‌های کارگاهی	۱۲	۲/۱۸
۱۶	درآمد ساکنان بافت فرسوده	۱۱	۲/۰۰	۴۱	کیفیت بهداشت محیط بافت	۱۳	۲/۳۶
۱۷	هزینه ساکنان بافت فرسوده	۱۰	۱/۸۲	۴۳	سرریز شدن فاضلاب‌های خانگی	۵	۰/۹۱
۱۸	میزان اشتغال ساکنان بافت	۷	۱/۲۷	۴۴	آلودگی نخاله‌های ساختمانی	۸	۱/۴۵
۱۹	نرخ مشارکت اقتصادی ساکنان بافت فرسوده	۷	۱/۲۷	۴۵	آلودگی هوا ناشی از عبور و مرور خودروها	۱۲	۲/۱۸
۲۰	قیمت زمین و مسکن در بافت فرسوده	۱۰	۱/۸۲	۴۶	آلودگی صوتی بافت	۱۳	۲/۳۶

ردیف	اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر آینده پایدار بافت تاریخی	فراوانی	سهم درصد	ردیف	اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر آینده پایدار بافت تاریخی	فراوانی	سهم درصد
۲۱	وجود فرصت‌های شغلی	۹	۱/۶۴	۴۷	بالا بودن بیکاری در بلافت	۸	۱/۴۵
۲۲	انگیزه اقتصادی سرمایه‌گذاران در بافت	۱۶	۲/۹۱	۴۸	مشکلات شبکه معابر	۱۵	۲/۷۳
۲۳	بیمه حوادث افراد ساکن بافت فرسوده	۶	۱/۰۹	۴۹	وجود املاک ارثی	۱۲	۲/۱۸
۲۴	ترجیح و اولویت سازندگان در مناطق دیگر	۱۸	۳/۲۷	۵۰	متروکه و مخروبه شده موقوفات	۱۱	۲/۰۰
۲۵	تغییر کاربری مسکونی به تجاری - اداری	۸	۱/۴۵	۵۱	آلودگی بصری	۱۶	۲/۹۱
۲۶	تخصیص اعتبار به بافت فرسوده	۱۵	۲/۷۳	۵۲	جمع کل	۵۵۰	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

دلفی دور دوم

در دور دوم پرسشنامه‌ای که عملاً جمع بندی نتایج دور اول است تدوین گردید. در این پرسشنامه تعداد ۵۱ مورد از عوامل کلیدی توسعه پایدار بافت تاریخی شهر ارومیه که توسط خبرگان طرح شده و تیم دلفی آن‌ها را خلاصه و جمع‌بندی نموده بودند به ترتیب بیشترین فراوانی برای خبرگان ارسال گردید. از تعداد ۲۵ پرسشنامه ارسال شده ۲۰ پرسشنامه بازگشت داده شد.

جدول ۴- نتایج حاصل از دور دوم دلفی

ردیف	اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر آینده پایدار بافت تاریخی	میانگین نظرات در دور دوم دلفی	ردیف	اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر آینده پایدار بافت تاریخی	میانگین نظرات در دور دوم دلفی
۱	ریزدانگی بافت فرسوده	۸/۸	۲۷	عدم آگاهی ساکنان از بسته‌های تشویقی برای بافت	۷/۷
۲	تراکم بالای کالبدی بافت فرسوده	۷/۲	۲۸	ناکافی بودن وام‌های ساخت مسکن	۸/۱
۳	نفوذناپذیری معابر	۹/۳	۲۹	تراکم جمعیت بافت	۷/۶
۴	نوع مصالح ساختمان‌های بافت	۸/۴	۳۰	مهاجرت‌پذیری بافت	۸/۵
۵	عمر ساختمان‌های بافت فرسوده	۸/۷	۳۱	سطح تحصیلات ساکنان بافت	۸/۱
۶	رعایت استانداردهای ساخت‌وساز بافت	۷/۹	۳۲	میزان سن ساکنان بافت فرسوده	۷/۹
۷	وجود کاربری‌های ناسازگار (کارگاهی و تولیدی) در بافت	۶/۷	۳۳	نوع مالکیت ساکنان بافت فرسوده	۸/۴
۸	ساخت‌وسازهای غیرقانونی	۵/۶	۳۴	میزان اعتماد ساکنان بافت فرسوده به شهرداری	۷/۳
۹	مقدار سرانه زیرساختی در بافت	۷/۹	۳۵	میزان مشارکت اجتماعی ساکنان بافت	۷/۶
۱۰	کیفیت خانه‌های نوساز در بافت فرسوده	۶/۵	۳۶	میزان روابط همسایگی ساکنان بافت	۷/۸
۱۱	مقدار سرانه زیرساختی در بافت فرسوده	۷/۴	۳۷	نارضایتی مالکان نسبت به طرح نوسازی و بسته‌های تشویقی آن	۷/۸
۱۲	وجود خانه‌های غیر آپارتمانی	۵/۸	۳۸	ریسک‌پذیری پائین ساکنان بافت	۸/۳
۱۳	کمبود پارکینگ در بافت فرسوده	۷/۶	۳۹	محرومیت اجتماعی موجود در بافت	۸/۲
۱۴	نزدیکی بافت به بازار شهر	۵/۰	۴۰	تنوع قومی در بافت فرسوده	۶/۱
۱۵	ترافیک شدید	۸/۹	۴۱	آلودگی ناشی از برخی فعالیت‌های کارگاهی	۷/۴
۱۶	درآمد ساکنان بافت فرسوده	۷/۲	۴۲	کیفیت بهداشت محیط بافت	۷/۸
۱۷	هزینه ساکنان بافت فرسوده	۷/۱	۴۳	سرریز شدن فاضلاب‌های خانگی	۴/۹
۱۸	میزان اشتغال ساکنان بافت	۷/۵	۴۴	آلودگی نخاله‌های ساختمانی	۵/۶
۱۹	نرخ مشارکت اقتصادی ساکنان بافت فرسوده	۶/۳	۴۵	آلودگی هوا ناشی از عبور و مرور خودروها	۷/۴
۲۰	قیمت زمین و مسکن در بافت فرسوده	۷/۴	۴۶	آلودگی صوتی بافت	۷/۹
۲۱	وجود فرصت‌های شغلی	۶/۶	۴۷	بالا بودن بیکاری در بلافت	۷/۲
۲۲	انگیزه اقتصادی سرمایه‌گذاران در بافت	۸/۵	۴۸	مشکلات شبکه معابر	۸/۲
۲۳	بیمه حوادث افراد ساکن بافت فرسوده	۴/۱	۴۹	وجود املاک ارثی	۷/۲
۲۴	ترجیح و اولویت سازندگان در مناطق دیگر	۹/۲	۵۰	متروکه و مخروبه شده موقوفات	۷/۸
۲۵	تغییر کاربری مسکونی به تجاری - اداری	۷/۴	۵۱	آلودگی بصری	۸/۲
۲۶	تخصیص اعتبار به بافت فرسوده	۹/۱			

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

دلفی دور سوم

پس از این که خبرگان در دور دوم عوامل کلیدی رتبه‌بندی کردند، پرسشنامه دور سوم به گونه‌ای تنظیم گردید که نتایج حاصل از دور دوم بر اساس میانگین نظرات تمام خبرگان در هر عامل عوامل کلیدی در پرسشنامه سوم درج گردید و از خبرگان خواسته شد با توجه به میانگین نظرات خبرگان در هر عامل، نظر پیشین خود را اصلاح و یا تعدیل نمایند، ضمن اینکه در پرسشنامه از آن‌ها خواسته شد، چنانچه در این دور نظر آن‌ها بیش از ۲ واحد با میانگین نظرات خبرگان تفاوت یا اختلاف دارد، دلیل یا دلایل آن‌ها ذکر نمایند. بر این اساس از تعداد ۲۸ پرسشنامه که برای خبرگان در دور سوم ارسال گردید تعداد ۲۴ پرسشنامه به گروه دلفی برگشت داده شد.

جدول ۵- نتایج حاصل از دور سوم دلفی

ردیف	اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر آینده پایدار بافت تاریخی	میانگین نظرات در دور سوم دلفی	ردیف	اصلی‌ترین عوامل مؤثر بر آینده پایدار بافت تاریخی	میانگین نظرات در دور سوم دلفی
۱	ریزدانگی بافت فرسوده	۸/۷	۲۷	عدم آگاهی ساکنان از بسته‌های تشویقی برای بافت	۷/۷
۲	تراکم بالای کالبدی بافت فرسوده	۷	۲۸	ناکافی بودن وام‌های ساخت مسکن	۸/۱
۳	نفوذناپذیری معابر	۹/۱	۲۹	تراکم جمعیت بافت	۷/۶
۴	نوع مصالح ساختمان‌های بافت	۸/۵	۳۰	مهاجرت‌پذیری بافت	۸/۵
۵	عمر ساختمان‌های بافت فرسوده	۸/۷	۳۱	سطح تحصیلات ساکنان بافت	۸/۱
۶	رعایت استانداردهای ساخت‌وساز بافت	۷/۷	۳۲	میزان سن ساکنان بافت فرسوده	۷/۹
۷	وجود کاربری‌های ناسازگار (کارگاهی و تولیدی در بافت)	۶/۸	۳۳	نوع مالکیت ساکنان بافت فرسوده	۸/۴
۸	ساخت‌وسازهای غیرقانونی	۵/۳	۳۴	میزان اعتماد ساکنان بافت فرسوده به شهرداری	۷/۳
۹	مقدار سرانه زیرساختی در بافت	۶/۸	۳۵	میزان مشارکت اجتماعی ساکنان بافت	۷/۶
۱۰	کیفیت خانه‌های نوساز در بافت فرسوده	۶/۷	۳۶	میزان روابط همسایگی ساکنان بافت	۷/۸
۱۱	مقدار سرانه زیرساختی در بافت فرسوده	۷/۳	۳۷	ناراضی مالکان نسبت به طرح نوسازی و بسته‌های تشویقی آن	۷/۸
۱۲	وجود خانه‌های غیر آپارتمانی	۶	۳۸	ریسک‌پذیری پائین ساکنان بافت	۸/۳
۱۳	کمبود پارکینگ در بافت فرسوده	۷/۳	۳۹	محرومیت اجتماعی موجود در بافت	۸/۲
۱۴	نزدیکی بافت به بازار شهر	۵/۱	۴۰	تنوع قومی در بافت فرسوده	۶/۱
۱۵	ترافیک شدید	۸/۵	۴۱	آلودگی ناشی از برخی فعالیت‌های کارگاهی	۷/۴
۱۶	درآمد ساکنان بافت فرسوده	۷/۶	۴۲	کیفیت بهداشت محیط بافت	۷/۸
۱۷	هزینه ساکنان بافت فرسوده	۷/۵	۴۳	آلودگی نخاله‌های ساختمانی	۴/۹
۱۸	میزان اشتغال ساکنان بافت	۷/۹	۴۴	آلودگی هوا ناشی از عبور و مرور خودروها	۵/۶
۱۹	نرخ مشارکت اقتصادی ساکنان بافت فرسوده	۶/۱	۴۵	آلودگی صوتی بافت	۷/۴
۲۰	قیمت زمین و مسکن در بافت فرسوده	۷/۲	۴۶	بالا بودن بیکاری در بلافت	۷/۹
۲۱	وجود فرصت‌های شغلی	۶/۸	۴۷	مشکلات شبکه معابر	۷/۲
۲۲	انگیزه اقتصادی سرمایه‌گذاران در بافت	۸/۲	۴۸	وجود املاک ارثی	۸/۲
۲۳	ترجیح و اولویت سازندگان در مناطق دیگر	۹/۴	۴۹	متروکه و مخروبه شده موقوفات	۷/۲
۲۴	تغییر کاربری مسکونی به تجاری - اداری	۷/۲	۵۰	آلودگی بصری	۷/۸
۲۵	تخصیص اعتبار به بافت فرسوده	۸/۹	۵۱		۸/۲

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

توقف دلفی

نتایج دوره‌های سه‌گانه دلفی انجام‌شده نشان می‌دهد که به دلایل زیر اتفاق نظر میان اعضای پانل حاصل شده است و می‌توان به تکرار دورها پایان داد. در اکثر عوامل کلیدی معادل ۹۰ درصد آن‌ها در همین دامنه باقی‌مانده‌اند. بدین معنا که در میان نظرات خبرگان تنها یک مورد خارج از عوامل کلیدی تغییرات به وجود آمده است. انحراف معیار پاسخ‌های خبرگان درباره میزان اهمیت در هر یک از عوامل کلیدی در دور دوم در دامنه‌ای از ۱,۱۵ تا ۲,۳۶ قرار دارد درحالی‌که در دور سوم انحراف معیار هر یک از عوامل به دامنه ۰,۹ تا ۱,۴ کاهش یافته است. از همه مهم‌تر ضریب هم‌هنگی (تطابق) کندال برای پاسخ‌های خبرگان در خصوص درجه اهمیت و رتبه‌بندی عوامل توسعه پایدار بافت تاریخی شهر ارومیه در دور سوم ۰,۴۳۵ است. با توجه به اینکه تعداد اعضای خبرگان بیش از ۱۰ نفر بود این میزان از ضرایب هم‌هنگی کندال کاملاً معنادار به حساب می‌آید ضریب هم‌هنگی کندال برای رتبه‌بندی عوامل کلیدی توسعه پایدار بافت تاریخی شهر ارومیه در دور سوم نسبت به دور اول تنها ۰,۰۳۹ افزایش یافته که این ضریب یا میزان اتفاق نظر میان اعضا پانل در میان دو دور متوالی رشد قابل توجهی نشان نمی‌دهد. طی تماس

با اعضا پانل بیش از ۵۰ درصد آن‌ها تمایل به توقف دلفی را داشتند. نتایج دلفی نشان داد که همه عوامل کلیدی از اهمیت یکسانی برخوردار نیستند و از ۵۱ عامل کلیدی ۲ عامل در هر دور امتیاز کمتر از ۵ را کسب کردند که به‌عنوان عامل‌های حذف‌شده در نظر گرفته شدند و برای تحلیل‌های بعد از آن‌ها استفاده نخواهد شد و عامل کلیدی به شرح جدول ذیل می‌باشند.

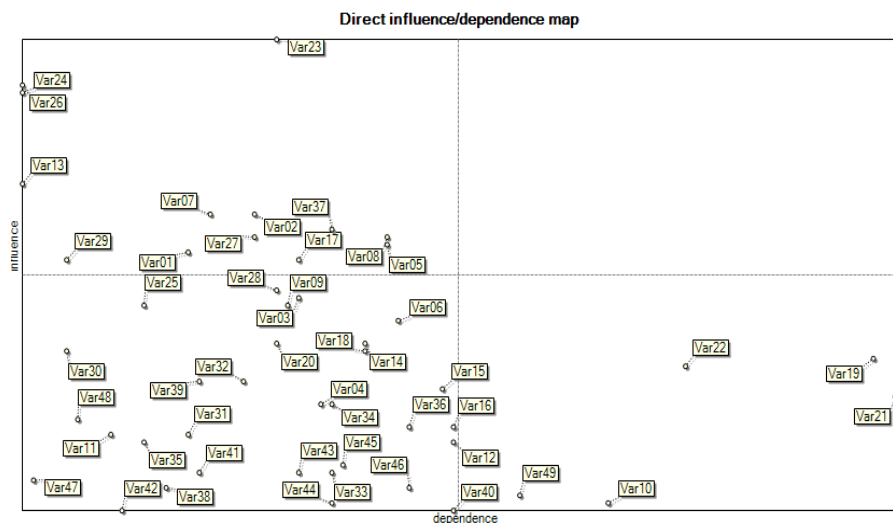
شناسایی عوامل کلیدی مؤثر در آینده پایدار بافت تاریخی شهر ارومیه

همان‌طور که نتایج دلفی نشان داد ۴۹ عامل به‌عنوان عوامل مؤثر در آینده بافت تاریخی شهر ارومیه نقش زیادی خواهند داشت. در این مرحله از پژوهش، برای به دست آوردن پیشران‌ها ماتریسی از عوامل کلیدی تشکیل شد. ۴۹ عامل کلیدی که توسط خبرگان شناسایی و انتخاب شد، برای سنجش آن‌ها، ماتریسی به ابعاد ۴۹×۴۹ تنظیم شد که به آن ماتریس اثرات متقابل گویند. در این قسمت، این سؤال پیش می‌آید که آیا پیش‌بینی آینده می‌تواند بر اساس تأثیرات احتمالی متقابل اتفاقات آینده بر یکدیگر باشد؟ از نرم‌افزار میک مک^۱ برای استخراج عوامل اصلی تأثیرگذار بر آینده بافت تاریخی شهر ارومیه استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که درجه پرشدگی ماتریس ۳۱/۷۳ درصد است که نشان می‌دهد عوامل انتخاب‌شده تأثیر پراکنده‌ای بر روی هم گذاشته‌اند. از مجموع ۲۴۰۱ رابطه قابل ارزیابی در این ماتریس، ۱۶۳۹ رابطه، عددشان صفر بوده است که به این معنی است عوامل بر همدیگر تأثیر نگذاشته یا از همدیگر تأثیر نپذیرفته‌اند. ۲۶۰ رابطه، عددشان یک بوده است بدین معنی که تأثیر کمی نسبت به هم داشته‌اند، ۲۹۱ رابطه، عددشان ۲ بوده است بدین معنی که رابط تأثیرگذار نسبتاً قوی داشته‌اند، ۱۳۴ رابطه، عددشان ۳ بوده است بدین معنی که روابط عامل‌های کلیدی بسیار زیاد بوده است و از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری زیادی برخوردار بوده‌اند. در نهایت نیز ۷۷ رابطه، عددشان P بوده است که نشان‌دهنده روابط پتانسیلی و غیرمستقیم عامل‌ها بوده است.

جدول ۶- تحلیل اولیه داده‌های ماتریس و تأثیرات متقاطع

مقدار	شاخص
۴۹	ابعاد ماتریس
۲	تعداد تکرار
۱۶۳۹	تعداد صفر
۲۶۰	تعداد یک
۲۹۱	تعداد دو
۱۳۴	تعداد سه
۷۷	تعداد P
۷۶۲	جمع
% ۳۱/۷۳۶۷۸	درجه پرشدگی

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شکل ۲- نقشه پراکندگی متغیرهای تأثیرگذار

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

^۱ MIC MAC

رتبه‌بندی تأثیرات و تأثیرپذیری غیر مستقیم

همچنان که در جدول شماره ۷ مشاهده می‌شود، رتبه متغیرها از لحاظ تأثیرگذاری و تأثیرپذیری غیر مستقیم آورده شده است، نتایج نشان می‌دهد که به‌مانند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم، متغیرهای مرتبط با قوانین شهری تأثیر زیادی در عملکرد ماده صد داشته‌اند، از طرفی متغیرهای مرتبط با کسب سود و سودجویی از قوانین بیشترین تأثیرپذیری را داشته‌اند.

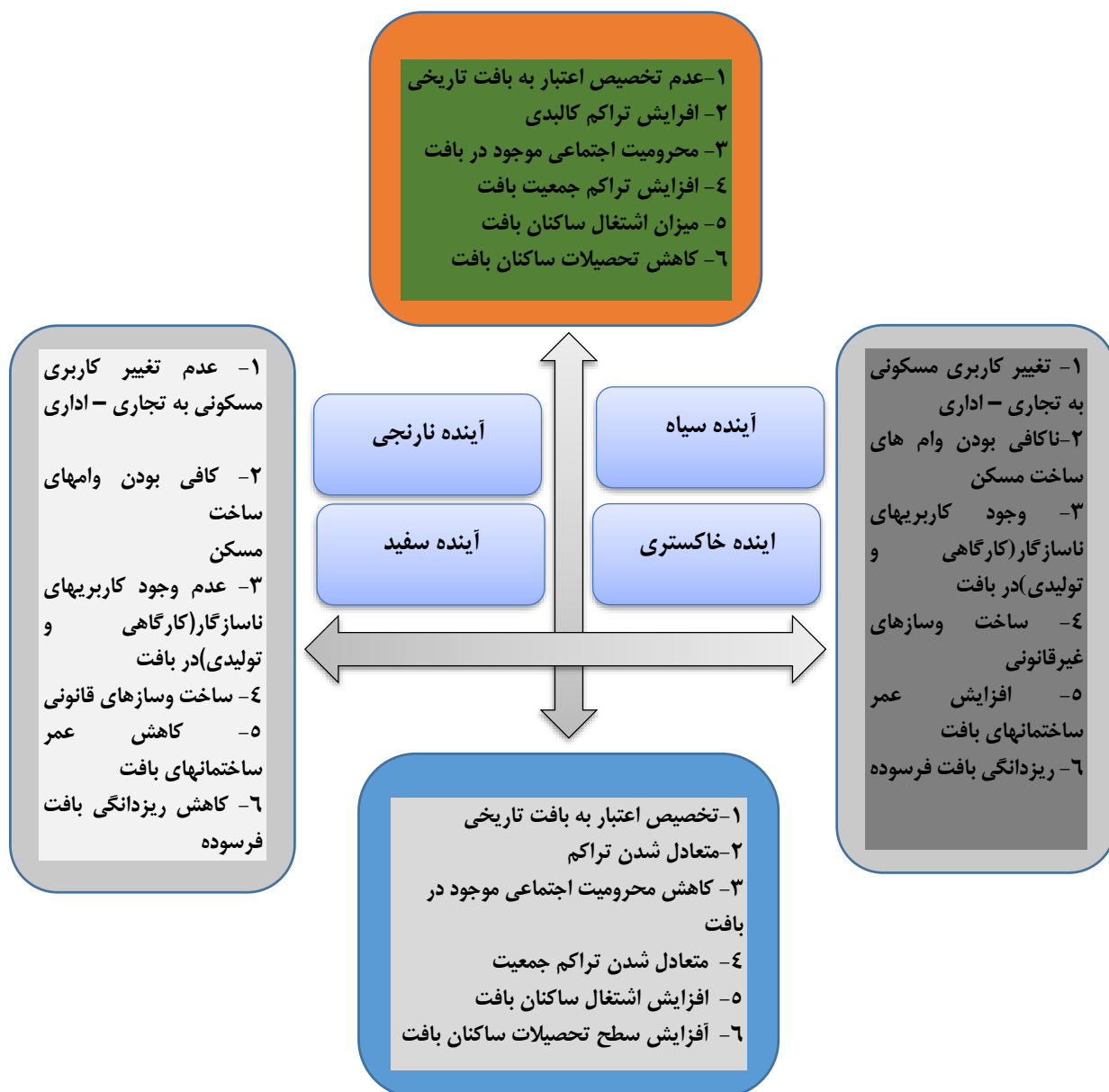
جدول ۷- رتبه‌بندی تأثیرات و تأثیرپذیری غیر مستقیم

Rank	Label	Direct influence	Label	Direct dependence	Label	Indirect influence	Label	Indirect dependence
1	Var23	538	Var21	635	Var23	575	Var19	684
2	Var26	490	Var19	618	Var26	562	Var21	637
3	Var24	482	Var22	482	Var24	463	Var10	475
4	Var13	385	Var10	426	Var13	422	Var22	470
5	Var02	353	Var49	361	Var08	386	Var12	386
6	Var07	353	Var12	313	Var37	371	Var49	361
7	Var37	337	Var16	313	Var01	357	Var15	322
8	Var08	329	Var40	313	Var02	322	Var05	317
9	Var27	329	Var15	305	Var29	318	Var04	308
10	Var05	321	Var36	281	Var07	316	Var08	304
11	Var01	313	Var46	281	Var05	310	Var40	302
12	Var17	305	Var06	273	Var27	300	Var06	301
13	Var29	305	Var05	265	Var17	296	Var46	294
14	Var28	273	Var08	265	Var22	260	Var16	293
15	Var03	265	Var14	249	Var28	253	Var14	260
16	Var09	257	Var18	249	Var19	237	Var37	241
17	Var25	257	Var45	233	Var20	237	Var28	227
18	Var06	241	Var33	225	Var18	234	Var44	223
19	Var14	217	Var34	225	Var25	232	Var23	221
20	Var20	217	Var37	225	Var21	218	Var36	214
21	Var18	209	Var44	225	Var15	207	Var43	206
22	Var30	209	Var04	217	Var06	206	Var31	191
23	Var19	200	Var03	200	Var03	203	Var02	188
24	Var22	192	Var17	200	Var30	203	Var18	184
25	Var32	176	Var43	200	Var09	184	Var03	183
26	Var39	176	Var09	192	Var31	169	Var20	179
27	Var15	168	Var20	184	Var32	167	Var09	179
28	Var21	160	Var23	184	Var48	142	Var34	172
29	Var04	152	Var28	184	Var11	142	Var45	171
30	Var34	152	Var02	168	Var04	139	Var17	167
31	Var48	136	Var27	168	Var14	138	Var33	164
32	Var16	128	Var32	160	Var16	137	Var27	163
33	Var36	128	Var07	136	Var35	133	Var01	147
34	Var11	120	Var39	128	Var36	124	Var41	132
35	Var31	120	Var41	128	Var39	122	Var07	115
36	Var12	112	Var01	120	Var34	117	Var39	105
37	Var35	112	Var31	120	Var45	93	Var42	79
38	Var45	88	Var38	104	Var33	86	Var32	73
39	Var33	80	Var25	88	Var47	79	Var38	71
40	Var41	80	Var35	88	Var43	66	Var25	57
41	Var43	80	Var42	72	Var38	65	Var48	51
42	Var47	72	Var11	64	Var12	64	Var30	45
43	Var38	64	Var48	40	Var41	62	Var29	44
44	Var46	64	Var29	32	Var49	60	Var11	35
45	Var49	56	Var30	32	Var46	59	Var35	22
46	Var10	48	Var47	8	Var40	42	Var47	13
47	Var44	48	Var13	0	Var10	41	Var13	0
48	Var40	40	Var24	0	Var44	38	Var24	0
49	Var42	40	Var26	0	Var42	19	Var26	0

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

تعیین نیروهای پیشران و طبقه‌بندی آن

در هر سناریو پیشران‌های کلیدی تعیین و تعریف می‌شوند. پیشران‌های کلیدی عوامل مهمی می‌باشند که بیشترین تأثیر بر یک رویداد سناریوها دارند. این پیشران‌ها باید با دقت زیاد انتخاب شوند. پیشرانی که در طیف وسیعی از آینده‌ها آشکار شود، اما تأثیر چندانی بر آن‌ها نداشته باشد، پیشران کلیدی محسوب نمی‌گردد. هر سناریو مجموعه‌ای از پیش‌بینی‌ها درباره پیشران‌های کلیدی ارائه می‌دهد. از میان ۴۹ عامل بررسی شده در این پژوهش، ۱۳ عامل اصلی به‌عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر آینده پایدار بافت فرسوده منطقه تاریخی شهر ارومیه انتخاب شد.

شکل ۳- سناریو پیش روی بافت فرسوده

- سناریو اول (آینده سیاه)
- ۱- تغییر کاربری مسکونی به تجاری - اداری
- ۲- ناکافی بودن وام‌های ساخت مسکن
- ۳- وجود کاربری‌های ناسازگار (کارگاهی و تولیدی) در بافت
- ۴- ساخت وسازهای غیرقانونی

۵- افزایش عمر ساختمان‌های بافت

۶- ریزدانی بافت فرسوده

تا سال ۱۴۲۰ منطقه تاریخی شهر ارومیه روبه‌زوال خواهد بود و با توجه به تغییر کاربری که باعث خواهد شد که جمعیت ساکن بافت به تدریج از بافت خارج شود و در نتیجه تغییر و تبدیل بافت‌های مسکونی به کاربری‌های دیگر از جمله تجاری-اداری منجر به کاهش جمعیت این بافت خواهد شد. هرچند این تغییرات از لحاظ اقتصادی برای صاحبان املاک سود بیشتری خواهد داشت، ولی در بلندمدت باعث کاهش سرزندگی در بافت خواهد شد. همچنین خالی شدن ساکنین از بافت فضا را برای گروه‌های خاص آسیب‌دیده شهر فراهم خواهد کرد و امنیت محلات به‌ویژه در شب به شدت پایین خواهد آمد. در کنار تغییر کاربری ناکافی بودن وام‌های ساخت مسکن در بلندمدت باعث خواهد شد بیشتر ساکنین و سرمایه‌گذاران تمایلی به ساخت‌وساز مسکن در بافت تاریخی نداشته باشند و در نتیجه با گذشت زمان فرسودگی بافت بیشتر خواهد شد. بیشتر ساکنان بافت تاریخی شهر ارومیه افراد کم‌درآمد هستند که از فقر مالی رنج می‌برند و با افزایش تورم و هزینه‌های ساخت‌وساز بدون گرفتن وام‌های مناسب امکان ساخت وجود نخواهد داشت، هرچند تسهیلاتی چون گرفتن وام بدون سپرده برای مالکان فراهم شود باز عدم توانایی افراد برای بازپرداخت وام مانع دیگری برای نوسازی بافت‌های فرسوده می‌باشد و سرمایه‌گذاران به دلیل صرف هزینه کمتر حاضر به سرمایه‌گذاری هستند اما مالکان بر حفظ مالکیت خود همواره اصرار دارند. افراد ساکن در بافت توانایی سرمایه‌گذاری برای بخش مسکن خود را نداشته و به ساخت‌وسازهای غیرمجاز و استفاده از مصالح کم‌دوام را پیش می‌گیرند که موجب کاهش کیفیت کالبدی بافت می‌شود و با یک لرزش احتمال ریزش وجود دارد.

علاوه بر تغییر کاربری و نبود وام‌های مسکن مؤثر اگر نگاه متفاوت به بافت تاریخی شهر وجود نداشته باشد در آینده آسیب بیشتری خواهد دید و شهرداری به همراه سایر ارگان‌های مرتبط باید اعتبار بیشتری به بافت تاریخی داشته باشد که چرا با وجود مشکلاتی که بافت تاریخی دارد، دارای پتانسیل زیادی از جمله سرمایه‌گذاری و تبدیل آن به منطقه گردشگری دارد. اعتبار لازم برای بافت تاریخی وجود نداشته باشد مشکلات آن از جمله کیفیت معابر، ریزدانی، نفوذناپذیری و آلودگی بصری و... منجر به کاهش جذابیت بافت خواهد شد. در نتیجه علاوه بر تشویق برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، بخش دولتی و نیمه‌دولتی به‌ویژه شهرداری باید اعتبارات بیشتری را برای بازآفرینی و افزایش کیفیت بافت در نظر بگیرند.

به‌طور کلی تغییر کاربری، نبود وام‌های مسکن و عدم تخصیص اعتبارات از طرف بخش دولتی برای بافت تاریخی شهر ارومیه آینده نامطلوبی خواهد داشت. چنین آینده منجر خواهد شد که کیفیت بافت از لحاظ کالبدی، بهداشتی و اجتماعی روبه‌روز مطلوبت خودش را از دست بدهد و با کاهش مطلوبیت بافت ارزش‌های اقتصادی بافت نیز روند کاهشی خواهد داشت که در نهایت منجر به فرسودگی بیشتر بافت خواهد شد.

• سناریو دوم (آینده خاکستری)

۱- تخصیص اعتبار به بافت تاریخی

۲- متعادل شدن تراکم

۳- کاهش محرومیت اجتماعی موجود در بافت

۴- متعادل شدن تراکم جمعیت

۵- افزایش اشتغال ساکنان بافت

۶- افزایش سطح تحصیلات ساکنان بافت

در سناریو دوم شهر ارومیه با توجه اختصاص اعتبار به بافت تاریخی جذابیت سرمایه‌گذاری خواهد داشت و این می‌تواند در نگهداری فضای تاریخی و هویت‌بخش شهر تأثیرگذار باشد و مشوقی برای ورود سرمایه در بافت قدیمی شود. از طرفی در این سناریو تراکم جمعیتی و کالبدی متعادل‌تر خواهد شد و فشار مضاعف بر بافت کاسته خواهد شد می‌تواند در کاهش آلودگی هوا و صدا مؤثر واقع شود و همچنین بهداشت محیط بهتر شود. با کاهش میزان محرومیت اجتماعی در بافت تاریخی می‌تواند انگیزه مشارکت در سطح بافت افزایش دهد و روابط همسایگی و میزان مشارکت در تعاملات اجتماعی و اقتصادی افزایش یابد که در نهایت منجر به افزایش سرمایه اجتماعی در بافت خواهد شد. همچنین افزایش اشتغال ساکنان می‌تواند در مشارکت شهروندان در کارهای عمرانی محلات بافت فرسوده را افزایش دهد و انگیزه ماندگاری برای ساکنان بافت تاریخی بیشتر شود و از طرفی با افزایش نرخ اشتغال از وقوع بزهکاری در بافت کاسته خواهد شد که این مورد می‌تواند در افزایش جذابیت برای ساکنان را بیشتر کند. آخرین پیشران تأثیرگذار در سناریو خاکستری افزایش سطح تحصیلات ساکنان بافت است که می‌تواند تأثیرگذاری زیادی بر متغیرهای دیگر داشته باشد.

• سناریو سوم (آینده سفید)

- ۱- عدم تغییر کاربری مسکونی به تجاری - اداری
- ۲- کافی بودن وام‌های ساخت مسکن
- ۳- عدم وجود کاربری‌های ناسازگار (کارگاهی و تولیدی) در بافت
- ۴- ساخت‌وسازهای قانونی
- ۵- کاهش عمر ساختمان‌های بافت
- ۶- کاهش ریزدانی بافت فرسوده

در سناریو سوم که مطلوب‌ترین سناریو برای آینده بافت تاریخی تا سال ۱۴۲۰ می‌باشد که در شرایطی اتفاق خواهد افتاد که تغییر کاربری مسکونی به کاربری‌های تجاری-اداری انجام نشود و کاربری‌ها مطابق با طرح‌های فرادست، فرودست و ساماندهی بافت فرسوده تغییرات داشته باشند. وام‌های ساخت مسکن در بافت تاریخی باید به‌عنوان مشوق برای ساکنان و سرمایه‌گذاران در این حوزه باشد تا هم ساکنان تمایل زیادی برای ماندن در بافت داشته باشند و هم سرمایه‌گذارها تمایل به سرمایه‌گذاری در بافت داشته باشند. این دو پیشران می‌تواند تأثیر زیادی در آینده بافت تاریخی شهر ارومیه داشته باشد. علاوه بر متغیرهای ذکرشده کاهش کاربری ناسازگار به‌ویژه کاربری‌های کارگاهی و تولیدی در بافت می‌تواند علاوه بر کاهش آلودگی هوا، صدا و بصری بافت در افزایش کیفیت بافت کمک‌کننده باشد و جذابیت بیشتری را برای کاربری‌هایی مانند گردشگری داشته باشد و از تراکم بیش‌ازحد فعالیت‌ها در بافت کاهش یابد. همچنین اگر ساخت‌وسازها به‌صورت قانونی باشد و مقررات مربوط به یافته‌ای تاریخی رعایت شود می‌تواند در حفظ هویت تاریخی بافت تأثیر زیادی داشته باشد. پیشران‌های پراهمیت دیگر مربوط به عمر ساختمان‌ها و کاهش ریزدانی در بافت می‌باشد که استراتژی‌های بهسازی، نوسازی و بازسازی باید بر این مبنا استفاده شود.

• سناریو چهارم (آینده نارنجی)

- ۱- عدم تخصیص اعتبار به بافت تاریخی
- ۲- افزایش تراکم کالبدی
- ۳- محرومیت اجتماعی موجود در بافت
- ۴- تراکم جمعیت بافت
- ۵- میزان اشتغال ساکنان بافت
- ۶- سطح تحصیلات ساکنان بافت

سناریو چهارم نقطه مقابل سناریو خاکستری می‌باشد که اگر متغیرهای پیشران در این سناریو همچنان روند خودشان ادامه بدهند سناریو چهارم اتفاق خواهد افتاد و عدم تخصیص اعتبار لازم برای بافت باعث خواهد شد که در بلندمدت تعداد زیادی از بناهای ارزشمند تاریخی بافت دچار فرسایش شوند و جذابیت و هویت تاریخی خود را از دست بدهند و همچنین انگیزه لازم برای سرمایه‌گذاری در بافت کاهش خواهد یافت در کنار چنین اتفاقی تراکم کالبدی و ریزدانی بافت بیشتر خواهد شد و فضای زیسته بافت کیفیت خود را از دست خواهد داد و این می‌تواند جذابیت بیشتری برای گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه باشد که بافت تاریخی را برای ادامه حیات انتخاب کنند. در نتیجه میزان محرومیت اجتماعی در بافت روزبه‌روز بیشتر خواهد شد که می‌تواند فضای جرم خیزی را در بافت ایجاد کند و افزایش تراکم جمعیت نیز در بافت علاوه فشار مضاعف بر بافت، جذابیت سرمایه‌گذاری را کاهش خواهد داد. علاوه موارد گفته‌شده اگر میزان اشتغال در سطح ساکنان بافت تاریخی کاهش پیدا کند اثرات آن به‌صورت مسائل اجتماعی و کالبدی نمایان خواهد شد و سطح تحصیلات نیز می‌تواند به‌عنوان متغیر تشدیدکننده مسائل اجتماعی عمل کند و کیفیت زیستن در بافت روزبه‌روز روند کاهشی داشته باشد.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

این پژوهش باهدف بررسی شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر و بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری عوامل مؤثر در وضعیت آینده پایدار بافت‌های فرسوده شهری شهر ارومیه انجام شده است. در این پژوهش برای شناسایی متغیرهای اولیه مؤثر بر آینده بافت‌های فرسوده از روش دلفی از استادان و متخصصان بافت‌های فرسوده استفاده شده و از روش تحلیل اثرات متقابل ساختاری برای بررسی میزان و چگونگی تأثیرگذاری عوامل و در نهایت شناسایی عوامل کلیدی در پایداری بافت‌های فرسوده شهری استفاده شده است. بعد از مطالعات کتابخانه‌ای در خصوص

شناسایی عوامل مؤثر در زیست پذیری بافت‌های فرسوده شهری ۴۹ عامل شناسایی گردید؛ و ماتریسی با ابعاد ۴۹*۴۹ در تنظیم شد. تعداد تکرارها دوبار در نظر گرفته شد و درجه پرشدگی ماتریس ۳۱ درصد است که نشان‌دهنده تأثیر زیاد متغیرها بر یکدیگر و پراکنندگی آن‌ها می‌باشد. پراکنندگی متغیرها کلیدی و مؤثر بر وضعیت آینده بافت‌های فرسوده شهری شهر ارومیه، بیانگر وضعیت ناپایداری سیستم است. همچنین یافته‌های دیگر پژوهش حاکی از آن می‌باشد که از میان ۴۹ عامل بررسی‌شده در این تحقیق، ۱۳ عامل به‌عنوان عامل کلیدی مؤثر بر پایداری بافته‌ای فرسوده شهری انتخاب شده‌اند؛ که متغیرهایی همچون تغییر کاربری، ناکافی بودن وام مسکن، ساخت‌وسازهای غیرقانونی از نظر کارشناسان بافت‌های فرسوده به‌عنوان مؤثرترین و کلیدی‌ترین عوامل انتخاب شده‌اند. در نهایت با توجه وضعیت موجود عامل‌های تأثیرگذار چهار سناریو پیش روی بافت فرسوده شهر ارومیه قرار دارد که هر کدام از آن‌ها می‌توانند به‌عنوان این ده ممکن بافت فرسوده شهر ارومیه باشند.

References:

- Abedini, A., Naghibi, F., Abdovad, M., Jabbarpour Mehrabad, F., & Asadi Aydenlou, M. (2024). Feasibility Study of Converting Historical Texture Neighborhoods to Creative Urban Tourism Neighborhoods with 15-Minute Cities Approach (Case Study: Urmia Historical Texture). *Human Geography Research*, 56(3), 35-56. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2023.332089.1008392> [In Persian]
- Bayramzadeh, N., & Shahsavari, A. (2023). Prioritization of Urban Regions from the Perspective of Physical and Environmental Indicators of Livability (Case Study: 5 Regions of Urmia). *Journal of Urban Sustainable Development*, 4(11), 17-31. doi: 10.22034/usd.2023.706523 [In Persian]
- Bayramzadeh, N. (2024). Assessment of the importance-performance levels of sustainable development indicators in informal settlements (Case study: Koshtargah Neighborhood - Urmia). *Designing and Planning in Architecture and Urbanism*, 2(3), 17-30. <https://sanad.iau.ir/en/Journal/dpau/Article/1126878> [In Persian]
- Borani, M., Abdollahzadeh Taraf, A., & Faramarzi Asli, M. (2023). Re-Creating the Historical-Cultural Context of Urmia City for the Realization of Part of Sustainable Development. *Urban Economics and Planning*, 4(2), 96-112. <https://doi.org/10.22034/uep.2023.393647.1353> [In Persian]
- Ghadami, M. J., Andalib, A., & majedi, H. (2021). Identification and analysis of key promoters affecting dysfunctional tissue regeneration Based on Future Research Approach Case Study: District 12 of Tehran metropolis. *Geography (Regional Planning)*, 11(42), 851-870. https://www.jgeoqeshm.ir/article_136123.html?lang=en [In Persian]
- Haeri, M. R. (1992). Fading Colors of Historical Cities in the Colorlessness of Urban Growth History. *Abadi Journal*, 2. <https://www.sid.ir/paper/484005/fa> [In Persian]
- Hataminejad, H., Pourahmad, A., & Nosrati Heshi, M. (2019). Futures studies on urban worn-out texture Case Study: District 9 Area 1, Tehran Municipality. *Scientific- Research Quarterly of Geographical Data (SEPEHR)*, 28(109), 37-55. doi: 10.22131/sepehr.2019.35637 [In Persian]
- Izadfar, E., Sasanpoor, F., Tavalaei, S., & Soleymani, M. (2020). Identifying Of The Key Factors Influencing On Sustainable Urban Regeneration Based On Future Study Approach (Case Study: The Inefficient Tissues Of Yazd Urban). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 10(34), 45-68. doi: 10.22111/gajj.2020.5330 [In Persian]
- Izadfar, N., & Rezaei, M. R. (2020). Identifying The Key Factors Affecting Sustainable Urban Regeneration With A Futures Research Approach (Case Study: Dysfunctional Context Of Yazd City). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 10(34), 109-130. doi: 10.22111/gajj.2020.5332 [In Persian]
- Kalantari, H., Hatami Nejad, Ho. (2005). *Restoration Planning of the Historical Fabric of Yazd*, Faragostar Publications. [In Persian]
- Karbasi Salmasi, A., & Kargar, B. (2023). Explaining the social dimensions of livability in informal settlements (Case study: Koshtargah neighborhood). *Geography and Regional Future Studies*, 1(2), 17-32. doi: 10.30466/grfs.2023.54897.1019 [In Persian]
- Moaiedfar, S., & Saberi, M. (2020). Forecasting in the historical Texture with a sustainable development approach (Case study: Shesh Badgir district in Yazd). *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 8(1), 137-159. doi: 10.22059/jurbangeo.2020.287653.1147 [In Persian]
- Mousavi, M., Bayramzadeh, N., & Shahsavari, A. (2022). Strategies to Improve the Sense of Vitality in Urban Spaces (Case Study: Imam Khomeini St., Urmia). *Journal of Urban Sustainable Development*, 3(7), 1-17. doi: 10.22034/usd.2022.697954 [In Persian]
- Nakajima, H., & Murayama, A. (2024). Inclusive urban regeneration approaches through small projects: A comparative study of three Japanese machizukuri cases. *Cities*, 152, 105241. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105241>
- Pourghorban, A., Arghan, A., & Karkehabadi, Z. (2023). The Futures studies of the management of urban valuable historical contexts, Case study: District 8 of Tabriz Metropolitan Municipality. *Journal of vision Future Cities*, 3(4), 43- 64. <https://jvfc.ir/article-1-208-fa.html> [In Persian]
- Ruth, M., & Franklin, R. S. (2014). Livability for all? Conceptual limits and practical implications. *Applied Geography*, 49, 18-23. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.09.018>

- Safari, S., beygbabaye, B., & Nowrozi Sani, P. (2022). Evaluating and Recognizing the Effective Factors on Regenerating Urban old texture with Futures Study Approach (Case Study: Eighth District of Tabriz city). *Geography (Regional Planning)*, 12(49), 411-429. https://www.jgeoqeshm.ir/article_162812.html [In Persian]
- Sarvari, H., Mehrabi, A., Chan, D. W., & Cristofaro, M. (2021). Evaluating urban housing development patterns in developing countries: Case study of Worn-out Urban Fabrics in Iran. *Sustainable Cities and Society*, 70, 102941. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.102941>
- Taleshi Anbohi, M., aghaeizade, E., & Jafari Mehrabadi, M. (2020). Structural analysis of Livability of Urban Deteriorated Textures with a Futuristic Approach(Case study: Deteriorated Texture of region 1 of Qazvin City). , 10(39), 117-134. https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_3734.html?lang=en [In Persian]
- Wenander, H. (2024). Whose visions and goals for sustainability? Planning, participation and depoliticisation in new urban neighbourhoods in Sweden. *Cities*, 152, 105202. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.105202>